

תמצית גפ"ת

עבודה זרה

תוכן ענינים

3.....	תוכן ענינים
5.....	מסכת עבודה זרה
6.....	לפני אידיהן
29.....	אין מעמידין
57.....	כל הצלמים
72.....	רבי ישמעאל
89.....	השוכר את הפועל

מסכת עבודה זרה

פתיחה למסכת עבודה זרה

במסכת סנהדרין (ס: נתבאר אלו עבודות נאסרו בעבודה זרה, ומבואר שם (ס: - ס"ד). שכל עבודה זרה אסור לעבוד לה כדרך עבודתה (כגון זריקת אבנים שאסורה רק במרקוליס), וד' עבודות שהם השתחוואה זביחה הקטרה וניסוך נאסרו בכל סוגי העבודה זרה, וכן אסור לקבל את הע"ז באלוה אפילו באמירה בעלמא, והעובד עבודה זרה חייב כרת, ואם יש שם עדים והתראה חייב סקילה, דכתיב "כי ימצא בקרבך וכו' וילך ויעבוד אלוהים אחרים וכו' וסקלתם באבנים ומתו", ובשוגג חייב חטאת, ויש דברים שאסורים רק בלאו ואין עליהם חיוב סקילה (כגון מגפף ומנשק). וחייבים למסור נפש כדי שלא לעבוד עבודה זרה, דכתיב "ובכל נפשך". והתורה (וכן הנביאים) מרבה להזהיר מפני איסור עבודה זרה (כגון "השמרו לכם פן יתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחיתם להם" ובעוד הרבה מקומות), ומזהירה מפני העונש שיהיה לכלל ולפרט אם יעבדו עבודה זרה (כגון "וחרה אף ד' בכם וכו' ואבדתם מהרה מעל הארץ הטובה"), ואסור אף להרהר בלב מחשבת עבודה זרה או להסתכל על צורתה או לשאול דרך עבודתה (רמב"ם עבודה זרה ב' ב'). ואף הגויים אסורים לעבוד עבודה זרה, וכבר אדם הראשון בגן עדן נאסר בכך (סנהדרין נ"ו:).

כמו כן עבודה זרה עצמה וכן דבר שמביאים לעבודה זרה (-תקרובת עבודה זרה) אסורים בהנאה, דכתיב "ולא תביא תועבה אל ביתך" וכתב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". וכן חובה להשמיד את העבודה זרה, דכתיב "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים וכו' ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלוהיהם תגדעון ואבדתם את שמם מן המקום ההוא".

בנוסף התורה מזהירה להתרחק מחוקות הגויים עובדי עבודה זרה, והרמב"ם (בהקדמה להלכות עבודה זרה) מונה נ"א מצוות (ב' מצוות עשה ומ"ט לא תעשה) בענין איסור עבודה זרה והתרחקות מחוקותיהם.

חטא עבודה זרה היה נסיון גדול לישראל במשך קרוב לאלף שנה מאז כניסתם לארץ ישראל בה גרו ז' אומות שעבדו עבודה זרה (וישראל לא השמידום לגמרי כפי שהיו צריכים לעשות בשביל שלא יושפעו מהם), והיא מהחטאים שגרמו לחורבן בית ראשון, עד שבתחילת ימי בית שני ביקשו אנשי כנסת הגדולה לבטלו ואמרו 'היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקי ואגלינהו לישראל מארעיהו, ועדיין הוא מרקד בינן, כלום יתבית לן אלא לקבולי ביה אגרא, לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן, וקיבל הקב"ה בקשתם. (סנהדרין ס"ד:).

מסכת עבודה זרה אינה עוסקת כמעט בעצם האיסור לעבוד עבודה זרה (שכבר נתבאר בסנהדרין וכו"ל), אלא היא עוסקת בדברים נוספים הנוגעים לעבודה זרה כגון הנאה מהעבודה זרה (וכן הגמרא מאריכה (נ"ה) - ע"ה). בדיני איסור יין שנתנסך לעבודה זרה, או סתם יין נכרים שהוא אסור שמא ניסכו אותו לע"ז או מטעמים אחרים), איך מבטלים עבודה זרה (נדון זה נמצא במסכת זו כמה מקומות), וכדומה.

עוד עוסקת מסכת זו בארוכה בענין השייכות עם עובדי עבודה זרה בפרט ועם הנכרים בכלל. וכתב המאירי (בפתיחה למסכת זו) 'וענין המסכתא כולו סובב לבאר עניני עבודה זרה וההתרחק מעובדיה בקצת דברים, תחייב הרחקתם אחת משתי סיבות, הראשונה שלא להתערב בהם ושלא ללכת בדרכיהם עד ששומר מעשות כמעשיהם כמו שידוע בטעמי מקצת מצוות התורה, והשנית שלא להיותנו סיבה לעבודתם או לקיום מחשבתם באמונת עבודת האלילים'. כמו כן ישנם דברים שאסור לעשותם עם הנכרי מפני שהנכרי חשוד על הרציחה ועל העריות וכדומה.

כמו כן ישנם דברים של הנכרים שנאסרו באכילה, או גם בהנאה, כגון יין נסך שהוא 'תקרובת עבודה זרה' (שדינו מתבאר בארוכה בפרקים ד' וה' וכן קצת בפרק שני), או סתם יינם, ובישולי עכו"ם וכדומה, ואיסורים אלו (מלבד יין נסך ש"א שהוא דאורייתא) הם מדרבנן, מחשש שיבא להתחתן עם הנכרים, או מחשש מאכלות אסורות, או בגלל חששות אחרים.

ישנם במסכת עבודה זרה כמה סוגיות העוסקות בענייני מאכלות אסורות (תערובת איסור והתר, נותן טעם לפגם) וכן בדיני הגעלת כלים.

סדר הסוגיות במסכת עבודה זרה

בפרק ראשון (לפני אידיהן, ב. - כ"ב.) יתבאר איסור התעסקות עם הנכרים בזמן אידיהם (ב. - י"ב:), ואיסור הליכה לעיר שיש בה עבודת כוכבים (י"א: - י"ב:), ומה אסור למכור לעכו"ם (י"ג: - ט"ז:), ומה אסור משום "לא תחנם" (י"ט: כ.), ואיסור השכרת ומכירת בתים ושדות וכדומה בארץ ישראל או בחו"ל (כ: - כ"ב:).

בפרק שני (אין מעמידין, כ"ב. - מ:.) יתבאר מה אסור לעשות עם העכו"ם מפני שהם חשודים על הרביעה (כגון מסירת בהמה לרועה עכו"ם, ודיני קניית בהמות של עכו"ם לקרבן. כ"ב: - כ"ד:.) ועל העריות (כגון יחוד אשה עמהם. כ"ה:.) ועל הרציחה (כגון יחוד אשה עמהם, ילוד או הנקה ע"י נכרית, רפוי ותספורת ע"י נכרי. כ"ה: - כ"ט) ועל עשית כרות שפכה (בזמן מילה. כ"ז:.) ואגב דברים

אלו נתבאר (כ"ו. – כ"ז.) מתי והאם מותר לילד ולהניק ולמול עכו"ם, וכן נתבאר אלו דברים של נכרי אסורים בהנאה, ומדוע (כ"ט: – ל"ה:), או רק באכילה (ל"ה: – ל"ט:), ואלו מותרים באכילה ובהנאה (ל"ט: – מ:).
 בפרק שלישי (כל הצלמים, מ: – מ"ט:) עוברת הגמרא לעסוק בעבודה זרה עצמה, שהיא אסורה בהנאה כדכתיב "פסילי אלוהיהם תשרפון באש וכו' ולא תביא תועבה אל ביתך", וכתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ויתבאר אלו צלמים (צורות) אסורים בהנאה מפני שחוששים שעבדו להם (מ: – מ"ג:), כיצד ניתן לבטל דבר שנעבד לעבודה זרה שיהיה מותר בהנאה (מ"א: – מ"ב: וכן מ"ט:), איסור עשיית צורות מסוימות (מ"ב: – מ"ג:), דרך ביעור עבודה זרה (מ"ג: – מ"ד:), אלו דברים של עבודה זרה אסורים בהנאה או פסולים להקרבה מצד עבודה זרה או תקרובתה משמשיה ונוייה (מ"ד: – מ"ח:). דיני עצי אשירה (מ"ח: – מ"ט:).
 בפרק רביעי (רבי ישמעאל, מ"ט: – ס"א:), יבוארו דיני מרקוליס (מ"ט: – נ"א:), האם העבודה זרה נאסרת בעשייה או רק בשימוש (נ"ב:), עוד מדיני ביטול עבודה זרה (נ"ב: – נ"ג:), בימוס (נ"ג: – נ"ד:), אלו דברים שנעבדו נאסרים (נ"ד:), דרכי הנהגת הקב"ה עם העבודה זרה (נ"ד: – נ"ה:). ואז מתחילה הגמרא לעסוק בארוכה בדיני יין נסך (נ"ה: – ע"ה:).
 פרק חמישי (השוכר את הפועל, ס"ב: – ע"ו:). עוסק רובו בדיני יין נסך, וכן הוא עוסק בדיני תערובת איסור והתר ונותן טעם לפגם (ס"ה: – ס"ט:), ובדיני הכשרת כלים שנקנו מעכו"ם (ע"ה: – ע"ו:).

לפני אידיהן

אוסר את כל השבוע. ואין לומר הטעם משום שעכו"ם שבחו"ל אינם עובדים עבודת כוכבים אלא מנהג אבותיהם בידיהם (חולין י"ג:), דהא אמר שמואל (ז:). שבגולה אינו אסור אלא יום אידם, משמע שיום אידם אסור גם בחו"ל. וכתבו התוס' שטעם מנהג ההיתר הוא משום איבה. אך הקשו דהניחא להלוותם ולהשאילם, ולפרועם כשהעובד כוכבים תובע חובו, אבל לשאת ולתת עמהם מאי איבה איכא, וכי לא יוכל ישראל לומר איני צריך עתה למכור ולקנות, וכן לשאול ללוות ולפרוע מה ידע העובד כוכבים שמניח משום אידו. ולכן ביארו שטעם ההיתר משום דעכו"ם שבינינו קים לן בגוייהו דלא פלחו לעבודת כוכבים. אי נמי יש לסמוך אההיא דתנא בירושלמי דמה שאסור לשאת ולתת מיירי בעכו"ם שאינו מכיר, אבל במכירו מותר מפני שהוא כמחניף. ור"ת היה מפרש שהאיסור הוא רק בדבר של תקרובת, ולקנות מותר, דלא שייכא אזיל ומודה במקח וממכר כיון שנותן המעות תחת החפץ והוא לוקח, וגם אינו בטוח כ"כ שירויה בסחורה. ולדבריו אפילו אם היינו מחזיקים את העכו"ם כעובדי כוכבים גמורים אין לתמוה על מנהג העולם, שהרי אינם עושים שום תקרובת אלא במעות, ובזה לא שייך טעמא דהרווחה, דהרבה מעות מצויים להם לאותו דבר. אמנם נכון להחמיר כשבא העכו"ם ואומר הלוני מעות לשקרי שקורין אופר"ר, אבל ר' אלחנן אמר כי גם באותם אופר"ר אין שום איסור, כי מה שהם נותנים אותם לגלחים ולכומרים אינו ממש לשם עבודת כוכבים אלא לצורך הנאתם.

המו"מ עם האומות לעתיד לבוא

לעתיד לבוא נוטל הקב"ה ספר תורה בחיקו, ואומר שמי שעסק בה יבוא ויטול שכרו, ובאים כל העכו"ם בערבוביא ולא כל אומה בפני עצמה, והקב"ה מכניס כל אומה וסופריה בנפרד, כדי שישמעו מה שהוא אומר להם, (דכלפי הקב"ה הא ליכא ערבוביא שהרי כולם נסקרים בסקירה אחת).

ב: מלכות רומי נכנסת תחילה לפני הקב"ה לדין, משום דחשיבא (וכדמצינו שמלך נכנס לדין לפני הציבור, או

ב. מה אסור לעשות ג' ימים לפני אידיהן – ג' ימים לפני אידיהן של עכו"ם אסור לשאת ולתת עמהם, או להשאילם או לשאול מהם, או להלוותם (אמנם בריבית מותר, מפני שהוא מצטער הרבה. תוד"ה להלוותם), או ללוות מהם, או לפורעם, משום דאזיל ומודה לעבודת כוכבים ביום אידו. שאלה היינו דבר החוזר בעין, ומלוה זה דבר שאינו חוזר בעין כגון מעות, דמלוה להוצאה ניתנה. וכתבו התוס' (ד"ה לפני, השני) שלפעמים התנא כותב את המנין בסוף ולפעמים בהתחלה.

להפרע מהם – לרבי יהודה מותר משום דמיצר הוא לו, ולרבנן אסור משום ששמח הוא לאחר זמן. וכתבו התוס' (ד"ה ולפרוע מהן) שלהלכה נפרעים מהם מלוה על פה, מפני שהוא כמציל מידם, ויכול להיות שאפילו מלוה בשטר נפרעים מהם, דלא כל שעה אדם מצליח להפרע מחובו, ורק כשידינו תקיפה עליהם אסור במלוה בשטר, ואפילו במלוה במשכון מותר, דכמה פעמים המלוה אובדת אפילו במשכון.

נחלקו רב ושמואל **אי תני אידיהן או עידיהן**. אידיהן היינו כדכתיב "כי קרוב יום אידם" – מלשון שבר, ועידיהן היינו כדכתיב "יוצרי פסל כולם תוהו, וחמודיהם בל יועילו, ועידיהם המה" – שתבוא העבודה זרה ותעיד על עובדיה לחייבם. והא דכתיב "יתנו עידיהם ויצדקו", אין הכונה לעבודה זרה, אלא שהמצוות שישראל עושים בעוה"ז יבואו ויעידו להם לעוה"ב.

מסכת עבודה זרה שייכת אחרי מסכת סנהדרין שעוסקת בעובדי כוכבים ומזלות. אמנם מסכתות מכות ושבועות נשנו לפני ע"ז והוריות, כיון שהם שייכות לסנהדרין. תוד"ה לפני, הראשון.

האם בזמננו שייך איסור זה – רש"י כתב שטעם האיסור בלפני אידיהן הוא משום דאזיל ביום אידו ומודה לעבודת כוכבים. וכתבו התוס' (ד"ה אסור) שמשמע מלשונו שגם מקח וממכר אסור. וקשה על מה שמכח העולם לשאת ולתת ביום איד העבודת כוכבים עמהם, שהרי בכל שבוע יש להם יום איד, ולרבי ישמעאל (ו:.) זה

בורות שיחין ומערות דכתיב "והארץ נתן לבני אדם", אבל 'אדם' אינם קרויים, כדאיתא בגמרא (ב"מ קי"ד:): שאין קברי עכו"ם מטמאים באהל דכתיב "אדם כי ימות באהל" ואין עכו"ם קרויים אדם. תוד"ה כהנים).

ג. ויטענו העכו"ם שישראל גם לא קיימו את התורה, ויאמרו להם הקב"ה שהוא מעיד שקיימו, ויטענו העכו"ם שאב אינו מעיד על בנו, ויאמרו להם הקב"ה שהשמים והארץ יעידו, ויאמרו לו שהם נוגעים בעדותם, מפני שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם ישראל לא יקבלו את התורה יחזור הכל לתוהו ובוהו (וממה שהם קיימים אין ראיה, דאין אב מעיד על בנו, ועוד דהם קיימים מפני שקיבלו את התורה. תוד"ה נוגעים), דכתיב "יום השישי" (ולמ"ד שהתורה ניתנה בז' סיון, ביום הראשון לאמר להם כלום מפני חולשת הדרך. אי נמי ראויה היתה להנתן בשישי ומשה הוסיף יום אחד מדעתו. תוד"ה יום), ויאמרו הקב"ה מכס יבואו ויעידו בישראל שקיימו כל התורה, נמרוד שהשליך את אברהם אבינו לאור כשדים מפני שלא קיבל עליו עבודת כוכבים שנאסרה לבני נח יעיד שאברהם לא עבד ע"ז, ולבן יעיד שיעקב לא נחשד על הגזל שכשיצא מלבן לא נטל עימו אפילו כלי קטן, ובני נח נצטוו על הגזל, ואשת פוטיפר תעיד שיוסף לא נחשד על העבירה ואשת איש נאסרה לבני נח דכתיב "ודבק באשתו", ונבוכדנצר יעיד שחנניה מישאל ועזריה לא השתחוו לצלם (וצלם זה לא היה עבודת כוכבים, ולכן אם היו מייסרים אותם היו משתחווים לו. תוד"ה שלא), ובלדד וצופר ואליפז יעידו שישראל קיימו את כל התורה.

ויאמרו העכו"ם שיתנה להם עכשיו ויקיימוהו, ויאמרו להם הקב"ה שמי שלא טרח בערב שבת (-בעולם הזה) מהיכן יאכל בשבת (-בעולם הבא), דכתיב "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם", ומ"מ יתן להם מצות סוכה, שהיא קלה לפי שאין בה חסרון כיס, ויקדיר עליהם חמה, שתמשך תקופת תמוז עד אחרי החג, ויצטערו, וכל אחד יבעט בסוכתו ויצא (ואילו ישראל כשה קורה לא עושים כך), ואף שמצטער פטור מן הסוכה מ"מ לא היה להם לבעט בסוכה, ומיד "יושב בשמים ישחק" ואין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו יום בלבד.

ג: שחוקו של הקב"ה - "יא ששחוקו של הקב"ה יהיה כשיבואו הגויים ויגירו את עצמם (ואמנם לא יקבלו אותם משום שהם מתגיירים מפני גדולתם של ישראל, כמו שלא קיבלו גרים בימי דוד ושלמה), ויקיימו תפילין וציצית ומזוזה, אך כשיראו מלחמת גוג ומגוג יחזרו לסורם, ואין שחוק לקב"ה על בריותיו אלא אותו יום

משום שאינו דרך ארץ להשאירו בחוץ, או משום שיכנס לפני שיתרבה חרון אף של הקב"ה מפני פשעי הציבור, שמא ח"ו יפרע מן המלך כל סורחניו מפני החרון), והם אומרים לקב"ה שהם עשו שווקים ומרחצאות והרבו כסף וזהב כדי שישראל יתעסקו בתורה, שיהיה להם פנאי ע"י שימצאו להשתכר בשוק וימצאו מזונותיהם וצרכיהם בלא טורח, ומתעדינים במרחצאות, והקב"ה אומר להם - לשם עצמכם עשיתם, ושווקים עשיתם כדי להושיב בהם זונות (והוא מצי למימר כדי לעשות בהם סחורה, אלא שבא לגנותן כל מה שיכול. תוד"ה שווקים), והכסף והזהב שלי הוא.

ואח"כ באה מלכות פרס, שהיא חשובה אחריה (דכתיב "וארו חיוה אחרי תנינה דמיא לדב" - אלו פרסיים שאוכלים ושותים ומסורבלים ומגדלים שיער ואין להם מנוחה כדב. ואף שמלכות בבל נמשלה לארי שהוא מלך החיות, דב הוא עז יותר ובעל תחבולות, או שבבל נמשלה לארי רק בשעה שמשלה על כל העולם, ועכשיו היא ממלכה שפלה, אבל פרס גם עתה היא חשובה אחר רומי, ותעמוד בחשיבותה עד סמוך לביאת המשיח. תוד"ה ארו), וטוענת ג"כ שעשו גשרים (והגשרים שעשו רומי אינם חשובים כמו שעשו פרס. תוד"ה הרבה), וכבשו ונלחמו בשביל ישראל שיעסקו בתורה, (ואף שכבר רומי טענו כך, מ"מ רומי החריבה את ביהמ"ק ופרס -) כורש בבית שני) בנתה, ומ"מ לא טענו זאת, כיון שרק אותו דור עשו זאת. תוד"ה ואין), וגם להם אומר הקב"ה לצורך עצמכם עשיתם ומלחמות אני עשיתי.

וכן יהיה עם שאר האומות, שאינם חשובות בגלל שמלכותם לא תימשך עד ביאת המשיח, (ואף שגם פרס עתידה ליפול ביד רומי, היינו סמוך לביאת המשיח, דעתידה מלכות רומי לפשוט על כל העולם ט' חודשים. תוד"ה משכא), (ויחשבו שיצדקו בטענתם כיון שלא נשתעבדו בישראל), ואף שלא יוכלו לטעון שהקב"ה לא נתן להם את התורה, דאדרבה הרי בא הקב"ה לכל אומה ולשון ולא קיבלוה, אלא יטענו למה לא כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית לקבלה, כמו שעשה לישראל, ויאמרו להם הקב"ה למה לא קיימו את ז' מצוות בני נח (וכדכתיב "ראה ויתר גויים" שראה שלא קיימו ז' מצוות והתירם להם, ואין הכונה שהתירם ממש, דא"כ נמצאו נשכרים, אלא הכונה שאף אם מקיימים לא יקבלו שכר כמצווה ועושה) (ששכרו גדול יותר, מפני שדואג תמיד לבטל יצרו. תוד"ה גדול), אבל כאינו מצווה ועושה מקבלים, כדמצינו שאפי' עכו"ם העוסק בתורה (בז' מצוות שלהם, אבל בשאר מצוות אם עוסק בתורה חייב מיתה. תוד"ה שאפילו) הרי הוא ככהן גדול, דכתיב "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ועכו"ם קרויים "האדם", וכן "בני אדם" (והיינו בני אדם הראשון) כדאיתא בגיטין (מ"ז). שיש קנין לנכרי בארץ ישראל לחפור בה

בה וצדיקים מתרפאים בה. דבר אחר כמו שבדגים הגדול בולע את הקטן, כך בני אדם אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו.

דרכי הנהגת הקב"ה

ד. בשעת מלחמה הקב"ה מתנהג ברב כח, אבל על שעת הדין כתיב "ש-ד-י לא מצאנהו שגיא כח", שאם ישגיא כוחו יתחייבו כולם כליה.

בישראל אין הקב"ה נוהג בחימה, והוא דכתיב "נוקם ד' ובעל חימה" איירי בעכו"ם, וי"א שכך היה לולא שהקב"ה נשבע.

לעיתיד לבוא יבדוק הקב"ה בדקדוק במעשי הגויים, אם יש להם זכות יפדם, ואם לאו ישמידם בדין ולא בחמלה, ולא נפרע מהם בעולם הזה כדי לטורדם מהעולם הבא, ואת ישראל הקב"ה דן מעט מעט את כל עוונותיהם בעולם הזה, כדי לפדותם מעוונותיהם שיזכו ליום הדין, ולא נפרע מהם בבת אחת, ובזה ביאר רבי אבהו את הפסוק "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם", ובזכות הצדקה או היסורים יזכו לעוה"ב, (אך ישראל חושבים שהצדקה או היסורים הם לרעתם), ואפילו אין ישראל עושים מצוה כי אם מעט, הקב"ה מצרפם לחשבון גדול.

רבי אבהו השתבח ברב ספרא שהוא אדם גדול, ופטרוהו ממיסים של י"ג שנים, וכשראו שאינו יודע פירוש של פסוק ציערוהו, ורבי אבהו ביאר להם את הפסוק, ואמר להם שהוא בקי בפסוקים מני שהם מצווים אצלו, אבל רב ספרא בקי בדברי התנאים.

הקב"ה לא ממית צדיק עם רשע, אא"כ הוא צדיק שאינו גמור, או שהיה בידו למחות ולא מחה, אמנם בדבר שידוע שלא יקבלו אם ימחו מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים. תוד"ה שהיה.

ד: כעסו של הקב"ה - יחיד אינו יכול לעמוד בפני זעמו של הקב"ה, אבל הציבור יכול דכתיב "קל זועם בכל יום" ושיעור זעמו רגע, אחד מתמישים ושלש אלף שמונה מאות ארבעים ושמונה משעה, ורק בלעם ידע לכוון אותה שעה, דכתיב "ויודע דעת עליון" (דודאי אין הכונה כפשוטו, שהרי גם דעת בהמתו לא ידע, וכדמצינו ששאלו אותו שרי מואב למה אינו רוכב על סוס, וכשענה שהסוס במרעה הכחישה אותו אתונו ואמרה שהוא רוכב עליה בקביעות, ועושה איתה אישות בלילה), ועל זה אמר הנביא לישראל שיזכרו צדקות ד' שלא כעס כל אותם ימים, וכמה זעמו רגע,

בלבד, ואמנם עם בריותיו הקב"ה משחק, כדמצינו שג' שעות ביום הקב"ה משחק עם הליותן.

יומו של הקב"ה - ג' שעות ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, ובשניות דן את כל העולם (כרבי יוסי דאמר שאדם נדון בכל יום. וכתבו התוס' (ד"ה שניות) שי"א שלכן אומרים בקדושת מוסף 'ממקומו הוא יפן ברחמים' - שיפנה מכסא דין לשבת בכסא רחמים, דסתם מוסף הוא בג' שעות שניות. ואין נראה, דלמאי דמסקינן (ד:): שבראשונה יושב ודן זה לא מסתדר, אלא כך הוא מטבע של תפילה), וכשרואה שנתחייב העולם כליה עובר לכסא רחמים, ובשלישיות יושב וזן (קוצב להם מהיכן תזדמן פרנסתם) את כל העולם מקרני ראמים (-חיה גדולה) עד ביצי כינים (שהם קטנים), רביעיות יושב ומשחק עם ליותן, ואחרי חורבן ביהמ"ק שאין שחוק לקב"ה (והא דאמר הקב"ה ב"מ נ"ט): נצחוני בני, אינו אלא בדיחותא בעלמא), הקב"ה יושב ומלמד תשב"ר תורה, (ולפני שחרב ביה"מ היו לומדים ממטטרו, או שהקב"ה גם שיחק וגם לימד). ובליילה י"א שהקב"ה עושה מעין היום, וי"א שהוא רוכב על כרוב קל שלו ושט ב"ח אלף עולמות, וי"א שיושב ושומע שירה מפי חיות, דכתיב "יומם יצוה ד' חסדו ובלילה שירו עימ"י ואף דוד לא היה מנגנם אלא כשינת הסוס, וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ובתורה.

מעלות התורה

כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילים לו גחלי רתמים.

כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום -נותן חינו בעיני הבריות, וללישנא בתרא כל העוסק בתורה בעולם הזה הדומה ללילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא הדומה ליום.

ותעשה אדם כדגת הים - כמו שדגים הפורשים מהים מיד מתים, כך ישראל הפורשים מן התורה מיד מתים. דבר אחר שאם קדרה חמה מיד מתים, והיינו או בעוה"ז שהכל בידי שמים (כל המחוששים ומכאובים הבאים לאדם באים בגזירת שמים. רש"י. והתוס' (ד"ה הכל) כתבו שכל המאורעות הבאות על האדם מידי יום הם בידי שמים ואין אדם יכול להרחיק עצמו מהם) חוץ מצנינים פחים (קור וחום. שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה שומר) דהא דאמרינן (ב"מ ק"ז): "והסיר ד' ממך כל חולי" זה צינה, י"ל שהכונה שיתן מלבושים שיוכל לשמור עצמו מן הצינה, ואמנם אדם ההולך בחוץ אין בידו להסתר מן החמה, אבל ביושב בביתו יכול לבנות לו בית קיץ וחדר קרה. והא דאמרינן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, מייירי במה שנגזר עליו משעת יצירה אם יהיה גבור או חלש עני או עשיר חכם או טיפש, אבל להיות צדיק או הרע הבחירה נתונה בידו), או בעוה"ב שהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נדונים

ה. כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו בעוה"ב, וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפנתו ומוליכתו ליום הדין, ולרבי אלעזר העבירה תהיה קשורה בו ככלב לעוה"ב.

מה היה לולא חטא העגל- בואו ונחזיק טובה לאבותינו, שאלמלא לא חטאו לא היינו בעולם, ואין הכונה שהיו כ"בני אלוקים" ולא היינו באים לעולם (ואף דאמרינן (עירובין י"ג): נח לו לאדם שלא נברא, היינו בתחילת לידתו שאין ידוע מה יהא בסופו, אבל כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו. תוד"ה שאלמלא), שהרי הראה הקב"ה לאדם הראשון כל דור ודורשיו וחכמיו ופרנסיו, (וכשהגיע לדורו של ר"ע נתעצב במיתתו), ועוד מצינו שאין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף (ואף שעכו"ם יולידו, נשמות של ישראל ושל עכו"ם אינם בגוף אחד. והא דאמר עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח, שמא י"ל שיהיה גוף חדש ונשמות חדשות. תוד"ה אין), אלא הכונה שהיינו חשובים כאילו לא באנו לעולם, לפי שלא היו מתים ולא היינו חשובים כלום כנגדם, ולפי זה הא דכתיב פרשת יבמות ונחלות היינו אם יחטאו (וכתיב קראי על תנאי, וכדמצינו שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם יחטאו ישראל יחזרו לתוהו ובוהו), וס"ל כרבי יוסי שלא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהם, אבל לת"ק אמר הקב"ה שא"א לבטל מישראל את מלאך המות שכבר נגזרה גזירה, ולא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא כל אומה ולשון שולטת בהם, ואם לא היו חוטאים לא היתה שולטת בהם עניות ששקולה כמיתה, כדכתיב "כי מתו כל האנשים המקשים את נפשך" והיינו דתן ואבירים שירדו מנכסיהם, (דליכא למימר שהיו סומים, דהא כתיב בעדת קרח "העיני האנשים ההם תנקר", ומצורעים נמי לא הוו, דהא בעדה בתוך המחנה היו יושבים, ואין לומר שבמתן תורה נתרפאו, דהא אותן שנתרפאו חזרו למומן במעשה העגל. וליכא למימר שלא היו להם בנים, דבשביל כך לא היו פחות קרובים למלכות להלשינו כבתחילה. וי"מ דמשמע ליה שירדו מנכסיהם דמחמת כן אין להן כח עוד להזיק, אבל כל הנך היו יכולים להזיקו ע"י ממונם. ופשטיה דקרא מייירי בפרעה דכתיב "וימת מלך מצרים". תוד"ה אלא), וכן מצורע וסומא ומי שאין לו בנים חשובים כמתים.

אם בחוקתי תלכו- אין אם אלא לשון תחנונים.

מי יתן והיה לבבם זה להם וכו', אמר משה לישראל שהם כפויי טובה שהיה להם לומר תן אותה ולא עשו כך כדי שלא יצטרכו להכיר לו טובה. (תוד"ה כפויי). והיו כפויי טובה שאמרו "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל" שהמן הוא קל, וקראוהו קלוקל מפני שנבלע באברים ולא יצא החוצה, וזו

והיינו כשיעור אמירת רגע (ובאותה שעה היה יכול לומר 'כלם' והקב"ה הפכו ואמר מלך. ולרבי אליהו די שיתחיל לקלל באותו רגע. תוד"ה רגע), והזמן הוא בג' שעות ראשונות - בשעה השלישית, כדלהלן שאז המלכים מניחים את כתריהם, ודרכם של מלכים לעמוד בשלש שעות. תוד"ה בתלת), בשעה שכרובלת התרנגולת מלבינה לגמרי, (ורבי יהושע בן לוי ניסה לכוון אותה שעה כיון שהיה מין שציערו ורצה לקלל, (לספרים דגרס עכו"ם ניחא, דעכו"ם לא מעלין ולא מורידין, והוא ביקש להזיקו ולא להורגו, ולא דמי להורדה לבור. ואפילו לספרים דגרסי 'הוא מינא', אע"פ שאת הכופרים מורידים, ניחא, דודאי ביקש להורגו בקללתו, ומ"מ אין ראוי לעשות כך, כי לא היה לו לדחוק להעניש בידי שמים מי שאינם רוצים להעניש, אע"פ שבמן הבית היה מותר להורגו בידיים. תוד"ה שמע), ובאותו זמן נמנם, והבין שאין ראוי לעשות כך, דכתיב "ורחמיו על כל מעשיו" וכתב "גם ענוש לצדיק לא טוב"). ור"מ אמר שהקב"ה כועס בשעה שהמלכים מניחים כתריהם ומשתחווים לחמה.

זמן תפילת מוסף בר"ה- אין ליחיד להתפלל מוסף של ראש השנה בג' שעות ראשונות, שמא יעיינו אז בדינו וידחו תפילתו, דכל השנה זה שבח וסיפורי מעשה, אבל מוסף של ר"ה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מיפקד דינא טפי, ואל יפרוש אדם מן הציבור, אבל ציבור יכולים כיון שזכותם רבה, ויחיד יכול להתפלל אז שחרית, כיון שבזמן זה הציבור ג"כ מתפללים (ואז אין תפילתו נדחית אע"פ שאינו מתפלל עמהם, אבל אינה נשמעת אלא במקום שהציבור מתפללים. תוד"ה כיון), (ולפי זה בג' שעות ראשונות הקב"ה דן ואח"כ עוסק בתורה, או שהתורה שהיא אמת (דכתיב "אמת קנה (להוציא הוצאות על תלמוד תורה) ואל תמכור" ללמד אחרים בחינם) גורמת שאין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין).

היום לעשותם- ולא למחר לעשותם דאין מצוות לעתיד, או ולא היום ליטול שכרם.

המצוות שישראל עושים בעוה"ז מעידות עליהם לעוה"ב, ויטרפו אותם לעכו"ם על פניהם.

כח התשובה- לא עשו ישראל את העגל (גבורים ושלטיים ביצרם היו, ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהם, אלא גזירת מלך היתה שישלוט בהם) אלא כדי שאם חטאו הציבור ידעו שיכולים לחזור בתשובה, אע"פ שחטאם מפורסם ואיכא חילול ד'. ולא היה דוד ראוי לאותו מעשה, דכתיב "וליבי חלל בקרבי", אלא כדי שאם יחטא יחיד ידע שהוא יכול לחזור בתשובה, אע"פ שיחיד אין זכותו גדולה.

אלא מחוסר אבר (והיינו להקריב לגבוה בבמה שלהם, דאילו בבית המקדש אפילו בדוקין שבעין נמי אסור. ואף שנח הוזהר מלהביא לתיבה זקן וסריס אף שהם ראויים לקרבן, שם הטעם מפני שאינם ראויים לקיום העולם, אבל במחוסר אבר שראוי לקיום העולם טעמא משום הקרבה. תוד"ה מנין. עוד כתבו התוס' (ד"ה מנין) שמחוסר אבר לא נמנה במצוות בני נח, מפני שזה קום עשה, שאומרים לו לך הבא קרבן שלם, וקום עשה לא חשיב), כדכתיב שיש להביא לתיבה "מכל החי" בהמה שחיים ראשי אבריה, ודוגמא דקרבנות שנהגו אבותיהם לשמים הם נוהגים לעבודת כוכבים שלהם, (וטריפה מתמעטת מדכתיב "לחיות זרע", ו"אתך" היינו שיהיו טפלים לך. תוד"ה והשתא), ולמ"ד טריפה יולדת היא מתמעטת מדכתיב "אתך" בדומה לך (ואין למעט מחוסר אבר ובעל מום, כיון שלא היה צריך להם אלא לקיום העולם, וטריפה אע"פ שלמ"ד זה היא יולדת, שמא י"ל ש"מכל החי" ממעט מחוסר אבר, דמסתבר טפי למעוטי מחוסר אבר דמאיס טפי מטריפה שאינה מאוסה וגם הרבה טריפות אינן ניכרות, ו"מכל החי" מסתבר למעט טריפה, דמשמע בריא. תוד"ה אתך), ואם נח היה טריפה (והא דכתיב שהיה "תמים" היינו בדרכיו - עניו ושלם רוח, ו"צדיק" היינו במעשיו בלא חמס. וכתבו התוס' (ד"ה תמים) שבקרבן ממעטים טריפה מ"מן הבקר" ולא מ"תמים", מפני שבעל מום מגונה יותר לגבוה, כיון שזה ניכר, ועוד דקרא גופיה מיעטיה בהדיא מ"תמים", דכתיב "תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו" דמשמע שאם יש בו מום אינו תמים), האם יש ענין להביא דווקא טריפה. ומ"לחיות זרע" לומדים שאין להביא זקן או סריס, דהו"א שהכניסו אותם לצוות בעלמא לעמוד עימו י"ב חודשים בתיבה, וטריפה לא יכניס מפני שאם תמות בטל הצוות, אבל זקן וסריס אפשר, קמ"ל).

1. ג' הימים האסורים אינם כוללים את יום אידיהן עצמו, וכ"ש שיום אידיהן בעצמו אסור.

אלו הן אידיהן של עובדי כוכבים, קלנדא - ח' ימים לפני התקופה של טבת, וכל הח' ימים היו אידיהן, סטרנורא - ח' ימים אחרי התקופה (ויש הפסק בין קלנדא לסטרנורא לכל הפחות ב' ימים. תוד"ה ואי), וקרטיסים.

טעם האיסור - הגמ' מסתפקת אם האיסור הוא משום הרווחה שירוויח וילך ויודה לעבודת כוכבים, ועבר ישראל משום "לא ישמע על פיך", או שהאיסור משום "לפני עוור" שהישראל מוכר לו בהמה והוא מקריב אותה לעבודת כוכבים שהיא אחת מז' מצוות שהנכרי מוזהר עליהן, (ואע"פ שעמד והתירם להם, אל יעברו על ידך, שהרי עתידם ליתן את הדין). וכתבו התוס' (ד"ה או) שיש מקשים מכאן על פירוש רש"י בממתני שלשאת ולתת היינו מקח וממכר, מה שייך "לפני עוור" בלקנות. ושמא י"ל שממציא לו מעות לקנות צרכי עבודת כוכבים). ונ"מ היכא שכבר יש לנכרי בהמה ואם הישראל לא ימכור לו הוא יקריב אותה, דמה שמצינו שאסור להושיט

היתה טובה גדולה עבורם, שלא היו צריכים לטרוח ולצאת ג' פרסאות כדי להפנות, והם בני כפויי טובה שאמר אדם הראשון "האשה אשר נתת עימדי" וכו' וזה לשון גנאי שתולה הקלקלה במתנתו של מקום, והוא עשאה לו לעזר, ולא רמזה משה בתוכחתו אלא לאחר מ' שנה בתוכחתו בערבות מואב, אלמא אף משה רבינו לא רמז זאת לישראל עד מ' שנה, (ומ"מ כעס משה על ישראל, מפני שהוא לא היה נצרך לתפילה זו והם כן, והיה להם להתבונן. ור"י פירש שמשא לא הקפיד עד מ' שנה מפני שהיה סבור שיעמדו על דעת קונם ויאמרו תן אתה, ולא חשב שהם כפויי טובה, ורק אחרי מ' שנה הבין זאת ואז הוכיחם. תוד"ה עד), ושמע מינה דלא קאי איניש אדעתיה דרביה עד אחרי מ' שנה.

ה: בזמן שישראל עוסקים בתורה וגמ"ח יצרים מסור בידם, והם אינם מסורים ביד יצרים.

לעולם ישים אדם עצמו לדברי תורה כשור לעול וכחמור למשא.

דיני ג' ימים לפני אידיהן

ג' ימים לפני אידיהן של עכו"ם אסור לשאת ולתת עמהם וכו', ואף שלענין המוכר בהמה א"צ להודיע שמכר היום את אימה או את ביתה משום "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד" אלא בערב יו"ט האחרון של חג שבו משלימים את קרבנות החג, או ערב יו"ט ראשון של פסח משום פסחים, או ערב עצרת משום שלמי חגיגה ועולת ראה, או ערב ר"ה שהוא יום טוב ואוכלים בו בשר, (והתוס' (ד"ה ערב) כתבו דהא דלא נקט יום הראשון של חג, לפי שהם טרודים במצות לולב וסוכה ואין להם פנאי להרבות בסעודות. וי"מ דבהנך ארבעה פרקים טעמא רבה אית בהו, יום טוב האחרון של חג תיקנו להרבות בו בסעודה לפי שהוא זמן בפני עצמו וחלוק משלפניו (משא"כ בשביעי של פסח). וגם הקרבנות שבשמיני היו בשביל ישראל וכל החג כנגד העכו"ם, וערב פסח לפי שהוא יום גאולה ויציאה לחירות, ועצרת כדאמרין הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, ור"ה מפני שהוא תחילת השנה מורבים בסעודה לעשות סימן יפה. (ולריה"ג בגליל שהיו רגילים להרבות שמחה יותר גם בערב

יוה"כ דכל האוכל ושותה בו מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. וכתבו התוס' (ד"ה וכדברי) שלרבנן בערב יו"כ רגילים בעופות ודגים ודברים קלים), וא"צ ג' ימים דאין אדם קונה אלא יום אחד לפני הסעודה, היינו לאכילה דסגי ביום אחד, אבל להקרבה בעכו"ם בעי ג' ימים שאז הוא מחזר אחריה, (ולכן אסור לשאת ולתת עימם בימים אלו בכל ענייני מקח וממכר, משום ששם עבודת כוכבים שגור אז בפיו ואזיל ומודי. תוד"ה ומי). ובישראל כיון ששכיחי מומים הפוסלים אפי' בדוקין שבעין צריך ל' יום (לשאול בהלכות הפסח, ועיקר התקנה היתה מפני הקרבן, אך גם בזמננו נוהג דין זה. תוד"ה והתנן) ולרשב"ג שתי שבתות, אבל לבני נח לא נאסר

מלוה על פה – רבי יהושע בן קרחה אוסר להפרע מהם מלוה בשטר מפני שהוא שמח בזה לאחר זמן ביום אידו, שכיון שהישראל נקיט שטר כל שעתא מיסתי מיניה, אבל מתיר להפרע מהם מלוה על פה, מפני שהוא כמציל מידם, ולתנא דמתני' גם זה אסור, ואף שיחיד ורבים הלכה כרבים, מ"מ הלכה כרבי יהושע בן קרחה.

כמה פסקי הלכה

א. צבע שצבע צמר בצבע אחר –

הנותן צמר לצבע שיצבענו בצבע אדום, וצבעו בצבע שחור, או להיפך, לר"מ צריך לשלם לו את דמי הצמר אם ירצה, דס"ל שכל המשנה מדעת בעל הבית נקרא גזלן וקנאו בשינוי, ונוטל הצמר לעצמו אע"פ שעכשיו מחירו יקר יותר, (והא דאמר ר"מ שהגזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם אותה ואת גזוטיה ואת ולדוטיה, אע"פ ששינוי קונה קנס ר"מ משום שעשה איסור, וכן במטמא ומדמע ומנסך קנס ר"מ שוגג אטו מזיד מפני שהוא מזיק בידים, אבל כאן הוא חשב שזה רצון הבעלים ולא שייך לקנסו. תוד"ה רבי מאיר). ולרבי יהודה אין לו להרויח ממה ששינה, אלא ידו על התחתונה וישלם לו או מה שהשביח או את הוצאותיו (-סמנים ועצים, ושכר פעולה כשכיר יום ולא כמו שהתנה עימו) – הפחות מביניהם. ואף שרבי יהודה סובר ששינוי קונה, כדקאמר 'גזילה חוזרת בעיניה', היינו כשנתכוין לקנות, משא"כ הכא. תוס' שם.

רב הונא אמר שהלכה בזה כרבי יהודה, וטען רב יוסף שזה פשוט משום שמחלוקת זו נשנתה בבבא קמא, ובבבא מציעא תני בסתמא כל המשנה ידו על התחתונה, ומחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם, דכיון שסתמו חכמים אח"כ את המחלוקת שמע מינה שעמדו רבנן על הדבר ומסתבר טעמו. (ואף לסוברים שאין הלכה כסתם, מ"מ ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, דחשיב כרבים לגבי יחיד. תוד"ה פשיטא). ורב הונא ס"ל שבשתי מסכתות אין סדר למשנה – אין הסדר בדווקא, ושמא משנה אחרונה נשנית ראשונה בבית המדרש, ולרב יוסף כולה נזיקין הוי חד מסכתא. וללישנא בתרא טעמיה דרב הונא משום דתני לה גבי הלכתא פסיקתא – דדין זה אין מקומו בפרק השוכר את האומנים המדבר על חזרה משכירות, ושנאו שם כדי לפסוק הלכה. רש"י. ולתוס' (ד"ה משום) הכונה שדין זה נאמר בלשון הלכה פסוקה.

דיבור בשבת על מלאכה במוצ"ש – לת"ק אין לומר בשבת הנראה שתעמוד עימי לערב והיינו לעשות לו מלאכה, (לרש"י הנאה הכונה עתה נראה, כמו הבוא נבוא. ולתוס' (ד"ה הנראה) הכונה הנראה בעיניך שתוכל...). ולרבי יהושע בן קרחה מותר. והלכה כרבי יהושע בן קרחה.

כוס יין לנזיר שמא יבוא לשתותו, או אבר מן החי לבני נח מפני שנאסר להם, (וה"ה בשאר איסורים, אמנם ישראל שביקש שיושיטו לו נבילה או חזיר או איסור אחר, אין לחושדו מלהושיט לו, אבל אם ידוע שרוצה לאוכלו אסור אפילו אם זה שלו, ולפי זה אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אע"פ שהוא שלהם, כי ידוע שיאכלוהו, וכישראל גמור חשבינן להו, והיינו במקום שאינם יכולים לקחת בעצמם. תוד"ה מנין), לא איירי כשיכול לקחת בעצמו, אלא כשנמצא בצד השני של הנהר שאם לא יתן לו אינו יכול לקחת בעצמו.

ב. בדיעבד אם נשא ונתן עם הנכרי בימי אידיהן, לרבי יוחנן אסור בהנאה, ולריש לקיש דווקא ביום אידיהן עצמו אסור, אבל לפני אידיהן מותר, ותניא כוותיה דר"ל. ומ"מ הלכה כרבי יוחנן, דלקמן ז: מבואר דחכמים דמתני' ס"ל שאסור בדיעבד, ומתני' עדיפא מברייתא. תוד"ה תניא.

דבר שאינו מתקיים עד יום אידיהן כגון ירק וכדומה מותר למכור להם, אבל אסור ללוקחו מהם, דמרווח ליה, דמתוך שאינו מתקיים מתאוה הוא למוכרו. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שלר"ת דס"ל ששום קניה אינה אסורה, צ"ל שלוקחין היינו קבלת דורון, ואף דבר המתקיים אסור לקבל.

ההוא מינאה שלח דינר חדש לרבי יהודה נשיאה, ולא יכל לקבלו כדי שלא יודה לע"ז, ולא להחזירו כדי שלא יהיה לו עליו איבה, ואמר לו ריש לקיש שיפילו לבור כלאחר יד שלא יבין שהשליכו מדעת.

מה בכלל האיסור – אסור להשאילם ולהלוות ולפרוע להם, משום שהגוי ילך ויודה לע"ז, ואסור לשאול וללוות מהם (לר"ת היינו דווקא בלא ריבית. תוד"ה אלא) ולהפרע מהם, לאביי גזירה אטו להשאילם ולהלוותם ולפרוע להם, ולרבא גם בזה שייך שילך ויודה לע"ז על שהישראל צריך לו. וקמ"ל שאסור גם מו"מ, וגם לשאול מהם אע"פ שממעט ממזמנם, ואסור ללוות מהם אע"פ שיש לעכו"ם צער בזה שחושב שלא יחזרו המעות, ואסור להפרע מהם אע"פ שהמעות לא יחזרו אליו.

להפרע מהם – לרבי יהודה מותר משום דמיצר הוא לו, ולרבנן אסור משום ששמח הוא לאחר זמן. ואף שלרבי יהודה מותר לאשה לסוד פניה במועד בסיד שיכולה לקפלו במועד, משום ששמחה היא לאחר זמן, (אבל בלאו הכי אסור, מפני שניווול הוא לה, ואע"פ שכשנוטלתו מאדימה ומצהיל פניה, הנאה זו אינה אלא לאחר המועד), שאני מועד שכל הדברים המותרים כגון שחיטה ותיקון סעודה הם צער בתחילה ושמחה לאחר זמן, או דס"ל לרבי יהודה שעכו"ם מיצר תמיד על הפרעון.

ולחכמים הוא בכלל הג' ימים. ב' בנשא ונתן ביד - ת"ק מתיר ורבנן אוסרים. או שנחלקו לענין הגולה שאין העכו"ם אדוקים שם כ"כ בעבודת כוכבים, ועוד דמיסתפינן מינייהו, שלת"ק אינו אסור אלא ביום אידם עצמו כשיטת שמואל, ולרבנן גם בגולה אסור. ד' לת"ק אסור ג' ימים, וחכמים סוברים כנחום המדי דס"ל שאינו אסור אלא יום אחד בלבד (ואמרו לו חכמים נשתקע הדבר ולא נאמר - לא יצא דבר זה מפי אדם מעולם. לישנא אחרינא לא יצא דבר זה לחוץ).

מדברי נחום המדי

סוס - לנחום המדי מותר למכור במלחמה סוס זכר וזקן שאינו אלא לקלוקל, ומילתא דלא שכיחא הוא ולא יבואו ללמוד מזה למכור בהמה אחרת, דמה שאסרו חכמים למכור לנכרי בהמה גסה זה גזירה אטו שאלה ושכירות [שתעשה מלאכה בשבת], ובמילתא דלא שכיחא לא גזור רבנן. ולבן בתירא כל סוס מותר דאין ברכיבה בשבת חיוב חטאת מפני שהחי נושא את עצמו, ורק מדרבנן אסור לרכב, ולרבנן אסור בכל סוס מפני שהם משתמשים בהם לרמוס את הנופלים במלחמה. כתבו התוס' (ד"ה סוס) בשם ר' אלחנן, דנקט 'זכר במלחמה' כדאמרינן בירושלמי גבי בן בתירא מתיר בסוס 'לא אמרו אלא בסוס זכר שהורג את אדונו במלחמה', וזקן נמי נקט דשמא ימות במלחמה ויהרוג בעליו עמו, ומילי מילי קתני. ור"א מביה"ם פירש דנקט זקן לרבנותא, שאע"פ שעושה בו מלאכה שיש בה חיוב חטאת, שמטחינו בריחיים, אפילו הכי מותר, וזכר במלחמה נמי נקט לרבנותא, שאע"פ שיש לאסור משום תורת כלי זין ומשום תורת בהמה גסה, אפילו הכי מותר.

מעשר בשבת (ירק של תבלין) - לרבי אליעזר שבת מעשרים אותה זרע וירק וזירין - בין בתחילה כשהוא ירק, בין בהמשך כשהוא זירין, ובין כשכבר גדלים בו זרעים והוקשו וחבטם, דכיון דאורחיה לאכול בג' אלו הוי כגמר פרי, והיינו דווקא בשל גינה, אבל הגדל בשדות אינו נאכל ירק אלא זרע כעין חרדל. ולנחום המדי בכל גוונא מעשרים אותה זרע ירק וזירין, ואמרו לו חכמים נשתקע הדבר ולא נאמר.

שאלת צרכיו בתפילה - לרבי יהושע יתפלל שמונה עשרה ואח"כ ישאל צרכיו, כמשה רבינו שהסדיר קודם שבה, ולכן יתפלל קודם שמונה עשרה שיש שבח בתחילתה, ולרבי אליעזר שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל שמונה עשרה, (ולא ילפינן ממושה, דשאני משה דרב גובריה - גדולת מעשיו וחכמתו רבה ונאה לו לשבח, אבל באיניש דעלמא מחזי כיוהרא), ונחלקו במה שאמר רבי שמלאי שצריך לסדר שבחו של מקום ג' ברכות ראשונות שאין בהם תפילה - אלא שבח לפני התפילה - שאר ברכות שיש בהם דברי תחינה ותפילה, ולחכמים ונחום המדי שואל אדם צרכיו בשומע תפילה, וכן פסק שמואל להלכה, ולרב יכול גם לומר

פסק הלכה במחלוקות - ואם שאל בפני שנים ואחד אוסר ואחד מתיר, הולכים אחר הגדול בחכמה ובמנין, ואם שניהם שווים, לת"ק הולכים אחרי המחמיר, ולרבי יהושע בן קרחה בדרבנן הולכים אחר המיקל. והלכה כרבי יהושע בן קרחה. רש"י היה פוסק בכל איכא דאמרי שבתלמוד, שבשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים הלך אחר האחרון. ולרבי"א כל איכא דאמרי הוא טפל לשון ראשון, והלכה כלישנא קמא. ולר"ת בדאורייתא אזלינן לחומרא ובדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא. ולרבינו שמשון בכל מקום שאפשר לברר כאחת הלישנות משיטת התלמוד בתריה אזלינן.

חכם שטימא או אסר אין לשאול לחכם אחר כדי שיטהר או יתיר. וכתבו התוס' (ד"ה הנשאל) שמותר לו לשאול לחכמים אחרים כדי שידונו בענין ואולי יחזור בו מדבריו, אבל בתנאי שיודיע לחכם השני שכבר שאל לחכם אחר, וממילא החכם השני יזהר לא להתיר אא"כ יוכל להחזירו כגון שטעה בדבר משנה או אפילו בשיקול הדעת ורגילים לפסוק שלא כדבריו. ודווקא באסר אין חבירו רשאי להתיר, אבל כשהתיר חבירו רשאי לאסור.

קבלת תשובה - גזלנים ועמי הארץ שחזרו בתשובה, לר"מ אין מקבלים אותם לסמוך עליהם בחזקת חברות, ולרבי יהודה אם חזרו בסתר אין מקבלים, אבל אם חזרו בפרהסיא מקבלים, וי"א בדעת רבי יהודה שאם עשו בסתר מקבלים אותם, אבל אם עשו בפרהסיא לא, דכיון שפקרו כ"כ אין נותנים ליבם לשוב בתשובה שלימה, ולר"ש ולרבי יהושע בן קרחה בכל גוונא מקבלים אותם, שנאמר "שובו בנים שובבים", וכן הלכה. שיטת התוס' (ד"ה וכולן) שודאי עם הארץ יכול לחזור בתשובה, אלא מיירי הכא שעמי הארץ החשודים על המעשרות והשביעית, וכבר קיבלו עליהן דברי חבירות ועתה חזרו לסורן, והכי פירושו וכולן שקבלו עליהן דברי חברות וחזרו לסורן, לר"מ אין מקבלין אותם עולמית, ולחכמים אם חזרו לסורן בסתר, ובפרהסיא נוהגין דברי חברות, אין מקבלים אותם, לפי שהם גונבים דעת הבריות, אבל אם חזרו לסורן בפרהסיא שאינם גונבים דעת הבריות מקבלים אותם, דודאי אם יעשו תשובה יקיימוה. וללישנא בתרא אם כבר עשו בדברי חברות אף במטמוניות מקבלים אותם, דמאחר שנתאמצו כ"כ בתשובה שאף בצינעא החזיקו בה, אין להדיחם אם חזרו ונכשלו, אבל אם לא עשו דברי חברות אלא בפרהסיא אין מקבלים אותם, דשמא בסתר הם עושים עבירות והם מטעים את הבריות.

המשך דיני מו"מ עם העכו"ם בימי אידיהן

ז: האיסור לפנייהם ואחרייהם - לת"ק (ב). אסור לישא וליתן עם העכו"ם ג' ימים לפני אידיהן. לרבי ישמעאל אסור ג' ימים לפני אידיהן וג' ימים אחרייהם, ולשיטתו העושים יום איד בכל יום ראשון, זה אוסר את כל ימי השבוע. ולחכמים אסור רק לפני אידיהן.

הגמרא מביאה כמה אפשרויות לבאר במה נחלקו חכמים ות"ק. א' לת"ק יום אידיהן אינו בכלל הג' ימים,

בגויים", (ו"בזוי אתה מאד" היינו שאין להם לא כתב ולשון (לרש"י הכונה שכתבם בא מאומה אחרת, ולתוס' י. ד"ה שאין) גם בני ישמעאל ובני קטורה ועמון ומואב שעמדו אחר דור הפלגה בא לשונם מאומה אחרת, אלא הכונה ללשון חשוב שהמלכים משתמשים בו, כעין חכמת יונית. ועו"ל כדאמר בבראשית רבה שבדור הפלגה עלה הים והציף הרבה משפחות מע' אומות, וכולן עמדו מישמעאל ובני קטורה, ואיכא למימר דכל הנך ירשו לשון אומה ואומה שאבדה, אבל רומיים למדו לשונם מאומה אחרת), מ"מ אם המלך נשאל לשרים מעמידים מלך בן מלך, כמו שהיה באסורוס בן אנטונינוס. (י.).

וע"ע י"א: עוד יום אידם שהוא פעם בע' שנה.

אדם הראשון ראה שהימים מתקצרים מתשרי ועד טבת, וחשב שהעולם חוזר לתוהו מפני שחטא, וזו מיתה שנקנסה עליו מן השמים, (ואף למ"ד בניסן נברא העולם, לא ראה עדיין ימים קצרים כ"כ), וישב ח' ימים בתענית [ובתפילה], ואח"כ ראה שהיום מאריך והולך הבין שכך מנהגו של עולם ועשה ח' ימים יו"ט, ולשנה אחרת עשה ימים אלו ימים טובים לשם שמים, והעכו"ם קבעום לעבודה זרה. וכן כשראה את הלילה אחרי שחטא חשב שזה המיתה שנגזרה עליו, ובכו הוא וחזה כל הלילה, ובבוקר כשראו את האור הבין שכך מנהגו של עולם, והקריב שור שקרניו דומים לפרסותיו והיתה לו קרן אחת באמצע מצחו.

איסור הנאה ממשתה עכו"ם - ישראל שאוכל ושותה במשתה של נישואי עכו"ם, אע"פ שאוכל ושותה משלו והשמש שלו, מעלה עליו הכתוב כאילו אכל מזבחי מתים, ולכן אסור ללכת למשתה מהזמן שנותנים את השעורים באסינת' - בעריבות, לעשות שיכר ליום המשתה, (לישנא אחרינא נותנים עפר בעריבות וזורעים שם שעורים לפני יום החופה, ומביאים אותם אחר שצמחו לפני החתן והכלה ואומרים להם פרו ורבו כשעורים הללו שממריים לצמוח יותר מכל התבואה. רש"י. והתוס' ד"ה מכי) סוברים כמו הפירוש השני, דלא מצינו בכל התלמוד שהיו עושים שיכר משעורים אלא מתמרים או מכישות) עד ל' יום אח"כ, אפי' אם לא אמר לו שזה מחמת הנישואין דמסתמא להלולא מכין והוא מקריב לעבודת כוכבים, ואח"כ אם אמר לו שזה סעודה לנישואין, אסור עד תריסר ירחי שתא. ורב יצחק פרש ולא אכל מסעודה אחרי י"ב חודש כששמע שהודה לע"ז, משום דאדם חשוב הוא ושמח ממנו העכו"ם מאד.

המלכויות בימי בית שני

ח: רומי יון וישראל - שתי פעמים תפסה רומי את המלכות, פעם אחת בימי קלפטרא שמלכה באלכסנדריא,

בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה (-אם היה משכח תלמודו מאריך בחונן הדעת, ואם הוא בעל תשובה מאריך בהרצה בתשובה, וכן כולם), ולרבי יהושע בן לוי יכול לומר אחר תפילתו אפי' כסדר יוה"כ. וכתבו התוס' ד"ה אם) שמשמע שבאמצע תפילתו לא, ומה שנהגו עתה בתעניות בה"ב להאריך בפסקי דרחמי ובסליחות בברכת סלח לנו, י"ל שציבור שאני, כמו שמצינו שאף שאין לשאול צרכי בג' ראשונות ואחרונות אומרים קרובץ.

אלו הן אידיהן של הרומאים

ח. קלנדא (-ח' ימים רצופים אחר התקופה של טבת. לרבי יהושע בן לוי היא אסורה לכל ד"ל שמה שהם קונים עכשיו יביאו לרומי להקריבם לבני רומי, ולרבי יוחנן אינה אסורה אלא לעובדיה, אע"פ שכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה לתת מס ולהביא לה כל צרכיה, אבל אינם עושים חג וקרבתות ביום זה, ותניא כוותיה דרבי יוחנן), סטרונייא (-ח' ימים לפני התקופה), קרטסים ויום שתפסה בו רומי את המלכות מידי היוונים ומלכו בכל העולם, (וגם קרטסים זה יום שתפסה בו רומי את המלכות, שהם תפסו את המלכות ב' פעמים, וכדלהלן ח: וכתבו התוס' ד"ה קרטסים) שקרט בלשון יונים הוא לשון תפיסה, וסים זה לשון שנים, והיינו התפיסה השניה), ויום הלידה ויום המיתה של מלכיהם.

לחכמים יום מיתה אסור דווקא במיתה שיש בה שריפה ששרפו עליו כלי תשמישו בדרך המלכים, ולר"מ אסור גם במיתה שאין בה שריפה. והגמ' (י"א). מבארת שאין חוק לשרוף והשריפה היא לחשיבות הענין, ונחלקו אם הם עובדים ע"ז בכל מיתה, או רק במיתה חשובה שיש בה שריפה.

ימי איד פרטיים - יום תגלחת זקנו (שכל אחד עושה יום איד פרטי ביום זה), ויום הנחת (או העברת. י"א): בלוריתו שצומחת מאחוריו ואינו מגלחה יחד עם שערו אלא משאירה לשם עבודת כוכבים, ומגלחה פעם בשנה ועושה יום איד, ויום שעלה בו מהים או יצא מבית האסורים שהוא מקריב זבחים לעבודת כוכבים על הצלתו, ועכו"ם שעשה משתה לבנו שהוא עובד ע"ז לפי שהגיע לכך, אינו אסור אלא באותו יום ולא לפניו ולאחריו דלא חשיבי כ"כ, ורק לאותו האיש ולא למשועבדים לו.

יום גינוסאי והיינו יום המלכת בן המלך בחיי אביו כדי להחזיקו במלוכה שזה שמחה לאב ועושה אותו יום איד, ויום המלכת המלך עצמו שעושים בני מלכותו יום איד בכל שנה ומקריבים זבחים, הם ימי אידיהן של עכו"ם, ואף שרומי אין מעמידים מלך בן מלך, דכתיב "הנה קטון נתתיך

שדיני קנסו נשתכחו, דא"כ ליגרסניהו, ולא גרסינן לכתבינהו, שהרי אין כותבים הלכות. תוד"ה נשתכחו.

ט. המלכויות בימי בית שני - מלכות פרס ל"ד שנים שלאחר שכורש בנה את בית המקדש נמשכה מלכותו ל"ד שנים, מלכות יון שנטלו את המלכות מפרס ק"פ שנים, מלכות חשמונאי שנטלו את המלכות מהיוונים ק"ג שנים, ומלכות בית הורדוס ק"ג שנים, ואח"כ חרב הבית ובטלה מלכותם. (ומתוך שנים אלו של חשמונאי והורדוס היתה מלכות משותפת לישראל ולרומי כ"ו שנים ומלכות רומי ק"פ שנים), מכאן ואילך הבא למנות סדר חכמים וחייהם או שני שטר חוב או שום מעשה, צא וחשוב כמה שנים נמצאים אחר החורבן וימנה לחורבן.

תנא שבא לשנות את הברייתא דלהלן ורוצה לומר כמה שנים עברו כבר מימות המשיח ואינו יודע את השנה המדויקת מהחורבן, ואין אדם טועה במאות אלא בשנה או שנתיים, יוסיף עשרים שנה על המנין שהסופר כותב, שהסופר כותב למלכות יון, ואין מונים לתחילת מלכותם שמלכו אז רק בעולם, אלא משש שנים אח"כ שפשטה מלכותם, והיינו שלש מאות ושמונים שנה לפני החורבן, ונמצא שעשרים שנה למנין מהחורבן כתב הסופר ד' מאות שנה, וכגון אם הסופר כותב חמש מאות ואחת יכתוב התנא מאה עשרים ואחת, ואם הסופר לא יודע, יפחית עשרים שנה ממה שיאמר לו התנא, ואם התנא מונה מאתים ושלושים יכתוב הסופר שש מאות ועשר.

ו' אלפים שנה הוי העולם - שכך נגזר על העולם להתקיים, כנגד ששת ימי הבריאה, ובאלף השביעי העולם ינוח כמו בשבת, ב' אלפים נגזר על העולם להיות תוהו בלא תורה, ב' אלפים תורה בלא ימות המשיח, (מ"ואת הנפש אשר עשו בחרן" ומתרגמינן 'דשעבידו לאורייתא', דגמירי שהיה אז אברהם בן נ"ב, עד מתן תורה היו תמ"ח שנים, ועיין ברש"י שמחשב את מנין השנים לפי החשבון כמה שנים חי כל אחד (מאדם הראשון עד יצחק) קודם שנולד בנו, ומשנולד יצחק היו ארבע מאות שנה עד מתן תורה, שישים עד שנולד יעקב, ויעקב ירד למצרים בגיל מאה ושלושים, וישראל היו במצרים מאתים ועשר שנה. ונמצא שהאלפים שנות תורה כלים קע"ב שנים אחרי החורבן, תמ"ח שנים לפני מתן תורה וכנ"ל, בית המקדש נבנה ת"פ שנים אחרי מתן תורה, ימי בית ראשון ת"י שנה, ע' שנה גלות בבל, וימי בית שני ת"כ שנה), וב' אלפים ימות המשיח. ומספר השנים לימות המשיח הוא מ"ח שנים יותר משנות מלכות יון. ובעוונותינו עברו רבים מימות המשיח ומשיח לא בא. וכתבו התוס' (ד"ה וגמירי) שאף שאברהם היה בן שבעים וחמש כשיצא מחרן, הוא יצא משם פעם נוספת לפני כן וחזר לחרן, כדמצינו שבברית בין הבתרים הוא היה בן שבעים והוא היה אז בארץ ישראל.

ט: הרוצה לדעת איזה שנה היא לשמיטה דקיימא לן שביעית נוהגת בזמן הזה, ואפילו למ"ד שרק בזמן שמשמטים

ונלחמו בה הרומיים ונצחוה ותפשו את המלוכה, ופעם אחת בימי היונים, ושני ימים אלו הם ימי אידיהן. ושלושים ושנים מלחמות עשו הרומאים עם היוונים ולא יכלו להם, עד שעשו שותפות עם ישראל שאחת תמלוך ומהשניה יהיו המושלים, ואז ביקשו מהיוונים לעשות דין למי המלוכה, וטענו שכיון שמרגלית ואבן טובה ראויים להיות בסיס לס"ת, א"כ כיון שהם יחד עם ישראל עליהם למלוך, ומלכו הרומאים ושיתפו את ישראל כפי שסיכמו כ"ו שנים, דדרשו הפסוק "ואלכה לנגדך" - שיעקב ועשיו שוים במלוכה, ואח"כ השתעבדו בישראל ודרשו את הפסוק "יעבר נא אדוני לפני עבדו" ודרך השר ללכת בראש, ופשטה (-שלטה) מלכות רומי הרשעה על ישראל ק"פ שנים לפני החורבן, ופ' שנה לפני החורבן גזרו חכמים טומאה על ארץ העמים ועל כלי זכוכית, ומ' שנה לפני החורבן גלתה הסנהדרין לחנות (-מקום בהר הבית ששמו חנות), משום שראו שמצויים רוצחים, ולא רצו לדון דיני נפשות, דכתיב "מן המקום ההוא" מלמד שהמקום גורם, - שאין דיני נפשות אפילו בסנהדרין קטנה שבכל עיר, אלא בזמן סנהדרין גדולה יושבת במקום המיוחד לה, והיינו בלשכת הגזית. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שבארבעים שנה קודם החורבן כשהיו רואים צורך שעה לדון דיני נפשות היו חוזרים ללשכה ודנים שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה מלמד) שדווקא דיני נפשות המ'מקום היינו לשכת הגזית שהיתה חציה בקדש וחציה בחול, דבעינן סנהדרין סמוך לשכינה, ולפיכך גלו וישבו בחנות, שאע"פ שגם החנות היתה בהר הבית, מ"מ לא היה סמוך לשכינה כלשכת הגזית, אבל לגבי אכילת קדשים, המ'מקום הוא ירושלים. ואף דקרא מיירי בזקן ממרא, דרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדן אצל מזבח, אז שופטים תתן לך בכל שערך לשפוט דיני נפשות, נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות.

דיני קנסות אונס ומפתה ושלושים של עבד שזה מוחיר קבוע ליקר וזולל, ובעינן בזה סמוכים, דכתיב בתשלומי כפל שהם קנס "אשר ירשיעון אלוהים" והיינו מומחים וסמוכים, לא בטלו לפני החורבן, כדמצינו שגזרה מלכות הרשעה שהסומך והנסמך יהרג, ועיר שסומכים בה תחרב, ותחום (-אלפים אמה סביבות העיר) שסומכים בו יעקר, ויהודה בן בבא זכור לטוב לפי שהלך וישב בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות בין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם, וסמך את רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, ו"א אף את רבי נחמיה, וחכמים אלו היו הרבה אחרי החורבן, וכיון שהכירו בהם אויבים אמר להם לברוח והוא יהיה מוטל לפנייהם באבן שאין לה הופכין, ולא אזו משום עד שנעצו לגופו שלש באות חניתות של ברזל ועשאוהו ככברה. ואין לומר

שמה בזמן זה ימכור כח נכסיו ויפסיד המלוה את חובו. ובאחד בתשרי הוא ר"ה למלכים והיינו למלכי יונים, ונ"מ לשטרות וכן"ל. ומלכי ישראל מונים להם מאחד בניסן. וכתבו התוס' (ד"ה ספרא) שמבואר כאן ששטר שדילג בו הסופר לבריאת עולם, ואפילו דלג האלפים והמאות רק שכתב בכך ובכך לפרט, דכיון שאין אנו מונין עתה כי אם לבריאת עולם אין לחוש, ור"ת עשה מעשה שכתב שטר בכך וכך לפרט ודלג האלפים וגם בריאת עולם.

רבי ואנטונינוס

2: רבי רמז לאנטונינוס שהוא יבקש למנות בנו תחתיו, ובנו יבקש לתת לטבריה פטור ממס.

עוד רמז לו שיהרוג כל פעם אחד מחשובי הרומאים כדי שלא יצערוהו, ולא יתגרה בכולם יחד, ולא אמר לו זאת רבי להדיא כדי שלא יצערו אותו חשובי רומי, ולא אמר בלחש משום "כי עוף השמים יוליך את הקול".

עוד רמז לו שיהרוג את בתו שזינתה, וכששמע שע"ז יכרת זרעו רמז לו שיחוס עליה. לשיטת התוס' (ד"ה שדר) לא היתה כוונת רבי שיהרגנה, אלא שיכסה על קלונה ויוכיחנה בסתר, אלא שאנטונינוס הבין שיהרגנה, ורמז לו רבי שכוונתו שיחוס עליה ויכסה את קלונה.

אנטונינוס היה שולח לרבי זהב מפורר בשק מתחת לחיטים כדי שלא ידעו ששולח לו זהב, ואמר לו רבי שיש לו מספיק, וענה לו שיהיה לצאצאיו להוצאותיהם למלכי רומי.

אנטונינוס היה בא במערה מביתו לבית רבי ללמוד תורה, והיה הורג עבד אחד בפתח בית רבי ואחד בפתח ביתו, (ואף ששפכות דמים היא מז' מצוות בני נח, ואפילו לישראל אסור, דתניא העכו"ם ורועי בהמה לא מעלין ולא מורדין, י"ל שהיה ירא שידוע זאת לשרים ויהרגוהו, והבא להורג השכך להורגו. או שהיה בורר מינים ומסורות, שאף שאין דין מין באומות לענין לקבל קרבן מידם, לענין הורדין איכא. תוד"ה חד). יום אחד היה רבי חנינא בר חמא אצל רבי, ואמר רבי שזה אינו אדם, שלח אותו אנטונינוס להביא את העבד שבשער (לשיטת ר' אלחנן אין גורסים זאת, דא"כ היה לרבי חנינא להבין שהוא מת, שאם הוא ישן איזה גבורה זו להקיצו משנתו. תוד"ה אמר), ולא רצה רבי חנינא לומר לו שמת מפני שאין משיבים על הקלקלה, ולא רצה ללכת מפני שמזלזל במלכות, וביקש רחמים והחייהו, ואמר אנטונינוס שאף שהקטן שבהם מחיה מתים, מ"מ מעתה לא יהיה שום אדם עימו.

איתא במדרש שכשנולד רבי גזרו שלא למול, ואביו ואמו מלוהו, ושלה קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו, והחליפתו אמו באנטונינוס והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר ומצאוהו ערל ופטרום לשלום, ואמר אותו הגמון אני ראיתי שמלו אותו, אלא שהקב"ה עושה

קרקע משמטים כספים מדרבנן שביעית נוהגת, יוסיף שנה לשנות החורבן, דחורבן בית ראשון ושני היו במוצאי שבת ומוצאי שביעית, דמגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, אמנם כיון שהמנין מהחורבן התחיל רק בשנה שאח"כ נמצא שהשנה הראשונה לשמיטה אינה מן המנין, ולכן יש להוסיף שנה אחת, ויחשב כמה יובלות עברו, וכמה שנים נוספות עברו, ויוריד מכל מאה שנתיים (כרבי יהודה דס"ל ששנת חמישים עולה למנין שבע השנים הבאות, ולדבריו אף שהבית היה בנוי ארבע מאות ועשרים שנה, ולכאורה יוצא שבשנת השמיטה חרב הבית, הגמרא מבארת ששש שנים עד שעלה עזרא וקידש לא מנו אותם לשמיטה, ונמצא שהבית חרב בשנה העשרים ושתיים ליובל, והיינו מוצאי שביעית) ויוסיפם לשנים הנוספות, ויחלק את השנים הנוספות לשבע.

שיטת התוס' (ד"ה האי') שהבית השני חרב בשנת תכ"א לבניינו (ולא בשנת ת"כ כפירוש רש"י), ודברי הגמרא ששש שנים לפני שעלה עזרא לא נמנו לשמיטה הם אליבא דרבנן ולא אליבא דרבי יהודה, דלרבי יהודה בלאו הכי זה יוצא במוצאי שביעית. ורש"י חזר בו. וכתב רשב"ם שמה שצריך להוסיף שנה אחת לשנות החורבן, הטעם הוא מפני שנת כ"א נמנית עם השנים שהבית היה בנוי ולא עם שנות החורבן. והקשו התוס' דבכל דוכתא מונים רק ת"כ שנים לבנין הבית, ועוד דלפ"ז אלפים שנות תורה מסתיימים קע"א שנה אחרי החורבן ולא קע"ב, וכן שאר החשבונות הנ"ל הם לפי ת"כ שנים לבנין הבית. ולכן נראה לר"ת כגירסת רבינו חננאל שדברי הגמרא כיצד לדעת מנין השנים לשמיטה הם למנין מלכות יון ולא לחורבן הבית, ותחילת מלכותם היא בשנת מ"א לבנין הבית, וא"כ השנה השלישית למלכותם היא השנה הראשונה לשמיטה לרבי יהודה שבתחילת הבנין התחילו למנות שמיטין, ולכן יש להוריד את שנתיים ממלכותם, או להוסיף חמש שנים. ולענין הלכה, רבינו ברוך בספר התרומה פסק כרבי יהודה ששנת חמישים עולה לכאן ולכאן, וכן משמע בתוספות רבינו יהודה.

אין כדאי לקנות שדה השוה אלף דינרים אפי' בדינר אחד, אם כבר עברו ת' שנים מהחורבן, מפני שזה קץ הגאולה ויחזרו ישראל לנחלת אבותיהם ומי שיקנה יפסיד, וי"א ד' אלפים ורל"א שנה לבריאת העולם, והחשבון השני הוא ג' שנים יותר מהראשון.

3: איזה זמן כותבים בשטרות - אין מונים בגולה אלא למלכות היונים, (ולא ליציאת מצרים פחות אלף שנה שאחרי אלף שנה מיציאת מצרים התחילה מלכות יון, ת"פ שנים עד בנין בית ראשון, ת"י שנים עמד בית ראשון, ע' שנה היה חרב, ועוד ארבעים שנה עד תחילת מלכות יון), ורגילים למנות מזמן שפשטה מלכותם, ושטר המאוחר לו ו' שנים שכתוב בו ו' שנים יותר, והשנים כתובות בסתמא ולא לשום מלכות, אינו שטר מאוחר וכל מי שיקנה קרקעות בו' שנים אלו לא יוכל לטרוף ממנו לומר שהמלוה עשה לו טובה ומחל לו שעבוד קרקעות של ו' שנים, אלא שטר זה הוא מדויק יותר ואפשר לטרוף על ידו, מפני שיון מלכו בעילם ו' שנים קודם, ונמצא שהשעבוד מתחיל מיום כתיבתו, דאין דרך למחול שעבודו

אונקלוס בר קלונימוס התגייר, ושלח המלך אחריו גדוד רומאים, ומשך ליבם ע"י המקראות, ולגדוד השני ששתק במצות המלך אמר שדרך העולם שהפחות מאיר לפני החשוב, והקב"ה מאיר לישראל. ולגדוד השלישי הניח ידו על המזוזה ואמר שדרך העולם שהמלך בפנים והעבדים שומרים מבחוץ, והקב"ה שומר עלינו מבחוץ, וכולם התגיירו, והפסיק המלך לשלוח אחריו.

מותר לשרוף על המלכים, ואין זה מדרכי האמורי לומר שיש בזה משום "ובחוקותיהם לא תלכו", דאין עושים כך מחמת חוק אלא לחשיבות המלך, (ואף דאיתא בסנהדרין (נ"ב):) שרבנן סוברים שמיתת הרג היינו בסיף כדרך שהמלכות עושה, ואין בזה משום "ובחוקותיהם לא תלכו" (כמו שטען רבי יהודה) דכיון דכתיב הריגה באורייתא לאו מינייהו גמרינו, ומבואר בגמרא דמהאי טעמא שורפין על המלכים. וצ"ל דתרי גווי חוקה הוו, אחד שעושין לשם חוק לעבודת כוכבים, וזה אסור אע"ג דכתיב באורייתא, ואחד שעושין לשם דעת הבל ושטות שלהם, שזה אין לעשות אי לאו דכתיב באורייתא, ולכן סובר רבי יהודה שהורגים בקופיץ אע"פ שהריגה בסיף אינה לשם עבודת כוכבים, שהרי לא כתוב בתורה סיף, ורבנן סוברים שכיון שקופיץ היא מיתה מנוולת אין לעשותה.

שורפים על המלכים מיטתם וכלי תשמישם, וכן על הנשיאים שורפים, אבל דבר שאינו מכלי תשמישו אין שורפים להפסידו, ומה ששרף אונקלוס הגר על רבן גמליאל הזקן שבעים מנה צורי, היינו כלי תשמיש בשווי זה, ומה שעוקרים את הגידים שעל פרסות הבהמה על המלכים ואין בזה משום דרכי האמורי, (ואין בזה משום צער בעלי חיים, דכבוד המלך שהוא כבוד כל ישראל דוחה צער בעלי חיים. תוד"ה עוקרין), היינו בסוס שרכב עליו שהוא כלי תשמיש, או בבהמה המושכת בקרון שלו, (ואסור לעשות עיקור שיש בו טריפה, (ואע"פ שאין סופו להנות ממנה אסור לגרום לבהמה טריפות בידים. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה עיקור) שרק לקדשים אסור לגרום טריפות, אלא אסור היינו אסור אכילה, ובהנאה מותר, ואם חותך מן הארכובה ולמטה מותר אף בהנאה). אלא חותך פרסותיה מן הארכובה ולמטה).

עוד בענין ימי אידיהן

י"א: אחת לע' שנה מביאים אדם שלם כנגד עשיו, ומרכיבים אותו על אדם חגיר כנגד יעקב שהיה צולע על ירכו, לומר שעדיין עשיו שולט על יעקב, ומלבישים אותו בבגדי אדם הראשון - בגדי חמודות שהיו לעשיו, ומניחים בראשו עוד קרקפתו של רבי ישמעאל שהיה מהרוגי מלכות ומתוך יפיו ביקשה בת הקיסר להפשיט עור פניו וחנטה אותם באפרסמון כדי שתשאר כמות שהיא, ועדיין זה מונח בגני רומי, ותולים בצוארו אבן פז שמשקלה ד' זוז שהיא יקרה

להם ניסים בכל עת, וביטלו את הגזירה. ואמרינן בירושלמי שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו. עוד כתבו התוס' (ד"ה ווי) דאיתא בירושלמי ששאל אנטונינוס את רבי אם יאכילו מהלוייתן לעתיד לבא, ואמר לו כן, ואמר לו פסח אינך מאכילני לוייתן תאכילני, וענה לו רבי מה אעשה לך הא כתיב "וכל ערל לא יאכל בו", והלך ומל עצמו והתגייר.

אנטונינוס היה מאכיל ומשקה את רבי בכל יום, וכופף עצמו כדי שרבי יעלה על המיטה, ואמר שהלואי יהיה מצע תחתיו בעולם הבא, ואמר לו רבי שיזכה לעוה"ב, והא דכתיב "ולא יהיה שריד לבית עשיו" היינו בעושה מעשה עשיו, והא דכתיב "שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה" מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס, כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעה בר שלום שאמר לקיסר ששנא את היהודים שלא יהרוג את ישראל לפי שהם "כארבע רוחות השמים" ואין הכונה מפוזרים, אלא שנצרכים לקיום העולם כמו רוח, ועוד שיקראו לו מלכות קטועה, והסכים עימו המלך, אבל שלחו לבית מלא עפר כיון שניצח את המלך, ובדרך מל עצמו, ואמר שכל נכסיו לרבי עקיבא וחבריו, ויצאה בת קול ואמרה קטיעא בר שלום מזומן לחיי העוה"ב, ובכה רבי יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים, ודרש ר"ע "והיתה לאהרן ולבניו" מחצה לאהרן ומחצה לבניו (-כך אחת משתי חלות של עצרת, וארבע או חמש מלחם הפנים), ולקח לעצמו חצי.

כתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שנשיא הוא הישיש שמפורש בספר יוסיפון שנשבעו רומיים שלא להמליך עליהם עוד מלך בשביל אחד שלקח אשה אחת בחזקה, אלא שהיו ממנים ישיש אחד ולו שלש מאות יועצים, ולסוף כמה שנים מלך עליהם אחד בחזקה, שמתה אמו בלדתה ונבקעת בטנה ומצאוהו חי, ונקרא קיסר בלשון רומי שהוא לשון כרות בעברית, ועל שמו נקראו כל המלכים שלאחריו קיסר.

כשמת אנטונינוס אמר נתפרדה חבילה (אהבתינו שהיתה קשורה נפש בנפש), וכן אדרכן (שר עכו"ם) שהיה משמש את רב, כשמת אמר נתפרדה חבילה.

י"א. "שני גויים בבטןך" אלו אנטונינוס ורבי שזה בא מעשיו וזה מיעקב, שלא פסק משולחנם חזרת קישות וצנון בימות החמה והגשמים, שהצנון מחתך את האוכל, והחזרת מהפך את המאכל והקישות מרחיב את המעיים, (והיינו בזוטרי, אבל קישואים גדולים קשים לגוף כחרבות). וכתבו התוס' (ד"ה צנון) שאף דאמרינן שרבי לא נהנה מהעוה"ז אפילו באצבע קטנה, אוכלי שולחנו היו רבים. עוד כתבו התוס' (ד"ה שלא) שאין זה רבותא מה שלא פסק משלחנם צנון וחזרת, אלא שהיו מרבים בסעודה והיו צריכים לחתך ולהפך המאכל ולהרחיב בני מעיים.

ושפתו (-הניחו על האש) שתי קדירות ע"ג כירה אחת, ואע"פ שהם סמוכים זה לזה מאד לא חשו להם חכמים.

י"ב. לאביי הכונה שלא חוששים שהישראל החזיר פניו והנכרי החליף את הבשר לבשר נבילה, שאע"פ שיש לחוש לאיסור דאורייתא לא חששו להחזיק איסור מספק, (וכתבו התוס' (ד"ה ושדי) שהחשש הוא שיחליף בשר נבילה כחושה בבשר ישראל שמן כדי להרויח, אבל בחינם אין חוששים אפילו כשהישראל הלך רחוק, ומהאי טעמא אנו מניחים קדירותינו לשפחותינו העכו"ם ולא חוששים שהכניסה בקדירה איסור), וכמו כן כאן אין חוששים משום דמי עבודת כוכבים לומר שהעכו"ם קונה ממנו בהמה כדי להקריבה לעבודת כוכבים ונמצא שהדמים אסורים מדאורייתא משום "ולא ידבק בידך", וכ"ש שאם יודעים שהדמים הם מאלו שדרים רק סמוך למקום הע"ז שאין חוששים בזה לספק איסור דרבנן לומר שאותו נכרי יש לו יום אידם כמו במקום הע"ז הסמוכה ואסור מדרבנן לשאת ולתת עימו.

וכתבו התוס' (ד"ה דלמא) שאף שבשאר איסורים די הישראל יוצא ונכנס, היינו משום שהנכרי יהא נתפס כגנב ויתבענו לדין, אבל הכא יכול לתחוב הכף של נבילה בקדירה ויאמר להגיס את תבשילך נתכוונתי שלא יקדיח. אי נמי הכא מיירי בתבשיל אכסנאי דלא מירתת מיניה. ולרבא איכא למימר דשרי יוצא ונכנס אפי' באכסנאי, ואין ראייה משם, כיון שהעכו"ם חושש שהישראל יתבענו בדין. והקשו התוס' (ד"ה דכוותה) מה הצד לחשוש לדמי עבודת כוכבים, והרי למסקנה (ס"ד). דמי עבודת כוכבים ביד עובד כוכבים מותרים. וכתבו שכונתו שדמים אלו עצמם ניתנו לעבודה זרה. אך הקשו שכיון שרק עבודה כעין עבודת פנים נאסרת (כמבואר לקמן נ"א). א"כ המעות לא נאסרות. וכתבו ש"מ שאביי לא שמע דין זה, אך זה דוחק. ור"ת מפרש שדמי עבודת כוכבים מותרים רק כשהנכרי בא לפרוע חובו מדמי עבודת כוכבים שמכר, דבזה אינה תופסת דמיה אלא כשהחליפה ישראל, אבל כאן מיירי שהעכו"ם מקצה את הדמים לעבודה זרה אחרת, ולכן הדמים אסורים. עוד כתבו התוס' (שם) שלאביי שבבני העיר עצמה חוששים לדמי עבודת כוכבים, היינו ביריד הקבוע לקנות תשמישי עבודת כוכבים, אבל ביריד שאינו קבוע לכך אין חוששים.

ולרבא אין הכונה שלא חששו שהנכרי הכניס בקדירה בשר נבילה וכמו כן כאן אין חוששים לדמי עבודת כוכבים שהבהמה הזו נקרבת היום לעבודת כוכבים, דלא דמי, דשם הנכרי ירא להכניס בשר נבילה בקדירת הישראל שמא יראהו הישראל ויתבענו בדין, אבל כאן כוונתו לעשות רצון חבירו, אלא הכונה שלא חוששים משום שמא יבקש הישראל מהנכרי שיבשל לו קדירתו ויבוא לאכול בישולי עכו"ם שזה אסור מדרבנן, וכמו כן כאן אם ידוע שמעות אלו לקחם הנכרי מתיבתו ואין כאן חשש איסור דאורייתא, אין חוששים לספק איסור דרבנן משום שמא הנכרי נמשך אחר חבירו לעשות ג"כ יום אידם לאסור לשאת ולתת עימו.

ולרבא בר עולא ביום אידם של בני עזה לא התיר רבי חנינא לשאת ולתת עם בני עטלוזא, שבאמת יש לחוש שהוא נגרר אחרי בני עזה הסמוכה, (ומה שהמשנה מתירה מיירי באינו סמוך כ"כ),

מאד ואינה מצויה בעולם, ומחפשים את השווקים בנוסף, ומכריזים: חשבוננו של המושל שיגאלו באחרית הימים הוא כזב, אחיו של אדוננו זייפן (-יעקב שרימה את עשיו וחשב ליטול הברכה להיות גביר לאחיו. רש"י. ולר"ת (תוד"ה סך) אין נראה שהם קראו ליעקב אדון, אלא הכונה ליצחק, שהברכות שנתן ליעקב הם פלסטר), מי שרואה שמחה זו עכשיו רואה, ומי שלא רואה לא רואה כיון שעד עוד שבעים שנה אינה נעשית, מה הועילה הרמאות לרמאי והזייפנות לזייפן - ליעקב שרימה ולקח את הברכות, אוי לו לזה כאשר יקום זה - יעקב, ויום זה הוא מימי אידם. ואמר רב אשי שפיהם הכשילים שאמרו אדוננו זייפן שמשמע שאדוניהם הוא זייפן, ולא אמרו זייפן הוא אחיו של אדוננו.

ימי אידם של הפרסים - מוטרדי וטורסקי ומוהרנקי ומוהרין.

ימי אידם של הבבלים - מוהרנקי ואקניתיה ובחונני ועשרה באדר.

חמשה בתי ע"ז קבועים לעולם ועובדים שם כל השנה ואסורים במו"מ לעולם - בית בל בבבל, בית נבו בכורסי, תרעתא שבמפג, צריפא שבאשקלון, נשרא שבערביא. והוסיפו עליהם את יריד שבעין בכי, ונדבכה (וי"א נתברה) שבעכו, וי"א יריד שבעכו ונדבכה שבעין בכי.

בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד לפי שאין אנו יכולים להעמיד עצמינו מלישא וליתן עמהם, לפי שביניהם אנו יושבים ופרנסתינו מהם, ועוד משום יראה, ויום האיד של הסוחרים כיון שאינו קבוע בכל שנה מותר.

דין המקומות הסמוכים למקום הע"ז - עיר שיש בה יום איד לעבודה זרה, באותה העיר אסור מו"מ עם העכו"ם, ועם היושבים מחוצה לה מותר, מפני שכל אחד עובד את העבודת כוכבים שלו ועושה יום איד משלו, והיינו כגון המרחק שיש מעטלוזא (-שוק של בהמה) של עזה לעזה (עיר פלישתית שעבדו בה עבודה זרה), שהשוק סמוך מאד לעזה, ואם מחוצה לה יש עבודה זרה, שם אסור ובתוכה מותר. רשב"ם (תוד"ה עטלוזא) מבאר שעטלוזא זה שם של עבודת כוכבים שהיתה מחוץ לעזה, ובני המגרש שמחוץ לעזה עובדים אותה יום אחד בשנה, והנדון הוא אם מותר לשאת ולתת עם בני עזה ביום זה. ור"י מפרש שעטלוזא הוא שוק שעושים לשם עבודת כוכבים, ואינו יום איד, ועל כן חוששים שהמעות שבתוכה הם דמי עבודת כוכבים.

רבי חנינא מדמה את ההיתר בעטלוזא של עזה, לישראל ועכו"ם בצור (-עיר שדרו בה ישראלים ונכרים)

שבמעיו ומתגדלת במעיו ונמצא כריסו צבה. וי"ג עלקא, שהיא מוצצת דם בני אדם.

הבולע צירעה לא יחיה, ומ"מ ישקוהו חומץ חזק, אולי יספיק לצוות לביתו.

אין לשתות מים בלילה אפילו מן הכלים מפני סכנת שברירי (-שד הממונה על מכת סנוירים), ואם שתה דמו בראשו, ואם הוא צמא יעיר את מי שאיתו שיאמר לו צחינא מיא, ואם אין עימו אדם יקשקש בכיסוי הכד על הכד כדי שיהיה נראה כאילו יש איתו אדם, ויאמר לעצמו פלניא בר פלניתא אמרה לך אימך אזדהר משברירי ברירי רירי רירי רי (שכאשר השד שומע את שמו מתמעט, זה לחש המועיל להבריחו מושם) בכסי ח'ור'י. ועיין תוד"ה לא.

קנייה בעיר שיש בה עבודת כוכבים

עיר שיש בה עבודת כוכבים ודרכם לעשות שוק ויריד ביום אידם, אם יש בעיר חנויות מעוטרות שזה סימן שנוטלים מם מכס לעבודת כוכבים, ושאינם מעוטרות, אסור לקנות במעוטרות, ומותר בשאינם מעוטרות מפני שאין בזה רווח לעבודת כוכבים, ואף שזה יום אידם מותר לקנות, שאין האיסור אלא למכור, שמא ימכור בהמה וילך ויקריבנה לעבודת כוכבים, אי נמי [לפי החשש שישמח ויודה לע"ז] דרך לוקח לשמוח וללכת להודות, אבל לקנות דבר המתקיים מותר, דסתם מוכר הוא עצב. רש"י.

וכתבו התוס' (ד"ה עיר) שכאן משמע שרש"י חזר בו ממה שאמר שהאיסור ביום אידם הוא מקח וממכר. אך הקשו התוס' שהרי מבואר (לעיל ו') שאסור לקנות מהם דבר שאינו מתקיים. ולכן פירש רבינו מאיר שמדובר ביריד שהמכס ממנו עובר לעבודת כוכבים, ולא ביום אידם.

שיטת ריש לקיש שאין האיסור אלא במעוטרות בורד והדס של תקרובת עבודת כוכבים, שדרך לשוטחם לפני עבודת כוכבים, וזה סימן שזה חנויות של עבודת כוכבים, מפני שנהנה מהריח, אבל במעוטרות בפירות מותר, דאין האיסור אלא "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" אבל מותר שהע"ז תהנה ממנו, (אמנם בהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים ונפל (לקמן מ"ז):), הגמרא שואלת שאם אינו בונהו הוא מהנה את הע"ז, דשם איכא הנאה יתירא ונראה כנותן מקום לעבודת כוכבים. ולר"ת אסור להנות את הע"ז, מלבד כאן שיש בזה בזיון לע"ז בכך אינו שם העטרה בראשה. תוד"ה אבל). ואף שרבי נתן סובר שאסור (כדלהלן לגבי הנחת עטרה), ס"ל לריש לקיש דפליגי רבנן עליה, ודבריו הם כרבנן. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שאף שמותר להריח יין נסך מנקב שבחבית (לקמן ס"ו): דריחא לאו מילתא היא, שאני וורד והדס שעומדים בעיקר לריח, והוי כמו קטורת שאף לאחר שנעשית מצותו אף שאין מועילין בה איסורא מיהא איכא, ואפילו אם אין עיקרם לריח, שמא י"ל דהא דאמרינן (פסחים כ"ד): כל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם

ומקדירות אין ראייה, דשם מספיק שהישראל יחתה פעם אחת בגחלים בשביל שהקדירה לא תיאסר משום בישולי נכרים, אלא הכונה שלא חוששים משום צינורא שניתזה מקדירת עכו"ם לקדירת ישראל, שזה איסור קל, כיון שזה לא מצוי, וגם אם אירע הדבר זה בטל ברוב, וכמו כן כאן אין חוששים משום לפני אידיהן.

אסור ללכת בדרך שמוליכה רק לעיר של עבודה זרה ביום עבודת כוכבים שלהם, אע"פ שהולך רק לדבר עם העכו"ם, מפני שיחשדוהו שהולך לעובדה, ואם אותה הדרך מוליכה גם למקומות נוספים מותר מפני שהרואה אומר שהוא הולך למקום אחר. ולר"מ אסור להכנס לתוכה ואסור לעבור דרכה לעיר אחרת.

נראה כמשתחוה - אין לשחות בפני עבודת כוכבים כדי ליטול קוץ מרגלו, או כדי לאסוף מעותיו, או כדי לשתות ממעין, מפני שנראה כמשתחוה, ואם אינו נראה כגון שאחוריו או צידו לעבודת כוכבים מותר, אמנם אם המעשה נראה כהשתחוה אלא שאין מי שרואה, אסור, כדאמר רב דכל דבר שאסרו חכמים משום מראית העין, אסור אפילו בחדרי חדרים. (התוס' (ד"ה כל) מביאים מחלוקת אם הלכה כרב). וקמ"ל בג' המקרים שהאיסור הוא אף במעות שאין לו מקום אחר לאוספם, ואף בקוץ שיש בזה צערא, ואף במעין שיש בזה סכנה למות בצמא.

אין לשתות מפה של פרצופים חלולים המקלחים מפיהם מים שנכנסים להם מאחוריהם בכרכים (-נקט כרכים מפני ששם הדרך להתנהג בגדולה), מפני שנראה כמנשק עבודת כוכבים (ויש בזה איסור דאורייתא, אך אינו חמור כמו משתחוה. תוד"ה פרצופות).

דברים שיש בהם סכנה

לא יניח פיו על הסילון וישתה מפני סכנת עלוקה - שמא יבלע עלוקה.

י"ב: אין לשתות מים מנהרות או אגמים בפיו או ביד אחת שממהר להכניסם לפיו בלי לבדוק, מפני סכנת עלוקה, ואם שתה דמו בראשו.

הבולע עלוקה מותר לחמם לו חמין בשבת מפני שיש בזה סכנת נפשות, (ואף שהוא יכול לחיות הרבה מותר כיון שיש בזה סכנה, כדמצינו שמחללים שבת על מכה שעל גב היד או הרגל כמכה של חלל, אע"פ שלפעמים מתרפאת מאיליה. תוד"ה הבולע). ובינתיים ישתה חומץ. בערוך (תוס' שם) גרס ערקא, והיינו תולעת קטנה המצויה במים, וכשנפלת על הבשר היא נתלית בו ומוצצת הדם, וכל זמן שמוצצת היא מתמלאת ומתנפחת עד שנהיית כמו חבית קטנה, וכשאדם בולעה היא מוצצת הליחה

לפי שטומאתו מזרבנן (עד מאה אמות, שחששו חכמים שהמחרישה גררה עד שם חתיכות מהעצמות ושמה יעבור על עצם כשעורה ויסיטנו), כדי לדון ולערער עמהם, או כדי ללמוד תורה ולישא אשה (ובלבד שדעתו לחזור, ולשאר מצוות נחלקו הפוסקים אם מותר. תוד"ה ללמוד), ולרבי יהודה אם מוצא ללמוד אסור, ולרבי יוסי אף בזה מותר לפי שלא מכל מלמד אדם זוכה ללמוד, וכן הלכה.

הנחת עטרה של ע"ז כדי להפטר ממכס - אם הע"ז מוותרת על המכס למי שמניח עטרה בראשו ובראש חמורו, לרבי נתן אין להניח העטרה מפני שנהנה מהריח של עשבים או בשמים, (ומה שמוותרים לו על המכס אינו נחשב הנאה, כיון שהמעוה שלו. תוד"ה יניח), ואם לא יניח נמצא שמהנה את הע"ז בנתינת המכס, ולכן אמרו שהנושא ונותן בשוק של עבודת כוכבים, אם קנה בהמה צריך לעקור פרסותיה מן הארכובה ולמטה (אבל עיקור שנעשית ע"ז טריפה אסור לעשות לבהמה בידי אע"פ שהיא אסורה בהנאה. רש"י. ולתוס' (ד"ה מנשר) אין בזה איסור, וכוונת הגמרא שדי בקנס זה בשביל להתירה בהנאה), ואין בזה משום צער בעלי חיים, כדכתיב ביהושע "את סוסייהם תעקר" ומבואר שמותר לרדותם בכך, (ואף למ"ד צער בעלי חיים דאורייתא, למרות שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, היכא שנראה קצת טעם לעקור יולכים לעקור. תוד"ה אמר), ואם קנה פירות או כסות או כלים, ירקבו, ואם קנה מעות או כלי מתכות יולכים לים המלח. וכתבו התוס' (ד"ה מעות) שמבואר כאן שהמעוה אסורות רק מצד קנס, ומה שמבואר (לקמן ל"ג.) שישראל ההולך ליריד מעות הנמצאות בידו אסורים משום דאמרינן עבודת כוכבים זבין, שם אסור אפילו לשאת ולתת עימו משום חשש דמי עבודת כוכבים, דכיון דהלך ודאי דמי עבודת כוכבים בידו, שאם רצה לקנות גלימא היה קונה אותה כאן, אבל כאן מדובר שהוא כבר היה שם, וקנסו אותו לפי שנשא ונתן ביום איד, ולכן רק לו אסור כיון דעבד איסורא.

י"ג: הקדש חרם וערך בזמן הזה -

אין מקדישים, ואין מחרימים (דס"ל כמ"ד סתם חרמים לבדק הבית, וכיון שאין בית המקדש חוששים שיהנה מהקדש ומעילה. רש"י. אבל למ"ד סתם חרמים לבדק הבית אין חשש תקלה, מפני שיכול לתתו לכהנים מיד. תוד"ה אין מחרימין), ואין מעריכים, בזמן הזה, (ומהאי טעמא בטל מעשר בהמה בזמן הזה. תוד"ה אין מקדישין).

אם הקדיש או החרים או העריך, פירות כסות וכלים ירקבו ויניחם שירקבו במקום שלא יבוא בקלות לידי תקלה (תוד"ה ירקבו), מעות וכלי מתכות יולכים לים המלח (בלא שחיקה, או בשאר נהרות ע"י שחיקה. תוד"ה יולכים), ובהמה תיעקר והיינו שינעל דלת בפניה עד שתמות מאיליה

אלא כדרך הנאתם, מ"מ איסורא איכא, ובע"ז י"ל שגם לוקה (כיון דלא כתיב בה אכילה, כמו בכלאי הכרם), ולהריח אין נסך מנקב שבחבית מותר כיון שאין בזה הנאה, כיון שחוזק היין נכנס בחוטמו ומזיקו, וטעם האוסר שם אינו בגלל הנאת הריח, אלא משום דחשיב ליה כשתייה, כיון שהריח נכנס בגופו והוא חזק ביותר, ואפילו את"ל דשתיה גסה מותרת, כיון שאם היה שותה את היין עצמו לא היתה זו שתייה גסה, יש לאסור הריח הדומה לממש אע"פ שאינו נהנה.

י"ג. שיטת רבי יוחנן שאסור אפילו במעוטרת בפירות, דאם אסור להנות כ"ש שאסור שהע"ז תהנה ממנו מהמכס, וס"ל לא פליגי רבנן על רבי נתן.

וכתבו התוס' (ד"ה ק"ו) שיריד שהכמרים לוקחים בו מכס מן המכר מיד, אם אותו מכס הוא לבנין עבודת כוכבים, והעכו"ם מפרש קח בסכום כך וכך, ועוד פשוט לבנין עבודת כוכבים, אסור, כרבי יוחנן דמהנה אסור, ואם לא הזכיר לו לבנין עבודת כוכבים, אלא אחר שפירש לו הסכום אמר לו ועוד פשוט, לרבינו ברוך נראה דאסור, דמפני שהוא ישראל אינו אומר כן, אבל בלי זה לא היה מבקש ממנו עוד פשוט, ולהר"ר משה מקוצי יכול להיות שמותר, דשמא יתנו לעניי עובדי כוכבים.

ומה שמצינו שמותר לקנות ביריד של עכו"ם בהמה עבדים ושפחות (ואין לעוקרו, דאף עבד עכו"ם (ורועי בהמה דקה שלהם שהם ישראל גזלנים והרי הם כעכו"ם. וכתבו התוס' (ד"ה והרועין) שברועים בהמה של אחרים לא, דאין אדם חוטא ולא לו) לא מעלין אותם מן הבור אם נפלו לתוכו אלא יניחם וימותו, ולא מורידין אותם לבור, דאסור להמיתם בידיים. רבי זירא רצה להתיר לקנות רק עבד ישראל, וריש לקיש התיר אף עכו"ם מפני שמכניסו תחת כנפי השכינה (להתחייב בכל המצוות שהנשים חייבות. תוד"ה עבד).

ורב אשי אמר שטעם ההתר בעבד הוא מפני שממעט לנכרים, שהרי זה טעם ההיתר בבהמה שממעטם בכך שלוקח מהם בהמה שמשמשים בה. י"ג:), וכן מותר לקנות ביריד של עכו"ם בתים שדות וכרמים, וכותב שטרות ומעלה לחותמם בערכאות שלהם שזה מקום גדוליהם ושופטיהם אע"פ שזה כבוד ותפארת להם ואיכא למימר דאזיל ומודה, מפני שהוא כמציל מידם שיהיו לו עדים להצילו מן העוררים. התם איירי בקונה מבעל הבית, שרק תגר משלם מכס, ובזמנו (י"ג:.) גם בעה"ב משלם מכס, ואסור, ומה שרבי יעקב קנה סנדל ורבי ירמיה קנה פת, שם זה היה בעה"ב שאינו קבוע דלא אסיק אדעתיה לגבות ממנו מכס. וכתבו התוס' (ד"ה רבי ירמיה) שאף שפת עכו"ם אסורה, מיירי במקום שאין פלטר ישראל, או לצורך עבד עכו"ם או בהמה. ואף שדבר שאין מתקיים אסור לקנות מעכו"ם (לעיל ו:), פת הוא דבר חשוב וקפוץ עליה זבינא והוה כדבר המתקיים.

מותר לכהן לצאת לחו"ל שהיא מטמאה מזרבנן כבית הפרס, או להכנס לבית הפרס (-שדה שנחרש בה קבר)

ובנות שוח (-תאנים לבנות) בעוקציהם, מפני שתולים אותם בפני עבודת כוכבים וזרכם לעבודה בכך, ולבונה זכה, מפני שהם קונים זאת לצורך עבודת כוכבים. ואמנם חבילה של לפחות ג' מנים מותר למכור להם דודאי לסחורה קמכוון, ואף אם ימכרם לאחרים ויקטירום, אין אנו מוזהרים ב"לפני עור" אלא על לפני והעכו"ם הרי נאסרו בעבודה זרה, אבל לא על לפני דלפני וכאן הקונה אינו קונה לעבודת כוכבים אלא רק מי שיקנה ממנו.

כתבו התוס' (ד"ה בנות שוח) שבנות שוח הם פרי חשוב, ומה שמצינו (דמאי א') שלא נחשדו עמי הארץ שלא לעשרם, הטעם הוא מפני שיש מהם הרבה, וזה מין פרי הגדל ביערות ומצוי מן ההפקר, ולגבי שביעית מעיקרא סבר שכיון שאינם נגמרים בשנה שחונטים בה אלא בשנה השלישית לחניטה, סברו שאין הולכים בה לא אחר חנטה ולא אחר לקיטה, ולבסוף הלכו בו אחר חנטה ונוהג בו בשביעית בשנה השניה אחרי השביעית. עוד כתבו התוס' שיש ג' מיני תאנים, שחורות ולבנות (שזה סתם תאנים) ובנות שוח, ומאותם בנות שוח יש מהם רעות ויש מהם טובות, והגמרא כאן ומסכת דמאי מדברת על רעות. ולר"ת גורסים כאן לענין שביעית מוכססין בנות שוח, ולא ובנות שוח, והוא מין בנות שוח ולא בנות שוח ממש, ואותו פרי הוא גרוע.

תרנגול הלבן, לת"ק לאסור למוכרו לעכו"ם, ולרבי יהודה מותר למוכרו עם תרנגולים אחרים שזה מראה שלא קונהו לעבודה זרה, ואם מוכרו בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכרו, לפי שאין מקריבים חסר לע"ז. ולר"ז זירא אם הנכרי שואל תרנגול למי מותר לכו"ע, שכיון שלא הזכיר לבן אינו קונה לעבודה זרה, והמחלוקת היא כשרצה לקנות זה וזה (לרש"י היינו שאמר תרנגול לבן ושחור למי, ולתוס' ד"ה כגון) מיירי שיש ביד ישראל הרבה תרנגולים לבנים ושחורים ואמר זה זה, שלרבי יהודה אסור למוכרו בפני עצמו, דמה שמעיקרא ביקש לבן ושחור זה הערמה כדי שימכרו לו, ובין התרנגולים מותר כיון שבזה אין כוונתו לעבודה זרה, ולרבנן כיון שביקש גם לבן אסור, אבל אם ביקש דווקא לבן אסור למכור אפי' בין התרנגולים שכיון שגילה דעתו שכוונתו לעבודת כוכבים, ניחא ליה לקנות את שאר התרנגולים בשביל הלבן, ואם עשה העכו"ם משתה של סעודת מרעים לבנו או שהיה לו חולה בתוך ביתו מותר, דאין זה חשוב כ"כ שיקריבו לעבודת כוכבים, אבל במשתה לחופת בנו אסור באותו יום ובאותו איש דודאי קונה לתקרובת עבודת כוכבים. ורב אשי (י"ד:): מסתפק אם מותר למכור לו תרנגול לבן שלם כשמחפש תרנגול לבן קטוע רגל, דשמא כוונתו להערים שיחשבו שאין כוונתו להקריבו והוא יודע שלא יביאו לו קטוע כיון שקטוע אינו מצוי, ואת"ל שאסור יש להסתפק אם מחפש לבן והסכים לשחור או לאדום (לרש"י הספק לפי רבי יהודה שמתיר בין התרנגולים, ולתוס' ד"ה ויהבו) הספק הוא גם לרבנן, דכאן שלוקח שחור והולך אינו יודע שיתנו לו לבן, האם חוששים להערמה או לא, תיקון.

מפני שאין לה מה לאכול, (והא דמבואר (ערכין כ"ט). שאדם שהקדיש כל נכסיו אמר לו רב יהודה שיזרוק לנהר ד' זוזי, שאני התם שזה קרקעות, שכיון שא"א לכלותם אי לא עבוד רבנן תקנתא אתי לידי תקלה לעולם, ויכול להיות שבכהאי גוונא שהקדיש מטלטלין עם קרקעות מועילה תקנה זו גם למטלטלין. (תוד"ה ואם). ובבבב בזמן הזה לא הצריכו לנעול דלת שלא יבוא לידי תקלה ולא נצטרך להמתין עד שיפול בו מום, דהכא זה קנס על שהקדיש לחינם, ועוד דגם אם נפל בו מום אינו מותר בלא פדיון, אבל בכור שלא הוא הקדישו אין לקונסו, אלא ימתין עד שיפול בו מום ויאכל ממזמו בלא שום פדיה, ואף שהיה יכול להטיל בו מום קודם שיצא לאויר העולם ולהפקיענו מקדושת בכור למזבח רק שיתננו לכהן ולא תארע בו עוד תקלה, אם לא עשה אין לקונסו בכך ולהצריכו נעילת דלת. תוד"ה נועל). ולא כורתים את הפרסות של הבהמה משום בזיון קדשים לפי שאינה מתה מהרה ונראה בזיונה לזמן מרובה, ולא שוחטים אותה (שהרי אין חיוב על שחוטו חוץ בקדשי בדק הבית. רש"י. והתוס' ד"ה ונשחטיה, בתירוח הראשון) כתבו דמיירי בקדשי מזבח, ובזמן הזה אין חייב השוחט בחוץ כיון שאינו ראוי לפתח אהל מועד), שמא יבואו לאוכלה, ולא יחתכנה לשתיים שאין בזה בזיון קדשים מפני שהיא מתה מהר וגם אין לחשוש שיאכלה, לאביי משום "ונתצתם וכו' לא תעשון כן לד' אלוקים", ולרבה אף שלאחר החורבן אין איסור להטיל מום בקדשים שבזמן הבית אסור משום "כל מום לא יהיה בו", כיון דלא חזי להקרבה ולא קרינן ביה "תמים יהיה לרצון", מ"מ אסור משום שנראה כמטיל מום בקדשים, (ואי מיירי בקדשי בדק הבית כמ"ש רש"י, אסור אטו קדשי מזבח. תוס' שם), ובבעל מום בזמן הבית אסור מדאורייתא, מפני שהוא ראוי לדמיו להחליפו באחר ולהקריבו, וקרינן ביה "תמים יהיה לרצון" משום חילופיו.

דברים שאסור למכור לעכו"ם

לאחר שנתבאר אלו דברים אסורים בימי אידיהן או גם לפנייהם ואחרייהם, מבארת הגמרא אלו דברים אסור למכור להם של השנה, מפני שהם קונים את זה בשביל העבודה זרה, או מטעמים נוספים.

י"ד. אסור למכור לעכו"ם **אצטרובלין** (והיינו פירי דארזא -"מ גלונים, והוא מאכל חזירים, וי"מ פירות אילן שנקרא פין ויש בו גרעינים ואינו ראוי לאכילה. תוד"ה פירי), ולא תורניתא (-שיטה, שזה מין ארז. רש"י. ולתוס' ד"ה תורניתא) זה מין אדמה כעין גפרית), שהרי מצינו שיש באצטרובלין ובאלכסין ובמוכססין ובבנות שוח קדושת שביעית, והרי דבר שאין לו עיקר (להתקיים בקרקע בימות הגשמים כגון קישואים ודלועים וכדומה. רש"י. ולתוס' שם) הרי תבואה אין לה עיקר בימות הגשמים ויש לה שביעית, וכאן מדובר בדבר שאין לו עיקר לא בימות החמה ולא בימות הגשמים) אין לו שביעית ומותר לעשות בהם סחורה ואינו מצווה להפקירם)

כיון שתרומה זה ממוון שאין לו תובעים, שהרי יכול לתת אותה לאיזה כהן שירצה, והכהן שהיא שלו מסתמא ניחא ליה שיאכילה כרשיני תרומה בעין יפה, שהרי בלאו הכי אין התרומה מיוחדת לו, אי נמי מדובר שירש תרומה מאבי אמו כהן, (ולתוס' (ד"ה ישראל) מייירי שמזונותיה על הכהן, ולכן יכול להאכילה כרשיני תרומה), אבל כהן ששכר מישראל אע"פ שמזונותיה עליו אסור להאכילה כרשיני תרומה כיון שאינה של הכהן ובעיניו "קנין כספו", משום דשכירות לא קניא (ולגבי אונאה יש לשכירות אונאה. תוד"ה והשתא), וזה הטעם שאסור להשכיר לעכו"ם לבית דירה, מפני שיכניס לתוכה עבודה זרה, ובארץ ישראל אסור להשכיר גם לא לבית דירה). וטעם נוסף משום נסיוני - שמנסה אותה אם היא הולכת היטב כשהיא טעונה, והיינו שמא ימכרנה סמוך לשקיעה של ערב שבת, ויניח הגוי עליה משא, ותלך מחמת קולו של הישראל שהיא מכירה אותו, וניחא ליה בכך, והוי מחמר ויש מ"ד שחייב חטאת. אבל מצד שביתת בהמתו לא היינו אוסרים מכירה, כיון שחשש זה הוא רק על זמן קצר (ואילו שאלה ושכירות החשש הוא על כל השבת), משא"כ מחמר דחמיר טפי. תוד"ה ושמעה.

מותר לישראל למכור חמור לעכו"ם ע"י סרסור ישראל, דאין בזה משום שאלה ושכירות כיון שאינם שלו להשאלים או להשכירם, וגם אינו רוצה שיגלו שיש בה מום שהרי הוא רוצה למוכרה, ואין בזה משום נסיוני כיון שאינה מכירה את קולו. וכתבו התוס' (ד"ה שרא) שאין חשש שיחשבו שהישראל עצמה מכרה לו, דסרסור קלא אית ליה. והר"ר שמעיה פירש שזה גזירה לגזירה, סרסור אטו בעל הבית, ובעל הבית משום שאלה שכירות ונסיוני.

ט"ו: לרב הונא מותר למכור פרה לעכו"ם משום שאפשר לתלות לקולא שכוונתו לשוחטה, (ומתני' בבהמה טמאה אפילו בסתמא, או בטהורה וכשפירש העכו"ם שכוונתו לקיימה. ורשב"ם (תוד"ה אימור) פירש בשם רש"י שדווקא בפרה מותר, מפני שאין רגילים לעשות בה מלאכה, אבל שוורים שרובם למלאכה אין מוכרים אף עגלים וסייחים, מפני שכשיגדלו יהיו בני מלאכה. ור"ת סובר שפרות הם בנות חרישה, ובין פרות בין שוורים תולים שמכרם לשחיטה ומותר למוכרם, ומתני' בבהמה טמאה כמו שפירש רש"י, ונקט דווקא עגלים מפני שאם היה רוצה לשחיטה לא היה טורח לגדלם, וסייחים נקט לרבותא שאע"פ שאינם ראויים עכשיו למלאכה אסור למוכרם. ואין חוששים שהנכרי ירביענה לפני השחיטה, מפני שזה מילתא דלא שכיחא. ועכשיו נהגו למכור לעכו"ם עגלים סייחים וסוסים, דדווקא בימייהם שהיו הרבה יהודים ביחד והיה יכול למוכרה לישראל חבירו אסור, אבל עכשיו אם יהיה אסור למכור לנכרי יפסידנה. ומכח זה פסק רבינו ברוך שדווקא בקנה לצורך עצמו ומלך מותר למכור, אבל אסור לקנות סוסים כדי למוכרם), דבכל מקום שאפשר לתלות תולים, וכמו שבית הלל מתירים למכור בשביעית לחשוד על השביעית פרה חורשת (-מלומדת

י"ד: שאר הדברים מותר למכור בסתמא, כגון חיטי חיורתא, אבל אם אמר בפירוש שזה לע"ז אסור, וקמ"ל שאין תולים שאמר כך רק כדי שיתרצו למכור לו בזול, שהרי אין דרך להקריב חיטים לעבודת כוכבים.

ר"מ אוסר למכור גם דקל טוב (והיינו פירות, אבל במחובר אסור גם דקל גרוע שזה מין אחר של דקל, משום "לא תחנם" - לא תתן להם חניה בקרקע) וחצב (-קשבא שזה מין תמרים, וי"א חצובה שבה תיחם יהושע את הארץ. וכתבו התוס' (ד"ה חצב) שהערוך פירש שזה קנה סוכר) ונקלס (-קורייטי שזה מין פירות).

וכתבו התוס' (שם) שלהלכה אסור לעולם למכור לכומר עכו"ם לבונה, דודאי הוא קונה אותה לתקרובת, ועובר משום לפני עור, וגם אסור למכור שעוה לשום עכו"ם ביום איד, אבל בשאר ימים מותר, וכלי עבודת כוכבים שישראל קונה לאחר שפגמו העובד כוכבים וביטלו, אסור למוכרם לעכו"ם כמות שהוא עד שיהא ניתן כולו, דבשביל פגימה אחת אינו מניח לתת בו יין לקלס לעבודת כוכבים, וכן ספרים פסולים הראויים לתיפלה בבית עבודת כוכבים אסור למכור לכמרים, דעובר משום לפני עור, ואף לסתם עכו"ם אסור, דבדאי יתנו או ימכרו לכומר.

מסכת ע"ז של אברהם אבינו היו בה ד' מאות פרקים.

מכירת בהמות לעכו"ם

בהמה דקה איסור מכירתה תלוי במנהג המקום אם הם חשודים באותו מקום על הרביעה, (ועובר בלפני עור, ואף שלענין תקרובת מותר למכור אם יש לעכו"ם בהמה אחרת (לעיל ו.)). שאני רביעה שהוא מתאוה לכל בהמה ובהמה. ואין לומר דלשיטה קנאה, דסתם בהמה דקה עומדת לגדל, כעז לחלבה ורחל לגיזתה. (תוד"ה מקום), דאף שאסור בכל מקום להעמיד בהמה בפונדקאות של עכו"ם מפני שחשודים על הרביעה משום לפני עור, דבני נח נאסרו ברביעה, דכתיב "והיו לבשר אחד" יצאו בהמה וחיה שאין נעשים בשר אחד, מ"מ בבהמות שלהם אינם חשודים, משום שהעכו"ם חס על בהמתו שלא תיעקר ע"י הרביעה. ורב סבר שבמקום שאסור לייחד אסור גם למכור, וחזר בו והתיר.

בהמה גסה אסור למכור לעכו"ם בכל מקום, ואין הטעם שמא יעשה בה מלאכה בשבת, שהרי היא שלו ואין בזה משום לפני עור כיון שבני נח לא נצטוו על השביתה, (ומה שאסור לומר לנכרי ישעשה עבורו מלאכה, זה משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" - דיבור אסור), אלא גזירה שמא ישאיל או ישכיר בהמה לנכרי, ויעשה בה הנכרי מלאכה בשבת שהרי היא מיוחדת למלאכה, וכתיב "לא תעשה כל מלאכה וכו' וכל בהמתך", ועדיין הוא מצווה על שביתתה דשכירות לא קניא, (וכמו שמצינו שישראל ששכר פרה מכהן מותר להאכילה כרשיני תרומה אע"פ שמזונותיה אינם על הכהן,

למסור בהמה לרועה שלהם. וכן מותר למסור להם תינוק ללמדו ספר ואומנות, אבל **בעכו"ם** אסור להעמיד בהמה בפונדקותיהם, ואסור אפי' להעמיד זכרים אצל זכרים דרבעי להו, ונקבות אצל נקבות דעכו"ם מצויים אצל נשי חבריהם ולפעמים לא ימצא וירבע את בהמת הישראל, ואסור למסור בהמה לרועה שלהם, ואסור להתייחד עמהם מפני שהם חשודים על הרציחה, ואסור למסור להם תינוק ללמדו ספר או אומנות דמשכי ליה למנות, ועוד משום משכב זכור שהם מזהירים בו דכתיב "ודבק באשתו" ולא בזכור.

ולענין **מכירת תריסין לעכו"ם** יש אוסרים ויש מתירים, ובטעם האוסרים י"מ משום שזה מגן עליהם, ומ"מ מותר למכור להם **חיטים ושעורים** משום שא"א להמנע מזה בלא איבה. וי"מ שהמחלוקת בתריסים הוא אם כשנגמרים להם כלי הזיין במלחמה הם הורגים בהם או שהם בורחים, ולהלכה מותר למכור להם תריסין.

ט"ז. אין מוכרים לעכו"ם **עששיות** (-חתיכות עבות) של **ברזל הבאים** מוהודו שהוא מיוחד רק לכלי זיין, (אבל שאר עששיות ומעדרים וגרזנים מותר), והאידינא מותר למכור לפרסים משום שהם מגינים עלינו - נלחמים לשמור על העיר ויושביה. וכתבו התוס' (ד"ה לפרסאי) שגם לנו מותר למכור לעכו"ם מהאי טעמא.

עוד בענין מכירת בעלי חיים לעכו"ם

אין מוכרים לעכו"ם בהמה גסה אפילו עגלים וסייחים שלמים ושבורים, ואף ששבורים אינם ראויים למלאכה גזרו חכמים שמא יבוא למכור גדולים ושלמים הראויים למלאכה שיש לחוש בהם לשאלה ושכירות ולנסייני, (ואף שפרה מותר דתולים שקנאה לשחיטה, ובשבורים ודאי קנה לשחיטה, מ"מ כשרואים אותם בבית העכו"ם חושבים שנסברו שם ולא קנה לשחיטה. תוד"ה שלמין). **ורבי יהודה מתיר בשבורה** מפני שאינה יכולה להתרפא ולחיות ואינה יכולה ללדת ולא יבוא להשהותה אלא ישחטנה מיד ולא יראנה ישראל אצל הנכרי וילמד שמותר למכור לו, דאינה מקבלת זכר, (שאף אם טריפה יולדת אינה מקבלת זכר. תוד"ה אלמא). ולחכמים אסור משום שמרביעים עליה ויולדת ויבואו להשהותה, ובזכר ג"כ יכול להרביעו על כמה נקבות. תוד"ה מרביעין.

בן בתירא מתיר למכור סוס לעכו"ם, מפני שאין במלאכתו חיוב חטאת (-לפי שהוא מיועד לרכיבה שהיא אסורה מדרבנן משום שהחי נושא את עצמו. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ובן) דלא דק, דבסוס המיוחד לרכיבה רבנן מודים, ולא פליגי אלא במיוחד לעופות). ולרבי אסור משום תורת כלי זיין - דאיכא דקטיל בסיחופיה שמלמדו לדרוס על הנופלים

(חרוש) מפני שיכול לשוחטה, (ובית שמאי אוסרים משום לפני עור), ואף שאין אדם מצווה על שביית בהמתו בשביעית, תולים אפי' אם האדם מצווה על כך, כדמצינו שמותר למכור לו שדה ניר (-חרושה) בשביעית אע"פ שהאדם מצווה על שביית שדהו דכתיב "שנת שבתון יהיה לארץ", מפני שיכול להובירה וי"ל שקנאה בשביל שנה הבאה, דלא בכל שעה מצוי לו לקנות שדה, (ובית שמאי אוסרים דסתמא לזריעה היא עומדת ועובר בלפני עור), אבל אסור למכור לו מחרישה וכל כליה העול והמזרה (לרש"י היינו כלי שזורים בו את התבואה, וכשאינו נצרך לכך עוברים איתו בקרקע. ולתוס' (ד"ה והמזרה) הוא אחד הכלים של המחרישה) והדקר (לרש"י היינו מעדר, ולתוס' (ד"ה והדקר) הוא כלי המחרישה), שסתמייהו לעבודת קרקע, דאף שאין אדם מצווה על שביית כלים בשביעית, מ"מ כיון שאין במה לתלות אסור, ואין לומר שקונה לשנה הבאה, שהרי הם מצויים בכל שעה.

רבה מכר חמור לישראל החשוד למכור לעכו"ם, כיון שיתכן שימכור לישראל, והוכיח לו אביי שזה אסור, (ואף שאין אנו מזהירים על לפני דלפני, היינו דווקא בנכרי שאינו מזהיר על לפני עור, אבל בישראל אנו מזהירים שלא יבוא שום ישראל לידי תקלה על ידינו. ועוד דחד לפני הוא, שלא יחטא ישראל בשאלה שכירות ונסייני. תוד"ה לעובד), ורץ אחריו לקנות ממנו את החמור בחזרה ולא השיגו. ואף שמבואר לעיל שתולים שקונה לשחיטה, כאן לא תולים שימכור לישראל, דאין לו עדיפות למכור דווקא לישראל. תוד"ה רהיט.

על מה חשודים הכותים והעכו"ם

מכירת בהמה דקה לכותים תלויה לפי מנהג המקום, והטעם של הנוהגים שלא למכור הוא שמא ימכרנה לעכו"ם, וכן אסור למכור לישראל החשוד למכור לעכו"ם.

ומהאי טעמא אסור למכור לנכרי או לכותי זיין (-סייף ורומח) **וכלי זיין** (-בית יד לרומח ונדן לסייף), וה"ה לליסטים ישראל, שאף אם אינו חשוד על הרציחה, מ"מ אם הוא משמוטא (-ליסטים השומט ממון מיד בעליו ונמלט) עשוי להציל עצמו ע"י כלים אלו, ומאבד זה את ממונו, ואסור להשחזי לעכו"ם וכותים את הזיין וסדן (להחזיק בו רגלי איש) וקולרין וכבלים ושלשלאות של ברזל כדי שלא יזקו בזה ישראל, אף שכותים אינם חשודים על הרציחה, שהרי מותר להתייחד עמהם.

ואין טעם המנהג לא למכור בהמה דקה לכותים משום שהם חשודים על הרביעה, שהרי מותר להעמיד בהמה בפונדק של כותים, אף זכרים אצל נקבות לפי שעובדת כוכבים נרבעת לזכר, ונקבות אצל זכרים, ומותר

במלחמה, ומשום תורת בהמה גסה - שכשיזקין יטחינו בריחיים בשבת, והלכה כבן בתירא.

שור של פטם שהוא שמן מאד ואינו ראוי למלאכה, יש להסתפק אם מותר למוכרו לעכו"ם, דאף לרבי יהודה שמתיר בשבורה י"ל שבזה אסור משום שיכולים להשהותו ויבוא לכלל מלאכה (ויעשה פי שניים משור רגיל), ויצא מזה תקלה שיבואו למכור שאר שוורים לעכו"ם, ואף לרבנן שאוסרים בשבורה י"ל שבזה מותר כיון שסתמו עומד לשחיטה.

אנשי בית רבי היו מקריבים מס ודורון למלך שור של פטם ביום אידם ועבודת בזיון היתה, ונתן ד' רבבות מממונו כדי שיביאוהו למחר, ונתן פעם נוספת כדי להביא שחוט, ונתן פעם נוספת כדי שלא יביאוהו כלל. ואין מכאן ראייה שחוששים לשהוי, אלא רבי עשה כך בהדרגה כדי לבטל לגמרי את הדבר.

מכירת חיה גסה לעכו"ם-

רב סובר שחיה גסה אסור למוכרה לעכו"ם כבהמה גסה, וכן איתא בברייתא, (ולענין פירכוס, לרב ושמואל דינה כבהמה דקה שאם היתה מסוכנת ושחטוה צריך שאחרי השחיטה תפשוט ידה וגם תכפוף אותה, דאל"כ זה נחשב שמתה לפני השחיטה, אבל בהמה גסה מספיק או שתפשוט ידה או שתכפוף אותה), ומצינו שהיו טוחנים בריחיים ע"י חמור הבר.

לרב חנן בר רבא, (או רב חנין בר רב חסדא) אם מנהג המקום למוכרה מותר למוכרה. והגמ' דוחה את דבריו מהברייתא שמבואר בה שאסור.

במתני' איתא שאין מוכרים לעכו"ם דובים ואריות וכל דבר שיש בו נזק לרבים, ומשמע שמה שאין בו נזק לרבים מותר, וכיון דברייתא מבואר שבכל גוונא אסור, לרבינא צ"ל דאיירי מתני' בארי שבור וקרבי יהודה שמתיר דבר דומה לזה בבהמה גסה שבורה, ולרב אשי מותר אפילו בארי שלם, ומתני' קרבי יהודה דשרי בשבורה, וסתם ארי נחשב שבור לענין מלאכה כיון שאינו בר מלאכה, (אבל לרבנן שאוסרים בשבורה אסור גם בארי, וגם לרבי יהודה בשאר חיה גסה כגון ערוד שהוא טוחן בריחיים אסור. ולתוס' ד"ה ארי) גם לרבנן מותר, דדוקא בשבורה אסור מפני שיחשבו שמכרה לו שלימה, משא"כ ארי שלעולם הוא שבור אצל מלאכה, ולרב נחמן י"ל דאיירי בארי שהוא חיה דקה.

בניה עם העכו"ם-

ט"ז: אין בונים עם העכו"ם **בסילקי** (-טירה גבוהה), י"א דהיינו של מלכי עכו"ם, אבל של מרחצאות ושל

י"ז. קריבה למינים ולרשות ולזונה ועריות- רבי אליעזר תפסוהו המינים והעלוהו לגרדום לדונו, ואמר לו ההגמון 'זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו', וענה לו 'נאמן עלי הדיין' וכוונתו היתה לקב"ה, וההגמון הבין שהוא מסכים לדבריו וכו' ופטר, ולא קיבל את תנחומי תלמידיו על כך, ונזכר שפעם אחת שאלוהו אם מותר לעשות מאתנן זונה בית הכסא לכהן גדול שפורש מביתו לפני יוה"כ ללשכת פרהרין ושם מנינים לו את כל צרכיו, (ומדאורייתא פשיטא שמותר, שהרי אפילו ריקועים לקודש הקדשים מותר לולא הריבוי, אבל דברים של הר הבית פשיטא דשרי. תוד"ה מהו), דכתיב "כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו", ונהנה בדרשה זו, (ובאמת הכונה שזונה שנשכרת לבסוף היא נבזית בעיני כל והיא עצמה שוכרת), ומשום כך תפסוהו, שהרי עבר על הפסוק "הרחק מעליך דרך" זו מינות, ומה שמצינו אמוראים שהיו הולכים לבי אבידן, זה היה כדי להתנוכח עימם, ולא היה זה מקום מינות ממש אלא מקום ויכוח, ומי שלא הלך זה מחשש שיהרגוהו. תוד"ה הרחק, (וי"א גם הרשות שנוטלת ממון), "ואל תקרב אל פתח ביתה" זו הרשות, וי"א זו זונה, ושיעור ההתרחקות הוא ארבע אמות, אבל לרב פדת לא אסרה תורה אלא קריבה של גילוי עריות דכתיב "לא תקרבו לגלות ערוה", וכן היה נוהג עולא היתר באחיותיו בקריבה שאינה גלוי ערוה, וסותר בזה דברי עצמו, שאסור כל קירבה בעריות שמא יגיע לאיסור עצמו, ומ"מ היה מיקל לעצמו, דדמיין עליה כי כשורא. תוד"ה ופליגא.

לעלוקה שתי בנות הב הב- י"מ שזו המינות והרשות שצועקות בגיהנום על שאמרו בעוה"ז הבא הבא, וי"מ שזה קול הגיהנום שאומרת הביאו לי שתי בנות שבעוה"ז אומרת הבא הבא.

פרישה ממינות ומזנות-

בפרהסיא (והקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, ואפילו להתלמד יש לחוש לכבוד הרב, ואפשר להעמיד את הפסוק על נטיעת קישואין (סנהדרין ס"ח). או על דמות צורות לבנות של רבן גמליאל (ראש השנה כ"ד). רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה להתלמד) שלרש"י לא היתה הגיוסא שנענש בגלל הפרהסיא, ולכן הוצרך לתת טעם אחר). וכן הוציאו את אשתו של רבי חנינא בן תרדיון להריגה, ונענשה מפני שלא מיחתה בו, וכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נענש. וכן גזרו שבתו תשב בקובה של זונות, מפני שדקדקה בפסיעותיה לפסוע פסיעות נאות כששמעה שאומרים שפסיעותיה נאות, וכתב "כל כבודה בת מלך פנימה", ועונות שאדם דש בעקביו מרשיעות אותו ביום הדין, ובשעה שיצאו הצדיקו עליהם את הדין.

י"ח. ברוריה אשתו של ר"מ היתה בתו של רבי חנינא בן תרדיון, ולא רצתה שאחותה תשב בקובה של זונות, ובא ר"מ לבדקה וראה שאינה עושה איסורים, ושיחד את השומר לשחררה, ונתן לו מעות ואמר לו שיתנם כשיבאו להורגו, וכשיגמרו המעות יאמר "אלקא דמאיר ענני", והראהו שניצל ע"י אמירה זו, וכשרצו לתלותו אמר כך ולא יכלו, ושלחו לחפש את ר"מ, וברח מפניהם לבית זונות, וי"א שעשה כאילו טועם מבישולי עכו"ם, וי"א שאליהו הנביא נדמה לזונה הכרוכה עימו, ובגלל זה חשבו שהוא לא ר"מ, ואח"כ ברח לבבל, וי"א שברח משום מעשה דברוריא שפעם אחת לגלגה על דברי חכמים שאמרו שנשים דעתן קלה, ואמר לה שסופה להודות לדבריהם, וציוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה, והרבה להפציר בה עד שנתרצית, וכשנדדע לה חנקה עצמה וברח רבי מאיר מחמת הבושה.

מיתת רבי חנינא בן תרדיון - רבי יוסי בן קיסמא אמר לרבי חנינא בן תרדיון שמן השמים המליכו אומה זו ואיך הוא מקהיל קהילות ללמד תורה שהם גזרו על כך, ושאל רבי חנינא אם יזכה לעוה"ב, ושאלו אם בא מעשה לידו, ואמר שמעות פורים נתחלפו לו במעות של צדקה וחילקם לעניים (-י"מ שהיה סבור שזה סתם צדקה וחילקם לעניים שלא לסעודת פורים ופרע משלו את של פורים, וי"מ שחילק בטעות מעות שלו לסעודת פורים ולא חזר להפרע מארנקי של צדקה. ולתוס' (ד"ה מעות) הוא קיבץ את העניים לתת להם ממעות צדקה, ונזכר שהם של מגבית פורים ובארנקי של צדקה אין כלום, וחילקם לעניים כדי שלא לביישם, וחזר ופרע משלו לכיס של פורים), אמר לו מחלקך יהיה חלקי וכו', ואחר ימים מועטים נפטר רבי יוסי בן קיסמא, וגדולי רומי באו לקבורו ולספוד לו, ובחזרתם ראו את רבי חנינא מלמד תורה לרבים, באו ושמו אותו באש עם ס"ת, ושמו ספוגים של צמר על צווארו, ואמר שמי

"כל באיה לא ישובון, ו[אם ישובו] לא ישיגו ארחות חיים" דכל המשתמד לעבודת כוכבים אחר שנתפס למינות אינו שב, והפורש ממינות מת מהר מתוך צרה וכפיית יצרו, וזו גזירת מלך שימות, אבל הפורש מעבירה אינו מת.

רבי אלעזר בן דורדיא לא הניח זונה בעולם שלא בא עליה, פעם אחת וכו', ואמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלים אותו בתשובה, וביקש מהרים וגבעות שמים וארץ חמה ולבנה שיבקשו רחמים, ואמרו (והיינו שהיה אומר בליבו שיכולים לענות לו. אי נמי שר שלהם היה משיב כך. תוד"ה עד) שקודם יבקשו על עצמם, אמר אין הדבר תלוי אלא בי, הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצאה נשמתו, יצאה בת קול ואמרה רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העוה"ב, בכה רבי יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת, ולא דיין לבעלי תשובה שמקבלים אותם, אלא גם קורין להם רבי. ואף שהפורש מעבירה אינו מת, כיון שהיה אדוק בה כמינות דמאי.

י"ז: התורה שומרת על האדם מזונות, ולכן הלכו רבי חנינא ורבי יונתן דרך פתח זונות ולא דרך פתח ע"ז, שאף שאנשי כנסת הגדולה שחטו את יצר העבודה זרה, מ"מ עדיף לכוף יצרם ולקבל שכר. וכתבו התוס' (ד"ה ניזיל) שדרך ההרחיק מפתח עבודת כוכבים כל מה שיכול.

ר"א בן פרטא ור"ח בן תרדיון

רבי אלעזר בן פרטא נתפס למלכות על ה' דברים, שהעלילו עליו שלמד ולימד וגנב ולא בא לבית ע"ז ושחרר עבדו, ונעשו לו ניסים וניצל, וטעם הצלתו מפני שעסק בתורה וגמילות חסדים.

רבי חנינא בן תרדיון תפסוהו על דבר אחד, שעסק בתורה, ולא ניצל מהם, כיון שלא עסק בגמילות חסדים כראוי לו, (אבל היה גבאי צדקה נאמן, וגם נתן צדקה, ואף שצדקה היא לעניים וגמילות חסדים גם לעשירים, מ"מ מי שרגיל בזה עוסק גם בזה. תוד"ה ובגמילות), וכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה, ונדון לשריפה מפני שהיה הוגה את השם באותיותיו (דורשו בארבעים ושתים אותיות ועושה בו מה שהוא חפץ. רש"י. והתוס' (ד"ה הוגה) מבארים שהיה קורא בפירוש אותיות של שם המיוחד, שאת זה אין לעשות, וכן אין להזכיר אותיות י"ה, ואד מאדני הר"ר אלחנן אוסר ולר"י נראה להתיר), ואף שהאומר אין תורה או תחיית המתים מן השמים אין לו חלק לעולם הבא, ולאבא שאול ה"ה בהוגה את השם באותיותיו, רבי חנינא עשה כך כדי להתלמד, וכתב "לא תלמד לעשות" אבל אתה למד להבין ולהורות, אולם נענש מפני שהיה עושה כך

יהגה יומם ולילה". וי"מ דקאי על אברהם שלא הלך בעצת דור הפלגה הרשעים שהיתה בסוף ימי פלג, ועבר היה נביא גדול שקרא לבנו פלג, ולא עמד בעמידת סדום החטאים, ולא ישב במושב פלישתים הליצנים כשגר ביניהם.

כל המתלוצץ יסורים באים עליו, וי"א שמזונותיו מתמעטים, וי"א שנופל בגיהנום, וי"א שגורם כליה לעולם שליצנות תחילתה יסורים וסופה כליה.

דרכי עבודת ד' ולימוד התורה

י"ט. אשרי האיש ירא את ד' - י"מ אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש - בחור, וי"מ אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש - גבור.

במצוותיו חפץ מאד - ולא בשכר מצוותיו, שיש לעשות המצוות שלא ע"מ לקבל פרס אלא מאהבת השם ואהבת מצוות פיו. (אמנם אם אינו תוהא על הראשונות (כמו שעושים עובדי כוכבים) על זה נאמר האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. תוד"ה על).

כי אם בתורת ד' חפצו - אין אדם לומד תורה אלא ממקום שליבו חפץ ולכן לא ילמדו רבו מסכת אחרת ממה שהוא מבקש, מפני שלא תתקיים בידו לפי שליבו על תאוותו, (ומהאי טעמא לוי הפסיק ללמוד אצל רבי כשלימד תהילים, מפני שחפצו היה ללמוד משלי). וי"מ שכל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו. עוד למד רבא מפסוק זה שאחר שלמד אדם תורה נקראת על שמו, וכן שילמד מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה בפיו, ואח"כ יהגה - יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרץ, אבל בתחילה לא יעשה כך מפני שהרב לא ימצא לו בכל שעה, ועוד שלאחר שלמד הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרץ בעצמו דברים קשים.

לעולם ילמד אדם אע"פ ששוכח ואע"פ שאינו מבין דכתיב "גרסה נפשי לתאוה" - מרוב תאוות לתורה הייתי לומד לפי היכולת אע"פ שאיני טוחנה הדק להכנס בעומקה.

בתחילה התורה היא "על גפי" מושב שאינו קבוע, ולבסוף "על כסא" מושב קבוע, וי"מ על גפי היינו בלא תלמידים.

בתחילה התורה היא "בראש מרומים" במחבואות, ולבסוף "עלי דרך" - מורה הוראה לעין כל.

בתחילה "שתה מים מבורך" מים מכונסים, שסופם ללות, ולבסוף "נוזלים מן בארץ" מים חיים, שאינם פוסקים.

אם האדם עושה תורתו חבילות שלומד הרבה ואינו יכול לחזור, לסוף מתמעט, ואם קובץ על יד, ירבה. וידעי רבנן האי מילתא ועברי עלה, ורב נחמן בר יצחק עשה כן ותלמודו התקיים בידו.

שמבקש עלבונה של תורה יתבע את עלבונו, ושאלוהו מה אתה רואה מפני שהיה נראה בעיניהם שיש לו לראות שום דבר תימה או מלאכים או דבר אחר, אי נמי הם שמעו את קול האותיות הפורחות באויר ולא ידעו מהו (תוד"ה מה), והוא ענה שהוא רואה גליגות נשרפים ואותיות פורחות באויר, ולא רצה לפתוח פיו ולקרב מיתתו, ואמר מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו (אמנם במקום שהוא ירא שעכו"ם יעבירו לעבירה, כגון ע"י יסורים שלא יוכל לעמוד בהם, מצוה לחבל בעצמו, כדאיתא בגיטין (נ"ז):) בנערים שהפילו עצמם לים. (תוד"ה ואל). והממונה הרבה בשלהבת ונטל את הספוגין וקפץ בעצמו לאש, ויצאה בת קול ששניהם מזומנים לחיי העוה"ב, בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים.

גנות ואיסור הליצנות

י"ח: ההולך לאיצטדין מקום ניגוח שוורים, או לכרקום מצור, ועושים שם צחוק וליצנות, וראה שם את המנחשים והלוחשים, ואת הליצנים, הרי זה מושב לצים, וזה מביא לביטול תורה, ואמנם אם הולך לכרקום ואינו מתחשב עמהם (לחזקם. רש"י. ולתוס' ד"ה שלא) הכונה להיות ממספר אנשי הצבא) מותר, ורבי נתן מתיר ללכת לאיצטדין מפני שצוות ומציל אם יראה שיגחו שם יהודי, ומפני שמעיד על האשה של הנהרג להשיאה.

אין ללכת לטיטראות ולקרקסאות לר"מ הטעם מפני שודאי מזבלים שם לע"ז (מסדרים צרכי הע"ז, מלשון "זיבלי אישי", וכל המקומות בחזקת זיבול. רש"י. ור"ת (תוד"ה שמזבלין) פירש שהכונה למזבחים ואמר זאת בלשון גנאי, ולחכמים במקום שמזבלים אסור משום חשד ע"ז אבל אין חוששים שזה דמי עבודה זרה, ומקום שאין מזבלים אסור משום מושב לצים. ונ"מ בנשא ונתן ביד שלר"מ ודאי מזבלים שם לע"ז אסור, דחוששים שזה דמי ע"ז שהם קונים מישראל לצורך עבודת כוכבים, ורבנן חוששים רק לחשד ליצנות, אין חוששים לדמי עבודת כוכבים. וכתבו התוס' (ד"ה מאי) דאיכא נ"מ טובא, דבמקום שאין מזבלים לר"מ מותר ולרבנן אסור, והנ"מ בנשא ונתן ביד היא במקום שמזבלים. או שכונת הגמרא שהנ"מ לרבנן בין מקום שמזבלים למקום שאין מזבלים הוא בנשא ונתן ביד.

אשרי האיש אשר לא הלך וכו' - י"מ שההולך בעצת רשעים בהעברה בעלמא סופו לעמוד ולהתעכב עמהם מעט, ואם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללוחץ, ואם לץ עליו הכתוב אומר "אם חכמת חכמת לך, ולצת לבדך תשא". וי"מ שלא הלך היינו לטיטראות וקרקסאות של עכו"ם, ולא עמד היינו בקנגיון צידת חיה ע"י כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה, ולא ישב היינו בתחבולות, ואף אם לא עשה כל הנ"ל אסור להתגרות בשינה, דכתיב "ובתורתו

איסור לא תחנם

ב. מה נלמד מ"לא תחנם" – אסור לתת חן לעכו"ם, ולא לתת להם חניה בקרקע, ולא מתנת חנם, (וכדלהלן), דכתיב "לא תחנם" חסר מלשון חניה, וקרי ביה לא תחונם מלשון חנינה והיינו חן, וקרי ביה לא תחנים מלשון חנים. וכתבו התוס' (ד"ה דאמר) שאף ש"לא תחנם" נאמר דווקא בשבע אומות, דכתיב ו"נשל גוים רבים מפניך החתי וגו' לא תכרות להם ברית ולא תחנם ולא תתחתן בהם", ואיסור החיתון בגירותם הוא בז' אומות, וכתוב עוד בתריה "בתך לא תתן לבנו" לרבנן מיירי בז' אומות, וכן הא דכתיב התם "לא תחיה כל נשמה" מיירי בז' אומות, דודאי בכל הנך קראי יש טעם מיוחד להעמידם רק בז' אומות, דבשאר אומות לא נאמר "לא תחיה כל נשמה" דבהדיא כתיב בהו "והיו לך למס ועבדוך", וכן "כי יסיר" לרבנן סברא הוא לאוקמי בשבע אומות דמסירי טפי, וכן "לא תתחתן" ליכא לאוקמי אלא בשבע אומות שהרי כל שאר אומות מותרין לבא בקהל בגירותן חוץ מאותם שאסר הכתוב מצרי עמוני ומואבי, אבל מתנת חנם ונתינת חן וחנייה אין שום טעם לחלק בין שאר עובדי כוכבים לז' אומות. והא דכתיב "לא תכרות להם ברית" מיירי דווקא בז' אומות.

אסור לתת חן לעכו"ם ולומר כמה נאה עכו"ם זה, ומ"מ מותר לברך על כך את הקב"ה, דאמר מר הרואה בריות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו. ובירושלמי איתא שגם על גמל סוס או חמור מאים אומר כך. תוד"ה הרואה.

אסור למכור קרקע לעכו"ם.

מכירת פירות לעכו"ם – מותר למכור לעכו"ם פירות קצוצים, ומחוברים לת"ק אסור, ולרבי יהודה מותר למכור ע"מ לקוץ.

אסור לתת מתנת חנם לעכו"ם, והיינו לשיטת רבי יהודה דהא דכתיב גבי נבילה "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה, או מכור לנכרי" היינו דווקא לגר תושב שקיבל עליו שבע מצוות בני נח ונבילה מותרת לו בנתינה דמצוה להחיותו דכתיב בגר ותושב "וחי עמך", ולעכו"ם במכירה אבל בחינם אסור לתת לו שום מתנה, (מדלא כתיב "תתננה ואכלה ומכור", וא"צ קרא להקדים נתינה לגר למכירה לעכו"ם, דזה פשיטא שהרי גר אתה מצווה להחיותו. ומ"מ אי לא כתיב נתינה לגר הו"א שאסור לתת לו נבילות, כדי שיתן לב להתגייר לגמרי. תוד"ה להקדים), והא דאיצטריך לרבי יהודה "לא תחנם" היינו כדי ליתן בו לאו. ולנכרי המכירו מותר לתת מתנה, מפני שזה כמכירה, וכן במתלוה עימו בדרך או מפני דרכי שלום אין זו מתנת חנם. (תוד"ה רבי יהודה). אבל לר"מ מותר לתת לנכרי, דכתיב "תתננה ואכלה או מכור לנכרי", ואף דעכו"ם ורועי בהמה לא מעלין (ולא מורדין), היינו כשימותו בבור, אבל כשבלאו הכי לא ימות מותר לר"מ לתת לו מתנה. תוד"ה רבי יהודה. (וכן מותר למכור לגר דכתיב "תתננה ואכלה או

כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה, והני מילי סברא – ללמוד חריפות וחידוד הלב לאחר שלמד ושגורה בפיו גירסת התלמוד, אבל גמרא רב אחד עדיף.

י"ט: לעולם ישלש אדם את ימיו, שליש בתורה שליש במקרא שליש בתלמוד. לרש"י הכונה ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וכו', ולתוס' (ד"ה ישלש) הכונה לשלש כל יום, ולכן נהגו לומר פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דרבי שמעאל. ותלמוד בבלי בלול במקרא משנה ותלמוד.

ועלה לא יבול היינו הלומד ועושה פרי (לרש"י הכונה שמקיים, ולתוס' (ד"ה אם) הכונה להוראה), **כי אם כמוץ היינו המלמד או הלומד ואינו עושה פרי** שאסור ללמד לתלמיד שאינו הגון.

רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, **ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה** ואינו מורה, והיינו בגיל ארבעים, או שאין בעירו גדול ממנו.

ועלה לא יבול – שאפי' שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד.

וכל אשר יעשה יצליח – שכל העוסק בתורה נכסיו מצליחים לו, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים.

מאן דבעי חיי ישמור לשונו מלדבר רע, אך לא יתגרה בשינה, אלא ילמד תורה והיא תשמרהו.

דין שכר העושה דבר לעבודת כוכבים – משמשי עבודת כוכבים אינם אסורים עד שיעבדו, ולכן העושה כיפה לעבודת כוכבים פשיטא ששכרו מותר, והעושה עבודת כוכבים עצמה, למ"ד ששל ישראל שעשה לצורכו למוכרה לעכו"ם אסורה מיד ושל עכו"ם רק כשתיעבד שכרו מותר דזו עדין לא נעבדה, ולמ"ד שגם של עכו"ם אסורה מיד, אם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף שבכל מעט שעובד הוא קונה את השכר על אותו מעט, שכרו מותר, כיון ששם עבודת כוכבים חל רק במכוש האחרון, ואין בו שוה פרוטה, ושכירות שכר המכושות לא נאסרת מפני שאין זה שכר עבודת כוכבים. וכתבו התוס' (ד"ה אלמא) שלמ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף א"א לקדש בפעולה, דכל פרוטה נעשית מלוה ומקדש במלוה אינה מקודשת, אבל לענין תוספת על השכר אין בזה ריבית לכו"ע, דכל זמן שאינו חוזר בו אין לו שכרו עד לבסוף, ואם חוזר בו מקבל לכו"ע שכר על מה שכבר עבד, דאז מיקרי סוף, וגם איסור בל תלין שייך לכו"ע רק בסיום העבודה.

אסור לעשות לעכו"ם תכשיטים קטלאות נזמים וטבעות, ור"א מתיר לעשותם בשכר.

מיתת האדם-

מלאך המות כולו מלא עיניים, ובשעת הפטירה עומד למעלה ממראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו, והחולה מזדעזע ופותח את פיו, ומלאך המות זורקה לתוך פיו, וממנה החולה מת ומסריח ופניו מוריקות.

אבוא דשמואל אמר שאם לא היה חושש לכבוד המת היה מגלה את בית השחיטה כבהמה. הרוצה שלא יסריח מתו יהפכנו על פניו.

מכירת מחובר לעכו"ם ע"מ לקוצצו - לר"מ אין מוכרים פירות מחוברים או אילן או שחת (-תבואת חטים ושעורים לפני שתמלא בזירין) או קמה ע"מ לקוצצם, ולרבי יהודה מותר בכל אלו, (וצריכא, דבאילן יש לחוש יותר שישהה מלקצוץ כיון דלא פסיד ונמצא שנתן לו ישוב וחניה בקרקע, ושחת ידיע שבחיהו ויש לחוש יותר שישהה מלקצוץ).

וכן נחלקו אם מותר למכור בהמה כשמתנה עימו ע"מ לשוחטה, ר"מ אוסר ורבי יהודה מתיר. ואף שאפילו בסתמא מבואר (לעיל ט"ז). שמוותר למכור דאימור לשחיטה זבנה, לרשב"ם שמפרש שההיתר הוא דווקא בפרה ניחא, ולרש"י מיירי בעגלים וסייחים שאסור למכור להם.

השכרת ומכירת בתים שדות בא"י ובחו"ל

כ"א. לרבי מאיר אסור להשכיר לעכו"ם בתים וכ"ש שדות בארץ ישראל גזירה משום מכירה שזה איסור דאורייתא שנותן להם חניה בקרקע, (שדות חמירי מבתים לפי שמלבד האיסור לתת להם חניה בקרקע הוא מפקיעם ממעשר, אבל בית לא מפקיעו ממזוזה, דמזוזה היא חובת הדר ולא חובת הבית, דכתיב "ביתך" - דרך ביאתך, מי שנכנס ויוצא חייב), ובסוריא (אם צובה הסמוכה לארץ ישראל שכבשה דוד וחיברה לארץ ישראל) אסור להשכיר שדות, דס"ל שכיבוש יחיד (לרש"י שעשה כן שלא על פי הדיבור ובלא שישים ריבוא. והר"ר יצחק מהרפוט (תוד"ה כיבוש) הכונה שיחיד כבש, כמו מה שכבש יאיר בן מנשה. ולתוס' הכונה שלא היה לו רשות לכבוש, משום 'סמוך לפלטרין שלך לא כבשת) שמיה כיבוש וממילא יש איסור בין במכירת בתים בין במכירת שדות, וכיון דאית בהו תרתי (-חנית קרקע והפקעה ממעשר) גזור בהו רבנן שכירות אטו מכירה, ובתים אסור רק למכור אבל להשכיר מותר, דכיון דלית בהו תרתי לא גזור רבנן, ובחו"ל מותר למכור בתים או להשכיר שדות, אבל למכור שדות אסור אטו מכירה דארץ ישראל, כיון שבארץ ישראל אית בה תרתי.

וכתבו התוס' (ד"ה הא) שיש מפרשים דאיתא אפי' למ"ד אין קנין לעובד כוכבים בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר (גיטין מ"ז).

מכור", והא דלא כתיב "ומכור" בא להקדים נתינה לגר למכירה לעכו"ם. ואף שאפילו לישראל אינו מצווה לתת כשיכול למכור לנכרי, נבילה שהיא דבר מועט לישראל שאין עכו"ם מצויים ביניהם, ולגר היא שוה הרבה כשאר בשר, הגר קודם. (תוד"ה ורבי מאיר).

הסתכלות באשה

רשב"ג ראה עובדת כוכבים נאה ביותר ואמר "מה רבו מעשיך ד'", "ור"ע ראה את אשת טורנוסרופוס הרשע וירק (לפי שבאה מטיפה סרוחה) ושחק (מפני שעתידה להתגייר ולהנשא לו) ובכה (על האי שופרא דבלי בעפרא).

2: הגמ' שואלת איך מותר להסתכל, והא כתיב "ונשמרת מכל דבר רע", שאסור להסתכל באשה נאה ואפי' פנויה, ובאשת איש ואפי' מוכרת, ובבגדי צבע של אשה (ואפי' הם תלויים ע"ג כותל, ודווקא כשהוא מכיר אותה, שע"ז נזכר בה כשהיא לבושה בהם והם מייפים אותה ומהרהר אחריה, ודווקא בבגדי צבעונים לפי שהם מייפים אותה ואינם מצויים, אבל שאר בגדים דשכיחי ואינם לנוי לא מסיק אדעתיה להרהר, ורב חסדא מתיר בחדשים שעדיין לא לבשה אותם, דאל"כ איך מותר לתת לאשפורי - כובס המתקן בגדים חדשים, והגמ' דוחה דשאני התם שהוא טרוד בעבודתו וליבו על מלאכתו, דמטעם זה מותר להכניס בבהמה כשבא להרביעה מין במינו כמכחול בשפופרת), וכן אסור להסתכל בבעלי חיים בזמן שמזדקקים זה לזה. והגמ' מתרצת שראה אותה בקרן זוית כשפונה להכנס למבוי והיא באה מהצד השני, שלא ראה אותה מרחוק שיעצום עיניו.

אסור להרהר ביום שמא יבוא לידי טומאה בלילה, דכתיב "ונשמרת מכל דבר רע" וסמך ליה "כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה" שזה אזהרה להזהר שלא יבוא לידי כך. וכתבו התוס' (ד"ה שלא) שזה דרשה גמורה ולא אסמכתא, ומ"מ יש שבח במקיים דבר זה, דג' דברים אין אדם ניצול מהם בכל יום ואחד מהם זה הרהור.

תורה ע"י שעוסק בה ועוד שרואה ומבין אזהרות שבה ונשמר מביאה לידי זהירות, זהירות מלהכשל כאשר העבירה מגיעה לידי מביאה לידי זריזות להשמר לפני כן שלא תגיע העבירה לידו, נקיות מחטא, פרישות מדבר המותר להחמיר על עצמו, טהרה - צח ומלובן וזה עדיף מנקי, קדושה, ענוה, יראת חטא (ובירושלמי גריס שיראת חטא מביאה לידי ענוה, דס"ל שענוה גדולה מכולם. תוד"ה ענוה), חסידות, רוח הקודש להשרות עליו שכינה, תחית המתים. וחסידות גדולה מכולם, וי"א שענוה גדולה מכולם. והא דאיתא במדרש שיראת חטא חכמה וענוה שקולים זה כזה, הכונה שא"א לזה בלא זה. תוס' שם.

לחנית קרקע, כגון בחו"ל, ואין חוששים שיחשבו שהנכרי עושה מלאכה בשליחותו כיון דדרך לתתו באריסות למחצה שליש ולרביע, ומותר מפני שיאמרו שהוא עוסק באריסותו-עבור עצמו.

באיזה אופן מותר שהנכרי יעשה מלאכה בשבת כשהישראל נהנה מזה - שיטת ר"ת (תוד"ה אריסא) שהלכה כרשב"ג דאמר אריסא אריסותיה קא עביד, ומתוך כך התיר לישראל שנתן ביתו לעשותו בקבלנות לבנות בו אפילו בשבת, דאם באריסות שגם חלק הישראל משיביו במלאכה מותר, כ"ש קבלנות שאין בו שבח לישראל כלל במה שממהר נכרי לעשות קבלנותו, ואף בפרהסיא מותר לר"ת, והא דאמר שמואל (מועד קטן י"ב). מקבלי קבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר, ר"ת מוקי לה לכולה הך שמעתא אבל שהחמירו בו יותר. ושיטת ר' יצחק שקבלנות דבית אסורה, דדומה כמי שהישראל מצווה עליו לעשות מלאכה בשבת, אבל מלאכה בתלוש וביד אחרים מותר (אפילו באבילות), ומה שהתירו כאן בשכירות שדה, שאני שדה שרגילות לקבלה באריסות, אבל בבנין בית רגילות לשכור מידי יום יום והרואה אינו אומר קבלנותיה עביד אלא שכירי יום ניהו, ואף מחוץ לעיר בתוך התחום אסור, ואפילו לפסול האבנים ולתקן הקורות אפילו רחוק מן החומה ואפילו בביתו של עובד כוכבים אסור כיון דלצורך מחובר הוא, אבל תלוש שאינו לצורך מחובר מותר בביתו של הנכרי, כגון בגדים לכובס. ור"ת עצמו אע"פ שהקל בקבלנות החמיר על עצמו, וכשבנה ביתו לא הניח עובדי כוכבים לבנות בשבת אע"פ שהיו עושים בקבלנות, והר"ם פירש הטעם שמותר באריסות שדה, שכיון שאינו נוטל מעות בשכרו אלא נוטל בגוף הקרקע דמי לשותף, אבל בקבלנות דבית שנוטל מעות בשכרו לא הוי כשותף ואסור, ולכן מרחץ שנוטל מעות בשכרו ולא בגוף המרחץ אסור, ולפ"ז יש להתיר להשכיר ריחים לעובד כוכבים היכא שנוטל בקמח לפי חלקו ואינו נוטל מעות, דהוי כמו שותפין. ולהלכה קבלנות בתלוש מותרת רק בתוך ביתו של עכו"ם, ובמחובר מותר רק מחוץ לתחום.

כ"ב. ושיטת רבי שמעון בן אלעזר שאין להתיר גם באריסות, דלא ס"ל שיאמר שהוא עוסק באריסותו, וטעם ההתר בעכו"ם משום שהעכו"ם ישמע לישראל ולא יעבוד בו בשבת, אבל לכותי אסור למכור שדה, ואף שלא יעשה בה מלאכה בשבת, הוא יעשה בה מלאכה בחול המועד דאינם חוששים לדרשות חז"ל, והוא לא ישמע לישראל מפני שיאמר שהוא למד יותר, ויש בזה גם משום לפני עור שהכותי הוא גר והוא מצווה במצוות כישראל, משא"כ נכרי, (ומכאן מוכח ששייך לפני עור גם בדבר שאסור מדרבנן, והתוס' דנים אם מלאכת חול המועד אסורה מדאורייתא או מדרבנן. תוד"ה תיפוק. עוד כתבו התוס' (ד"ה חדא) שטעם דלפני עור שייך גם כשקיבל שדה בשותפות), וגם משום שנקראת על שמו, אבל מרחץ מותר להשכיר לכותי, כיון שאינו עושה מלאכה אלא בחול המועד, וגם אנו עושים בו מלאכה דמותר לחמם בו מרחצאות.

דמ"מ כיון שהנכרי זורע ולא מפריש מעשר נמצא שהשדה מופקעת ממעשר, אבל בית אין כאן הפקעה מפני שאין הבית עצמו חייב כיון שאין ישראל דר בתוכו. אבל התוס' מוכיחים מדברי הגמרא ששכירות לא נקראת הפקעה ממעשר, והפקעה זה רק הפקעה גמורה, ובשכירות אם יזרע שם ישראל תהא חייבת במעשר. ולכן מפרשים התוס' דאתיא כמ"ד יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, וא"כ כשמוכרה לעכו"ם הוא מפקיעה ממש ממעשר אפילו יזרע דשם ישראל, אבל בבית אין זה הפקעה ממזוזה, דאפילו לא ימכרנו לנכרי אלא רק לא ידור בו ישראל אינו חייב במזוזה מדאורייתא, ואפילו שוכר אינו חייב אלא מדרבנן דכתיב "ביתך" ולא של אחרים, (ומדרבנן בארץ ישראל חייבת מיד ובחו"ל אחר ל' יום מפני שנראית כשלו).

לרבי יוסי בארץ ישראל מותר להשכיר בתים, אבל שדות אסור כיון דאית בהו תרתני, ובסוריא מוכרים בתים, דס"ל שכיבוש יחיד לאו שמיה כיבוש, ואין מוכרים שדות כיון דאית בהו תרתני, אבל משכירים שדות, ובחו"ל מותר גם למכור שדות, דכיון שזה רחוק לא גוזרים בזה. והלכה כרבי יוסי.

ואמנם אסור לעשותה שכונה, והיינו ג' בני אדם, ומ"מ אין חוששים שהנכרי ימכור דירה אחת לשניים, דאין אנו מצווים אלא על "לפני עור" ולא על לפני דלפני, כלומר לכולי האי לא חיישינן. רש"י, ותוס' (ד"ה אלפני) בביאור הראשון, עוד ביארו התוס' שאיסור שכונה שיבוא מזה היזק לישראל זה נחשב מכשול לפני עור.

ואף במקום שמותר להשכיר היינו כדי לתת בהם עצים ותבן, אסור להשכיר לבית דירה, מפני שמכניס שם ע"ז, וכתוב "ולא תביא תועבה אל ביתך". וכתבו התוס' (ד"ה אף) שיש לפקפק על מה שנהגו בזמננו למכור ולהשכיר בתים לעכו"ם אפילו לבית דירה. ויש שרוצים לומר שטעם ההיתר בבית האוצר הוא משום שהעכו"ם מכניס לשם עבודת כוכבים שלא בקביעות, ואצלינו גם בבתיים אינם מכניסים ע"ז בקביעות, אלא כשיש שם מת או שנוטה למות, וגם באותה שעה אינם עובדים אותם. אכן י"ל שטעם ההיתר באוצרות הוא שלא אסרה התורה אלא בבית העשויה לדירה, דכתיב "לא תביא תועבה אל ביתך", ולשם אפילו דרך עראי אסור. ורבינו חיים כהן רצה לומר שאין האיסור אלא בארץ ישראל (ולמד זאת מהירושלמי), אבל דעת התוס' שגם בחו"ל אסור, ור"י מסכים עם ראיית רבינו חיים, אלא שלדבריו טעם ההיתר הוא מפני כשאמרה תורה "לא תביא תועבה אל ביתך" איכא למימר לא אסור אלא בבית הישראל עצמו שהוא דר בתוכו בעודו דר בו, ואפ"ל בארץ ישראל, כמו במזוזה שאינו חייב בה אלא בביתו שלו ובעודו דר בו, ורבנן גזרו שלא להשכיר לעובד כוכבים מפני שמכניס לתוכו עבודת כוכבים, ולא גזרו אלא בעשויים לדירה, וכיון שזה מדרבנן בחו"ל הקלו.

כ"א: מרחץ - אסור בכל מקום להשכיר מרחץ, מפני שהוא נקרא על שם הישראל, והעכו"ם יעשה בו מלאכה בשבתות ויו"ט, ויתלו שהשכירו והעכו"ם הוא שליחו, אבל שדה מותר להשכיר היכא דליכא למיחש

בשבת. ולר"ת אין לחלק בין תנור לשדה דאע"פ שאינו משביח במלאכה בשבת מ"מ הוי כאילו מעמיד פועל בידים. ונראה להר"ר אלחנן שבתנור אפי' התנו מתחלה לא יועיל, שכיון שכל התנור של ישראל הוי כמשכיר תנורו בשבת ואומר לעובד כוכבים טול שכר תנורי בשבת כשתסיקנו לי בחול, ולא דמי לשותפות בשדה שיש לנכרי חלק בקרקע. וגם ר"י חזר בו והביא ראיה לדברי ר"ת שאין חילוק בין תנור לשדה. אמנם עכו"ם שלוקח תנור של ישראל למשכון, נראה שא"צ להתנות כלום, כיון שהוא ברשות העכו"ם, ושכר התנור לישראל הוא מריבית שהעכו"ם נותן לו, ואין הישראל קונה חלק בתנור.

מותר שהעכו"ם יאכל פירות בשנות הערלה, וכנגדם יאכל הישראל פירות אח"כ, דאף לישראל מותר לעבוד בערלה, והנאה אין כאן דכל אחד נוטל שנה אחרת.

אין מעמידין

לרביעה, וברייתא דלוקחים מהן בהמה לקרבן דלא חיישי לרביעה כרבנן, ואנו פוסקים כרבנן.

קניית בהמות של העכו"ם לקרבן-

איתא בברייתא שמוותר לקנות בהמות עכו"ם לקרבן. הגמ' שואלת שהרי העכו"ם חשודים על רביעה, ורובע ונרבע ומוקצה ונעבד פסולים לקרבן.

הגמ' מתרצת שאין חוששים שרבעם, מפני שהעכו"ם חס על בהמתו הנקיבה שלא תיעקר, ועל הזכר (שהרי גם רובע פסול לקרבן) חס שלא יכחיש בשרו, אבל על שלנו כשעומדת בפונדקי אינו חס. וע"ע כ"ג. תירוצים נוספים.

(ואין חוששים שהבהמה מוקצה - לתקרובת ע"ז. וכתבו התוס' ד"ה מוקצה) דמייירי שיחדו לתקרובת ע"ז ומסרו לכומרים והאכילוהו כרשיני ע"ז, אבל יחוד לבד אינו אוסר, דאין הקדש לע"ז) או נעבד (שהשתחוו לה), דא"כ לא היה מוכרה. - נקט כן לרווחא דמילתא, והיינו אפילו אם באותו מקום היו רגילים להקצות, דאף בלא טעם זה א"צ לחשוש, שהרי לא אסרו למכור אלא משום חשש רביעה ולא משום חשש מוקצה. תוד"ה אי). וכן מותר לקנות בהמה מהרועה שלהם, ואין חוששים לרביעה, מפני שהוא מפחד להפסיד שכרו. וכן מותר לקנות זכרים מעובדת כוכבים, ואין חוששים שהיא הרביעה אותו עליה, כיון שע"ז הוא יהיה סרוך אחריה ויבינו בני אדם בדבר, אבל בהמות שלנו שעושה כך רק לפי שעה לא מירתתא. (ומה שאסור לאלמנה לגדל כלב שמא תאווה ותרביענו עליה, ואין אומרים שהיא מפחדת שיהא נסרוך אחריה, משום שגם ע"י אומצא (-מעט בשר) הוא נסרוך אחריה ויאמרו האנשים שבגלל אומצא הוא נסרוך אחריה. וכן אסור שאלמנה תדור עם בר בי רב, כיון שהוא צנוע בעיניה ואינה מפחדת שיוציא קול אם תיבעל לו).

ישראל ועכו"ם שקיבלו שדה בשותפות, אסור לומר לעכו"ם טול חלקך בשבת ואני יטול חלקי בחול לפי שנעשה שלוחו לעבוד בשבת, ואם התנו כך מתחילה מותר דכיון שאף פעם לא היה מוטל עליו לעשות בשבת לא הוי שלוחו, והגמ' מסתפקת מה הדין בסתמא שקיבלו בסתמא, ובאים לחלוק בלי להזכיר יום חול כנגד יום השבת. ואסור לחשב יום חול כנגד השבת אם לא התנו מתחילה ובאים עכשיו לחלוק, דשכר שבת הוא נוטל, דבזה הוא מגלה דעתו שהעכו"ם שלוחו היה.

וכתבו התוס' (ד"ה לא) שר"י רצה להתיר בשותפות בתנור כשלא התנו מתחילה שיטול הישראל יום של חול כנגד שבת, דדווקא בשדה חלק הישראל משייח אף בחול במה שהעכו"ם טורח בו בשבת, אבל בתנור אינו משייח כלל במה שהעכו"ם עושה בו

מתי העכו"ם חשודים על הרביעה

כ"ב: אסור להעמיד בהמה בפונדק של עכו"ם, מפני

שהם חשודים על הרביעה ובני נח נאסרו בה דכתיב "והיו לבשר אחד" יצאו בהמה חיה ועוף, ויש כאן לפני עור, ואפ"ל נקבות אצל נקבות אסור, דכיון שהעכו"ם מצויים אצל נשי חברים, פעמיים אינו מוצאה ורובע את הבהמה, אי נמי אף כשמוצאה חביבה עליהם בהמתם של ישראל יותר מנשותיהם, הדנחש הטיל זוהמא כשבא על חוה, ולישראל פסקה הזהומא כשעמדו על הר סיני ונתקנו מכל מום דכתיב "כולך יפה רעיית ומום אין בך". (וגרים נמי פסקה זוהמתן, דאע"ג דאינהו לא הוו מזליהו הוו. תוד"ה עובדי), ואפ"ל עופות אסור להעמיד אצל עכו"ם, דחוששים לרביעה.

אין למסור בהמה לרועה עכו"ם שמא ירבענה, מפני

שיסבור שישראל לא יודעים שדרכם לרובע, דאין אדם חושש אלא ממני שדרכו כמותו, דרגלא בחבריה ידע - רכיל ובליעל מכיר בחבירו וירא מפניו. רש"י. ור"ת (תוד"ה רגלא) גרס כהערוך 'דגלא' והיינו ששקרן מכיר בחבירו, וכן הא דאיתא בגמרא (שבת ס"ג.) שני תלמידי חכמים המדגלין זה לזה בהלכה הקב"ה אוהבם שנאמר "ודגלו עלי אהבה", מפרש ר"ת שהם מכחישין זה לזה ואינם עומדים על העיקר, ואפ"ה הקב"ה אוהבם, ולהכי קאמר והוא דידיעי צורתא דשמעתא ולית להו רבה למגמר מנייהו. וכן משמע במדרש שדגלו זה לשון מעילה, דקאמר מנין לקורא בתורה שקרא לאהרן הין (בלי א') שיוצא, שנאמר "ודגלו עלי אהבה", אבל רש"י פירש מדגלין לשון דגל, שמקהילים קהלות ברבים, וקשה דא"כ מה ראייה צריך פשיטא שנאהבים לפני המקום.

כתבו התוס' (ד"ה אין) שיש ליתן טעם על מה אנו סומכין לייחד בהמותינו עמהם, ואף מוסרים בהמותינו לרועה שלהם. ואומר ר"ת דסמכין אהא דמשני ר' פדת (כ"ג.) דמוקי מתני' כר"א דחייש

מהעכו"ם וחכמים מתירים, ולא רק בפרה אדומה פוסל ר"א (דנימא שנחלקו אם חוששים שהניח עליה עודה של שקים - חבילת שקים ריקים קשורים יחד, וי"מ עץ שטווים בו שקים, ובעגלה ערופה שאינה נפסלת בהעלאת עול אינו פוסל בזה עד שימשוך דכתיב "אשר לא משכה בעול"), דמשום הנאה קטנה להקל מעליו מעט משאוי לא יפסול אותה ויפסיד הרבה שהרי דמי פרה אדומה יקרים, משא"כ רביעה שיצרו תוקפו. (וסובר שהישראל לא ידע, משא"כ כשהיא נשאת אצלו הוא חס עליה. תוד"ה התם) וכן היה אפ"ל שנחלקו רק בפרה אדומה אם לומדים מ"בני ישראל ויקחו" שאין לקנות מעכו"ם), דאיתא בברייתא שר"א פוסל בכל הקרבנות, ובהכרח שרבנן מכשירים בכל לקרבן דלא כמאן, ועוד דמפורש בברייתא שטעמא דחכמים מדכתיב "כל צאן קידר יקבצו לך... יעלו על רצון מזבחי".

ולר"א צ"ל (כ"ד). שיהיו כולם גרים גרורים לעתיד לבוא שיבואו להתגייר אך לא יקבלו אותם, דכתיב "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד' ", ואין לומר שיחזרו רק מעבודת כוכבים, דכתיב "לעבדו שכם אחד.

כ"ג: והא דפרה אדומה נפסלת ברביעה היכא שודאי נרבעה, כקדשי מזבח שנפסלים ברביעה ואינם יוצאים לחולין ע"י פדייה בלא מום, (ואין לומר שהפסול מצד עול, דרביעת אדם שהיא בקומה זקופה אינה נחשבת עול כמו בבהמה. תוד"ה ש"מ), ואין דינה כקדשי בדק הבית שאין רביעה פוסלתם, ופרה אדומה הרי אינה קריבה במזבח והיא קדשי בדק הבית, משום שכיון שפרה אדומה מום פוסל בה דכתיב "אשר אין בה מום", פוסל בה גם רביעה ועבודה זרה, דכתיב "כי משחתם בהם מום בס", ולשון השחתה הוא דבר ערוה דכתיב "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" ודור המבול קלקלו בעבירה דכתיב "ויראו בני האלוקים את בנות האדם", או עבודה זרה דכתיב "פן תשחיתן ועשיתם לכם פסל".

אבל אין הטעם משום דפרה אדומה חטאת קרייה רחמנא דכתיב "למי נדה חטאת היא", ולעולם לגבי פדייה והעמדה והערכה יש לה דין קדשי בדק הבית, דא"כ תיפסל ביוצא דופן שהוא פסול לקרבן, ומצינו שלרבנן יוצא דופן פסול לפרה אדומה, אבל לר"ש כשר אף שלגבי קדשים ס"ל לר"ש שיוצא דופן פסול להקרבה, (אף דס"ל שיוצא דופן הוא ולד מעליא לטומאת לידה ולימי טוהר ולקרבן).

הגמ' מוכיחה שלר"א אין לקנות פרה אדומה מהעכו"ם גם בגלל דכתיב "בני ישראל ויקחו" וגם בגלל

וכתבו התוס' (ד"ה ורמיניה) שאף שנתבאר לעיל (י"ד): שיש מקומות שנהגו שלא למכור להם בהמה דקה, ומפרש התם הטעם משום שהם חוששים לרביעה, מ"מ הם קונים בהמה לקרבן, דאיסור המכירה אינו מדינא אלא מנהג, ולענין קרבן לא נהגו, שאם היו נוהגים להמנע מלקנות מהם בהמה לקרבן אין לדבר סוף, דא"א שלא יתערבו בהמות של מקום שנהגו שלא למכור עם בהמות שנהגו למכור ע"י משא ומתן, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ומבהמות הנולדים מביתו של ישראל אין די בשביל הקרבנות, דשכיחי מומי דפסלי אפי' בדוקין שבעין.

כ"ג. לרבינא אף שלכתחילה אין להעמיד בהמה בפונדק של עכו"ם מפני שהם חשודים על הרביעה, מ"מ **בדיעבד** בהמה של עכו"ם אינה נאסרת לקרבן. הגמ' אומרת שאין להוכיח חילוק זה ממה שאשה שנחבשה ביד עכו"ם מחמת ממון שהיתה חייבת לו מותרת לבעלה, ד"ל שהטעם הוא מפני שהעכו"ם מתיירא מפני הפסד ממזנו שהבעל לא יפרע את החוב אם ידע שהעכו"ם בעל אותה, שהרי נחבשה מחמת נפשות אסורה ומבואר שכשאינו חושש להפסד ממון אפקורי מפקר לה וחוששים שנבעלה לאחד מהם ברצון. וי"מ דמיירי באשת כהן שנאסרת באונס, וראשון עיקר. רש"י. והתוס' (ד"ה על) כתבו דמיירי באשת כהן דאף באונס אסורה, ובנחבשה מחמת ממון מותרת דאמרין ודאי לא נבעלה, שכיון שלא נתפסה על נפשות אינה מפחדת ולא מתרצית לו, ואף לכהונה מותרת, ובנחבשה מחמת נפשות אף באשת ישראל אסורה לבעלה, דאיכא למימר משום פחד נפשות נתרצית לו.

עוד כתבו התוס' שאין לאסור בדיעבד אשה שהתייחדה מעט עם עכו"ם, כדברי רבינא, ועוד דיחוד מועט קל מנחבשה, דנחבשה היא תחת יד העכו"ם, אבל בסתם יחוד היא יכולה לצעוק ויבוא לעוזרה, והעכו"ם מפחד. ואיתא בירושלמי שאין לדמות אשה לבהמה, דאשה דרכה לצווח, ואפילו חרשת דרכה לרמוז.

עוד כתבו התוס' (ד"ה רבינא) שרבינא ורבי פדת דבסמוך סוברים כמו התיירא הקודם שעכו"ם חס על בהמותו, לענין שמותר למכור להם בכל מקום, ואף במקום שנהגו שלא למכור אין זה איסור אלא מנהג, אלא שמסתבר להם שלענין קרבן יש להחמיר ולאסור אף במקום שמוכרים, ולא לסמוך על אותו טעם דעובד כוכבים חס על בהמותו, אי לאו טעמא דדיעבד לרבינא, או לר' פדת דמוקי לה כרבנן דלא חיישינן לרביעה כלל. עוד כתבו התוס' שרבי יוחנן (כ"ד): דס"ל שפחותה מבת שלש נעקרת ובת שלש אינה נעקרת, מה שיש מקומות שנהגו למכור ומשמע אפילו יתירות מבת שלש, ואפילו בפחות מבת שלש יש לחשוש שמא תשהה אצלו עד שתהיה בת ג' וירבענה, י"ל שכוונתו שפחותה מבת ג' ודאי נעקרת, ובת ג' רוב הפעמים אינה נעקרת אבל אינו דאי כ"כ, ולכן העכו"ם חס עליה אפילו בבת ג'. ולענין קרבן מותר לקנות פחותה מבת ג' אף במקום שהגו שלא למכור, דכיון דודאי נעקרת חייס עליה ולא רבעה, ומה שנהגו שלא למכור זה משום חשש דרביעה לאחר שלש, אבל בת שלש אין לוקחין, דכיון שאינה נעקרת בודאי, איכא למיחש דלמא רבעה.

לרבי פדת נחלקו רבי אליעזר ורבנן אם חוששים לרביעה, וכדמצינו שלר"א אין לקנות פרה אדומה

תורה, ולמ"ד שזה היה אחרי מתן תורה צ"ל שקנאם מישראל. וכתבו התוס' (ד"ה יתרו) דא"כ גם צפורה אשת משה לא באה אלא לאחר מתן תורה, ולפ"ז הא דאמרינן (יבמות דף ס"ב.) ג' דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה על ידו, ואחד מהם שפירש מן האשה, הכונה שנתן לבו לעשות כך. ולמ"ד שיתרו בא קודם מתן תורה, מה שאמר משה ליתרו "והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותי", וכן מה שלא היה למשה שהות לשפוט את העם, נראה שזה לכו"ע היה לאחר מתן תורה, ואגב שמספר ביאת חותנו מספר כל עניינו עד שחזר לארצו. ואפילו למ"ד לאחר מתן תורה בא, נכתבה פרשה זו לפני מתן תורה, שלפי מספר בביאת עמלק שהרע לישראל ראשונה מספר נמי מעשה יתרו שהטיב לישראל ראשונה ע"י עצה חשובה שנתן להם.

כ"ד: והא דכתיב "מעמלקי הביאום אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבוח לד' אלוקיך" היינו למוכרם, ויקפצו לקנותם כיון שהם מיטב, ובדמיהם יקנו זבחים מישראל.

והא שקיבל דוד קרבן מארונה, צ"ל שהוא היה גר תושב. (וכן נתן את המורגים והיינו לוח עץ עם הריצים, ואת כלי הבקר, לעצים).

והא שהקריבו את הפרות שהביאו את הארון מפלישתים, זו היתה הוראת שעה מפני הנס שנעשה על ידיהם שהביאו את הארון בלי שאיש הנהיגם ובניהם נשאר בבית ואף אמרו שירה, (ואין ראיה שזו היתה הוראת שעה ממה שהקריבו נקבות, די"ל שעולה נקיבה כשרה בבמות יחיד והבמה גדולה היתה בנוב מאז שחבר משכן שילה, כדאמר רב אדא בר אהבה).

שיטת רבי יוחנן שבהמה שרבעה פחותה מבת שלש נעקרת ומותר לקנותה מן העכו"ם, דחייס עליה, (ואין חוששים שרבעו את אמה, דרבי יוחנן לשיטתו שעובר ירך אמו. תו"ה רבי יוחנן). יותר מבת ג' שנים אינה נעקרת וחוששים שנרבעה, (אמנם ר"א חושש שנרבעה אפילו בבני שנה ושתיים, שהרי פרה אדומה היא בת שתיים, ור"א פוסל בכל הקרבנות' משמע אפילו בני שנה. תוס' שם). ולשיטתו צריך לומר שבכל המקרים הנ"ל איירי בפחותה מבת ג', והפרות שהביאו את הארון היתה זו הוראת שעה, (דאין לומר שהיו פחותות מבת ג', שהרי מבואר שם שכלאו בבית את בניהם, ופחותה מבת ג' אינה יולדת, (אמנם עכשיו נשתנו הטבעים. תוד"ה פרה). ונ"מ שהולד שנולד אחר שלש ונלקח מן הנכרי ואין ידוע אם ביכרה הוא רק ספק בכור דשמא ילה אצל העכו"ם, וירעה עד שיסתאב, דאינו ראוי לקרבן שמא אינו בכור, וכשיפול בו מום יאכלנו בעליו, ולא יתנו לכהן, דבכור בעל מום מותר לזרים, ואפילו הוא ודאי אין בזה אלא משום גזילת מתנות כהונה, ובספק המוציא מחבירו עליו הראיה, ובספק פטר חמור מפריש עליו טלה להתירו בהנאה, ואת הטלה יעכב לעצמו, דאפילו בודאי לא חלה

שחוששים לרביעה, ומה שמצינו שבאו לקנות מדמא בן נתינא אבנים לאפוד בשישים (וי"א שמונים) רבוא (ולא ציער את אביו להקיצו משנתו, ומשם לומדים עד היכן מצווה האדם להזהר בכבוד אב ואם), ולשנה אחרת קנו ממנו פרה אדומה, צ"ל שקנו ע"י תגר ישראל, שקנה משלו לעצמו וחזר ומכרו לציבור, והפרה היתה שמורה מרביעה משעת לידתה.

וכתבו התוס' (ד"ה בקשו) שהמעשה עם דמא בן נתינא בהכרח היה בבית שני, שהרי בכל ימי בית ראשון השתמשו בפרה שעשה משה, וא"כ מבואר שהיה שמיר בבית שני, שהרי האפוד צריך שמיר (אפילו לר' נחמיה דלא בעי שמיר באבני המקדש), וא"כ הא דמבואר בסוטה שמשחרב בית המקדש בטל השמיר היינו בית שני, ולפ"ז הא דמבואר לקמן (נ"ב:) גבי אבני מזבח ששקצום מלכי יון, א"א לשוברם דבעינן אבנים שלמות, וא"כ לחותכם בברזל (שלא תהא עליהם שום פגימה) משום דכתיב "לא תניף עליהם ברזל", מה שלא השתמשו בשמיר, משום שאינו נעשה חלק ללא חגירת צפורן, אלא מבקע כתאנה ללא חסרון, ופגימה כחגירת צפורן פוסלת במזבח. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואבני) שאבנים לאפוד הכונה אבנים לחושן (שהוא מחובר לאפוד), ובירושלמי איתא שקנו ממנו ישפה שהיא של בנימין מפני שאבדה.

כ"ד. ואמנם לא די שישמורה משעת לידתה, שהרי הרובע בהמה נפסל גם הולד שבתוכה, (וכן בהמה שנגחה ישראל כשהיא מעוברת ומת גם הולד נפסל לקרבן ואם היה רק עד אחד או שהבעלים מודה בהמה לא נסקלת), וצ"ל שהיו משמרים אותה משעה שנוצרה במעי אמה, דהיתה משפחת פרות זו מוחזקת בפרות אדומות, ובמשפחה זו אם היו מעבירים כוס אדום בשעה שעולה עליה זכר, היתה נולדת פרה אדומה, (אבל בשאר פרות זה לא היה עוזר, דאל"כ למה דמי פרה אדומה יקרים).

ולר"א דס"ל שכל הפסולים לגבי מזבח ולדותיהם שנתעברו בהם אח"כ אסורים (ולת"ק מותרים), אי נימא כרבא שאין הפסול אלא כשנרבעו כשהם מוקדשין משום שזה בזיון ניחא, ולרב הונא בר חננא שהפסול הוא גם כשנרבעו כשהם חולין, צ"ל שהיו משמרים את אימה משעה שנוצרה. ואם עלה עול על אמה אין אומרים 'היא ואמה נשאו עול', דא"כ לא אשכחן פרה שלא עול על אמה, שהרי עלה עליה זכר פסולה. (תוד"ה וניחוש). וא"צ לשמור את האב אף שלר"א זה וזה גורם אסור, דכיון שעיקר הטעם הוא משום שזה בזיון (דמהאי טעמא אם נרבעו כשהם חולין מותרים), לכן נרבע האב לא מינכרא ואין בזה בזיון. (תוד"ה ישראל). ואין חוששים שרבעו את אמה, דכולי האי לא חיישינן.

לשיטת ר"א (כ"ג.) שכל בהמת עכו"ם פסולה לקרבן, הא דאמר משה "וגם אתה תתן בידינו זבחים ועולות" שאני התם שזה היה קודם מתן תורה. ומה שיתרו הביא "עולה וזבחים לאלוקים" היינו או קודם מתן

ואם יש תינוקות שיודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה מותר בישראל. תוד"ה לא), ואפילו עם שתי נשים מפני שנשים דעתן קלות ושתייהן יתרצו לעבירה, ולאשה אסור להתייחד אפ"י עם עשרה אם הם פרוצים.

והא שאין אסור משום שהעכו"ם חשודים על שפיקות דמים, לרבי ירמיה איירי באשה חשובה בין אנשים (- קרובה למלכות), שמפחדים ממנה, והיא חשובה בין הנשים - יפה, שיש חשש שיבעלוה, אבל אשה שאינה חשובה בין האנשים וחשובה בין הנשים יש חשש גם שיהרגוה וגם שיבעלוה, דבא עליה ואח"כ הורגה, ואשה החשובה בין האנשים ואינה חשובה בין הנשים מותרת להתייחד, דאין חשש שיבעלוה. ולרב אידי אשה כלי זיינה עליה דכיון שרוצה לבוא עליה אינו הורגה, אף שאינה קרובה למלכות ואינה חשובה בין הנשים, (וכן מבואר בברייתא), ונ"מ בחשובה בין אנשים ואינה חשובה בין הנשים - קרובה למלכות ואינה יפה, שלרבי ירמיה אין לחוש שיהרגוה כיון שהיא קרובה למלכות, וכיון שהיא מכוערת לא יבעלוה, ולרב אידי גם באשה שאינה יפה חיישינן שיבעלוה. רש"י.

שיטת התוס' (ד"ה איכא) שגם לר' ירמיה אפילו באשה שאינה יפה יש חשש שיבעלוה, ואשה חשובה היינו קרובה למלכות, שבזה אין חוששים שיהרגוה, ולרב אידי בכל אשה אין חשש שיהרגוה, משום ש'אשה כלי זיינה עליה', והיינו שמפני שאינה בעלת מלחמות ומריבות כאיש מרחמים עליה ולא הורגים אותה (ולא מפני שדעתם לבעלה), והנ"מ היא ב'אשה חשובה בין האנשים' והיינו קרובה למלכות, אם מותרת להתייחד עם האנשים עובדי כוכבים, שלר' ירמיה אסורה להתייחד, שאף שאין חשש שיהרגוה יש חשש שיבעלוה, ולרב אידי באשה חשובה גם אין חשש שיבעלוה, ונ"מ נוספת ב'שאינה חשובה בין הנשים', והיינו האם אשה שאינה קרובה למלכות מותרת להתייחד עם נשים עובדות כוכבים, שלר' ירמיה אסור שמא יהרגוה, ולרב אידי מותר מפני שהן מרחמות עליה ולא יהרגוה, ואף דאמרינן בריש פירקין שהעובדי כוכבים מצויין אצל נשי חבריהן, ברת דעת היא וכשתראה שיבוא העובד כוכבים תצא מיד. וכתבו התוס' שבירושלמי גרס 'אשה אינה בכלל שפיקות דמים, א"ר ירמיה תפטר בבריאה, ורבי בון אמר אפילו בתשה - יכולה אשה להטמין ולומר עובדת כוכבים אני, ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר עובד כוכבים אני', וביארו התוס' לפ"ז את דברי הגמרא כאן ש'אשה חשובה' הכונה בריאה ובעלת כח שאין חשש שיהרגוה, אבל לעריות איכא למיחש שמא יפתוה, ורב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה, והיינו שיכולה להטמין עצמה ולא קטלי לה, ואלו שני טעמים למה אין חשש יחוד שמא יהרגוה, אבל לשני הטעמים יש חשש שיבעלוה, ולהכי פריך מאי נ"מ, ומשני ב'אשה חשובה בין האנשים' והיינו בריאה ובעלת כח, דלר' ירמיה אסור דאיכא למיחש שמא תפתה, ורב אידי לא חושש אלא שיאנסוה אבל בבריאה שריא, וכן נ"מ ב'שאינה חשובה בין הנשים' - שאינה בריאה ובעלת כח, שלר' ירמיה אסורה מחשש שיהרגוה, ולר' אידי מותרת מפני שיכולה להטמין עצמה, ולעריות אין חשש כיון שהיא בין הנשים.

אסור לאיש להתייחד עם עכו"ם, מפני שהם חשודים על שפיקות דמים.

עליו קדושה, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולפני כן הוא ודאי בכור).

וישנה הפרות בדרך - י"מ שאמרו שירה, וי"מ שישירו פניהם כנגד הארון ואמרו שירה, ונחלקו בגמ' איזה שירה אמרו, (ומה שאמר רבי יצחק נפחא שאמרו רוני רוני השיטה וכו', י"א שאמרו זאת ישראל בנסוע הארון).

כ"ה. ספר הישר היינו ספר בראשית שמוזכרים בו מעשי אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים. וי"א שזה ספר דברים דכתיב ביה "ועשית הישר והטוב". וי"א שזה ספר שופטים דכתיב ביה "איש הישר בעיניו יעשה".

עמידת השמש ליהושע כשנלחם עם חמשת המלכים הצרים על הגבעונים, רמוזה בהא דכתיב "וזרעו יהיה מלא הגויים", לרבי יהושע בן לוי השמש הלכה ו' שעות ונתעכבה שש והלכה שש ונתעכבה שש. ולרבי אלעזר הלכה שש ועמדה י"ב והלכה שש ועמדה י"ב (וי"א שזו שיטת ריב"ל). ולרבי שמואל בר נחמני הלכה שש ועמדה י"ב והלכה שש ועמדה כ"ד (ול"א זו שיטת רבי אלעזר, ולרבי שמואל בר נחמני הלכה שש ועמדה כ"ד והלכה שש ועמדה כ"ד).

כשם שעמדה חמה ליהושע, כך עמדה למשה במלחמת סיחון, ולנקדקדמון בן גוריון שהלווהו הגמון מעיינות וכו'. והא דכתיב "ולא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו", היינו שלא היה הרבה שעות כמו ביהושע, או שלא היה אבני ברד. וכתבו התוס' (ד"ה למשה) שהגמרא לא הזכירה מה שהשמש זרחה ליעקב [כאשר עבר את פנואל], שם זה היה רק תשלומים [למה ששקעה בשביל שישן בהר המוריה], וכן השמש שזרחה לחזקיה היתה תשלומין ליום שנתקצר בימי אחז. ולהר"ר אלחנן מעשה דחזקיה לא היה אלא אות בעלמא, שהרי לא עמד השמש כלל במקום אחד אלא שהלך לאחוריו, ובבראשית רבה איכא מ"ד ש"וישם ד' לקין אות" הכונה שהעמיד לו גלגל חמה.

וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול - י"מ העליה היינו אליה, וי"מ דהיינו חזה, וי"מ דהיינו שופי כף הירך.

מתי העכו"ם חשודים על רציחה

כ"ה: יחוד עם העכו"ם - מבואר במתני' שאסור לאשה להתייחד עם עכו"ם, מפני שהם חשודים על העריות. הגמרא מבארת דהיינו אפ"י כשאשתו של העכו"ם עימו, דבישראל כהאי גוונא מותר מפני שאשתו משמרתו ובעכו"ם אסור דאינה משמרתו, אבל בלא אשתו עימו אף לישראל אסור להתייחד עם אשה אחת,

ישראל, דכתיב "והיו מלכים אומנין ושרותיהם מניקותיך", ומותר לתינוק לינוק מנכרית או מבהמה טמאה, ומביאים לו חלב מכל מקום, ואין חוששין לא משום שקץ ולא משום טומאה.

ילוד או הנקת עכו"ם ע"י ישראל- בת ישראל לא תיילד או תניק לעובדת כוכבים, מפני שהיא מיילדת ומגדלת בן לעובדת כוכבים. ובשכר מותר לילד עובדת כוכבים משום איבה, דבחינים יכולה לומר צריכה אני להשתכר למזונותי³, ורב יוסף סבר שגם בשבת מותר משום איבה, ואמר אב"י שאסור, דליכא איבה מפני שיאמרו לה שרק עבור מי ששומר שבת מותר לחלל שבת, (והיכא דאיכא איבה, אין ההתר אלא ביושבת על המשבר שכבר נעקר לצאת, אי נמי כיון דכלו לו חדשיו פסקו גידוליו, אבל בלאו הכי אסור לעשות מלאכה דאורייתא משום איבה, והרי מצינו שהמושיט ידו למעי בהמתו ודלדל עובר שבמעיה חייב משום עוקר דבר מגידולו שזה תולדה דגוזז. תוד"ה סבר⁴), ולהניק אסור אפילו בשכר, דאם היא פנויה תאמר לה שהיא רוצה להנשא, ואם היא נשואה תאמר לה שאינה רוצה להתגנות בפני בעלה.

דין מעלין ולא מורדין

עובדי כוכבים ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין, ואף בשכר אין מעלין, דיאמר לו שהוא ממנהר להציל את בנו ונח לו להפסיד שכרו ולהצילו, או לשלטון ואם לא ילך יצא שכרו בהפסדו.

וכתבו התוס' (ד"ה והרועים) דמייירי ברועה בהמה דקה שלו, דבשל אחרים אמרינן אין אדם חוטא ולא לו. ואף שרועים פסולים לעדות רק מדרבנן, והם כשרים לעדות אשה, ואילו גזלנים שהם פסולים לכל העדויות מדאורייתא, לא החמירו בהם כ"כ, ואף מומר האוכל נבילות לתאבון שצריך להחזיר לו אבידת גופו או ממונו וחייבים להעלותו ואסור להורידו, היא הנותנת, דרועים דלא פסילי אלא מדרבנן עשו חכמים חיזוק כדי שיתנו לב לשוב, ובי"ד היו מכין ועונשין שלא מן התורה⁵.

שמדברי התוס' מבואר שמותר גם בבית הנכרית, וכן איתא בפסקי תוס', ובנקודות הכסף כתב שהתוס' סוברים כהרשב"א והרא"ש.

3 וכתבו הרשב"א והמאירי דה"ה במיילדת שאינה ידועה ומפורסמת במלאכתה אסור אפילו בשכר, מפני שיכולה להשתמט ולומר שאינה מומחית במלאכתה, וליכא איבה.

4 ודעת הריטב"א שאפילו איסור דרבנן אסור לעשות משום איבה.

5 ודעת תלמידי רבינו יונה שדוחק לומר שחכמים החמירו שלא להציל נפש מישאל כדי לחזק דבריהם, אלא טעם החומרא ברועים היא משום שהם עושים כן בקביעות ובפרסיה, וכתבו הריטב"א והרא"ש ששבת הנכרית אסור גם כשאחרות עומדות על גבה, וכתבו ה"ה והגרא" (יו"ד ריש סימן קנ"ד)

עכו"ם שזדמן ליד ישראל בדרך יראה שהגוי יהיה לימינו שאם ירצה להורגו ישלח יד ימינו ויאחז בו, ולרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אם היה העכו"ם חגור בסייף יראה שהגוי יהיה לימינו כדי שיד שמאל של העכו"ם שהסייף חגור שם תהא לימינו של ישראל ומזומנת לימין ישראל לאחוז בה, ואם ביד העכו"ם מקל יראה שהגוי יהיה לשמאלו כדי שהיד שבה המקל תהיה סמוכה לו ויוכל לאחוז בה. ואם הם בעליה או בירידה יראה שיהיה הוא מעל הגוי, ואם הגוי שואל אותו להיכן הולך יאמר לו מקום רחוק יותר אולי ימתין העכו"ם מלהכותו להמשך הדרך והוא יפרוש ממנו לפני כן.

מיילדת ומניקה בישראל ועכו"ם

כ"ו. ילוד או הנקת ישראל ע"י עכו"ם-

לרבי מאיר אסור שעובדת כוכבים תיילד¹ או תניק בן של ישראל, מפני שהם חשודים על שפיכות דמים, ואף אם אחרות עומדות על גבה אסור, בלידה שמא תניח ידה על מצחו במקום שמוחו של תינוק רופס ותהרגהו, ובהנקה שמא תניח סם המות על דדיה מבחוץ.

לרבנן מותר שהעכו"ם תיילד ישראלית, כשישראלית (מלבד המיילדת) עומדת על גבה (וה"ה בנכנס ויוצא מותר, אבל בלאו הכי אסור אף ברשות הישראל. תוד"ה עובדת), ומותר שהיא תניק ברשותה של הישראלית, אבל לא תמסרנו שתולכו לביתה, שלא תהרגנו.

וכתבו התוס' (שם) שישראלית ההולכת חוץ לעיר צריכה להזהר שלא להניח את בנה יחידי בבית, ביד מינקת עובדת כוכבים, אם אין ישראל יוצא ונכנס שם תמיד², ומזמן שכיבה ואילך אסור להניחו יחיד גם ביוצא ונכנס. והורה ר"י שאסור להשהות תינוק ותינוקת יחידים בבית העכו"ם לרפאותם מכמה טעמים, מפני שהם חשודים על שפיכות דמים, ואפילו אם הם גדולים קצת ימשיכום למינות. ואיתא בירושלמי עובדת כוכבים מניקה בנה של

1 ומבואר בטור ובשו"ע (יו"ד סימן קנ"ד) שאפילו במיילדת מומחית אסור, וביאר הבית יוסף שאף שמותר להתרפא ע"י רופא מומחה, דלא מרע חזקתיה, במיילדת אסור, מפני שאינה מקלקלת חזקתה ע"ז, שיכולה לומר שהתינוק היה נפל. וכן דעת הפרישה והב"ח וה"ט"ז. ובש"ך הקשה שבירושלמי מבואר שבמיילדת חכמה מותר, וכן בשום פוסק לא נזכר לאסור בזה. ובביאור הגר"א כתב שמדברי הגמרא בסוגייתנו שמדברת על מיילדת שאמרה שהרגה הרבה תינוקות משמע כהשו"ע. ובפתחי תשובה מביא שהבית יעקב מחלק בין מומחית רק לילוד, דבזה מבואר (כ"ז) שמומחה לחולה שאינו מומחה לדברים אחרים מרע נפשיה, לבין מיילדת שמומחית גם לדברים אחרים שבזה מותר, ובזה מייירי הירושלמי.

2 דעת הרשב"א והרא"ש ששבת הנכרית אסור גם כשאחרות עומדות על גבה, וכתבו ה"ה והגרא" (יו"ד ריש סימן קנ"ד)

(אבל לתת להם ריבית אסור משום "לא תשיך" ו"לפני עוור", ולקחת ריבית מותר כיון שאין מצוה להלוותם בלא ריבית, דלא קרינן בהו "וחי אחיך עמך"). ואיתא בירושלמי דמכילתין דכותאי דקסרי מותר להלוותן בריבית, והא דאמרינן עובדיה ליה מיהורם בן אחאב בריבית כדי לפרנס הנביאים, אע"פ שיהורם היה ישראל מומר שאסור לתת לו ריבית, שאני התם שזה היה פיקוח נפש ומצוה, אבל מוסר גרוע ממנו, דבכל מקום שונה מוסר אצל מין, ולא איתרבי אצל אבידה, ושמא מאן דאית ליה ממון מוסר אסור לאבדו ביד, אית ליה נמי דמשיבין אבידתו, ומטעמא דיכין רשע וצדיק ילבש.

עוד כתבו התוס' (ד"ה וחד) דאיתא בהריות ("א. בביאור דברי הברייתא שם) אכל חלב לתיאבון הרי זה מומר, להכעיס הרי זה מין, ואיזהו מומר שסתמו מין (דבאוכל חלב שמא אכלו לתיאבון משום שהוא טוב לאכול), זה האוכל נבילות וטרפות, והיינו נבילה שמתה מחמת חולי, וטרפה שנשברה מפרקתה שמתה והולכת ואינה ראויה לאכילה, ואם כן לא אכל אלא להכעיס, אבל בשנשחטה בסכין לא הוי קרוי מין בסתמא, דשמא אכלה לתיאבון שהיא טובה לאכול. וכתבו התוס' דהיינו רבי יוחנן דס"ל דמומר אוכל נבלות להכעיס מין הוא, אבל למ"ד מומר הוי מפרש לברייתא הכי: אכל חלב הרי זה מומר, דסתמו לתיאבון כיון שטוב הוא לאכול, ומכריזין על אבידתו, ואין מורידין, ואיזהו מומר שסתמו להכעיס ואין מכריזין על אבידתו וגם היו מורידין אותו לבור, אוכל נבלות וטרפות דמאיסי דומיא דשקצים ורמשים.

עוד כתבו התוס' (ד"ה איזהו) דהא דאמר (חולין י"ג.) ששחיטת מין היא לעבודת כוכבים, ופתו פת עכו"ם, היינו בכומר לעבודת כוכבים שהוא אדוק ביותר, אבל ישראל העובד עבודת כוכבים אין שחיטתו כשחיטת מין.

מילה בישראל ועכו"ם

מילת עכו"ם - מותר לישראל למול עכו"ם לשם גירות, אבל לא לשם רפואה כגון שיש לו תולעת בערלתו, דאסור לרפאותו בחינם, שהרי עכו"ם לא מורידין ולא מעלין. (רש"י). אבל בשכר מותר לרפא עכו"ם משום איבה, וכן מותר בשביל להתחכם ברפואות⁸. תוד"ה לאפוקי⁹.

כ"ז. מילת ע"י עכו"ם או כותי או אשה וכדומה -

לחכמים מותר שעכו"ם ימול ישראל אם אחרים עומדים על גביו.

שמותר לרפאותו ולא שייך כאן הטעם שמגדלת בן לעבודת כוכבים.

9 כתב הרמ"א (יו"ד רס"ג ה') שאסור למול עכו"ם שלא לשם גירות אפילו בחול. ודעת הט"ז שהאיסור הוא אפילו שלא לשם רפואה, והש"ך כתב שרק לשם רפואה אסור.

עוד כתבו התוס' (ד"ה לא) שדין אין מעלין בעכו"ם נאמר גם לר"ם שמותר לתת נבילה לעכו"ם בחינם.

עוד כתבו התוס' (ד"ה ולא) דהא דאמרינן במסכת סופרים 'כשר שבכנענים הרוג', היינו בשעת מלחמה, ואע"פ שסתם כנעניים עובדים ע"ז ועוברים על שבע מצוות, מ"מ אין מורידין, דכתיב "יהיו לך למס ועבדוך"⁶.

עוד כתבו התוס' (ד"ה דלא) שבזמן שידינו תקיפה מורידין, ואין מעלין אף אי איכא איבה, וכשאין ידינו תקיפה ג"כ אין מעלין היכא שיכול להשתמט⁷.

כ"ו: מינים - (כומרים לעבודת כוכבים בין ישראל בין עכו"ם), ומוסרים - (מלשינים המוסרים ממון חביריהם ביד עכו"ם אנסים), **מורידין ולא מעלין**, ואף דתני מורידין קמ"ל שאין מעלין, והיינו לגרר מדרגה ולומר כדי להשתמט מאיבה שכוונתו שבהמתו לא תרד לשם ותמות שם, ואין מעלין הכונה שאין מניחים לעלות, או לכסות את הבור באבן סמוכה ולומר שכוונתו להעביר צאנו שם והוא ירא שמא יפלו לבור, או שאם היה בבור סולם יסלקו, ויאמר שכוונתו להוריד את בנו מהגג.

מומר - בברייתא איתא שמומר מורידין ולא מעלין, ורבי יוחנן אמר שמוחקים את המומר, שהרי חייבים להחזיר אבידתו, דכתיב "לכל אבידת אחיך". ונחלקו רב אחא ורבינא אם מומר היינו לתיאבון כשאין לו בשר אחר, ולא הופקר לאכול איסור כשיש לפניו גם התר, (ואפילו האוכל פרעוש או יתוש אף שאין אדם אוכלם לתיאבון, מפני שהוא רוצה לטעום טעם איסור לפי שאין ישראל טועמו לעולם, ואין כוונתו להכעיס. וכתבו התוס' (ד"ה התם) דמיירי שאומר להדיא שבגלל זה הוא אוכל, שהרי אוכל שקצים ורמשים הוא מין גם בסתמא, אי נמי מיירי שאכל רק אחד, ובשקצים ורמשים אכל הרבה בזה אחר זה), אבל להכעיס הוא מין, ומורידין ואין מעלין, או שגם להכעיס הוא מומר, ומין זה העובד ע"ז.

וכתבו התוס' (ד"ה אני) שאף שבמוסר לאנסים אע"פ שמורידין אסור לאבד ממנו ביד, דילמא נפיק מיניה ברא מעליא, שאני הכא דמפסוק זה מורים גם השבת הגוף בישראל, דכתיב "והשבותו", וא"כ גם מומר לתיאבון נתרבה להשבת גופו וממונו, וצריך אפילו להעלותו ולפדותו וגם להלוותו בריבית אסור, אבל מומר להכעיס, כמומרם של זמניהם דשבקי התירא ואכלי איסורא ומיטמעו בין העכו"ם, אין מצוה להחיותם או לפדותם, ומותר לקחת מהם ריבית

6 וכתב הבית יוסף (יו"ד קנ"ח) דהיינו שאין מצוה להורגו, אך אם רוצה להורגו הרשות בידו. ודעת הט"ז שאסור להורגם, אלא שאם הרגם אינו חייב מיתה.

7 ועיין בחזון איש (יו"ד סימן ב' ס"ק ט"ז) בענין דין מורידין ואין מעלין בזמן הזה.

8 ובתוס' (גיטין ע. ד"ה רב שימי) מתרצים ששם הנכרי ידע שרב שימי בקיא ברפואה זו, ואיכא איבה, ובתירוץ השלישי כתבו ד"ל

שצפורה מלה י"ל שקראה לאחר שימול, והא דכתיב "ותקח" קרי ביה ות_קח ע"י שליח, והא דכתיב "ותכרות" קרי ביה ותכרת - שאמרה לאחר וכת, או שהיא התחילה ומשה גמר.

ערבי או גבנוני (-אומה מהולה) פסולים למול לכו"ע אף שהם מהולים.

ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא מלווה כדי שלא ימות כשר למול לכו"ע, כדמצינו שהאומר קונם שאני נהנה מן הערלים (-מה שאני נהנה מן הערלים אסור עלי בקונם, וקונם הוא לשון הקדש) מותר בערלי ישראל ואסור במולי עכו"ם¹⁴.

וכתבו התוס' (ד"ה אלמא) שאף שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, מ"מ יש ראייה מנדרים, כי לא נתברר לנו לשון בני אדם אלא מן הפסוק. עוד כתבו התוס' (ד"ה קונם) שאם אמר 'קונם שאני נהנה' לא חל הנדר, דאין נדר חל על דבר שאין בו ממש. עוד כתבו התוס' (ד"ה איכא) שמומר לערלות כשר אף למ"ד שדורשים מ'ואתה את בריתי תשמור', מפני שהוא בר שמיירת ברית אלא שאינו חפץ בה, והא דדריש (גיטין מ"ה): מ'וקשרתם וכתבתם' לפסול ישראל מומר, שאני התם דכתיב 'וקשרתם' זה מבטל מצות קשירה מעליו. עוד כתבו התוס' (ד"ה אשה) שלהלכה אשה אינה כשרה למול, ובה"ג פסק שאשה כשרה למול.

רפוי ע"י עכו"ם או מין

אסור להתרפא ע"י עכו"ם מפני שהעכו"ם יהרגנו, ולא ע"י מין פן ימשכוהו אחריהם. ולהלן יבואר באיזה אופנים הדבר נאסר.

מותר שהעכו"ם ירפא בהמת ישראל.

13 בתוס' ישנים (יבמות מ"ו: ד"ה קמ"ל) הוכיחו שרבי יוסי סובר שצריך מילה לשמה (דאיתא התם שמי שבא ואמר שהוא מל לשם גירות ועדיין לא טבל צריך להטיף ממנו דם ברית שמא לא מל לשמה), ובסוגיין מיירי רבי יוסי כשישראל עומד על גביו והנכרי מל לדעתו. והתם סופר כתב שרבי יוסי סובר שבישראל שנימול א"צ מילה לשמה, אבל כדי להתגייר צריך מילה לשמה, או דס"ל לרבי יוסי שהמוהל א"צ למול לשמה, אבל הנימול צריך לכון לשמה.

14 וכתב המהרש"א דהנה דעת רש"י (יבמות ע. ד"ה הערל) שכהן שמתו אחיו מחמת מילה אינו יכול לאכול בתרומה, ודעת ר"ת (תוס' זבחים כ"ב: ד"ה ערל) שהוא יכול לאכול בתרומה, ומחלוקתם היא שרש"י סובר שהוא נחשב ראוי למילה אע"פ שיש סכנה במילתו, וממילא דינו כערל, ור"ת סובר שכיון שכיון שיש סכנה במילתו אינו ראוי למילה. וא"כ לשיטת רש"י י"ל שהוא כשר למול כיון שהוא מצווה על המילה, ולר"ת צ"ל שהוא כשר למילה רק בגלל שהוא מצווה על מילת בניו.

לר"מ אף בעומדים על גביו אסור, שמא יעשהו כרות שפכה, ואם היה העכו"ם מומחה לרבים מותר דלא מרע נפשיה. (ואפילו אינו מומחה למילה, לא מרע נפשיה בכל דבר שמתעסק בו. תוד"ה ברופא). ואם יש בעיר רק רופא עכו"ם ורופא כותי, ימול הכותי¹⁰ ולא העכו"ם, מפני שהעכו"ם חשוד על שפיכות דמים.

ולרבי יהודה בכותי ועכו"ם ימול העכו"ם¹¹ דעובד כוכבים אין דרכו למול את בניו לשם עבודת כוכבים, והוא מל אדעתא דישראל שאומר לו למול והיינו לשמה. (רש"י). והתוס' (ד"ה וכו') כתבו דמילה בסתמא כשרה, דסתם מילה היא לשמה אא"כ עושה לשם ע"ז, אבל גט סתמא לאו לשמה, דסתם אשה לאו לגירושין עומדת, ולכן גט בעכו"ם פסול¹², ולכן צריך לפרש בתחילת הכתיבה שהוא כותב לשם פלונית. וכן בספר תורה צריך שיאמר בפירוש בתחילת הכתיבה 'אני כותב לשם תורת ישראל, והאזכרות לשם קדושה', דסתמא לאו לשמו קאי ולשפיכות דמים לא חייש הואיל ואחרים על גביו. ולא ימול הכותי מפני שמל לשם דמות יונה שנמצאת בראש הר גריזים והכותים עובדים לה ומלים את בניהם לשם יונה ז', ובעינן מילה לשמה דכתיב "ועשה פסח לד' המול", (ולרבי יוסי א"צ מילה לשמה¹³ דכתיב "המול ימול" - רבויא הוא, ולרבי יהודה דיברה תורה כלשון בני אדם. וכתבו התוס' (ד"ה דברה) שתנא זה לא חולק על הדרשה מ"השב תשיב" ומ"הוכח תוכיח", וצ"ע מאיזה טעם אומר התלמוד פעמים כך ופעמים כך.)

ומה שמצינו בשם רבי יהודה שמילת עכו"ם פסולה דכתיב "ואתה את בריתי תשמור וזרעך אחרך" ולא עובד כוכבים, זה לא מדברי רבי יהודה אלא מדברי רבי יהודה הנשיא.

וי"א דילפינן שעכו"ם פסול למול מדכתיב "המול ימול" קרי ביה המל ימול. ולדבריו אשה לא יכולה למול, ומה

10 והקשה התוס' ר"ד דמבואר בחולין (ו.) שרבי מאיר גזר שיין הכותים דינו כיון נסך משום שמצאו בהר גריזים דמות יונה שהיו עובדים לה, וא"כ איך מועילה מילה בכותי והרי הוא מל לשם הר גריזים. ותירץ דס"ל כרבי יוסי שא"צ מילה לשמה, ואף שדינו כנכרי מ"מ בכותי אין חשש שיהרוג את הישראל. עוד תירץ שדברי ר"מ בסוגיין נאמרו לפני שמצאו דמות הר יונה בהר גריזים.

11 והקשה התוס' ר"ד שהרי מבואר בחולין (י"ג.) ששחיטת עכו"ם פסולה, ומאי שנא ממילה. ותירץ דשאני שחיטה שיש בה הרבה דינים אף לעשותה ומבואר שהתורה הקפידה על עצם מעשה השחיטה, משא"כ במילה העיקר הוא שתיחתך הערלה, ולכן גם סוכה שנכרי עשה כשרה, דהעיקר הוא שהסוכה תיעשה לשם צל.

12 והרא"ש (הלכות ספר תורה סימן ג') כתב שכשנכרי עושה פעולה קצרה על דעת הישראל זה נחשב לשמה, ולכן מילה מועילה ע"נ נכרי, אבל כתיבת גט שזה פעולה ארוכה הוא עושה על דעת עצמו.

ולא עברת על דברי חברך שהיו אומרים "ופורץ גדר ישכנו נחש", ואף שבלאו הכי כבר נשכו נחש ואם יתרפא ממנו יוכל להתרפא גם מהנחש השני, אם היה עובר על דברי חכמים היה ננשך נשיכה שאין לה רפואה כלל, דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה, (ומוטב שימות זכאי בנשיכת נחש זה, ולא ימות חייב בפריצת גדר. תוד"ה חו"א), דס"ל שאם אומרים לאדם שיעבוד עבודת כוכבים בצניעה ואם לא יהרג, יעבור ואל יהרג, דכתיב "וחי בהם", אבל בפרהסיא אסור דכתיב "ולא תחללו את שם קדשי".

וכתבו התוס' (ד"ה יכול) שרבנן (סנהדרין ע"ד). חולקים על רבי ישמעאל וסוברים שבפרהסיא אפילו במצוה קלה יהרג ואל יעבור, ובצניעה בשאר מצות יעבור, ואם רוצה להחמיר על עצמו רשאי¹⁶, ובעבודת כוכבים יהרג, ולר' ישמעאל אין שום חילוק דבצניעה בכולם יעבור ואל יהרג ובפרהסיא בכולם יהרג ואל יעבור, ומעשה דבן דמא פרהסיא הוה ולפיכך לא הניחו רבי ישמעאל, ולפ"ז י"ל דהא דאיתא לקמן (כ"ח). שמין נתן סם על שוקו של רבי יעקב, זה היה בצניעה. ובשאלות דרב אחאי פוסק כרבנן, וכן מוכח בכתובות (י"ט), ובדעת רבא (לקמן נ"ד). צ"ע כמאן סבירא ליה.

לרבי יוחנן (ללישנא קמא) כל מכה שמותר לחלל בשבילה שבת והיינו שיש בה סכנה אסור להתרפא ממנה ע"י עכו"ם, אבל אם אין בה סכנה מתרפאים, ולית ליה דרב יהודה שאוסר אפילו בריבדא דכוסליתא. רש"י. ור"ת (תוד"ה כל) סובר שאין חולק על רב יהודה, ור' יוחנן איירי בחולה ושיש בו סכנה, דבזה אסור מפני שיהרגהו, ולא מרע נפשיה כי יתלו שמת בגלל הסכנה, ובחולי שאין בו סכנה מותר להתרפאות אף כשאינו מומחה, דודאי לא ימיתנו, דאם ימות מרע נפשיה, אבל בבריא כגון ריבדא דכוסליתא אסור, מפני שהעובד כוכבים זיקוק, ולא מרע נפשיה אם ימיתנו, שיאמרו העולם שבודאי במזיד הזיקו מפני שהיה שונאו. וכל האיסורים הנ"ל הם דווקא ברופא שאינו מומחה, אבל במומחה מותר, כדאמר ר' יוחנן לעיל (ריש עמוד א') אם היה מומחה לרבים מותר, ועל זה אנו סומכים להקיז דם מן העובדי כוכבים, דלגבי הקזה כל המקיזים מומחים הם.

כ"ח. וללישנא בתרא אמר רבי יוחנן שכל מכה של חלל (שהיא בחלל הגוף. רש"י. והתוס' (ד"ה מכה של חלל) הביאו רש"י מפרש מכה שכנגד חלל הגוף, ובירושלמי מפרש מכה שבחלל הגוף) אסור, ונ"מ במכה שעל גב היד והרגל (שעלתה שם מאיליו, או שלא ע"י מכת חרב, אבל על מכת חרב אמרינן בכל מקום שמחללים עליה שבת, דסכנה היא. תוד"ה מכה שע"ג היד) שמחללים עליה שבת, ואינה מכה של חלל, דללישנא קמא אין מתרפאים, אבל ללישנא בתרא מתרפאים, שכיון שהסם נראה אם יראה שזה מזיק יעביר את הסם. וכתבו

לרב יהודה אסור לאדם להתרפא מעכו"ם אפי' בדבר שאין בו חשש נפשות, ואפי' ריבדא דכוסליתא (-כאב הכתפים מחמת הקזת הדם), אבל מותר שהעכו"ם יאמר לו איזה סם טוב לדבר זה, מפני שהגוי יחשוש שילך לשאול עוד אחד, ולא מרע נפשיה.

כ"ז: אין האיסור אלא כשהישראל ספק יחיה ספק ימות כיון שהעכו"ם ודאי יהרגהו, ומוטב להניחו בחוליו אולי יחיה, אבל אם הישראל ודאי ימות מחמת החולי אם לא ירפאו, ואין כאן ישראל שירפאו, מותר להתרפא ע"י עכו"ם, דאם יהרגהו הרי בלאו הכי הוא ימות, ושמא ירפאו, ואין חוששים לחיי שעה שהעכו"ם ימהר להמיתו ובלי העכו"ם שמא יחיה עוד יום או יומיים, כיון שסופו למות כאן, כדכתיב גבי ארבעת המצורעים "אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם, ואם ישבנו פה ומתנו, ועתה לכו ונלכה אל מחנה ארם אם יחיונו ונחיה ואם ימיתנו ומתנו". וכתבו התוס' (ד"ה לחיי) דהא דאמרינן (יומא פ"ה). שמפקחים גל בשבת בשביל חיי שעה, והיינו בשביל להרויח חיי שעה, והכא אין חוששים לחיי שעה מפני שעי"ז ודאי ימות ולא יתרפא מן העכו"ם, ובשני המקרים עושים מה שיותר טוב בשבילו.

אסור לישא וליתן עם המינים והיינו להאריך עמהם בדברים פן ימשכוהו (תוד"ה לא). וכן אין להתרפא מהם אפילו לחיי שעה, דשאני מינות דמשכא. וכתבו התוס' (ד"ה שאני) שהאיסור הוא דווקא ברפואה שמזכיר בה שם עבודת כוכבים ואומר שהעבודת כוכבים מועלת לכך, דבהא ודאי אתי לאמשוכי ואסור, וכן אם אמר הרופא (אפילו אינו מין) קח ממים של עבודת כוכבים פלונית או מעצים שלפני עבודת כוכבים אסור, כדאמרינן בגמרא (פסחים כ"ה). בכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה, ומיירי כגון שאומר לו שדווקא אותם מים או אותם עצים מועילים ולא אחרים, כגון שמטעהו ע"י שד, דלפעמים יש כח ביד שדים להטעות כדי לטורדם, אבל בשאינו תולה תועלת בהם יותר מאחרים, אלא שאומר לו הבא לי מים או עצים, מותר להביא אף מעבודת כוכבים, וכן מבואר בירושלמי, וכן הדין שמבואר בירושלמי כאן אין מתרפאין בגילוי עריות (עיי"ש באיזה אופן מדובר) מיירי שאומר אותו דבר יועיל ולא אחר¹⁵.

מעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שהכישו נחש, ובא יעקב איש כפר סכניא [מתלמידי יש"ו הנוצרי] לרפאותו, ולא הניחו רבי ישמעאל, ורצה בן דמא לומר דכתיב "וחי בהם" ולא שימות בהם, ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו, וקרא עליו רבי ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה,

16 וכן דעת הרא"ש ועוד ראשונים, וכן פסק השו"ע (יו"ד קנ"א א'). ודעת הרמב"ם (יסודי התורה ה' ד') שאסור לאדם למסור נפשו על שאר מצוות.

15 ובתוס' (פסחים כ"ה). בסוגין דבכל מתרפאין חוץ מעצי אשירה) מביאים שיטה שאסור להתרפא מעצי אשירה אפילו כשלא אומר שדווקא עץ זה מועיל. ובשו"ע (יו"ד קנ"ה ב') מביא את דברי התוס' בסוגיין בסתם, ואת השיטה השניה בשם י"א.

התוס' (ד"ה איכא) דה"ה דנפק"מ במכת חרב ובמכה שצריכה אומד.

באיזה חולי מותר לחלל שבת

מכה של חלל והיינו מן השפתים ולפנים¹⁷, או מכה בגב היד והרגל, או מכה שצריכה אומד שהיא מסוכנת עד כדי שצריך אומד אם יחיה או לא, מחללים עליה את שבת. ואין גורסים מכה של חלל אינה צריכה אומד¹⁸.

אישתא צמירתא – חולי חמה דינה כמכה של חלל, ומחללים עליה את השבת.

מכה בכבי או בשיני (לרש"י כבי הם החניכיים ושיני הם השיניים, ולתוס' (ד"ה כבי) כבי הם השיניים הגדולות ושיני הם השיניים האחרות), הגמ' מסתפקת אם מחללים עליה שבת כיון שהם מהשפתיים ולפנים, או שאין מחללים עליה שבת, שכיון שהם קשים זה נחשב כמכה חיצונית. ומהא דתני שהחושש בשיניו אסור לגמוע חומץ מפני שרבנן אסרו לעשות כל רפואה בשבת היכא דליכא סכנה, גזירה שמה יבוא לשחיקת סממנים¹⁹, אין ראייה שאם כואב לו הרבה מותר, די"ל שבכלל 'חושש' גם מכה שכואבת הרבה.

רבי יוחנן חלה **בצפדינא** – חולי השיניים, (סימן החולי הוא שיוצא דם מהשיניים כשמכניס דבר לפיו, וחולי זה נגרם מאכילת חיטים קרות בחורף, או שעורים חמות בקיץ, או משירי כסא דהרסנא – דג שטיגנו בשומן היוצא ממנו עם קמח), והלך להתרפא אצל מטרוניתא עובדת כוכבים, וביקש ממנה שתגלה לו מה הרפואה כדי לעשותה בשבת (אם יצטרך ואינו יכול לבוא אצלה מפני תלמידי בני כלה, לאחר שהיא עשתה לו רפואה זו בימים חמישי ושישי), ומותר לעשות רפואה זו בשבת, שכיון

שהיא מתחילה בפה ונגמרת בבני מעיים הרי היא כמכה של חלל²⁰, ונשבע "באלוקי ישראל לא מגלינא", וגילתה לו, ולמחרת לימד בדרשתו את הרפואה, משום שלא נשבע שלא יגלה לישראל אלא לאלוקי ישראל, ואמר לה כך אחרי שגילתה לו כדי שלא יהיה חילול ד' שתחשוב שעבר על שבועתו. והא דשרי לרבי יוחנן להתרפא מעכו"ם אע"פ שנתבאר שמכה שמחללים עליה שבת אסור להתרפא ממנה ע"י עכו"ם, צ"ל דאדם חשוב שאני מפני שמפחדים מהמלכות בגלל המלכות²¹, או דרופא מומחה שאני דלא מרע נפשיה, ומה שמצינו שרופא מומחה ניסה להרוג את רבי אבהו, שם רצו לקיים בעצמם "תמות נפשי עם פלישתים", לפי שהיה מצערם בפירושי המקראות.

פדעתא (-פצע מכת חרב) יש בה סכנה, ומחללים עליה את השבת, ורפואתה שיקח שחלים בחומץ כדי לעצור את הדם, ויקח גירדא דיבלא ודאסנא או תולעים מהאשפה כדי לרפא את המכה.

מיני רפואות – הגמ' מבארת מהי רפואתם של עינבתא אבעבוע הדומה לענב (שיש בזה סכנה), וסימטא נפחות, ומיחוש בפי הטבעת, וחולי האזנים²².

כ"ח: מותר להעלות אזנים בשבת – שפעמים גידי האזנים יורדות למטה ומתפרקים הלחיים וצריך להעלותם. ללישנא קמא מותר להעלותם ביד אבל לא בסם, וללישנא בתרא מותר בסם ולא ביד מפני שעושה חבורה.

עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, ומותר לשחוק סממנים ולהביאם דרך רשות הרבים, מפני שהעין קשורה ללב ויש בזה סכנה, ודווקא שעינו נוטפת תמיד ריר או דמעות, או שיש לו כאב נעיצה ותחיבה או דם או חמימות, ובתחילת החולי, אבל בסוף החולי שכבר

בו סכנה. ותירץ דהיינו דווקא בחולה, אבל במיחוש בעלמא שהוא מתהלך כבריא אסור אף באיסור דרבנן. אי נמי גם איסור דרבנן מותר רק במקום סכנה, אא"כ יש סכנת אבר, ורק אמירה לנכרי מותרת בלי סכנה כיון דלית בה מעשה.

21 והקשה הבית יוסף (יו"ד קנ"ה ד"ה ואדם) מדוע הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו את התרת של אדם חשוב, ותירץ שמאחר שרבי אבהו בא לידי סכנה אין לסמוך על התר זה. והב"ח כתב שכשהגמרא תירצה רופא מומחה שאני ושאיני רבי אבהו וכו' נדחה התירוצו של אדם חשוב שאני.

22 כתב רבי שריא גאון שאין לסמוך בזמננו על הרפואות שהובאו בגמרא, אא"כ יודעים על פי רופאים מומחים שאינם מזיקות ולא יבואו על ידם לסכנה. וכ"כ התוס' (מו"ק י"א. ד"ה כוורא) שהרפואות המוזכרות בגמרא אינם מועילות בזמן הזה.

17 ודווקא שנתקלקל אחד מן האברים הפנימיים מחמת המכה, אבל מיחושים באברים הפנימיים אין מחללים עליהם את השבת. ראשונים, וש"ע או"ח שכ"ח ג'.

18 והרי"ף גורס זאת, וביאר הרמב"ן דהיינו שאף אם אין שם מומחים והחולה אינו אומר כלום, עושים מה שרגילים לעשות בחול, ואלם אם יודעים בחולי שהוא יכול להמתין למוצאי שבת, וכ"ש אם הרופא או החולה אומרים שאין צריך, אין מחללים שבת.

19 והקשו הרמב"ן והר"ן שהרי איסור רפואה הוא דרבנן, ואין הגמרא רוצה להוכיח שיש בזה סכנה. ותירצו שלולא שיש בזה סכנה היה צריך לפלוט את החומץ, וממה שהתירו לבלוע מוכח שיש בזה סכנה.

20 והקשה הר"ן מה הראיה מרבי יוחנן שיש בזה סכנה, והרי אין ברפואה זו איסור דאורייתא, ואיסור דרבנן מותר גם בחולה שאין

מסתפר יפה באומנות, דע"ז יראה כאדם חשוב שמקפיד על מראה התספורת, ויפחד העכו"ם להורגו.

האם מותר לאיש להסתכל במראה - כתבו התוס' (ד"ה המסתפר) דאיתא בתוספתא ובירושלמי שהמסתפר ע"י כותי א"צ להסתכל במראה, והיינו לפי שאינם חשודים על שפיקות דמים, ולבית רבן גמליאל התירו להסתכל במראה, והיינו אף כשמסתפרים ע"י כותי, מפני שהיו זקוקין למלכות, ומשמע דבלאו הכי אסור לאיש להסתכל במראה, ונראה שהטעם הוא משום "לא ילבש גבר שמלת אשה", דמתרגם "לא יתקן גבר בתיקוני איתתא", ורק לאשה מותר, (וכן אסור לאיש ללקט שערות לבנות מתוך שחורות משום "לא ילבש", ובשבת חייב חטאת), אמנם אין האיסור אלא כדי להתנאות, אבל להסתפר ולגלח ולראות במראה שלא יחבול בעצמו או משום מיחוש עינים ודאי מותר, ובוחן ליבות הוא יודע²³.

רב חנא בר ביזנא הסתפר מעכו"ם בשבילי דנהרדעא - מחוץ לעיר, ואמר לו העכו"ם גרונוך נאה לתער שלי, ואמר רב חנא שזה מגיע לו לפי שעבר על דברי ר"מ, אבל על דברי רבנן לא עבר, דס"ל ששבילי דנהרדעא דינם כרשות הרבים כיון דשכיחי ביה רבים. וכתבו התוס' (שם) שמבואר כאן שהלכה כר"מ שאסור להסתפר מעובד כוכבים אלא אם כן רואה, ואפילו ברשות הרבים²⁴, אמנם האיסור הוא דווקא בתער, דשכיחי ביה הזיקא בקל, אבל במספרים שרי אם יש עמו אחר.

ישראל המספר עכו"ם צריך להפסיק ג' אצבעות מכל רוח הסמוכים לבלורית²⁵ שהוא מגדל לעבודת כוכבים.

שפוד (שצלו בו בשר אסור לטלטלו ביו"ט, ואמר רב מלכיו ששומטו ומניחו בקרן זוית), שפחות (-שיכול לכפות את אשתו לעשות בצמר אפילו אם הכניסה לו מאה שפחות, שהבטלה מביאה לידי זימה), וגומות שנחשבות כשיער לגבי גדלות ונ"מ שהיא יכולה לעשות חליצה, דאין גומא אא"כ היה שם שיער ונשר, הם מדברי רב מלכיו. אבל בלורית כנ"ל, אפר מקלה שאסור לתת אפר מקלה (אפר הכירה שהוא קלוי ושרוף מאד ושחור) על מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע, וגבינה - איסור אכילת גבינת נכרים מפני שמחליקים פניה בשומן חזיר, הם מדברי רב מלכיא. ולרב פפא אף שפחות מרב מלכיא, דהדברים שנאמרו על משניות

להתיר במקום שמצויים בני אדם או שהנכרי חושב שהוא אדם חשוב, והרמ"א מביא שיש מחמירים בתער אע"פ שמצויים רבים אא"כ רואה במראה, ומסיים שהמנהג להקל כסברא ראשונה, (לדרישה טעם המנהג משום שנותנים שכר, ולש"ך משום שרבים עוברים שם).

25 רש"י (לעיל ח). מבאר שבלורית היא מאחור, והרמב"ם (ע"ז י"א א') כתב שמגלח מן הצדדים ומשאיר שיער באמצע.

נתרפא ועדיין קודחת מעט או שרוצה להיטיב ראייתו, אסור.

מי שנשכחו צרעה, או שנתחב קוץ בבשרו, או שיש לו מוגלה, או שכואבת עינו, או שיש לו חולי חמה, יש בזה סכנה אם יכנס למרחץ, והגמ' מבארת מה רפואת חוליים אלו.

כ"ט. המקיז דם יאכל דג יום לפני ואחרי ההקזה, אבל ביום השלישי להקזה סכנה לאכול דג. והמקיז דם לא יאכל חלב גבינה ביצים ושחלים. והא דאמרינן (נדרים נ"ד): אין מקיזין לא על העופות ולא על הדגים, היינו לאלתר. תוד"ה שני.

אונקלי והיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף ומעכב את הנשימה, מעלים אותו בשבת.

הגמ' מבארת מה רפואת האונקלי, ושחפת שמחמת רוח.

ו' דברים מרפאים את החולה מחליו ורפואתם רפואה - כרוב ותרדין ומי סיאה יבשה וקיבת ורחם בהמה ויותרת הכבד, וי"א גם דגים קטנים (שאף מפרין ומברין גופו של אדם).

י' דברים מחזירים את החולה לחליו וחליו קשה - בשר שור ושומן ובשר צלי ובשר ציפרים וביצה צלוייה ושחלים ותגלחת ומרחץ וגבינה וכבד, וי"א אף אגוזים, וי"א אף קישואים (שקשים כחרבות).

תספורת ע"י עכו"ם

לר"מ אסור להסתפר ע"י עכו"ם בכל מקום שמא יחתוך צווארו בתער, ולחכמים מותר ברשות הרבים אבל לא בינו לבין העכו"ם. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) דהיינו במקום שאין מצויים אנשים כ"כ, דבמקום שאינם מצויים כלל הרי בלאו הכי אסור להתייחד משום שפיקות דמים. ובברייתא מבואר שאף ברשות היחיד מותר ע"י שיתבונן במראה שבה רואים אם

23 השו"ע (יו"ד קנ"ו ב') פוסק להתיר לאיש להסתכל במראה דווקא לצורך רפואה, או לתספורת. והרמ"א כתב (כשיטת הר"ן) שדווקא במקום שרק הנשים מסתכלות במראה אסור, אבל במקום שדרך האנשים ג"כ להסתכל במראה מותר, ואפילו במקום שנהגו להחמיר, אם עושה לרפואה או להסיר כתמים או נוצות מותר. והדבר תלוי במחלוקת הראשונים האם דבר שראוי בעיקרו לנשים ונהגו בו האנשים יש בזה איסור לא ילבש.

24 וכתב הבית יוסף (סימן קנ"ו) שנראה ששאר הפוסקים חולקים, וגם התוס' נראה שכוננתם שטוב לנהוג כך. ובשו"ע פסק

יין שנתבשל - יין של עכו"ם שנתבשל אסור, אבל יין מבושל של ישראל שנתנו לעכו"ם א"צ חותם בתוך חותם, דאין העכו"ם מנסכים יין מבושל, ודי בחותם אחד כדי שלא יחליפוהו, דלא יטרח העכו"ם לזייף חותם בשביל להחליפו, ואם נגע נכרי ביין מבושל אין בו משום יין נסך, וכן הלכה. תוד"ה יין מבושל.

ל. אלונתית אין לקנותה מעכו"ם כיון שהיא עשויה מיין, אבל אלונתית כברייתא שקנאה העכו"ם מישראל כשהיא כבר עשויה מותרת דאין דרכם לנסך כן. רש"י. והתוס' (ד"ה אלונתית) כתבו שמכאן ראייה להתיר תבשיל שנתערב בו יין קודם שבשלוהו, אם נגע בו עכו"ם, דכיון שנתערב תו לא מנסך ליה עובד כוכבים. והקשה ר"ת דלשון כברייתא לא משמע כן, ועוד דבחולין (ו.) משמע שהוא קרוי אלונתית קודם שנתנו לתוכו יין, ועל כן פירש ר"ת דאלונתית דרך לעשותה מתחילה בלא יין, ומכניסין אותה לקיום, וכשמסתפקים ממנה מעט מעט מערבים בה יין, ואם יכניסוה לקיום עם היין היא תתקלקל, ועל זה קאמר בגמרא שאלונתית של עכו"ם שמשכחה מן החבית כדי לשתות ולא ראה ישראל בשעה שמשכחה אסורה, שמא נתן בה יין, ואלונתית כברייתא והיינו כמו שהיא נעשית מתחלה בלא יין, וראהו מושך מן החבית, מותרת, דוודאי לא עירב בו יין. ומ"מ בתוספתא מבוואר שאלונתית שמעורב בה יין ונגע בה עכו"ם מותרת. ואמר רי"ב א שכל זה בתבשיל, לפי שאין היין ניכר בעין כלל, אבל כששמים יין בשומין או בחרדל, שמא יש לחוש למגע עובד כוכבים, לפי שהוא בעין יותר, וכן הלכה למעשה.

אלונתית היינו יין ישן ומים צלולים שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומיים וסיננו את המים העליונים, ואפרסמון, שעושים ליציאה מבית המרחץ, ואסור לעשותה בשבת כיון שזה לרפואה להצטנן כשיוצאים מבית המרחץ. ואנומלין והיינו יין ודבש ופלפלין מותר לעשותה בשבת כיון שזה מיועד לשתיה.

דיני גילוי

יין מבושל אינו נאסר בגילוי²⁸.

יין מזוג (-שני חלקים מים וחלק אחד יין)²⁹ לרבה ורב יוסף אין בו משום גילוי מפני שאין נחש שותה ממנו, ורב פפא אומר

28 בשו"ע (יו"ד קט"ז) פסק שבזמננו מותר במגולה כיון שאין הנחשים מצויים (עיין תוס' ל"ה, ד"ה אלא). ובשל"ה כתב ששומר נפשו ירחק מזה גם בזמנינו, וכן נהג הגר"א מחשש שיש עוד טעמים נסתרים בזה.

29 התוס' (שבת ע"ז. ד"ה דאמר) הקשו על מה שאמר רבא שהמזיגה היא ג' חלקים מים וחלק אחד יין, דבסנהדרין (ל"ז.) משמע שהמזיגה היא שני חלקים מים וחלק אחד יין, ודעת רי"ב א שרבה היה מזוג יותר משאר בני אדם. ודעת ר"י שדווקא ביין השירוני מזיגתו היא שני שלישי.

וברייתות הם מרב מלכיא, והדברים שנאמרו על דברי האמוראים הם מרב מלכיו.

דיני יין עכו"ם

המשנה מונה דברים של עכו"ם האסורים (לכו"ע בכל אופן, או באופנים מסוימים, או לדעות מסוימות, ויש מהם שאסורים אף בהנאה), לישראל, והם: יין, חומץ, חרס הדרייני, עורות לבובין, בשר שיצא מבית עכו"ם, לשאת ולתת עם עכו"ם ההולכים לתרבות, יין של ישראל שנמצא בנודות וקנקנים של עכו"ם, חרצנים וזגים, מוריסי, וגבינת בין אונייקי. ודברים אלו אסורים משום איסור יין של עכו"ם, או משום תקרובת ע"ז, ויבוארו דיניהם להלן (כ"ט – ל"ה).

כ"ט: יין נסך - יין של עכו"ם שניסכו לעבודת כוכבים אסור בהנאה, דהוקש לזבח, וזבח הוקש למת, ומת הוקש לעגלה ערופה, ועגלה ערופה כתיב בה "כפר" דדינה כקדשים. וכתב רש"י שסתם יין של עכו"ם אסור שמא ניסכו לעבודת כוכבים²⁶. ולתוס' (ד"ה יין) עיקר האיסור הוא מחשש שמא יבואו להתחתן עם בנותיהם, אבל זה לבד לא אסור בהנאה, כמו שאפיייתם ושמןם לא אסורים בהנאה, והכמים עשאוהו כיון שודאי נתנסך לאוסרו בהנאה משום דדמי ליה²⁷.

חומץ של עכו"ם שהיה מתחילתו יין והחמיץ אסור בהנאה, אבל חומץ של ישראל שנתנו לעכו"ם א"צ להפקידו חותם בתוך חותם, דאין העכו"ם מנסכים חומץ, ודי בחותם אחד כדי שלא יחליפוהו לרע ממנו, דלא יטרח העכו"ם לסתור חותמו של ישראל ולזייף חותם בשביל להחליפו. התוס' (ד"ה א') כתבו שמבואר בסוגיא שחומץ שנגע בו עכו"ם מותר, וגם רבינו משולם התירו, ור"ת הקפיד עליו מפני שאין אנו בקיאים מהו חומץ ומהו יין, דמעשים שבכל שיש דעות אם זה יין או חומץ, וכן נחלקו בגמרא (ב"ב צ"ו.) בריחיה חומץ וטעמו יין. עוד התיר רבינו משולם בוסר במגע עובד כוכבים, משום דמה שיוצא ממנו נקרא מים, כדאמר בגמרא (גיטין ל"א.) משעת כניסת מים לבוסר, וגם בזה מחמיר ר"ת משום דאין אנו בקיאים מתי קרוי בוסר, ועוד כתב ששנה אחת לא נתבשלו היינות, וכי בשביל שיינותיהם אינם מבושלות כל צרכיהן הכי נמי נאמר שלא ינהג אותה השנה דין יין נסך.

26 וכתב הר"ן דמ"מ בלי גזירת בנותיהן לא היו אוסרים כיון שיון שנתנסך לעבודת כוכבים הוא מיעוט. והראב"ד כתב שמשום חשש יין נסך אסור רק בשתיה, ומשום חשש בנותיהם הוסיפו איסור הנאה. והרמב"ן כתב שאם ניסכו לע"ז לא היה מוכרו לישראל.

27 והטור מביא ב' שיטות האם בזמננו יין שנגע בו עכו"ם אסור בהנאה, או לא כיון שבזמנינו אין רגילים לנסך לע"ז. וכתבו הב"ח והדרכי משה שזה תלוי אם עיקר הגזירה היא משום יין נסך, או משום בנותיהם.

בהם חומץ מותר, שאין הנחש שותה ממנו. וכתבו התוס' (ד"ה השחלים) שבנדרים (צ"א:): מבואר שיש בזה משום גילוי, וצ"ל שבני גולה נהגו בזה איסור, כיון שלפעמים במקרה טועמים נחש.

כותח הבבלי שנותנים בו פת מעופשת ומי חלב והוא חזק כחומץ, אין בו משום גילוי, ובני גולה נהגו בו איסור, ואם יש בו סימני ניקור כמו מקום נשיכת הנחש יש לחוש.

מים המטפטפים טיף אחר טיף בלי הפסק אין בהם משום גילוי מפני שהנחש שומע זאת ובורח.

פי תאנה שכשתולשים אותה נעשה לה פה קצר במקום עוקצה לשמואל אין בו משום גילוי, וכרבי אליעזר שמתיר לאכול תאנים וענבים בלילה משום שומר פתאים ד'.

וכתבו התוס' (ד"ה פי תאנה) דהא דאמרינן בחולין (ט.) ראה ציפור מנקרת בתאנה חוששין שמא במקום נקב ניקרה ואסור, שאני התם דאיכא ריעותא דניקורא.

ארס של נחש צעיר שוקע לקרקעית הכלי, מפני שהוא חזק וכבד, ונפקא מיניה שאפי' שתו מהחבית או אכלו מהאבטיח (מלון בלע"ז, וכשפותחים אותה לאכול קצת והיא עומדת מגולה אוכל ממנה נחש, והיא רכה והארס שוקע בה) ט' בני אדם ולא ניזוקו, לא ימשיכו לשתות או לאכול (וכמעשה שהיה שרק העשירי מת), ושל בינוני מפעפע, ושל זקן צץ, ולכן הראשון לא ישתה שמא היה נחש זקן, אמצעיים שמא זה נחש בינוני ומפעפע, והעשירי לא ישתה שמא שתה ממנה נחש בחור, שאף שכוחו של הנחש מתחזק בזקנותו (כמו דג וחזיר) מ"מ כח הארס נחלש.

מה יעשה עם מים מגולים - מים שנתגלו לא ישפכם ברשות הרבים שמא יעבור שם אדם יחף ויכנס הארס בין קשרי אצבעותיו וינקוב בבשר ושוב אין לו רפואה, ולא ירביץ בהם את הבית כדי שהעפר לא יעלה, ולא יגבל בהם טיט, ולא ישקה את בהמתו או את בהמת חבירו, (אבל תתול שלו מותר, דכחיש והדר בריא, ובשל חבירו אסור שמא ירצה למוכרו ויהיה כחוש ויפסיד), ולא ירחץ בהם פניו ידיו ורגליו לפי שיש שם פתחים וסדקים כמו בין אצבע לאצבע ובתוך הכף יש סדקים וכן באוזן ובשפתיים, ולאחרים רק מקום שיש בו סירטא (-סדק, שהארס מתעכב שם ואינו נופל מהר ונוקב בבשר) לא ישטוף, אבל גב היד והרגל מותר.

עוד בדין יין עכו"ם

ל"א. מתי יין עכו"ם נאסר -

שבמזוג ואינו מזוג אסור, ומה שמצינו שנחש לא שתה יין שמזוג במעט מים, היינו משום שהיו שם בני אדם, ואינו מוסר נפשו בשביל כזה יין, ומה שמצינו שנחש מסר נפשו לשתות יין מזוג בהרבה מים, היינו דווקא באופן שהנחש עצמו מזוג, ורב אשי דוחה שאין לסמוך על תירוצים אלו לענין דבר ששייך בו סכנה³⁰, ורבא פוסק להלכה שיין מזוג אסור משום גילוי ומשום יין נסך³¹, משא"כ יין מבושל.

מים מגולים ליד אדם ישן נחשבים מגולים, רב חלקיה רצה לומר שאם האדם ישן ליד המים ביום מותר, והגמרא דוחה שגם ביום אסור, דאין אימת הישן על הנחשים.

מי נכרים ומי אלמנה - רב לא היה שותה מים של נכרי מחשש שנתגלו, והיה שותה של אלמנה מפני שנהגת כמו תחת בעלה. ושמואל היה שותה מים של גוי מפני שמכסה מחמת הלכלוך, ושל אלמנה לא היה שותה שמא היו מגולים, וללישנא בתרא גם של גוי לא היה שותה.

יין חד (טילא חריפא (-מין יין חזק שאין טעמו טוב ומתוק אלא הוא כחומץ ומתוך חוזקו איש נחש שותהו) הגורם להתבקעות הנוד מרוב חוזקו, ולרב חמא היינו יין שהוסיפו בו פלפלין וסממנים ולכן הוא חריף) **מר** (ירנקא - רע ומר, ולרב חמא היינו אפסינתין) **ומתוק** (העשה מהענבים שבראש הגפן שהוא מתוק מחמת השמש ושוב אינו הגון, ולרב חמא היינו מי בארג -משקה משובת, וכולם אין נחש שותה מהם, ורב חמא מפרש ג' דברים אלו לשבח), אין בהם משום גילוי.

יין קרינא שהובא מעסיא אין בו משום גילוי אלא במקומו, דבמקומו חמור מדינה הוא והנחשים רגילים בו.

יין שהתחיל להקרים (-להחמיץ, ואינו חומץ גמור), לרבא עד ג' ימים יש בו משום יין נסך ומשום גילוי, אבל אח"כ שנתקלקל הרבה לא, ולנהרדעי חוששים לגילוי גם אח"כ, מפני שלפעמים הנחש שותה ממנו.

ל: יין תוסס (-יין חדש מגיתו עד שהוא מחמיץ) אין בו משום גילוי, ושיעור התסיסה ג' ימים.

שחלים (קרטין טרופים בכלי ושחוקים ויש בהם מים או יין) אין בהם משום גילוי, ובני גולה נהגו בהם איסור, ואם יש

31 ונחלקו הראשונים האם גם במזוג יותר מג' חלקים מים מותר, או שכל שיש בו טעם ומראה יין אסור.

30 דבאיסורים התיירה תורה ספק ספיקא, אבל במקום סכנה א"א להשיב נפש. חתם סופר.

בתוך חותם³², דהעכו"ם סבור שהאחר לא יכיר החותם, אבל היכא שמניחו ביד העובד כוכבים ועתיד לראות חותמו להכירו די בחותם אחד.

יין של כותים - מעיקרא היו אומרים שיין של עין כושי וברקתא אסור בין בחביות תפוחות בין בסתומות, דסברו שאע"פ שהכותים עצמם אינם מנסכים אין הכותים מקפידים על מגע עכו"ם גם בסתומות, והיו גרים בסמוך עובדי כוכבים, וכ"ש שביד עכו"ם צריך הכרת חותם, וחזרו לומר שפתוחות אסורות וסתומות מותרות, דבסתומות מקפידים על מגע עכו"ם, (ואף שכל הבית סתומה היתה פתוחה מתחילה, כיון שדעתו לסותמה הוא מקפיד לשומרה ואינו חפץ שיחשדוהו. תוד"ה סתומות). רבי זירא סובר שבדרך אסור גם בסתומות, ולרבי ירמיה אין ההתר בסתומות אלא בין הגיתות מפני שאז הוא מפחד שלא יקנו ממנו.

ל"א: השולח ציר או מוריס ביד עכו"ם אם מכיר חותמו וסתומותו ורואה שלא זייף מותר, ואם לאו אסור, ואף שאין דרך לשים יין בציר מפני שדמיו יקרים יותר, חוששים שהחליף בציר של דגים טמאים, ובמורייס שדמיו יקרים משל יין חוששים שיטול מורייס ויערב שם יין, אבל כותי אינו חשוד להחליף. ציר נעשה מזיעה של דגים הנכבשים במכבש ונעשה חזק כחומץ ומטבל בו, ומורייס מערבים בו קרבי דגים. וכתבו התוס' (ד"ה השולח) שבציר ומורייס (ופת וגבינה) אף לרבנן סגי בחותם אחד.

חתימת חביות יין הנשלחות ע"י נכרי - כתבו התוס' (שם) שברש"י מבואר שגם לר"א צריך הכרת חותם בשולח מעיר לעיר, וא"כ יש להזהר בשולח יין לחבירו ואינו הולך שם להכיר חותמו, שצריך חותם בתוך חותם, או שישלח כתב להודיע חותמו ויודיע לעכו"ם שכן שלח, דכיון דידע מירתת ולא מזייף. ור"ת סובר שלר"א דלא חייש לזיופא לא בעינן הכרת חותם, ואפ"י אינו הולך להכיר חותמו וגם אינו שולח באיזה ענין הוא חותם מותר. ובדיעבד יש לסמוך על פסק ר"ת. ובדרך חתימת החבית פירש רבינו ברוך שנכון הדבר לסתום פי חבית בנעורת או בדבר אחר, ולתת עור על הסתימה קבוע במסמרות, ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני קרשי החבית, כדי שאם יגביה העובד כוכבים את העור לא יוכל לכיין לישבו כבתחילה, ויתן חישוק אחד סביב השוליים במקום שמחוברים דופני החבית ויקבענו שם במסמרות, מפני הנעורת התחובה שם סביב, שלא יציאם העובד כוכבים להוציא היין דרך שם ויתחבנו אחרי כן אל מקומו הראשון, ואת כל הברזות יש לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרות או לקבוע נסרים לכסות כל השוליים והברזות. וכן צריך לשלוח לחבירו כתב איך חתם וכנ"ל. וכתב ר' יצחק בר יהודה לר"ש בתשובה שבימיהם היו החביות של חרס, וכאשר היתה פי החבית סתומה אז היה די לעשות כר"א, אבל חביות שלנו אף לאחר חיתום פי החביות והברזות יכול העובד כוכבים לנעוץ סכין בין הנסרים ולהוציא יין, ולדבריו יש לאסור

יין נסך - שנתנסך לעבודת כוכבים אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה במשא ואהל בכזית דאיתקש תקרובת עבודת כוכבים למת, (ואפילו לב"ה דס"ל (שבת ע"ז). שדם נבילה מטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, הכא סגי בכזית, דכיון שזה נאסר מטעם תקרובת זה מטמא בכזית כמו זבח. תוד"ה ומטמא טומאה חמורה).

סתם יינם אסור בהנאה גזירה אטו יין נסך, ומטמא טומאת משקין כמשקין שנטמאו משרץ, ושיעורם לקבל טומאה הוא ברביעית הלוג ככל טומאת משקין, אבל אין מטמא אדם וכלים. (ודייקו התוס' (ד"ה ומטמא טומאת משקין) שלא גזרו טומאה על סתם יינם, אלא דינו כשאר משקים המקבלים טומאה ברביעית. אבל התוס' כתבו שמשקין מקבלים טומאה אף בפחות מרביעית, והכא גזרו שסתם יינם יהיה טמא אף בלא מגע שרץ, וטומאה זו היא רק ברביעית, ואף דבלאו הכי גזרו על הנכרים שדינם כזבים, נ"מ בנכרי פחות מכן תשע).

המפקיד יינו אצל עכו"ם לרבי יהודה בן בתירא אסור בשתיה ומותר בהנאה, (וכן המפקיד פירותיו אצל עכו"ם חושש בהם משום שביעית ומעשר מפני שהם חשודים להחליף). וכתבו התוס' (ד"ה המפקיד) דמייירי בחותם אחד, ורבי יהודה בן בתירא לטעמיה דאמר (לקמן נ"ט): יין של ישראל שנגע בו עובד כוכבים מותר בהנאה, דאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים, ועוד שאומר לו לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי, ואע"ג דחיישי לזיוף דנגע ביה ושתה מיניה, לא החמיר כ"כ לחוש לאחלופי בשלו שיאסור גם בהנאה, כיון שכל עיקר יינם אינו אסור אלא מדרבנן. ולרבי אליעזר אם ייחד לו קרן זוית ומסר לו מפתח או עשה חותם, מותר אף בשתיה, (דס"ל שהקונה או השוכר בית בחצירו של עכו"ם ומילאהו יין ומפתח או חותם ביד הישראל מותר לשתות את היין, ולחכמים אסור לעשות כך ואם עשה כך מותר בהנאה). ונחלקו אמוראים כמו מי ההלכה, ולשינא בתרא תרוויהו כרבנן, דלר"א בחותם אחד נמי שרי, ונחלקו אם רבנן אסורים בחותם בתוך חותם שזה טירחה גדולה לפותחם, והיינו שכפה מזרק על פי חבית ושרקו בטיט ודיבקו לדופני החבית, וחתם על הטיט, או שכפה סל על פי חבית מגופה והיא דבוקה בחבית והידקו - שהסל נכנס בדוחק ואין נח ליטלו, או שהנוד בדיסקיא וחתימת פיו למטה בתוך דסקיא, או שכפף את הקשר לתוכו וצררו וחתמו.

התוס' (ד"ה דאמר רב) הקשו דהכא פסק רב כר"א להתיר יין בחותם אחד, ולקמן (ל"ט). אסור רב בחותם אחד, וכן משמע לעיל (כ"ט): בדברי רב אשי, ולקמן בדברי רבא, שיין צריך חותם בתוך חותם. ור"ת תירץ שדווקא בישראל חשוד צריך חותם בתוך חותם, וגרע מעובד כוכבים מפני שהוא בטוח שיאמינוהו ולא מירתת כ"כ. והתוס' כתבו שמשמעות הגמרא דמייירי בעכו"ם, ולכן ביארו שהשולח לחבירו ואינו חוזר ורואה חותמו להכירו, אז צריך חותם

כל השקצים יש להם ארס אלא שאינו ממית, והגויים הנפוחים זה בגלל שהם אוכלים שקצים ורמשים וחביל גופייהו. ואף דאמרינן (שבת פ"ו): לענין שכבת שרע של ישראל במעי נכרית שישארל דדיגי במצוות חבית גופייהו טפי מעכו"ם, מ"מ לענין להנצל מארס של נחש אין מועיל חבל דדיגי במצוות, כיון שאינו בתוך הגוף, משא"כ אכילת שקצים ורמשים שהיא משפיעה בתוך הגוף. תוד"ה דאכלי.

ל"ב. חומץ שיכר שנקנה מנכרי אסור, מפני שמערבים בו שמרים של יין נסך, ולכן בתמוד צריך לבדוק אם מערבים בו שמרי יין כדי להעמידו מהר, כמו שיש מקומות שעושים, ובאופן זה התמד אסור. תוד"ה האי. אבל אם הנכרי מוציאו מהאוצר מותר, כיון שהוא מסריח ע"י שמרים. וכתבו התוס' (ד"ה ומאוצר) שנראה שלכן מותר לקנות כל מיני משקה מן העכו"ם, כגון יין תפוחים ומי תותים, ובלבד שיראהו הישראל מושך מן החבית, ואפילו דמיהן יקרים יותר מן היין, דודאי לא עירבו יין בתוך החבית כיון דמסרא קא סרי, אבל אם לא ראהו מושך מן החבית מותר רק במשקה שהוא זול מן היין, ואין לאסור מטעם ששמים המשקה בחבית שהיה בו יין נסך, דהא אמרינן לקמן דשרי למורמי ביה שיכרא.

חרס הדרייני

חרס הדרייני של נכרי אסור בהנאה, והיינו של הדרייניוס קיסר שהיה נוטל עימו כשיוצא בגייסות, שלקחו קרקע בתולה שלא עבדו בה מעולם שכוחה קיים ונותנת כוחה ביין ונעשה חזק, ועיבדוה ונטעו בה גפנים, ושמנו את היין בכלי חרס חדשים שהם בולעים כדי שיבלע היין בכלים, וכשהיו שמים חתיכות מהחרס במים היה יוצא יין מזוג, ויין ראשון (-משובח) שלנו כמו המים ששרו בהם את החרס בפעם השלישית שלהם.

רוצה בקיומו על ידי (בשביל) דבר אחר-

נחלקו רבי אלעזר ורבי יוחנן אם רוצה בקיומו על ידי דבר אחר מותר או אסור, ונפקא מיניה אם מותר לסמוך כרעי המיטה בחרס הדרייני (כיון שאינו צריך ליין הנבלע בהם³⁵. תוד"ה והא) או שאסור, (והלכה כמי שאוסר). והא דנודות של עכו"ם אסור לעשות מהם אוסף לחמור, למ"ד האוסר ניחא, ולמ"ד המתיר אסור שמא יבקע נודו

אפי' חתמו בענין הנ"ל. ויש מחמירים ומכסים כל דופני החבית בחישוקים ואת השולים בנסרים, ואז אין לחוש כלל. ויש מקילין לשלוח בחותם אחד אף בלא הכרת חותם ולא הודעת כתב, והמחמיר תבא עליו ברכה. וכתב הר"ר משה מקוצי כי אחרי שיש מקילין ויש מחמירין אין לנו ראייה ברורה לאסור.

שיכר של עכו"ם

האיסור וטעמו - שיכר של עכו"ם אסור (ואינו לא משנה ולא ברייתא, ושוא בימי האמוראים אסורוהו. תוס'). לרבי יצחק הטעם משום חתנות שלא יהא רגיל לעשות אצלו משתאות ויתן עיניו בבתו, ולרב נחמן הטעם משום גילוי, (והיינו במקום שמצלילים את המים - משהים אותם בכלי עד שיהיו צלולים, ומים יש בהם משום גילוי, שהרי בגיגיות או בחביות גם אנו לא מקפידים דקיימא לן שנחש לא שותה שיכר), ואף בישן אסור אטו חדש. ורב שמואל בר ביסנא לא שתה יין במרגואן שישראל חשודים היו שלא היו מקפידים על יין עכו"ם, וגם שיכר לא שתה שמא ישתו גם יין. ולרבי חנינא ישן מותר בכל דבר מגולה, מפני שאין הארס מניחו ליישן אם היה בתוכו, וכן אם החמיץ מותר, מפני שאין הארס מניחו להחמיץ. רב מתיר לשתות שיכר, דס"ל שהטעם משום גילוי, ומירות הכשות מחלישה כח הארס, אולם לאדם חולה זה מסוכן ואסור. ורב פפא שתה שיכר עכו"ם **בפתח החנות**, דס"ל שהטעם משום חתנות³³, ורב אחאי עשה הרחקה יתירא ושתה בביתו.

שתית שיכר עכו"ם להלכה - כתבו התוס' (ד"ה ותרווייהו) שכיון שרב פפא ורב אחאי שהיו בתראי לא היו שותים שיכר בבית העכו"ם, א"כ צריך לזהר בזה, אמנם המתאכסן בבית העכו"ם יכול להיות שמוותר לשלוח בעיר לקנות שיכר מן העכו"ם, דהוי כמו בביתו של ישראל, ואף אם העכו"ם האכסנאי שלו נותן לו משלו, שותה משום איבה, דלא אסרו משום חתנות אלא לקבוע שתיה בחנות, או ברגילות לשתות בבית העכו"ם, אבל באקראי בעלמא שרי. ובכלל דין שיכר בין שכר של תמרים בין של תבואה³⁴, ואין לאסור של תבואה משום בשולי עובדי כוכבים, דס"ל כאידך לישנא דרב דאמר כל שאינו עולה על שלחן מלכים אין בו משום בשולי עובדי כוכבים, וריו"ח (לקמן נ"ט) סבר כוותיה, ועוד דכי היכי דהתבואה בטילה לגבי המים לענין ברכת שהכל נהיה בדברו, הכי נמי היא בטילה לענין איסור בישול.

34 אולם המרדכי כתב בשם אבי העזרי בשם ספר הישר ששיכר שלנו מותר, ולא גזרו אלא על השיכר של זמנם (שהיה מתמרים. בית יוסף).

35 והרמב"ן כתב שהחרס מתחזק ע"י היין הבלוע בו ועי"ז הוא מחזיק את כרעי המיטה, ומ"מ עיקר סמיכתם היא על החרס.

33 והקשו הראשונים למה בפת עכו"ם שנאסרה ג"כ משום חתנות לא התירו כמו בשיכר. ויתרץ הראב"ד שיעיקר גזירת חתנות היתה בפת ויין, והם נאסרו באכילה בכל מקום, ושיכר לא נאסר אלא מחמת גזירת יין. והרמב"ן תירץ שעל פת גזרו בימי התנאים, ושיכר לא נאסר אלא שהאמוראים נהגו בו איסור. והרא"ש והר"ן תירצו שכיון שהלחם הכל צריכים לו צריך לעשות בו הרחקה יתירא.

עליו גלד דם דידוע שמחיים נקדע (ולא לאחר הפשיטו אירע בו כן ולא לעבודת כוכבים), ואם מלחו אסור אף בלא גלד דם, דאימא מלחו העבירתו.

ל"ב: ולרשב"ג אינו אסור אלא כשהקדע עגול אבל משוך מותר משום שאין עושים כן לעבודת כוכבים, וכן הלכה. וכתבו התוס' (ד"ה הלכה) שהאמוראים שהוצרכו לפסוק הלכה כרשב"ג לא סוברים את הכלל שכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו.

בשר עכו"ם - בשר הנכנס לבית עכו"ם שהעכו"ם רוצה להכניסו מותר אם נטלו עם כניסתו לפני שהקריבוהו, והיוצא אסור בהנאה מפני שהוא כזבחי מתים, שא"א שאין כאן תקרובת עבודה זרה, והיינו כרבי יהודה בן בתירא דס"ל שתקרובת עכו"ם מטמאה באהל, דכתיב "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" – מה מת מטמא באהל אף תקרובת עבודת כוכבים מטמאה באהל, וה"ה שלומדים שאסור בהנאה כמות. ולרבי אלעזר כל שחיטת עכו"ם אסורה, דסתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים וא"כ השחיטה היא תקרובתה. וכתבו התוס' (ד"ה דלא) שדווקא בשחיטה סובר ר"א שסתם מחשבת עובד כוכבים לעבודת כוכבים, אבל בדרך חניקה ונחירה לא. עוד כתבו התוס' (ד"ה והיוצא) בשם ר"ת דבתקרובת שהוא כעין פנים כגון זביחה קיטור וניסוך מודים חכמים לרייב"ב דילפינן ממת, ולא פליגי אלא בתקרובת שאינה כעין פנים. ושיטת ר"י פ"י דלענין איסור אכילה והנאה מודים חכמים שהוקשה למת ואסורה בהנאה, ולא נחלקו אלא לענין טומאה.

מו"מ עם ההולכים לע"ז -

עכו"ם ההולכים למקום העבודה זרה למרחוק³⁷ -) תרפות. להר"ר שמעיה זה מלשון בית התורפה, שזה מקום טינופת, ובירושלמי פירש מלשון תרפים. תוד"ה ההולך אסור לשאת ולתת עמהם, דאזיל ומודה לעבודת כוכבים, ועוד שהוא קונה ממנו לתקרובת עבודת כוכבים³⁸, ועם החוזרים מותר, דמאי דהוה הוה, אא"כ חוזרים חבורה ביחד, משום שדעתם לחזור.

ל"ג: ישראל ההולך למקום עבודה זרה, בהליכה מותר, דדילמא הדר ביה, ובחזרה אסור, דכיון שנמשך אחריה יחזור להודות לה, ובישראל מומר אסור אף בהליכה, מפני שודאי ילך לשם.

של הישראל, ויתפור מזה על גבי נודו ויתן יין העכו"ם טעם ביינו של ישראל.

והא שמוותר לקנות קנקנים של עכו"ם, למ"ד המתיר ניחא, ולמ"ד האוסר צ"ל דשאני הכא שאין האיסור בעין³⁶. וכתבו התוס' (ד"ה והא) דהא דתני במתני' נודות העובדי כוכבים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם אסורים ואיסורן אסור הנאה דברי ר"מ, אין להוכיח ש'רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור, דהא דתני 'אסורים ואיסורן אסור הנאה' לא קאי אקנקנים אלא על היין הכנוס בהם, והקנקנים מותרים בהנאה לר"מ. ואית ספרים דגרסי 'ולמ"ד רוצה בקיומו ע"י דבר אחר דאסור מאי שנא מקנקנים דשרי (דהא רוצה בקיומו ע"י דבר הוא. ומסיק) התם ליכא לאיסורא בעיניה הכא איתיה לאיסורא בעיניה, ולפי גירסא זו משמע דמאן דאסר לא אסר רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אלא בחרס הדרייני משום דאיתיה לאיסורא בעיניה. עוד יש לפרש שבאמת ר"מ אסר קנקנים בהנאה למזכרם לעובדי כוכבים, אמנם הטעם הוא מפני שדרך של יין הנבלע בתוך הקנקנים להיות נפלט, והוי כמו בעין, אבל יין לתוך הכבשים מותר כיון דאינו בעין והוא מתבטל, ובשמעתין הכי לא מצי מותיב ממתני', דנהי דרוצה בקיומו שרי, היינו כגון לסמוך כרעי המטה וכדומה, אבל למכור לעכו"ם להכניס בהם יין שרוצה העובד כוכבים בקיומו לצורך היין אסור, דאין זה רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, ומתני' דאסר קנקנים לר"מ בהנאה היינו דווקא למכור לעובדי כוכבים דודאי ישימו בהם יין, אבל להשתמש להצניע שם חפציו או לסמוך כרעי המטה י"ל דשרי. ולענין הלכה יש פוסקים שצריך להזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח, משום דהוי רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, אבל אינו נראה לר"ת, דקאמר 'התם ליתיה לאיסורא בעיניה', משמע דהיכא דליכא איסורא בעיניה לא מיתסר בהנאה, ולכן פסק ר"ת שקדירות הבלועות מבשר בחלב ע"י שנתבשל בהם מותר לשים בתוכן דבר יבש כתבואה, וכן קדירות האסורות משום חמץ, מותר לשים בהם בפסח דבר יבש, אבל דבר לח לא.

דרדורין ורוקבאות של עכו"ם שכנוס בהם יין ישראל, אסור בשתיה ומותר בהנאה, ור"ג שתה מזה ולא הודו לו, ובברייתא אחרת איתא שהודו לו, והגמ' אומרת שסייעתו לא הודו לו אבל בנו הודה לו, (ואף שרשב"ג אמר לעיל שאף לעשות מזה שטיחים אסור, צ"ל שאמר כן בשם רבי יהושע בן קפוסאי וליה לא ס"ל, או שהבן שמוזכר כאן הוא רבי חנינא ולא רשב"ג. תוד"ה אבל), או שזה מחלוקת אם הודו לו או לא.

עורות לבובין שחתוכים כנגד הלב בצורת ארובה אסורים בהנאה מפני שהיו מוציאים את הלב דרך נקב לעבודת כוכבים, ונאסר משום זבחי מתים, והאיסור הוא דווקא כשיש

36 ודווקא חרס הדרייני שיש בו בליעה מרובה אסור. ר"ן.

38 והתוס' (ו). מסתפקים אם טעם האיסור משום שע"י שיריח ילך ויודה לע"ז, או משום שעובר על "לפני עוור" שמכשילו לקנות בהמה ולהקריבה לע"ז.

37 הפרישה כתב שדווקא כשטורה ללכת למקום רחוק רואים שהוא אדוק בע"ז ואסור, אבל בהולך למקום קרוב מותר. והט"ז מבאר דקמ"ל שאף במקום רחוק אסור לשאת ולתת עימם בדרך.

מכניסין לקיום משכשכן במים ומותרים, ואפי' היה בהם זפת אלא שנקלף דין בשכשוך, וחדשים זפותים אסורים אף אם דומה שלא היה בהם יין מעולם, שמאחר שהם זפותים דלמא רמא בהו עובד כוכבים חמרא ולא ידיע והזפת מבליע, ואע"ג שאין מכניסין לקיום צריכים עירוי מפני שהזפת מבליע אף בפעם אחת. ולפי שיטת ר"ת יש לאסור קנא"ש וישטא"ש שלנו הזפופות במגע עובד כוכבים, וצריך להגעיל אותם או לעשות בהם עירוי אע"ג שאין מכניסם לקיום, וכן אם קנה אותם חדשים זפותים מן העכו"ם. והקשו התוס' ממנהג העולם שנהגו בכל מקום לקנות חדשים מן העכו"ם ואין עושים בהם לא עירוי ולא הגעלה. ור"י היה מפרש ליישב המנהג שדווקא בימייהם שהיו רגילים להטיל בהם יין בשעת זפיתה יש לאסור, שאף שנתנית יין בשעת זפיתה אינה מבליעה, יש לחוש שמא אח"כ הטיל שם יין ולא ידיע, אבל עכשיו שאין רגילין להטיל בהם יין בשעת זפיתה, אם נתן בהם יין אחר זפיתה היה ניכר, ומ"מ בשלנו נגע העובד כוכבים במשקה טופח לא מצינו היתר. ור"ת עצמו חזר בו בסוף והתחיל להתיר אף שלנו במגע עכו"ם בשכשוך בעלמא, משום דאיכא תרתי לטיבותא, דהם של עץ ולא נבלע בהם היין כ"כ ע"י זפת ולא דמי לנודות שהן של עור ורך הוא בללוע יותר ע"י זפיתה, ועוד כי אינם טרודות כ"כ ביין. וכתב ר' ברוך כי אעפ"כ לא היה עושה מעשה לכתחילה להתירם בשכשוך, אבל בדיעבד אם נתנו בהם יין אחר מגע העובד כוכבים לא היה אוסר. עוד איתא בתוספתא שאם כנס בהם עכו"ם מים, ישראל מותר להכניס לתוכם יין, ואם כנס בהם העכו"ם יין, ישראל ממלא אותם מים ג' ימים מעת לעת וכונס לתוכה יין ואינו חושש, ואם כנס בהם עכו"ם יין וישראל ציר ומורייס, מותר להכניס לתוכה יין, ועלה בעי תלמודא אם לכתחילה יתן שם ציר או מורייס או דווקא בדיעבד.

ואם העכו"ם ריבבם ועיבדם (-התיך הזפת לתוכם) ונתן לתוכם יין בעוד שהזפת חם כדי ליטול מרירת הזפת, וישראל עומד על גביו, אין בהם איסור הנאה, לרב פפא אין ההתר אלא כשישראל נתן לתוכם את היין, ובעי אחר עומד על גביו שמא אגב טירדיה בנתנית היין לתקן הנוד לא שם לב שהעכו"ם מנסך, ולרב זביד אף בעכו"ם מותר, דנעשה כזורק מים לטיט דאותו יין הולך לאיבוד ובטל טעמו ושוב אינו פולט, כמים הניתנים בטיט שכלים מאליהם כשמתייבש הטיט כאילו לא היו⁴⁰, (ומ"מ עכו"ם ששם יין בבי מילחי (לרש"י הכונה לכלי מלא מלח, ולתוס' ד"ה האי) הכונה למקום עשיית המלח, וסוברים התוס' שלהלכה המלח מותר אע"פ שרגילים לשים עליו דם בשעת רתיחה כדי ללבנו) של ישראל י"ל שהמלח נאסר, כיון שהיין לא הולך לאיבוד והוא נתן טעם במלח ואינו מתייבש).

⁴⁰מ"ד: שדין בליעת איסור הוא חידוש כיון שהטעם נפגם, ואין לך בו אלא חידוש.

⁴⁰ והרמב"ן מבאר שהנכרי נתן בזפת מיינו של ישראל, ונעשה כזורק מים לטיט הכונה שאין דרך לנסכו בזמן זה.

עכו"ם ההולך ליריד (-שוק של עבודת כוכבים) מותר לשאת ולתת עימו בהליכה ובחזרה דלסחורה הוא הולך, ואין חוששים שמעותיו הם דמי עבודת כוכבים שמכר צלמים בשוק, דאמרינן שמכר שם גלימא או חמרא, אבל ישראל שהולך לשם בהליכה מותר ובחזרה אסור, דאם היה רוצה למכור היה מוכר כאן.

כלים של עכו"ם ודרך הכשרתם

נודות עכו"ם של עור וקנקניהם של חרס שיש בהם יין ישראל אסורים בהנאה לר"מ, ולחכמים אין אסורים בהנאה³⁹. ובברייתא איתא שגרודים שאין בהם זפת חדשים מותרים (בנודות מותר גם אם היה בהם יין זמן מועט, דעור לא בלע בזמן מועט, אבל בחרס אסור אפילו אם היה בו יין זמן מועט, דחרס בלע לאלתר), וישנים או מזופפים אסורים, ישנים כיון שהיה בהם יין נסך זמן מרובה זה בולע, ובמזופפים הזפת בולע אפילו בפעם אחת. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה כך) שלרש"י מיייר כשאינו מכניסם לקיום, דאילו במכניסין אפילו בפעם אחת גזרו אף באינם זפותין, ונמצא שקנקנים שמכניסין לקיום אין להתיר בחדשים אלא בלא נתן יין כלל, ולפי דבריו שאוסר בנודות ישנים שאין מכניסין לקיום אף בלא זפת אע"ג דלא בלעי כולי האי, א"כ כלי העכו"ם אף של כסף ושל עץ אינם מותרים אם לא בהגעלה ועירוי, וגם יושט"ש וקנא"ש של עץ אף שלנו כיון שהם זפותין יאסרו אם נתן בהם יין שעה אחת או אפילו נגע בהם ויין טופח עליהם. והתוס' כתבו שאין חילוק בין נודות לקנקנים, וגרודים היינו שהיה בהן כבר זפת וגרדן, ולכן נהגו העולם בכלי עכו"ם של כסף לשכשכם במים בלא הגעלה ועירוי, ובדבר שאין מכניסו לקיום ואינם זפותים אפי' ישנים משכשכן במים ודי בכך, ובחרס אם אין מכניסין לקיום מותר, ולא גזרו אף לזמן מרובה, ומעשים שבכל יום בכלי חרס שלנו שאין מכניסין לקיום שנתן בהם ישראל יין הרבה וכשנוגע בהם עובד כוכבים אין עושין בו רק שכשוך לבד. ולהר"ר אליהו בן הר"ר יהודה נודות וקנקנים שניהם מכניסם לקיום, ואם הם חדשים שלא נתן בהם יין כלל, מאחר שהם גרודים שלא זפתן מעולם, אי רמא בהו עובד כוכבים חמרא מידע ידיע, אבל זפותים או שנזפתו ונשר זפתן אף חדשים אסורים, דשמא בשעת זפיתה או אחר זפיתה נתן בהם העכו"ם יין ולא ידיע, וישנים שנתן בהם יין אפילו פעם אחת אסורים, דכל דבר שמכניסו לקיום אסור לפי שעה, ונודות אע"ג דמכניסין לקיום סגי להו בעירוי משום דלא בלעי, אבל קנקנים של חרס בלעי טפי ולא סגי בעירוי, ולפי זה יש להתיר הקנא"ש והיושט"ש אף על פי שהם זפותין, כיון שאין מכניסין לקיום. ור"ת גורס שיש חילוק בין נודות לקנקנים (כמבואר בתוספתא), וכוונת הגמרא שנודות העכו"ם גרודים והיינו שאין בהם זפת מותרים, ואפילו ישנים, דכיון שאין

³⁹ וביאר הטור (סימן קל"ד) שאף שבלוע בזה יין נסך, מ"מ אינו נהנה מהיין נסך, כיון שהמחיר לא גבוה יותר בגלל היין נסך. והר"ן (על הר"ף) כתב שאין איסור הבלוע בהם אוסר בהנאה, ודיו לאסור בשתייה, וביאר החשק שלמה דכוונתו לדברי הגמרא (פסחים

הכשרת כלים שהיה בהם יין עכו"ם⁴¹ -

ממלאם מים⁴² ומערה את המים אחרי מעת לעת, וכן יעשה ג' ימים⁴³, (וא"צ להניח את הכלים מול השמש. ל"ג:), וזה מועיל בין בכלים שעכו"ם גזל מישראל, בין בכלים שהיו מתחילה של עכו"ם, בין בנודות בין בקנקנים מחוס.

וכן יכול להכשירם ע"י נתינת ציר או מוריים שהם שורפים את היין הנבלע ומכלים אותו, והכשר זה מועיל לכתחילה.

ל"ג: וכן יכול להכניסם לכבשן האש בכדי שהזפת תנשור, או אפי' שהזפת תהיה רפויה.

ואם הכניס לתוך הקנקנים קיסמים דולקים עד שנשרה הזפת, נחלקו רב אחא ורבינא אי מהני או לא, ולהלכה לא מהני (אף שבכל התורה רבינא לקולא ורב אחא לחומרא והלכה כרבינא. תוד"ה והלכתא), ולא דמי להחזירם לכבשן, דשם הסיקם מבחוץ ועד שנשרה הזפת נתלבן החרס, אבל כשהכניס האור בפנים מיד הזפת נושר. ומהכא שמעינן שחביות או קנקנים כיון שמכניסין לקיום לא סגי בהכשר בפנים, בין לשורפן בין לתת לתוכם מים חמים, דאפילו באור עצמו לא סגי, אבל אם אפשר לשרפן מבחוץ שרי, לפיכך צריך לערן מעת לעת כנ"ל או להשהותם עד שנים עשר חדש. רש"י. ושיטת רבינו אלחנן (תוד"ה קינסא) שאין להתיר אף בהיסק מבחוץ, כי יש לחוש שהוא יחוס עליה שלא תפקע. וכתב הרב ר' משה מקוצי שמוטר לכפות את החבית על האש אם האש שבפנים גדולה עד כדי שידו סולדת מבחוץ, דחשיב כמו הגעלה. ור"ת התיר להגעיל חבית של יין נסך אם פתח אחד משוליה וזרק רותחין לתוכה והיפך המים על שוליה אילך ואילך, דאע"ג דבשאר איסורים זה לא מועיל, דאפילו עירוי מכלי ראשון ליכא הכא, מ"מ י"ל שביין נסך זה מועיל כיון שתשמישו בצונן. ור"י אומר שמצוה מן המובחר להגעיל כל נסך בנפרד, ולערות עליה מאותו כלי עצמו שהוא רותח על האור, אף שכשמעבירה מן האור פוסקת הרתיחה. ויש ששמים קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות בתוך הקערה, ומאותה קערה מגעילים, ובזה מסופק ר"י אם זה מועיל ככלי ראשון או לא, ותלה הדבר להחמיר דחשיב ככלי שני, ולענין מליגת תרנגולת נמי אסר דחשיב ליה ככלי ראשון.

הכנסת שיכר בכלים של עכו"ם - לרב נחמן ורב יהודה אסור להכניס שיכר לכלי עכו"ם, ולרבא מותר מפני שהשיכר מבטל טעם היין, (וה"ה במים ושאר משקין חוץ מיין. תוד"ה שרא), ואין לחוש שבטעות יכניסו שם יין.

רב יצחק בר ביסנא היו לו כלים העשויים מגללי בקר שהיה בהם יין נסך, ומילאם מים והניחם בשמש והם פקעו, ואמר לו רבי אבא שהיה מספיק למלאם מים ולא היה צריך להניחם בשמש.

כלי נתר העשוי מקרקע שחופרים שם צריף (מין מלח), אין לו טהרה עולמית מיין נסך הנבלע בהם, דבליעי טובא.

עכו"ם שהכניס יין לכלים של ישראל לזמן מועט ולא לקיום, די שישכשך בכלי מים והכלי מותר.

כלים העשויים מאדמה אדומה או מאדמה קשה משכשכם במים ומותרים, כיון שאינם בולעים הרבה.

כוסות חרס ששתה בהם עכו"ם שזה דבר שאין מכניסו לקיום, אם הוא שתה בשימוש הראשון לכו"ע אסור דאידי דרכי בלעי, וצריך למלא בהם מים ג' ימים וכנ"ל, ואם שתה בשימוש השני לשינא קמא יש בזה מחלוקת וללישנא בתרא אסור לכו"ע, ובשימוש השלישי יש בזה מחלוקת, ולהלכה בראשון ובשני אסור ובשלישי מותר. וכתבו התוס' (ד"ה כסי) שלפי זה נהגו העולם לתת מים בכלי חרס חדש, ולהשהותם בו זמן גדול קודם שישתמשו בהם יין, כדי שאם יגע בהם עכו"ם אח"כ לא יצטרכו עירוי. ולר"ת מיירי הכא בכוסות חדשים או ישנים ששתה בהם העכו"ם יין כמה פעמים, ושתי הדחות במים לא מספיקות, אבל שלש הדחות מועילות, ודווקא בכוסות של חרס, אבל של עץ או של מתכת וזכוכית אין צריך להדיח רק פעם אחת, אמנם נכון להדיח שלש פעמים בכל הכלים.

מאני דקוניא (לרש"י הכונה לכלי חרס המצופים עופרת, ולתוס' (ד"ה קוניא) הם מצופים בהיתוך זכוכית שלא נתבשלה כל צרכה, שאף שכלי זכוכית שלם אינו בולע, ציפוי זכוכית בולע), אם הם חלקים והכלי לבן או שחור מותר, אבל ירוק אסור, משום שיש בו צריף, וי"א שאף ירוק מותר, וכל זה לגבי יין נסך מפני שתשמישו בצונן, (ולא מפני שהוא דרבנן, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון), אבל לגבי פסח כיון שתשמישו בחמץ כל ימות השנה בחמץ ובלעי טפי, אף לבנים או שחורים אסורים, כיון דמדדיתי מזיעים מבחוץ מחמת הבליעות שלהם, ואם יש בכלים בקעים וסדקים כולם אסורים.

42 וימלא כל הכלי במים ויעשה שפה לפיו כדי שיעלו המים על שפתו, (ואם לא עשה שפה צריך לחתוך את שפת הכלי), וישוה המים בכלי כ"ד שעות ולא פחות. ריטב"א.

43 וכתב הש"ך (קל"ה ל"ג) שאם ידוע שהיה בכלי יין מעת לעת צריך הגעלה, דכבוש כמבושל. עוד כתב שלא מועיל עירוי אלא ליין נסך, ולא לשאר איסורים, עיי"ש.

41 הקשה הריטב"א והרי צונן אינו נבלע, ואינו צריך אלא הדחה מפני הנדבק. ותירץ בשם הרא"ה שכיון שהיין חריף אף שאינו נבלע הכלי קולט טעמו, וע"י המילוי ג"פ מתרפים דופני הכלי ונבלעים בו המים ומפיגים טעם היין עד שאין לו תורת יין.

משמש. וי"מ אימרא כמו עמרא, ולפי שבגדי כהונה היו כלאים קאמר שזה לא היה כלאים).

ח'רצנים זוגים (-פסולת של ענבים וגרעינים שבתוכם. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה החרצנים) שבנזיר (ל"ד:) פליגי תנאי אם הקליפה נקראת זג והגרעינים נקראים חרצנים או איפכא, ובתרגום מוכח כרבי יוסי שהזג הוא הקליפה, וכן הסתמא בתלמוד) **של עכו"ם** אסורים לר"מ אף בהנאה, ולחכמים רק לחים והיינו כל י"ב חודש אסורים בהנאה, אבל לאחר י"ב חודש מותרים אפי' באכילה.

וכן דורדיא דחמרא (-שמרים) של עכו"ם, וקנקני חרס, או **אבטא** (-חמת מעור עב) דטייעי (שהולכי דרכים נושאים אותה למרחוק, וצריך י"ב חודש משום דהוי כמכניסו לקיום. וכתבו התוס' (ד"ה אכטא) שהערוך גורס אכטא, והיינו שמביאים קמח ועשבים ובשמים ושורים אותם בחלב ומזלפים עליהם יין. ור"ח גורס 'אבטח' והיינו דלעת חלולה ששמים בה יין, ואינו נראה דלא מצינו שום כלי שיהא ניתר בעירו), או פורצני (פסולת של ענבים) או קנקני חרס שחורים, מותרים לאחר י"ב חודש).

וכתבו התוס' (ד"ה דורדיא) שהר"ר אפרים היה אומר מסברא ששמרים שנתייבשו בתנור מועיל להם כמו המתנה ד"ב חדש, והתיר פת של עובדי כוכבים שנחמץ בשמרי יין שנתייבשו בתנור. ור"ת הקפיד עליו ואמר שההיתר בשמרים ופסולת ענבים לאחר י"ב חדש הוא רק לאחר שנתמדו במים כמו שרגילים העולם לעשות, דאיכא תרתי לטיבותא שכבר נתבטל טעמם במים וגם עבר עליהם י"ב חדש, אבל שמרים שלא נתמדו אין שום דבר מועיל להתירם, והעיסה שנתחמצה בהם קודם תימודם לעולם אסורה, וכן בתוך י"ב חדש אף לאחר תימודם, ואפי' באלף לא בטיל כיון דלטעמא עביד, ואין להתיר. וכתב ר"ת 'והמורה יורה כן סורר ומורה ועלי יערה רוח הבורא'. ובתוספתא תניא שמרים שיבשו אסורים בהנאה.

ל"ד: מורייס (-שמון של דגים) **של עכו"ם** אסור לר"מ אף בהנאה שמוא עירב בו יין, (ולא עושים אותו מדגים טמאים), ולחכמים אינו אסור בהנאה. ומורייס של אומן, בפעם הראשונה והשניה מותר, מפני שיש בו הרבה שומן ולכן לא שמים בו יין כי היין מקלקל אותו, אבל בפעם השלישית אסור, דכיון שאז אין בו הרבה שומן צריכים להכניס בו יין. (ומחלוקת ר"מ וחכמים לענין איסור הנאה היא בשל בעלי בתים או אחרי פעם ראשונה ושניה. תוד"ה מורייס). ורבי אבא דמן עכו אמר לשמור ספינה שהביאה מורייס לעכו, ואין לחוש שהכניסו בה יין בספינה, שהרי היין שוה פי ארבעה מהמורייס⁴⁴, ואין לחוש שהכניסו בה יין בצור

ל"ד. כלי חרס אינו יוצא מידי דפיו לעולם דהא כתיב ביה "ישבר" – אין לו טהרה אלא שבירה. וכתבו התוס' (ד"ה שאינו) שאם מחזירים לכבשונות יוצא מידי דפיו, דחשוב כלי אחר ופנים חדשות באו לכאן, ומ"מ בתנור וכיריים דכתיב "יותץ" לא מועיל להחזירם לכבשונות, דדבר שדרכו בהיסק אינו נקרא כלי אחר כשמחזירו לכבשונות. קנקנים של עכו"ם אסורים.

מתענים לשעות כגון שעדיין לא טעם מתחילת היום, ומשש שעות ולמעלה רוצה לקבלו עליו לתענית. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה מתענין) דמייירי שקיבל עליו מאתמול שאם לא יאכל למחר עד חצי היום יהיה בתענית עד שתחשך, דאי לאו הכי הא אמר שמואל כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לא שמייה תענית. ודבריו נאמרו בין לענין תפילת תענית בין לענין שלא עלתה לו תענית. אי נמי איכא למימר דמייירי נמי בדלא קיבלה מאתמול, והא דבעי שמואל קבלה היינו לכתחילה. ובירושלמי נדרים מפרש שמתענים לשעות היינו שאם אכל עד חצי היום יכול הוא לגמור בדעתו להתענות עד הלילה ועלתה לו תענית, וה"ה כשהתענה ואכל אח"כ. ומה שאנו נוהגים להתענות עד צאת הכוכבים, אף דאמרין ב"פ דתענית כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית, משמע דבשקיעת חמה סגי והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים, מ"מ לא מחתינן נפשין לספיא, ועוד דשמוא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי. אמנם המתענה בערב שבת אע"ג דפסקינן בעירובין (מ"א:) הלכה מתענה ומשלים, א"צ לדקדק להמתין עד צאת הכוכבים. ומעשה בא לפני ר"ת באחד שעשה הרבה תעניות ולא קיבלם מאתמול, ואמר לו ר"ת שלא הפסיד תעניותיו, דמאחר שהיה בדעתו להתענות היינו גמר בליבו דמהני אע"פ שלא הוציא בשפתיו, ולא בעי קבלה בפה אלא לכתחילה, ועוד היה אומר ר"ת שאף אם לא גמר בליבו עד הלילה יכול להתענות ולהתפלל תפלת תענית ויצא ידי נדרו כאילו קיבל מאתמול, אך לא היה בידו ראייה ברורה על זה, ומצוה מן המובחר לקבל מבעוד יום בתפלת המנחה, ור"י היה רגיל כשהיה מתענה באחד בשבת לקבל תעניתו בשבת באלוקי נצור. ואם השלים מתפלל תפילת תענית.

משה שימש בז' ימי המילואים בחלוק לבן (ולא בבגדי כהונה שהרי הוא זר. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה במה) שלמ"ד (זבחים ק"א:) שמשו רבינו היה כהן גדול מ' שנה, הוא השתמש בבגדי כהונה, והנזון כאן הוא רק לגבי ז' ימי המילואים שעדיין לא נתקדשו בגדי כהונה, או שנתקדשו אך כיון שבימים אלו היה משה מעמיד ומפרק את המשכן היה נחשב כמו במה ואין בגדי כהונה בבמה, והחטאת קרבה בהוראת שעה), וי"א שלא היה לו אימרא - שפה. וביארו התוס' (ד"ה שאין) הטעם כדי שיהא ניכר יותר חדש, דבעינן שלא נשתמש בו הדיוט. והר"ר משה פירש שלא יאמרו אח"כ כשישמש אהרן שנמצא מום במשה, ולכך עשהו בלא אימרא שידעו הכל שלא היה דבר המתקיים מה שהיה

44 וכן הדין בכל דבר שאין חוששים שהעכו"ם עירבו בו דבר שהוא יותר יקר ממנו. רמב"ם מאכלות אסורות י"ז כ"ו.

שהוא אומר שבגמר זביחה הוא עובדה, והיינו שהשחיטה עצמה היא לשם עבודה זרה, וזביחה היא עבודה חשובה כזריקה והיא אסורת.

רבי ישמעאל שאל את רבי יהושע מפני מה אסרו גבינות של עכו"ם באכילה ולא בהנאה, לרבנן. ולחלב טמא לא חיישינן, דחלב טמא אינו עושה גבינה⁴⁷.

ואין לומר שאסורה מפני שמעמידים אותה בקיבה של נבילה, שהרי עולה חמורה מנבילה שהרי אסורה בהנאה ומועלים בה, ומ"מ י"א שמותר לגמוע את החלב כשהוא חי, ולחכמים אסור להנות מזה מדרבנן, אבל אין בזה מעילה, דאיסורי הנאה הפרש שלהם מותר, (מסברא שהרי לא ניחא ליה בנפחיה ולכן הפרש אינו חשוב שיחול עליו איסור, ומגזירת הכתוב דכתיב "ולא יאכל את בשרו" – בשרו אסור אבל הפרש מותר).

רבי יהושע אמר שטעם האיסור מפני שמעמידים אותה בקיבת עגלי עבודת כוכבים, ולגבי עבודת כוכבים אף פרש אסור, (מסברא שהרי ניחא ליה בפרש כדי שיהיה נראה שמו, ולכן חל שם עבודת כוכבים על הפרש⁴⁸, ומגזירת הכתוב דכתיב "ולא ידבק בידך מאומה", ולכן המקדש בפרש זה אינה מקודשת). ואינו אלא דחויא בעלמא, דרבי יהושע לא חייש למיעוטא, ואפילו ר"מ דחייש למיעוטא לא אסר אלא גבינת בית אונייקי אבל שאר מקומות חשיב מיעוטא דמיעוטא. (תוד"ה מפני). ורבי ישמעאל דחה דא"כ תהיה אסורה בהנאה, ואין לומר שמותרת בהנאה כיון שאין האיסור בעין, דמה שהקיבה מעמידה את הגבינה זה נחשב שהאיסור בעין⁴⁹.

ל"ה. ולא ענה לו רבי יהושע את הטעם האמיתי משום שזו גזירה חדשה, ואמר לו שאין לקרוא "כי טובים דודין מיין", אלא "כי טובים דודין מיין", שהרי בהמשך הפסוק נאמר "לריח שמניך טובים וכו' על כן עלמות אהבוך" ולשון זה לא שייך לומר לנקיבה, ומוכח שפסוק

והשו"ע (יו"ד קט"ו ג') כתב שאין מוחין לאנשי המקום שנוהגין בו היתר, ואם רוב בני המקום נוהגים איסור אין לשנות, ובמקום שאין מנהג אם בשלה עד שהלכו צחצוחי החלב מותרת, ומותר לבשלה לכתחלה כדי שילכו צחצוחי החלב.

48 דכוונתו להתפיס איסור ולעשות תקרובת גם מהפרש, אמנם טבעת הנמצאת במעי הבהמה מותר כיון שאינה חלק מהגוף. ריטב"א.

49 דעת הרשב"א שמעמיד לא בטל אפילו באלף משום שהחלק המעמיד שהוא איסור נמצא בעין, ודעת המרדכי דדבר המעמיד נחשב כנותן טעם.

ששם היין בזול, כיון שיש שם עיקולי ופשורי ואין מושכי הספינה יכולים לבוא באותו הדרך.

חילק אומן דגי סולתנית שכשהם קטנים אין להם סנפיר וקשקשת ועתידה לגדול לאחר זמן הם טהורים, אמנם כיון שהעכו"ם מערבים עימה דגים טמאים אסורים, אבל אומן כיון שאינו מערב מותרים.

גבינת עכו"ם

להלן (ל"ה): יבואר שחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואה אסור באכילה, שמא מעורב בו חלב מבהמה טמאה. ובסוגיין יבואר האם עשיית הגבינה ע"י נכרי אסרת את הגבינה, ולאילו חששות ניתן לחשוש בגבינה של עכו"ם, וכן יבואר הדין המיוחד בגבינת בית אונייקי שר"מ אסרה אף בהנאה.

גבינת בית אונייקי של עכו"ם – לחכמים אינה אסורה בהנאה, ולר"מ אסורה אף בהנאה (אמנם שאר גבינות מותרות בהנאה גם לר"מ), מפני שרוב העגלים של אותה עיר שמעמידים את הגבינה בקיבתם, נשחטים לע"ז, (אבל מיעוט אינו אסור אף שר"מ חייש למיעוטא (ואומר שקטן וקטנה לא חולצים ולא מייבמים, שמא ימצאו סריס או איילונית. וכתבו התוס' (ד"ה אי) דלא חשיב מיעוטא דמיעוטא מצד חזקת כשרות של הקיבה לפני השחיטה, דלאחר שחיטה איתרע ליה חזקה), משום שביחד עם שאר בהמות שמעמידים בקיבותיהם שאינם נשחטים לעבודת כוכבים הוי מיעוטא דמיעוטא⁴⁵).

ואף לריש לקיש שסובר שהשוחט בהמה ואינו עובדה בשחיטה עצמה אלא שוחטה כדי לזרוק את דמה או להקטיר חלבה לעבודת כוכבים אינה נאסרת (ומותרת אף באכילה, ואף שהוא מומר, מבואר בחולין (ה). שיש מומר ששחיתו מותרת באכילה⁴⁶, ויש שמותרת רק בהנאה, ויש שאסורה רק בהנאה. תוד"ה רשב"ל), דאין מחשבים מעבודה לעבודה, דאף שהשוחט ע"מ לזרוק את הדם בפגול נפסל הקרבן, לא ילפינן חוץ מפנים, (ורבי יוחנן אסר, דס"ל מחשבין מעבודה לעבודה דילפינן חוץ מפנים), שאני הכא

45 וכתב הריטב"א שמיעוטא דמיעוטא שאינו חושש לו ר"מ הכונה לשתי ספיקות, אבל בספק אחד חושש ר"מ אפילו לחשש רחוק. אמנם בתוס' רבינו אלחנן כתב שאף שיש מקומות ששוחטים בהמות מכל המינים לע"ז, אין זה אסור לר"מ, כיון שזה מיעוט דלא שכיה, והוי כמיעוטא דמיעוטא.

46 והיינו מי שאינו עובד תמיד ע"ז. תוס' חולין ד'. ובתוס' סנהדרין (ס"א. ד"ה ריש לקיש) תירצו שכיון שרק בשחיטה זו נעשה מומר, הבהמה לא נאסרה. עוד תירצו שהבהמה מותרת רק בהנאה.

47 ולענין חמאה שעשה עכו"ם, הרמב"ם (מאכלות אסורות ג' ט"ו) מביא שהגאונים נחלקו אם היא מותרת כיון שחלב טמא אינו נעשה חמאה, או שהיא אסורה שמא יש בה צחצוחי חלב טמא.

קרוש הכנוס בה מותרת דפירשא בעלמא הוא, (ומשום בשר בחלב אין לאסור בלא נבילה, דצונן בצונן אינו אסור מדאורייתא, אע"פ שהוא מעמיד. תוד"ה מפני). ומה ששינונו שקיבת עכו"ם שהיא נבילה אסורה, היינו כרבי ליהושע לפני שחזר בו (ומשנה לא זזה ממקומה הואיל וכבר נשנית). שיטת ר"ת (תוד"ה חדא) שחלב הקיבה הקרוש לא נאסר מעולם אף קודם חזרה, דפירשא בעלמא הוא, שאינו ראוי אלא להעמידה, אבל חלב הצלול שאינו ראוי להעמידה כלל, מתחילה היו מחשבין חלב גמור, ובזה חזרו בהם. עוד אומר ר"ת שכיון שהלכה כרבי יהושע בן לוי (עיי"ש הטעם) שאין טעם האיסור אלא משום ניקור, אנו שאין נחשים מצויים בינינו אין לחוש משום גילוי⁵², ואין לומר דדבר שבמנין הוא וצריך מנין אחר להתירו, כי ודאי שכשאסרו מתחילה לא אסרו אלא במקום שהנחשים מצויים, כמו שאפרש לקמן גבי יין נסך (דף נז: ד"ה לאפוקי), ובאמת בהרבה מקומות יש שאוכלים אותם מפני שמעמידין אותם בפרחים, וגם גאוני נרבונו התירו אותם במקומם מטעם שמעמידין אותם בפרחים, ובמקומינו שמעמידים בקיבה יש קצת טעם לאסור, מפני שמולחים הקיבה בעורה ואיכא איסור דבשר בחלב, דמליח הרי הוא כרותח, ויש מקומות שמעמידים בנבלת דבר אחר מליח.

ל"ה: לרב מלכיא הטעם מפני שמחליקים פניה בשומן חזיר.

לרב חסדא הטעם מפני שמעמידים אותה בחומץ.

לרב נחמן בר יצחק הטעם מפני שמעמידים אותה בשרף הערלה (וערלה של עכו"ם אסורה⁵³. תוד"ה מפני), ואף לרבי יהושע שהמעמיד בשרף הערלה מותר, היינו דווקא בשרף היוצא מהעלים או מהענפים, אבל בשרף הפירות (אפי' פגין) אסור.

הגמ' שואלת למה לרב חסדא ולרב נחמן בר יצחק אינה אסורה בהנאה.

דברים של עכו"ם שאסורים באכילה ומותרים בהנאה

במתני' לעיל (כ"ט): נתבאר אלו דברים של עכו"ם אסורים באכילה ובהנאה, וכגון יין נסך, (ויש דברים שנחלקו תנאים אם הם אסורים בהנאה), ובמתני' דהכא יבואר אלו דברים

ואם ראה רק את עשיית הגבינות יש להתיר בדיעבד, כיון שחלב טמא אינו נעשה גבינה. ודעת הש"ך לאסור אף כשישראל ראה, מפני שחז"ל לא הגבילו את תקנת איסור הגבינות (משא"כ בחלב כדלהלן).

53 והמאירי כתב בשם חכמי הצרפתים שאם העכו"ם נטע בשלו פטור מן הערלה, ואם נטע בשל ישראל ובשליחותו חייב בערלה, וכדאיתא בערלה נכרי פטור מן הערלה (צ"ע בדבריו, דלפנינו פרק א' משנה ב') איתא שחייב בערלה. ובשו"ע פסק שערלה נוהגת בשל נכרי.

זה אמרה כנסת ישראל לשכינה, שערבים עליה דברי סופרים יותר מיינה של תורה⁵⁰. וכוונתו היתה לרמוז לו את הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו", שיחשוק שפתותיו ולא ישיב על גזירה חדשה זו עד י"ב חודש, שמא יש אדם שלא יסכים עם הטעם ויבוא לזלזל בגזירה, אבל כשלא יודעים את הטעם יסברו שרבנן ראו דנפיק מיניה חורבה ואנן הוא דלא בקיאין בטעמא. (לריח שמניך טובים - תלמיד חכם דומה לצלוחית פלייטין, שריחה נודף דווקא כשהיא מגולה כשמלמד תורה לתלמידים אז יצא לת"ח שם, וכשהוא מלמד מתגלים לו דברים מכוסים) (מעצמם בלי טורח כשהוא מלמד. רש"י. והתוס' (ד"ה דברים) מבארים שבני אדם מגלים לו סודותיהם, מפני שנהנים ממנו עצה ותושיה), דכתיב "עלמות אהבוך", ומלאך המות אוהבו, ונוחל עולם הזה ועולם הבא. ל"ה:).

טעם האיסור למסקנה-

לרבי יהושע בן לוי הטעם משום ניקור. (וכתבו התוס' (ד"ה משום ניקור) שהטעם שאסרו בזה יותר ממים ודבש (למ"ד חולין מ"ט: ששייך בהם גילוי), משום שבכל המשקים אף שאינם מקפידים על גילוי משום ניקור, הם מכסים משום נקיות, אבל חלב שעל פי רוב אינו נאכל בעין וגם מסננים אותו, אינם מכסים אותו משום נקיות, וסינון אינו מועיל לארס). ורב ירמיה מקשה שא"כ יבשה או ישנה תהיה מותרת, שהרי כל דבר שנתגלה ויבש או ישן אין בו משום גילוי, לפי שאין הארס מניחו לייבש או ליישן. ואף שבשיכר גוזרים ישן אטו חדש, התם לא מינכר כ"כ בין ישן לחדש, משא"כ הכא. תוד"ה ישן.

לרבי חנינא הטעם משום שודאי נשאר צחצוחי חלב בין הגומות של הגבינה, וחלב שחלבו עכו"ם אסור אם לא ראהו ישראל בזמן החליבה שמא עירב בו חלב טמא שהוא אסור מן התורה, וחלב טמא אינו נעשה גבינה. רש"י. ור"ת (תוד"ה לפי) סובר שכוננת רבי חנינא לתרץ את השאלה על ישן ואומר שכשהוא נראה ישן לעולם נשאר הארס בתוך הצלוחית הגבינה, וכן מבואר בירושלמי.

לשמואל הטעם מפני שמעמידים אותה בעור קיבת נבילה ועור איננו פירשא ואסור⁵¹, אבל הקיבה עצמה חלב

50 מפני שיראת שמים היא יסוד כל המצוות, ותקנות חכמים שהם הרחקה מן האיסור הם יסוד ליראה. שערי תשובה שער ג'.

51 ואף שזה מיעוט אינו בטל משום דין 'מעמיד'. ראשונים.

52 והרמב"ם (מאכלות אסורות ג' י"ג) והשו"ע (קט"ו) כתבו שטעם האיסור משום שמעמידים את הגבינה בקיבת נבילה, ומביא הרמב"ם שדעת הגאונים שגזרו על כל הגבינות של העכו"ם, אף כשהעמידים בדבר המותר, וכן פסקו הטור והשו"ע, וכתב הרמ"א שכן המנהג ואין לפרוץ גדר אם לא במקום שנהגו התר מקדמונים, או כשהישראל רואה את עשיית הגבינות והחליבה,

לאכול פת של עכו"ם, דיש לסמוך על דברי רשב"ג ור"א בר צדוק (ל"ו). דאמרי אין גזרין גזרה על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בו, ועוד דאמר לקמן (ל"ז). שרבי יהודה נשיאה לא רצה להתיר את הפת כדי שלא יקראו לו בית דין שריא, ואחריו באו בית דין אחר שהתירוהו, וכן מבואר בירושלמי, ומי שנוזהר מפת של עובדי כוכבים מותר לאכול עם מי שאינו נזהר בקערה אחת אע"פ שטעם פת עובד כוכבים מתערב בפת ישראל, וכמבואר בחולין ו. שלא גזרו על תערובת דמאי⁵⁶.

ל"ו. שמן עכו"ם -

במתני' איתא ששמן עכו"ם אסור באכילה ומותר בהנאה.

לשיטת רב דניאל גזר עליו, דכתיב "וישם דניאל אל ליבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו", משתיו לשון רבים כולל יין ושמן, וס"ל לרב שדניאל אסר לכולם, אך לא אסר אלא בעיר משום חתנות, ובגזירת י"ח דבר אסרו אף בשדה. (וכן אסרו פת ויין ובנותיהן של עכו"ם). וכתבו התוס' (ד"ה אשר) שדניאל לא גזר על הפת, והכונה בפסוק אינה לפת ממש אלא ללפתן.

לשמואל דניאל אסר רק לעצמו, וטעם האיסור הוא מפני שכלים אסורים פלטו לתוכו מבליעתם. וכתבו התוס' (ד"ה בשלמא) דמשמע ששיטה זו סברה שנותן טעם לפגם אסור, ור"י הקשה על זה, וכתב שגם שמואל סובר שגזירת י"ח דבר היא משום חתנות, אך כיון שלא שייך חתנות בשמן כמו ביין הוצרך להם סעד בזליפתן של כלים אסורים, אע"פ שבעלמא נותן טעם לפגם מותר, ונמצא שגזרו מכח שני טעמים אע"פ שאין די בכל אחד לבדו.

רבי יהודה [הנשיא] ובית דינו התיירו את השמן⁵⁷, ואין הכונה לרבי יהודה הנשיא בנו של רשב"ג, אלא הכונה לרבי יהודה נשיאה שהיה בנו של רבן גמליאל בן רבי, והוא היה בימי האמוראים, (וכדלהלן), ואף שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, וביותר שהרי גזירת י"ח דבר אפי' אליהו ובית דינו אין יכולים לבטל (וקושיא זו קשה גם לפי רב. תוד"ה ורבי), לשמואל קסבר נותן טעם לפגם מותר, ולרב כאן היו יכולים

אסרו חכמים רק באכילה (חליבת עכו"ם, פת, שמן, בישולי עכו"ם, וכו'), ויבוארו הדברים להלן (ל"ה: - ל"ט: ואח"כ יבואר אלו דברים של עכו"ם לא נאסרו כלל), ומדוע אסרו חכמים כל דבר, ובאיזה אופן דברים אלו נאסרו.

חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אסור באכילה ומותר בהנאה⁵⁴, ואין טעם האיסור שמא הוא מבהמה טמאה, שהרי חלב טהור הוא לבן וטמא הוא ירוק, אלא החשש הוא שמעורב בו חלב טמא, ולכן אף אם עושה ממנו גבינה (שחלב טמא אינו נעשה גבינה), מ"מ חוששים שבשאר החלב מעורב חלב טמא, ולפי זה ס"ד שגבינה מותרת, ואי בעית אימא אף אם נעשה גבינה נשאר בו חלב טמא בין הגומות וא"כ גם גבינה אסורה. וכתבו התוס' (ל"ה. ד"ה משום ניקור) דה"ה דאסור משום גילוי, ונ"מ בטעם זה הוא כשמצא את העכו"ם יוצא ממקום החליבה, דאין לחוש לגילוי כשכל שעה תופסו בידו.

פת עכו"ם -

פת עכו"ם אסורה באכילה ומותרת בהנאה, וטעם האיסור הוא משום בנותיהם. (ולהלן יבואר ש"א שטעם האיסור כדי שלא יבואו לעבודה זרה).

העם היו סבורים שרבי התירה, ללישנא קמא רבי תמה על טעם האיסור אבל לא נתכוין להתיר, דסבר שבשדה היה אפשר להתירה דליכא למיחש לאמשוכי דאקראי בעלמא הוא, ולרב יוסף רבי שאל אם יש פת פלטר, וכוונתו היתה לפת של פלטר ישראל, ודעת רבי חלבו שאפי' למ"ד שכוונת רבי היתה לפת פלטר⁵⁵ של עכו"ם, אין ההתר אלא כשאין פלטר ישראל, ולרבי יוחנן אין ההתר אלא בשדה ולא בעיר, משום חתנות. ואיבו אכל בשדה, ואמר רבא לא תשתעו בהדיה (והב"ח מביא גירסא לא תשתעו מיניה, והיינו שלא לומר הלכה בשמו), דקאכיל לחמא דארמאי.

אכילת פת עכו"ם להלכה - כתבו התוס' (ד"ה מכלל) שכיון שמבואר בגמרא שהאיסור לא פשט בכל ישראל, לכן סמכו עתה

54 וכן הלכה. (שו"ע יו"ד קט"ו). והפוסקים דנו מה הדין במקום שאין חשש לעירוב חלב טמא, והאם אפשר לסמוך על הפיקוח הממשלתי על המחלבות, ומה הדין באבקת חלב.

55 לרש"י (לקמן נ"ה): פלטר היינו אופה. והתוס' חולק וסובר שזה נחתום שקונה מהאופה ומוכר לאנשים.

56 ובשו"ע (יו"ד ק"ב) כתב שפת של עכו"ם אסורה, ויש מקומות שמקילים ולוקחים פת מנחתום עכו"ם במקום שאין נחתום ישראל (אבל פת של בעלי בתים אסורה כיון שעליה היתה עיקר הגזירה), והרמ"א כתב שיש מתירים אפילו במקום שפת של ישראל מצויה, והש"ך מביא מחלוקת אם הי"א שמביא הרמ"א

מתירים גם פת של בעלי בתים או לא, וכתב שהרמ"א והאחרונים כתבו שנתפשט המנהג להקל בפת עכו"ם, אבל בעשרת ימי תשובה יש להזהר בזה, וכן בכל השנה יש להזהר אם יש פלטר ישראל, אא"כ של עכו"ם יפה יותר. ובמ"ב (רמ"ב ו') כתב שגם הנוהגים החר בכל השנה נכון להזהר בזה בשבת ויו"ט מפני כבוד שבת ויו"ט.

57 וכן פסק בשו"ע (יו"ד ק"ג ד') להתיר שמן של עכו"ם אפילו מבושל, מפני שהבשר פוגם את השמן. ובסימן קי"ז סעיף ז' כתב שאין בו משום בישולי עכו"ם.

קנאתו של מקום לנקום נקמותיו) פוגעים בו, וכמעשה שהיה בזמרי וכזבי, ואף שזה רק בפרהסיא⁶⁰ כמו אותו מעשה, מ"מ בית דין של חשמונאי גזרו שהבא על עובדת כוכבים חייב משום נשג"א נדה דרבנן (דמן התורה הרי היא כבהמה), שפחה, גויה (כאילו מתחתן בה דרך אישות), ואשת איש (דבעולת בעל יש להם, דכתיב "והיא בעולת בעל"), וישראל הרגיל בכך הואיל ובא עליה בנדתה יבוא לבעול נדה ישראלית, ויבוא לישא שפחה ועובר משום "לא יהיה קדש", ויבוא לישא עובדת כוכבים ועובר משום "לא תתחתן", ויבוא לבעול אשת איש ישראל, וי"א משום נשג"א זונה (אם הוא כהן. וכתבו התוס' (ד"ה משום) שהמ"ד השני סובר שהם לא מפקירים את נשותיהם לזנות, ומדאורייתא לא שייך זנות בעובדת כוכבים (אא"כ נתגירה), ובתמורה כ"ט: איתא שלאביי כהן הבא על העובדת כוכבים אינו לוקה, ורבא סובר שלוקה, ומבואר שרלבא עובדת כוכבים אסורה מדאורייתא משום זונה, והיינו לכהן, ואביי ג"כ סובר שהיא אסורה מדאורייתא דכתיב "בתולה מעמיו" ולא גיורת, ואינו לוקה משום דלאו הבא מכלל עשה עשה, והך גזירה דבי"ד של חשמונאי נאמרה בסתם עובדת כוכבים שאין ידוע לנו שנבעלה, דמספיקא לא לקי אפילו לרבא, ולרבין גזרו חכמים לחייבו משום זונה, ולרב דימי לא גזרו כיון שאינם מפקירים נשותיהם), ולא אשת איש (דלית להו אישות, ואף דכתיב גבי יפת תואר "אשת" לרבות אשת איש, עשה מיהא איכא, ולענין חיוב מיתה אין אישות לעובד כוכבים, וישראל אינו חייב מעשה אלא בבעולת בעל ואשתו גמורה, ובני נח חייבים גם בזונה. תוס' שם), ואין לומר שבגזירת י"ח דבר גזרו גם על היחוד, שהרי גזרו על היחוד במעשה אמנון ותמר, ובהכרח צ"ל שמדאורייתא אסור רק יחוד באשת איש (דכתיב "כי יסיתך אחיך בן אמך" והרי גם בן אב יכול להסית, אלא לומר שבן מותר להתייחד עם אמו⁶¹ ולא עם שאר עריות), ודוד גזר באותה שעה של מעשה אמנון ותמר לאסור יחוד עם פנויה ישראלית, ותלמידי ב"ש וב"ה גזרו על יחוד עם עובדת כוכבים.

תינוק עכו"ם מטמא בזיבה מדרבנן אפילו אם לא ראה זיבה, כדי שלא יהיה תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור. לרבי הוא מטמא כבר מבן יומו, ולרבי חייא מבן ט' שנים ויום אחד שהוא ראוי לביאה שהרי גזירת זיבה היא משום ביאה, ואמר רבי הנח דברי ואחוז דברי רבי חייא, ולפי זה גם תינוקת בת ג' שנים ויום אחד מטמאה בזיבה כיון שאז היא ראויה לביאה, (וקמ"ל שהיא

לבטל כיון שלא פשט האיסור - עדיין לא החזיקו רובם באותה הגזירה לנהוג בזה איסור, וסמכו על דברי רשב"ג ורבי אלעזר בר צדוק שאמרו שאין גוזרים גזירה על הציבור אא"כ יכולים רוב הציבור לעמוד בה, דכתיב "במארה אתם נארים (-אתם מקבלים עליכם גזירה בארור ובקללה ונאסר עליכם, ואח"כ) ואותי אתם קובעים (-גוזלים, שאתם נהנים מאותו איסור) הגוי כולו", - בעינן גוי כולו, והיינו שאינה כשאר גזירות אלא יכולה להתבטל בבי"ד קטן, אבל הגזירה חלה לענין שהיא צריכה היתר. תוד"ה אי.

תקנת פרוזבול - כתבו התוס' (ד"ה והתנן) דהנה איתא בגמרא (גיטין ל"ו:) 'אמר שמואל האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיילי [יתר מהלל] אבטליניה, וצ"ל דפשטה תקנת פרוזבול (דאי לאו הכי היה יכול לבטלו גם אם הוא קטן מהלל, דמטעם זה רבי יהודה נשיאה היתר שמן), ולכן אם היה גדול היה יכול לבטל, דדווקא בגזירת י"ח דבר קאמר שאם יבא אליהו ויאמר אין שומעין, וכמבואר בירושלמי הטעם מפני שעמדה להם בנפשותיהם.

ל"ו: גזירת בנות עכו"ם - י"מ שגזרו שבנותיהן יהיו נדות מעריסתן - מקטנותם כשהן שוככות בעריסה, (וגם על כותים גזרו, ושתי גזירות הן, ותרווייהו צריכי⁵⁸. תוד"ה גזרו). וי"א שטעם הגזירה משום עבודת כוכבים, שגזרו על פיתם ושמןם משום יינם שהיין בוער בו ומביאו לידי בנותיהן, ועל יינם משום ע"ז⁵⁹, ועל בנותיהם כדלהלן. דהנה אם הם מז' אומות אסורות מדאורייתא ב"לא תתחתן בם" (ואף דקרא מיירי בגיורת, אסיפא דקרא סמיך דכתיב "ובתו לא תקח לבניך. תוד"ה דכתיב), ומה שגזרו בגזירת י"ח דבר על בנותיהן היינו על שאר אומות. ולרשב"י שאוסר שאר אומות מדאורייתא דכתיב "כי יסיר" לרבות כל המסירין (ודרשה זו נדרשה רק על "בתו לא תקח לבניך", דשאר עכו"ם מותרות בגירותן. תוד"ה כ"י), צ"ל שהגזירה כאן היא לאסור יחוד עם עובדת כוכבים, דאין לומר שאין איסור ביאה בעובדת כוכבים אלא בדרך חתנות ורבנן גזרו על דרך זנות, שהרי כבר בית דינו של שם אמרו "הוציאנה ותישרף" על זנות. ואין לומר שאין האיסור אלא בעכו"ם הבא על בת ישראל, כיון שהיא נמשכת אחריו, ולא על ישראל הבא על עובדת כוכבים, שהרי הלכה למשה מסיני שהבועל ארמית קנאים (-בני אדם המקנאים

58 דעכו"ם אדוקים בעבודת כוכבים יותר מכותים, ומאיךך כותים רגילים יותר אצל ישראל. תוס' שבת ט"ז: ד"ה אף בנות כותים.

59 הקשה הרמב"ן דהוי גזירה לגזירה, ותירץ דאי לאו הגזירה השניה לא תתקיים הגזירה הראשונה, או שגזרו זאת בצירוף חשש חתנות אלא שחתנות לבד אינו סיבה לגזור, או שבשל עכו"ם גוזרים גזירה לגזירה דבעינן הרחקה יתירא, וי"א שמשום יינם

הכונה לייך שודאי נתנסך, ועל סתם יינם גזרו משום בנותיהם והיינו חתנות, ועל בנותיהם והיינו יחוד משום ע"ז.

60 והיינו בפני עשרה. רמב"ם איסורי ביאה י"ב ד'.

61 ובקידושין (פ"א:): מבואר שרלבא מותר להתייחד עם אחותו, ולשמואל אסור. ועיין שו"ע אבן העזר כ"ב ובנ"כ.

ספק אם לאחר מותה זה תנאי או חזרה, (ולא דמי למתנה שמפרשים כוונתו גופא מהיום ופירות לאחר מיתה, דבגט ליכא למימר הכי), ואם אמר ע"מ שתצא חמה מנרתיקה (וה"ה הכא אם אמר ע"מ שלא אבוא כל י"ב חודש) לכו"ע הוי גט למפרע, דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו אם יתקיים התנאי, והמחלוקת היא כשאמר אם תצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, (וה"ה הכא אם אמר אם לא באתי), אם אומרים שזמנו של שטר מוכיח עליו או לא.

איל קמצא דכן – לרב פפא היינו שושיבא חגב שראשו ארוך, ולעולא היינו סוסביל, ויוסי בן יועזר (הנ"ל) התיר בראשו ארוך, דכתיב בסימני חגבים טהורים "את אלה מהם תאכלו, את הארבה למינו ואת הסלעם למינהו ואת החרגול למינהו ואת החגב למינהו" וכולם אין ראשם ארוך, ודריש כלל ופרט וכלל, ולא ראי ארבה כראי סלעם וכו' הצד השווה שבהן שיש להן ד' רגלים ד' כנפים ויש להן קרסולין וכנפיו חופין את רובו אף אני אביא כל שיש לו ד' סימנים הללו, ורבנן אסרו דדרשי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט. וי"א שאם ראשו ארוך אסור לכו"ע (והתוס' ד"ה בראשו) גורסים שמותר לכו"ע, ונחלקו היכא שכנפיו חופים את רובו ע"י הדחק אם הוא טהור ומותר באכילה, או דבעינן רובא דמינכר – רוב הנראה לעיניים.

ל"ז: משקה בית מטבחיא דכן (טהור) – לרב
טהור ממש, דס"ל שטומאת משקין דרבנן (והא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" היינו שמשקין מכשירים לקבל טומאה), ולא גזרו במשקה בית מטבחיא. ולשמואל אינו מטמא אחרים, אבל הוא נטמא מאחרים, דס"ל שטומאת משקין עצמם זה דאורייתא, ורק לטמא אחרים זה דרבנן⁶³, ובזה לא גזרו במשקה בית מטבחיא.

טומאת הנוגע בטמא מת – הנוגע במת טמא
מדאורייתא דכתיב "וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת" וכו', וגם הנוגע במה שהטמא נגע בו הוא טמא, דכתיב "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא", אמנם דווקא הנוגע בחיבורים בשעה שהוא נגע במת טמא טומאת שבעה⁶⁴, אבל שלא בחיבורים (לאחר שעזב את המת) מדאורייתא טמא טומאת ערב, דכתיב "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים"

מטמאה בגיל זה אע"ג דלא ידעה לארגולי דאינה ערמומית עד שתהא בת ט'.

ל"ז. רבי יהודה נשיאה התיר שמן עכו"ם, ולא רצה להתיר פת כדי שלא יקראו לו בי דינא שריא, כמו שקראו יוסף שריא מפני שהעיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה שאיל קמצא טהור (יבואר להלן). וכן משקה בית מטבחיא (-הדם והמים שבבית המטבחים שבעזרה) טהורים ולא גזרו עליהם טומאת משקין, והנוגע במת טמא [טומאת שבעה רק בחיבורים, ולרבא התיר להם ספק טומאה ברה"ר], וגם רבי יהודה נשיאה התיר כבר ב' דברים, שהרי התיר גט שכתוב בו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש וכדלהלן, ולכן לא רצה להתיר פת עכו"ם, כדי שלא יקראו לו בי דינא שריא.

הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש ולא אמר מעכשיו, ומת בתוך י"ב חודש, אינו גט, דמת אינו יכול לגרש, והיא זקוקה ליבם אם אין לו בן, ולרבי יהודה נשיאה הוי גט, דס"ל כרבי יוסי שזמנו של שטר מוכיח עליו שכוונתו שיחול מעכשיו אם לא יבוא, (ורבי יוסי מיידי בכותב כל נכסיו לבנו לאחר מותו, שלת"ק צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה, דלהוי משמע גופא מהיום שלא יהיה רשאי למזכרם, ופירא לאחר מיתה, ואם לא כתב מהיום אלא לאחר מיתה לא אמר כלום, ויירשו אחיו עמו, ובעל חוב שהלוה אחרי נתינת המתנה גובה את חובו. ולרבי יוסי א"צ לכתוב 'מהיום', דלהכי כתיב זמן בשטר לומר מעכשיו תהא מתנה מגופה של קרקע ופירות לאחר מיתה, דאי לא בעי למיתב ליה אלא לאחר מיתה למה כתב זמן בשטר, והכא נמי זמנו של גט מוכיח דכוונתו מעכשיו יהא גט אם לא באתי, ותנאה בעלמא הוא וכי לא אתא נתקיים התנאי), ולא הודו לו כל שעתו (- כל ימיו נחלקו עליו), וי"א כל סיעתו (ואין להוכיח מכאן שאין הלכה כרבי יוסי, דלא נחלקו עליו כאן אלא בעל פה, אבל בטר מודו ליה. תוד"ה ורבנן). ואם אמר מעכשיו לכו"ע הוי גט. והגמרא מסתפקת (במעכשיו או לרבי יוסי) אם האשה מותרת לאלתר, שהרי ודאי לא יבוא, או שהיא מותרת רק לאחר י"ב חודש, שאז התקיים התנאי, וגזרינן מת אטו לא מת⁶². תוד"ה לאלתר.

לאביי אם נתן גט לכשתצא חמה מנרתיקה ומת לכו"ע לא הוי גט אם מת בלילה, ואף לרבי יוסי דהוי כאילו כתב מהיום, הרי בכתב מהיום ולאחר מיתה הוי ספק גט, דהוי

64 י"מ משום שבאותה שעה שהראשון נוגע במת יש לו דין של המת עצמו שהוא אבי אבות הטומאה, וממילא הנוגע בו הוא אב הטומאה. וי"מ שכיון שבאותה שעה הראשון נוגע במת עצמו, נחשב שגם השני נוגע במת עצמו.

62 וי"מ צד זה בגמרא שזה דין בהלכות תנאים שצריך את קיום התנאי בפועל, ולא מספיק שאנו יודעים שהתנאי יתקיים.

63 ובגמרא (פסחים ט"ו: ט"ז:) יש שיטה שלישית שמשקין אף מטמאים מדאורייתא.

אבל אין לומדים מפסוק זה שאסור מדאורייתא, ובעיני דומיא דמים שלא נשתנו שהרי חיטים ועשאן קליות מותרים, דא"כ חיטים וטחנם יהיו אסורים, ותניא חיטים ועשאם קליות והקמחים והסלתות שלהם מותרים, ואין לומר שנאסר רק דבר שנשתנה ע"י האור, דהא לא כתיב בפסוק אור.

וכתבו התוס' (ד"ה והשלקות) שאיסור אכילת בישולי עכו"ם זה גזירה קדמונית עוד מלפני שאסרו פת, ומתחילה אסרו רק תבשיל, ועל הפת לא גזרו כיון דלא שייך בה כ"כ חתנות, עד שבאו שמאי והלל וגזרו ב"ח דברים גם על הפת, וכשהתירו את הפת לא התירו תבשיל⁶⁶. (עוד כתבו שם) שלר"ת צריך לערב עירובי תבשילין בפת ותבשיל, ולר"י צריך או פת או תבשיל, וכן הלכה, והעולם נהגו לערב בפת ותבשיל הואיל ויצא דבר מפי הלכות גדולות ורבינו (תם).

עוד כתבו התוס' (ד"ה אלא) שי"א שלא אסרו אלא כשהעכו"ם מבשלם בביתו, אבל כשהוא מבשלם בביתו של ישראל לא, דאין לחוש לא לחתנות ולא לשמא יאכילנו דברים טמאים. ולר"ת אסרו בכל גוונא, דגם בביתו של ישראל חוששים שלא יזהר.

ל"ח. באיזה דבר אין איסור בשולי עכו"ם - בסורא

מתנו שכל דבר הנאכל כמות שהוא חי⁶⁷ אין בו משום בישולי עכו"ם. ובנהרדעא מתנו שכל דבר שאינו נאכל על שלחן מלכים ללפת בו את הפת⁶⁸ אין בו משום בישולי עכו"ם. ונ"מ בדגים קטנים וארדי ודייסא שאינם נאכלים חיים ואינם עולים על שלחן מלכים⁶⁹. וכתבו התוס' (ד"ה איכא) שנהרדעא באו להוסיף על סורא, ולכן דברים העולים על שלחן מלכים ונאכלים חיים לכיו"ע אין בהם משום בישולי עכו"ם, ולכן פסק ר"ת להלכה שכל דבר שנאכל חי או שאינו עולה על שלחן מלכים אין בהם משום בישולי עכו"ם, דבשל סופרים הלך אחר המיקל.

אמנם דגים קטנים מלוחים (שבישולם העכו"ם אחרי שנמלחו ע"י ישראל תוד"ה דגים) אין בהם משום בישולי עכו"ם דהם נאכלים חיים מחמת מלחן, ואם צלאם העכו"ם מותרים, ואפשר לעשות בהם עירוב תבשילין⁷⁰, אך אם עשאם

ובשו"ע (יו"ד קי"ג א') כתב שגם דבר שעולה על שלחן מלכים לקינוח סעודה כגון מרקחת פירות יש בו משום בישולי עכו"ם.

69 כ"כ רש"י ותוס'. והריטב"א מביא ששיטת ר"ח שדייסא נאכלת חיה ואינה עולה על שלחן מלכים, וכתב הרשב"א שלפומבדיתא דבר העולה על שלחן מלכים אסור אף אם הוא נאכל כמות שהוא חי.

70 וקמ"ל שאף שאין בהם משום בישולי עכו"ם, אין זה משום שאינם תבשיל, אלא משום שאין חשש קירוב הדעת בדבר הנאכל חי, ולכן זה מועיל לעירוב תבשילין. (ר"ן ביצה ט"ז). וי"מ דחשיב בישול לענין עירוב תבשילין ולא לענין בישולי עכו"ם, דבדרבנן הולכים לקולא.

וכתיב "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא" ומשמע טומאת שבעה כטומאת מת, וכתיב "והנפש הנוגעת תטמא עד הערב", ובהכרח שיש חילוק בין טומאה בחיבורים לטומאה שלא בחיבורים, וחכמים גזרו שאף שלא בחיבורים יטמא טומאת שבעה. ועל זה בא רבי יוסי בן יועזר ואוקמה אדאורייתא.

ולרבא רבי יוסי בן יועזר לא איירי בהכי, אלא הוא התיר ספק טומאה ברשות הרבים, דכיון דמסוטה ילפינן דכתיב "ונסתרה והיא נטמאה" מפיק ליה בלשון טומאה לומר שעל הספק אסורה, ומכאן לומדים ששרץ מטמא מספק, אינו אסור אלא ברשות היחיד שהרי אין סתירה ברשות הרבים, וה"ה טומאת ספק בשרץ אינה אלא ברשות היחיד ולא ברה"ר, (ודעת התוס' (ד"ה הא) שספק טומאה ברה"ר טהור גם בלי סוטה, כיון דאיכא חזקת טהרה, ומסוטה לומדים לטמא ברה"ר). ורבי יוחנן אמר שזה הלכה ואין מורין כן כדי שלא יזלזלו יותר, ויוסי בן יועזר הוא שהורה לעשות כן, ונעץ קורות לומר עד כאן רשות הרבים, ועד כאן בבקעה שבעל השדה מקפיד בדריסת הרגל, או אחרי ד' אמות הסמוכות לרשות הרבים רשות היחיד. (ורבי ינאי אמר לגבי ספק טומאה ברה"ר שכוון שיש נהר שיטבלו).

בישולי עכו"ם

חכמים אסרו לאכול דבר שנבשל ע"י עכו"ם, (י"א כדי שלא יהא רגיל לאכול אצלו ויאכילנו דבר טמא, וי"א כדי שלא יבוא להתחתן עם בנותיהם). ולהלן (ל"ז: - ל"ח:): יבוא באלו דברים נאמר האיסור, ובאלו דברים ואופנים הדבר לא נאסר.

שלקות של עכו"ם (-דבר שבישלו עכו"ם ואפי' בכלי) אסורים באכילה⁶⁵ ומותרים בהנאה, והאיסור הוא מזדבנן כדי שלא יהא רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא, ובמתני' פירש רש"י שכל דברים אלו נאסרו משום חתנות, וכן פירשו התוס' כאן (ד"ה אלא). ואסמכה אקרא דכתיב "אוכל בכסף תשבירני ואכלתי, ומים בכסף תתן לי ושתיתי" - מזה מים שלא נשתנו אף אוכל שלא נשתנה.

65 דעת הרשב"א שגם הכלים שבישלו בהם נאסרים, כשאר איסורים דרבנן שאוסרים את הכלים, ודעת הרא"ה שלא גזרו על הכלים.

66 ולרמב"ן (ל"ה:): גזרו על פת לפני תבשיל.

67 אף אם אין רגילות לאוכלו כן. ריטב"א. ובלבד שזה לא תהיה אכילה משונה. מאירי.

68 י"א שדווקא בליפתן בעינן שילפתו בו את הפת, אבל מאכל עצמו די שיעלה על שלחן מלכים אפילו בלא פת בכדי שיהיה בו איסור בישולי עכו"ם. ולריטב"א בעינן דווקא שילפתו בו את הפת.

הסיק את התנור וישראל הכניס את הפת, או איפכא⁷⁵, או שהעכו"ם גם הסיק וגם הכניס והישראל חתה מעט שהחיתו מחמם ומוציא את חום הגחלים, מותר. וכתבו התוס' שמשמע מהגמרא שצריך שהישראל יקרב מעט את הבישול, ומה שנהגו שישראל רק משליך קיסם לתוך התנור, שמכו על מה שעשו בני בבל, ואף שבני ארץ ישראל אמרו שקיסם זה לא מעלה ולא מוריד, אנו נמשכים אחר בני בבל ותלמודם.

דג מליח שנמלח ע"י עכו"ם, ובמליחתו הוא נאכל בלא בישול, לחזקיה ובר קפרא מותר דאין זה בישול, ולרבי יוחנן אסור דזהו בישול⁷⁶.

ביצה שצלאה עכו"ם לחזקיה ובר קפרא מותר כיון שהעכו"ם נגע רק בקליפה, ולרבי יוחנן אסור, וכן מבואר בברייתא. ורב חייא פרוואה פסק לבני ריש גלותא לקולא, דאין דבריו של אחד במקום שניים, ורב זביד אסר בשם אביי, והשקוהו הנך דבי ריש גלותא דלא הוו מעלי חומץ לפי שהיה מחמיר עליהם, ולא הוו מעלי, ונח נפשיה.

קפריסין וקפלוטות שבישולם עכו"ם מותרים, דדרך לאוכלם חיים. הקפריסין הם שומר לפי הצלף, וקפלוטות זה כרתי.

חמין וקליות של עכו"ם מותרים דלא נשתנו מברייתן.

המלטיא של עכו"ם מותרים, והיינו מאכל שהובא ממצרים שהיו מביאים זרע כרפס זרע פשתן זרע תלתן, ושורים את כולם במים פושרים עד שהם צומחים, ומביאים כדים חדשים עם מים ושמים שם גרגישתא ומניחים עליה את מה שגדל, ונכנסים לבית המרחץ וכשיוציאים זה כבר ראוי לאכילה, והיו מצננים גופם עי"ז, ולרבי חנינא זה שקר, או שזה ע"י כשפים.

כוספן (-פסולת תמרים שעשו מהם שיכר) של עכו"ם, אם הוחמו ביורה גדולה אסורים משום חשש שקיבלו טעם מדבר איסור, אבל אם הוחמו ביורה קטנה שאין ראש ציפור דרוו יכולה להכנס לתוכה מותרים, דאין חתיכת איסור קטנה מזה, ולמ"ד נותן טעם לפגם מותר, מותר גם

אך כתב שלמאי דקיימא לן (כמבואר ברמ"א שם סעיף ז') שמספיק שישראל השליך קיסם, שרי.

75 שיטת הרא"ה והר"ן שזה מועיל דווקא בפת, מפני שהסקת התנור היא מלאכה מיוחדת באפית הפת, והרשב"א כתב הטעם שהקילו בפת משום שהיא חיי נפש, אבל בתבשיל הדבר תלוי בהנחת התבשיל על האש, וכן פסק השו"ע (יו"ד קי"ג ז'), וכתב הרמ"א שלפ"ז בתבשיל גם חיתוי לא יועיל, אולם המרדכי סובר שאין הבדל בין פת לתבשיל, וכתב הרמ"א שכך נוהגים.

76 ודעת הראב"ד שמליחת עכו"ם לבד אינה אסרת, והמחלוקת היא כשהנכרי גם בישלו.

כסא דהרסנא (שטיגן במוריים שומן דגים עם קמח) אסור אף שהמוריים נאכל כמות שהוא חי, כיון דקימחא עיקר⁷¹ והקמח אינו נאכל חי⁷². וכתבו התוס' (ד"ה קא, הראשון) שמכאן היה ר"ת מתיר קנו"ש ואובליא"ש של עכו"ם לאותם שאין נזהרים מפת עכו"ם, דקימחא עיקר, ואין לחוש לדם ביצים כיון שרוב ביצים שלנו אין בהם דם, וביצי עוף טמא אינם מצויים בינינו.

אם העכו"ם לא התכוון לבשל, כגון שחרך ראש בהמה, מותר לאכול אפי' את ראש אוזן הבהמה שהוא ממהר להצלות, כיון שלא נתכוון לבשל, וכן אם עכו"ם הצית אור באגם החגבים שנתרככו ונתבשלו מחמת האור (וחגב אינו טעון שחיטה. וכתבו התוס' (ד"ה לעולם) שאין לאוכלם חיים משום בל תשקצו, אא"כ חתך ממנו אבר אחד ורחץ אותו היטב) מותרים אם הוא יודע שהם כשרים, ואין חילוק בין עכו"ם לישראל, וכן אם העכו"ם זרק יתד לתנור לייבשו והטמין בה ישראל דלעת חיה לפני שהעכו"ם הסיק את התנור, אין בזה משום בישולי עכו"ם, כיון שכוונתו לחזק את הכלי ולא לבשל דאין בישול בכלים⁷³. וכתבו התוס' (ד"ה קא, השני) דהיינו דוקא לענין בישולי עכו"ם, דאינו חייב עד שיתכין לבישול גמור, אבל לגבי שבת אע"פ שכוונתו לחיזוק הכלי חייב משום מבשל.

קירוב בישול ע"י עכו"ם - ישראל שהניח בשר על גבי גחלים מותר לעכו"ם להופכו כדי לקרב את בישולו, או להגיס בקדירה, אם התבשיל היה מתבשל בלאו הכי, אבל אם בלא שהפכו לא היה מתבשל אסור⁷⁴.

מאכל שנתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי (ליסטים היה ואכל כל דבר המבושל קצת) אין בו משום בישולי עכו"ם, והיינו אף שהוציאו ישראל והכניסו עכו"ם לתנור, אבל אם לא הוציאו בלאו הכי מותר כיון שהעכו"ם רק קירב את בישולו וכנ"ל.

ל"ח: בישול ע"י ישראל ועכו"ם יחד - עכו"ם שהניח תבשיל ע"ג האש ובא ישראל והפכו מותר, ואינו אסור אלא כשתחילתו וגמרו ע"י עכו"ם, וכן בפת אם העכו"ם

71 וכן כל דבר שמעורב בו דברים שיש ושאין בהם משום בישולי עכו"ם, הולכים אחרי העיקר. ריטב"א.

72 ואף לעירוב תבשילין אין לסמוך עליו, כיון שהוא אסור באכילה. ר"ה ומאירי.

73 והקשה הריטב"א שבשבת (ע"ד): מבואר שיש בישול בכלים.

74 ומבואר בשו"ע (יו"ד קי"ג י"א) שאם הנכרי סילק את התבשיל (שהניחו ישראל) לפני שהגיע למאכל בן דרוסאי, והחזירו, אסור (ובספק מותר, דספק דדבריהם להקל). וכן דעת הט"ז. והב"ח מיקל כיון שהנכרי עצמו סילקו. ובש"ך חולק על טעמו של הב"ח.

להלן יבואר באלו אופנים אסור לאכול דגים שנקנו מעכו"ם מחשש שיש שם דגים טמאים, וכן יבוארו דיני סימני טהרה בדגים.

ל"ט. טרית טרופה (-דגים קטנים מלוחים שנטרפו ואין הדגים ניכרים) של עכו"ם אסורה באכילה, דחיישינן שיש שם דגים טמאים, (אבל באינה טרופה מותרת, מפני שאין דגים טמאים שדומים לטהורים), ומותרת בהנאה.

ציר של עכו"ם שאין בו דגה כלבית השוטטת בו, אסור באכילה ומותר בהנאה, דדרך הכלבית להוציא מאילה בתוך דגים טהורים, והיא עצמה טמאה, ובתוך דגים טמאים אינה נוצרת.

סולתנית⁷⁷ של עכו"ם אסורה באכילה אע"פ שהיא דג טהור (שאף שאין לה סנפיר וקשקשת הם עתידים לגדול לה לאחר זמן), כיון שעולים עימה דגים טמאים, ואיכא למיחש לאחד מאלף דדמו לה ולא מינכרי, והיא אסורה אע"פ שאינה טרופה, ומותרת בהנאה. ודגי סולתנית הבאים מנהר בב, בזמן רבי אבהו היו מותרים, שאף שאנו רואים שדג טמא יכול להיות בנהר הזורם בחוזק אע"פ שאין לו חוט השדרה, וכן יכול להיות במים מלוחים אע"פ שאין לו קשקשים, מ"מ בנהר זה לא מצויים דגים טמאים, מפני שהטיט שבו אנו מגדל דגים טמאים, אמנם בזמן רבינא היו אסורים, כיון שנהר גזא ונהר גמדא נשפכים לשם. ורבה בר בר חנה לא אכל סולתנית כששמע שמכנים אותה בשם דג טמא והבין שיש בה דבר טמא, ובאמת בבוקר מצא בה דבר טמא, וקרי אנפשיה "לא יאונה לצדיק כל און".

סימני טהרה בדגים - סולתנית ועפיץ אין להם סנפיר וקשקשת אך עתידים לגדול לה אח"כ, ולכן דגים אלו מותרים, וכן דגים שיש להם עכשיו סנפיר וקשקשת ועתידים להשיר בשעה שעולים מן הים מותרים, כגון אקונס ואפונס כטספטיסי ואכספטיסי ואוטנס, דדריש "אין לו" עיין עליו אם יש לו עכשיו או עתיד לגדול לאחר זמן⁷⁸, (תוד"ה אין לו).

רבי אבהו הכריז בקיסרי **שקירבי** (-שומן) **וביצי הדגים** מותר לקנותם מכל אדם, דחזקתם שבאים מפלוסא ואספמיא ואין דגים טמאים מצויים שם.

מיני דגים האסורים והמותרים - חמור ים מותר, ושור ים אסור. שפר נונא מותר, וקדש נונא אסור, וי"א שקבר נונא אסור. (ור"ח גרס איפכא ששפר נונא אסור וקדש נונא מותר, וי"א שקבר נונא מותר. תוד"ה ה"ג). ור"ע התיר דג

בירה גדולה, דכל גיעולי נכרים הם נותן טעם לפגם, שהרי האיסור התבשל אתמול וכבר הופג טעמו ונפסל בלינה, חוץ מקדירה בת יומא שזה נותן טעם לשבח ואסור. וכתבו התוס' (ד"ה א') שלהלכה נותן טעם לפגם מותר, וסתם כלי נכרים אינם בני יומם, דספק אם השתמשו בו היום או לא, ואפילו אם השתמשו בו היום שמא הוא דבר הפוגם בעין או דבר שאינו נותן טעם.

שמן מבושל של עכו"ם לרב ששת אסור, ולרב ספרא אין לחוש שנתערב שם יין מפני שזה מסריח, ואין בזה משום בישולי עכו"ם מפני שהוא נאכל כמות שהוא חי, ואין בזה משום גיעולי עכו"ם מפני שזה נותן טעם לפגם.

תמרים שבישולם עכו"ם - אם הם מתוקים מותרים שהרי הם נאכלים חיים, ואם הם מרים שהבישול ממתקם או מציעאי שנאכלים חיים ע"י הדחק, אסורים.

שתיאה (-תבשיל העשוי מקמח קליות שיבשו בתנור), ללישנא קמא אם הוא עשוי מחיטים ושעורים מותר דאין דרך לתת שם חומץ, ואם הוא עשוי מעדשים שלפי שהם מתוקים יותר מדאי נותן שם חומץ, אסור, ואם נתן בעדשים מים, לרב מותר, ולאבוה דשמואל וללוי אסור משום גזירה. וללישנא בתרא אף בהוסיף מים אסור לכו"ע, ונחלקו בשל חיטים ושעורים אם גוזרים או לא. והאידינא לית דחש לאבוה דשמואל ולוי.

כבשים של עכו"ם (שכבשו דגים או ירק או ראש ורגלים של בהמה), אם דרך לתת לתוכם יין וחומץ אסורים באכילה ומותרים בהנאה. ואם ידוע שנתנו לתוכם יין, לחזקיה אסורים בהנאה כיון שהיין ניתן למתק את הטעם, (משא"כ מורייס שמוותר בהנאה לרבנן אע"פ שרוב העולם שמים בו יין, מפני שהיין ניתן להעביר זוהמא של הדגים, והוי כמאן דאזיל לאיבוד), ולרב יוחנן אף בידוע מותר בהנאה, ואף לר"מ שאוסר מורייס בהנאה, התם ידיע ממשו שהרי מטבילים בו והרוטב נאכל והיין נאכל עימו, כאן דלא ידיע ממשו דאין אוכלים את הרוטב אלא את הירק, ולא הכניסו את הירק לתוכו אלא כדי להתקיים. וכתבו התוס' (ד"ה התם) שאם ר"מ אוסר קנקנים של עכו"ם צ"ל דחשיב ידיע ממשו, כיון שהיין נפלט מהקנקנים, משא"כ כשנפלט לתוך הכבשים הוא מתבטל.

אכילת דגים שנקנו מעכו"ם וסימני טהרה

⁷⁷ והיינו העריני"ג. המתרגם חולין ס"ו.

⁷⁸ וברש"י בחומש כתב שדורשים מדכתיב "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים שקץ הוא לכם", שאם יש לו במים מותר אע"פ שמשירם.

משום שאין האיסור בעין), ואין לחוש בפת לאיחלופי, מפני שההבדל בין פת חמה לפת קרה או בין פת חיטים לפת שעורים ניכר, ולפת דומה אין לחוש, דכיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף. ולשמואל חתיכת בשר או דג שאין בהם סימן, ויין ותכלת אסורים בחותם אחד, ומזייס חלתית וגבינה מותרים בחותם אחד. וכתב רש"י ששמואל לא חולק לדינא על רב⁸¹.

בסוריה אין לקנות יין מוריס חלב מלח סלקונדרית חלתית גבינה (וסימנם ימ"ח מח"ג) אלא מן המומחה, דחנוונים שבסוריה חשודים שאינם מקפידים על "לפני עוור לא תתן מכשול" ומוכרים לישראל דברים שקנו מן העכו"ם, (וכתבו התוס' ד"ה ימ"ח מח"ג) שאף דחשיב חלב הוצרך לחשוב גבינה, דחלב אסור משום עירוב חלב טמא, וגבינה אסורה משום גילוי, אמנם לר' ירמיה שגם גבינה אסורה משום צחצוחי חלב טמא לפירוש רש"י, צ"ע למה מנו את שניהם. ובתוספתא חשיב במקום חלב חתיכת דג שאין בה סימן). ואם נתארח אצל בעה"ב או ששיגר לו בעה"ב במתנה לביתו מותר, דבעה"ב לא שביק התירא ואכיל איסורא, ושולח ממה שהוא עצמו אוכל.

מלח סלקונדרית של עכו"ם אסורה באכילה ומותרת בהנאה, והיינו מלח שכל נחתומי רומי אוכלים אותה ומעורבים בה קרבי דגים טמאים. ובברייתא איתא שלר"מ שחורה אסורה מפני שקרבי דגים שחורים מעורבים בה, אבל לבנה מותרת, ולרבי יהודה לבנה אסורה מפני שקרבי דגים לבנים מעורבים בה, אבל שחורה מותרת, ולרבי חנינא בן גמליאל שניהם אסורים מפני שזה וזה מעורבים בה. ועוד מצינו שהיה זקן שהיה מחליק פניה בשומן חזיר.

דברים של עכו"ם המותרים גם באכילה

לאחר שנתבאר במתני' לעיל כ"ט: ובגמרא עד ל"ה: אלו דברים של עכו"ם אסורים באכילה ובהנאה, ובמתני' ל"ה: ובגמרא עד כאן נתבאר אלו דברים אסרו חכמים רק באכילה, מבארת הגמרא אלו דברים של עכו"ם לא נאסרו כלל.

חלב שחלבו עכו"ם וישראל רואהו מותר באכילה, ואפי' אם הישראל נמצא בצד עדרו של עכו"ם, ויש בעדר בהמות טמאות, ואף אם הישראל יושב והוא לא

הדומה לחיפושא כשהכניסו לסל וראה בו קשקשים דקים. ורב פפא התיר דג הדומה לצלופח כשהחזיקו מול השמש וראה בו קשקשים דקים. ורב אשי התיר דג הדומה לשפרנונא, כשחככו בספסלים לבנים וראה בו קשקשים שחורים.

קורט של חלתית של עכו"ם אסור באכילה (ומותר בהנאה), משום שחותכים אותו בסכין, ואגב חורפיה השמנונית נותנת טעם לשבח. וכתבו התוס' ד"ה אגב דלא סגי ליה בקליפה כמו בשחט בסכין טריפה, משום שע"י חריפות בלי טפי. וי"מ דה"ה שבצל וקפלוט שנחתכו בסכין של עכו"ם לא סגי בקליפה בגלל החריפות, ודעת הר"ם שדווקא בחלתית לא סגי בקליפה, דהיא חריפה יותר.

נאמנות בני ביתו של חבר-

מותר לקנות חלתית מחבר, ואם מת מותר לקנות מעבדו, דעבדו של חבר הרי הוא כחבר.

אשת חבר ועבד חבר הרי הם כחבר, וחבר שמת אשתו ובניו ובני ביתו הרי הם בחזקתם עד שיחשדו, (ולכן מותר לקנות תכלת מאשתו של חבר שמת), וחצר שמוכרים בה תכלת הרי היא בחזקתה עד שתיפסל.

אשת עם הארץ או בתו שנישאת לחבר, וכן עבד עם הארץ שנמכר לחבר, צריכים מתחילה לפני שיהיו נאמנים לכל דברי חבורה לקבל דברי חבורה שיאכלו בטרהה ויעשרו פירות וכדו', אבל אשת חבר או בתו שנישאת לעם הארץ, או עבד חבר שנמכר לעם הארץ, לר"מ א"צ לקבל דברי חבורה, ולרבי יהודה ורבי שמעון בן אלעזר צריכים לקבל דברי חבורה.

ל"ט: איזה סימן צריך לתת בדברים הנשלחים - לרב

חתיכת דג ובשר שאין בהם סימן, ויין ותכלת (וסימנם חבי"ת), אסורים אם שלחם ביד עכו"ם⁷⁹ ויש בהם רק חותם אחד, (לרש"י הטעם דכיון שדמיהם יקרים טרח ומזייף להחליפם ועל היין לנסכו, והסכים עימו ר' יהודה (תוד"ה אמר). ולהר"ר אפרים בר דוד טעם האיסור משום דאיתיה לאיסורא בעיניה). וחלתית ומזייס פת וגבינה (וסימנם חמפ"ג), וכן חלב, מותרים בחותם אחד, (לרש"י הטעם מפני שאינו טורח לזייף בשביל רווח קטן⁸⁰, ולהר"ר אפרים בר דוד הטעם

⁸⁰ המהרי"ט מדייק מרש"י שאם אין לו בזה שום רווח צריך חותם אחד, ודעת הפר"ח (יו"ד קי"ח ל"ו) שאם אין לו רווח כלל אין חוששים אפילו בלי חותם כלל.

⁸¹ ושיטת רבינו חננאל ששמואל חולק על רב והלכה כרב. וכ"כ הרמב"ן ש"א ששמואל חולק וסובר שפת אינה צריכה אפילו חותם אחד, ודעת הרמב"ן עצמו ששמואל לא חולק על רב.

⁷⁹ וכתב הרשב"א דה"ה כששולחם ביד ישראל חשוד. ודעת התוס' (לעיל ל"א. ד"ה דאמור) שרק בישראל חשוד חוששים ההחליף, דהוא בטוח שיאמינוהו, אבל עכו"ם חושש שלא יאמינוהו ודי בו בחותם אחד.

מ. טרית של עכו"ם שאינה טרופה מותרת באכילה. לרב הונא בעינן שיהא ניכר בה בכל דג ודג ראש ושדרה, שהטמאים ראשיהם חדים ואין להם שדרה, ולרב נחמן מספיק או ראש או שדרה, (וא"צ סימן סנפיר וקשקשת אלא בדגי אראה ופלמודא שראשם דומה לטמאים, ומ"מ אפר לבדוקם בשדרה, דכל דג טמא אין לו חוט השדרה. תוד"ה ובדגים). עולא אמר שכל המחלוקת היא לענין צירם אבל כדי להתיר גופם של דגים של טרית לכו"ע צריך ראש ושדרה, ואף שגם צירם אסור מדאורייתא, כדאמרין (חולין ק"ב:): "הטמאים" לרבות צירן ורוטבן, מ"מ הוא בטל ברוב, אבל גופם לא בטל ברוב, דבריה לא בטילה⁸⁵. (תוד"ה מחלוקת). ולרב פפא הלכתא דבעינן ראש ושדרה בכל חתיכה וחתיכה, ואם החתיכות שוות והיינו שאם מחברים אותם יחד הם מתחברות וניכר שבאו מדג אחד, מספיק באחת מהם. רב הונא בר חנינא התיר ספינת דגים כשראה שם קשקשים, (לרב ירמיה מדיפתי לא התיר אלא צירם, ולרב פפא התיר אפילו גופם), ורבא אסר (דשמא יש שם גם דגים טהורים וגם דגים טמאים והקשקשים באו מהדגים הטהורים. רש"י. והתוס' ד"ה וחזא) כתבו שלא היה שם אלא מין אחד, וטעמא דרבא משום שהיו שם קשקשים מעיקרא, והוציא רבא כרוז שזה אסור, ורב הונא בר חנינא הוציא כרוז שזה מותר⁸⁶, ורב אשי לא אסר לאכול גופם משום דברי רב פפא, ולא התיר משום דברי עולא.

ציר שיש בו כילבית אחת הגדילה מאיליה רק בציר דגים טהורים⁸⁷ מותר באכילה, והיינו בחבית סתומה, אבל בפתוחה בעינן שתי כילביות. ומעשה בעובד כוכבים

עצמו, והדרשה שהיא התוס' היא אסמכתא בעלמא. ולהלכה (יו"ד פ"ג ה') ציר אסור מדרבנן, וכתב הש"ך (שם ס"ק פ"ג) דהיינו דווקא בציר היוצא ע"י מליחה, אבל ציר היוצא ע"י כבישה או בישול לכו"ע אסור מדאורייתא, ולדעת הנובי"ג גם ציר היוצא ע"י כבישה אסור מדרבנן.

⁸⁶ ואף שחכם שאסר אין חבירו ראשי להתיר (חולין מ"ד: ונדה כ:), תירץ הרמב"ן שהכרוז של רב הונא בר חנינא יצא קודם. והר"ן כתב שכיון שרב הונא התיר לפני הכרוז של רבא אין הדבר תלוי מי הכריז קודם, ועוד שרב הונא היה גדול מרבא, כדמצינו שרב אשי סמך עליו.

⁸⁷ דעת הרמב"ן והריטב"א שכילבית נוצרת גם בציר של דגים טמאים, ולכן פירשו כפירוש רבינו חננאל והרמב"ם שכילבית הוא דג טהור, וזה סימן על כל הדגים מפני שמוכרי הדגים היו מניחים דג אחד לסימן ממה נעשה הציר, והנכרי נאמן מפני שציר מדגים טמאים אינו שוה, והוא מפחד שמומחה יגלה תרמיתו ויחזק לשקר, וכן הקילו להאמין לנכרי מפני שאיסור ציר הוא מדרבנן, דאינו אלא זיעה בעלמא. ודעת הרא"ה שהנכרי נאמן גם בלי הדג לסימן, ודעת הרמב"ן שכלי דג אינו נאמן, דבאקראי ובלוי מעשה הוא חשוד לשקר.

רואה אם הגוי מערב בתוך החלב חלב אחר, מ"מ החלב מותר, כיון שהעכו"ם חושש שיקום ויראהו מערב⁸². והא דתני במתני' 'וישראל רואה' הכונה שיכול לראותו. תוד"ה תנינא. עוד כתבו התוס' (ד"ה אי) שאם יש לחוש לגילוי אסור, דמסנת לא מועילה היכא שאדם שפך לתוך המסנת.

דבש של עכו"ם מותר באכילה, משום שאם מערבים בו יין הוא מסריח, ואם בישלו אינו נאסר כיון שהוא נאכל כמות שהוא חי, ואין לחוש לבליעות משום שזה גותן טעם לפגם⁸³.

דבדבניות (-אשכולות ענבים) של עכו"ם מותרות באכילה, ואע"פ שמנטפות אין זה מכשיר לקבל טומאה, כיון שאינו צריך למשקה, אבל הבוצר לגת (לדורכס ולעשות מהם יין) שהוא צריך למשקה, לשמאי הוכשר דהואיל ולכך הם עומדים ניחא ליה במה דנפק מינייהו⁸⁴, ולהלל לא הוכשר, והודה הלל לשמאי.

כבשים של עכו"ם שאין דרך לתת לתוכם יין וחומץ, וציר שיש בה כלבית אחת בחבית סתומה, או שתיים בחבית פתוחה דהכא איכא למימר דמעלמא נפל לה, מותרים אף באכילה. וכתבו התוס' (ד"ה כאן) שאף שמבואר לקמן שעכו"ם שהביא חביות פתוחות ונמצאת כילבית באחת מהן כולן מותרות, י"ל דהתם מיירי שנמצאו שתי כלביות בחבית אחת, והכא שלא נמצא בשום חבית שתי כלביות יש לפסול בפתוחות, והר"ר אפרים סובר שבפתוחות מספיק כילבית אחת, די"ל שהשניה אזלא לעלמא, ואין חוששים שהעכו"ם הניחה שם, דאדרבה לקולא תלינן, אבל בסתומות צריך שתיים.

⁸² ומיירי שהעכו"ם יודע שחלב טמא אסור לישראל. שו"ע יו"ד קט"ו.

⁸³ ובתוס' (לעיל ל"ח: ד"ה אי) כתבו שדבש פוגם את הבשר גם אם הוא בעין. והקשה הבית יוסף (יו"ד ק"ג) דהא חזינן שמבשלים דבש עם בשר, וכתב די"ל שע"י תבלינים הוא משיב. והב"ח כתב שדבש משיב תבשיל בשר, אבל בשר אינו משיב דבש, וזה תלוי מה עיקר התבשיל. והדרכי משה מביא מהר"ל שרק משקה העשוי מדבש פוגם ולא דבש עצמו.

⁸⁴ וזה הגזירה הי"ב מתוך י"ח דבר שגזרו בו ביום (שבת ט"ו), ואיתא התם (י"ז). שהאיסור הוא גם כשהמשקה הולך לאיבוד, לזעירי טעם הגזירה שמא יבצרנו לתוך קופות טמאות, (וכמ"ד שבכלי טמא גם משקה היוצא לאיבוד מכשיר, דכיון שהכשרו וטומאתו כאחת נחשב המשקה להכשיר), או שטעם התקנה הוא שמא יכניס הענבים לכלי מזופף שאין המשקה יוצא ממנו, דניחא ליה ביציאתו. ולרבא טעם התקנה משום אשכולות הנושכות שכשבה להפרידם נסחט מהם משקה, וכיון שסחט בידים וא"א בלא סחיטה זה מכשיר. ולרב נחמן טעם התקנה שמא סחט אשכול בכרם כדי לדעת אם הענבים ראויים לבצירה, ונשארו הענבים רטובים בשעת בצירה.

⁸⁵ ודעת כמה ראשונים שהחילוק בין הציר לדג עצמו הוא שהציר אסור מדרבנן, דאינו אלא זיעה בעלמא (חולין צ"ט:), משא"כ הדג

שהם מדגים טהורים, ולרב נחמן צריך שהמוכר יראה לו את הדגים, אבל באומר אני מלחתי אינו נאמן, דשמא אינו בקי בהם.

עלה של חלתית של עכו"ם מותר באכילה דאין דרך לחותכו בסכין, ואפי' קרטיין שבו הדבוקים בעלה או נשרו לכלי מותרים, ואין חוששים שהם מפרי אחר שנחתך בסכין והתערבו עמהם.

זיתי גלוסקאות המגולגלים (-זיתים הכנוסים בכלי עגול ומתחממים ונעצרים מאליהם) של עכו"ם מותרים אפי' אם הם רכים מאד, ואין חוששים שיש בזה יין. ולרבי יוסי אם הם רכים עד כדי שאם אוחזו נשטט הגרעין, אסורים, שכיון שהם רכים כ"כ הוא עירב בהם יין.

חגבים וקפריסין וקפלוטות הנמכרים בשוק בסל שלפני החנוני אסורים, מפני שהעכו"ם מזלף עליהם יין, (וקפריסין היינו קפלוטות מבושלים וכבושים במכבש ומתקיימים, ואין בהם בישולי עכו"ם מפני שהם נאכלים חיים, ולא משום גיעולי עכו"ם מפני שהגיעול פוגמם ולא משביחם), אבל אם מביאם מהאוצר או מהערימה או מהספינה מותרים, דאין מזלף עליהם עד שנותנם לפניו למכור. וכן יין תפוחים של עכו"ם הבאים מהאוצר או מהערימה או מהספינה מותרים, אבל הנמכרים בשוק אסורים, מפני שמערבים בזה יין. ופעם אחת חש רבי במעיו, ושאל אם יש מי שיודע מה הדין ביין תפוחים, ואמר רבי ישמעאל ברבי יוסי שאביו חש במעיו והביאו לו יין תפוחים של עכו"ם ששהה שבעים שנה ושתה ונתרפא, ושתה רבי כזה יין תפוחים ונתרפא ואמר ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.

כהן החשוד למכור תרומה לשם חולין, מותר לקנות מהאוצר ומהערימה ומהספינה אף שתרומה אין דמיה יקרים מפני שאינה ראויה אלא לכהנים, מפני שירא שישמעו רבנן ויפסיד הכל שהם יפקירו את כל האוצר, אבל מלפניו אסור.

שהביא עריבה (-ספינה קטנה) מלאה חביות והתיר רב חיננא בר אידי את כולם על סמך כילבית שנמצאת באחת מהן, משום שהיו פתוחות, וכמו שהיה באחד היה ככולם ואזלו לעלמא, אבל בסתומות רק אותה חבית מותרת והשאר אסורות.

קרבי דגים אין נקנים אלא מן המומחה.

ביצי דגים לרב דוסתאי נקנים מכל אדם, דדג טמא משריץ דג ממש במעי אמו ודג טהור מטיל ביצים, (ולדבריו סימני הטהרה דלהלן נאמרו על קרבי הדגים, וראשה אחד רחב ואחד צר היינו בשלפוחית שבטהור היא רחבה מצד אחד וצרה בצד השני). ולרבי זירא אף ביצים אין נקנים אלא מן המומחה, דשניהם מטילים ביצים, אלא שהטהור משריץ מבחוץ והיינו שלאחר שהוטלה ביצתו משרצת ועומדת מאיליה בחול, והטמא מבפנים במעי האם לאחר שנגמרים ביציו במעיו, ואם לא נימוחו הביצים יכול לבדוק בביצים עצמם, דתניא כסימני ביצים של עוף טהור כך סימני דגים, שאם היא כודרת (-משוכה, שבצד אחד היא רחבה והולכת ומתקצרת) ועגולגלת (-עגולה) וראשה אחד רחב ואחד צר, טהורה, ואם שני ראשיה צרים או רחבים טמאה, וסימן נוסף שאם החלמון מבחוץ והחלבון מבפנים טמאה, ולהיפך טהורה, ואם הם מעורבים זה בזה, זו ביצת שרץ של צב ולטאה שהם מטילים ביצים, וצב הוא כוכריל הדומה לצפרדע, ונפקא מיניה שאם נתרקמה וניקבה מטמא במגע, והא דבעינן מומחה היינו כשנימוחו. וכתבו התוס' (ד"ה אמור רבא) דמהא דלא משני דקסבר סימני עוברי דגים לאו דאורייתא מבואר שזה דאורייתא, ומכח זה התיר ר"ת בורבוטש אע"פ שלא מוצאים בהם קשקשים, מכח הסימנים בעוברים. והתוס' דוחים ראייתו, וכן דעת רבינו יהודה שסימני עוברי דגים לאו דאורייתא ואין לסמוך עליהם, אמנם אין לאסור הבורבוטש, כי אמת הוא שיש לו סימנים במים והוא משירים בשעה שעולה מן המים.

מז: ואם אין שם מומחה ונימוחו העוברים, לרב יהודה אפשר לסמוך על המוכר שאומר אני מלחתי וראיתי

כל הצלמים

אלו צלמים אסורים

דבר שנעבד לעבודה זרה אסור בהנאה דכתיב "פסילי אלוהיהם תשרפון באש וכו' ולא תביא תועבה אל ביתך", וכתוב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". ולהלן יתבאר אלו צלמים (צורות) אסורות אף שלא ידוע שעבדו להם, מחשש שעבדו להם, ומה הדין בשברי צלמים.

עד כאן נתבאר בעיקר דיני הרחקה מעבודה זרה ועובדיה בפרט ומן הנכרים בכלל, כגון איסור התעסקות עם הנכרי בזמן אידיהן, איסור "לא תחנם, מה אסור לעשות עם העכו"ם מפני שהם חשודים על הרביעה ועל העריות ועל הרציחה ועל עשית כרות שפכה, וכן נתבאר אלו דברים של נכרי אסורים בהנאה או רק באכילה. ובפרק זה עוברת הגמרא לעסוק באיסור הנאה מעבודה זרה או מספק עבודה זרה, ודרך ביעור העבודה זרה, וכן יבוארו עוד מדיני עבודה זרה.

דמות ליסטים בעלמא, ולבסוף סברו שהכונה שהורג את כל העולם, ועוד הוסיפו עטרה, דמעיקרא סברו שזה דמות אומן שעושה עטרות, ולבסוף סברו שהכונה שיהיה עטרה למלך, ועוד הוסיפו טבעת, דמעיקרא סברו שהכונה לשליח בעלמא, ולבסוף סברו שהכונה שחותרם את כל העולם למיתה.

לרבה לא נחלקו אלא בשל כרכים, אם נעשו לנוי או לע"ז, אבל של כפרים אסורים לכו"ע, דודאי נעשו לע"ז.

שיטת רשב"ג שכל צלם שיש בידו איזה דבר אסור, ואפי' צרור או קיסם. ורב אשי מסתפק בצואה, אם אסור כי הכונה שכל העולם בעיניו כצואה, או שהכונה שהוא נבזה בעיני כל העולם כצואה. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שרשב"ג לא חייש למיעוטא, כמבואר שרשב"ג חולק על ר"מ שאוסר את כל הצלמים משום דחייש למיעוטא, ומ"מ רשב"ג חושש למיעוט המצוי, כדאמרין (יבמות קכ"א). ראוהו נופל למים שאין להם סוף או ראוהו גוסס אשתו אסורה אי"פ שרוב גוססים למיתה, מפני שהוא מיעוט המצוי, ולכן מבואר (שבת קל"ה): שרשב"ג אומר כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל, הא לא שהה שאכלו ארי הוי נפל אע"ג דרוב נשים אינן מפילות.

שברי צלמים מותרים משום ספק ספיקא, ספק אם עבדום, ואף אם עבדום אולי ביטלום.

לשמואל אפי' שברי עבודת כוכבים שראינו שעבדוה כשהיתה שלימה מותרים, דכיון שנשברה שוב אין עובדים אותה⁹¹. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) ששמואל סובר כריש לקיש (דלקמן) שעבודה זרה שנשתברה מאיליה מותרת, וריש לקיש סובר כשמואל⁹², וטעם ההתר בשברי צלמים אינו משום ספק ספיקא (ספק אם עבדוה ואף אם עבדוה ספק אם ביטלוה), אלא משום שרוב השבורים הם משבירת עובד כוכבים או שנשתברה מאיליה, ורק מיעוט זה משבירת ישראל, דאילו שברה ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מבערה מן העולם.

מצא תבנית יד או רגל ועומדים על בסיסם אסור, דכיון שהעמידום שם ודאי פלחי להו, ואפי' בשברי צלמים אסור, מפני שכיוצא בו נעבד. לרש"י בסיסם היינו מקום המתוקן

לר"מ כל הצלמים⁸⁸ אסורים בהנאה, דבמקומו היו עובדים אותם פעם אחת בשנה⁸⁹, ור"מ חייש למיעוטא ולכן גזר שאר מקומות אטו אותו מקום. וכתבו התוס' (ד"ה ר"מ) שבמקומו של ר"מ כולם היו עובדים את כל הצלמים, ודווקא בגלל זה גזר ר"מ לאסור גם בשאר מקומות, וכן מה שגזר ר"מ כל הכותים מפני שמצאו דמות יונה בהר גריזים, כל בני המקום היו עובדים לה, אבל היכא שגם באותו מקום היו מיעוט לא גזר ר"מ, ולכן בגבירת בית אונייקי (לעיל ל"ד): לא גזר ר"מ בשאר מקומות. עוד כתבו התוס' (ד"ה אמר) שר"מ גזר ברוב המקומות שאין נעבדים כלל, אטו מקומות שנעבדים אף בכרכים פעם אחת בשנה.

לשמואל מיירי ר"מ באנדרטי של מלכים (צורת המלך שעושים אחרי שמת בפתח השער לזכרון, דאגב חביבותא פלחי ליה. רש"י. ור"ת (תוד"ה אנדרטי) פירש שהיו עושים כך למלך חי, כדמצינו בנבוכדנצר), ולרבי יוחנן מיירי ר"מ בעומדים על פתח המדינה דחשיבי להו. (רש"י). והתוס' (ד"ה ובאנדרטי) הקשו דנתן לקמן (מ"א). מצא תבנית יד או רגל הרי אלו אסורים, ולשון מצא משמע שמצא בשוק או בשדה, (ולשמואל מיירי התם בעומדים בסיסם, ופירש רש"י על בימוס ששם עובדים אותם, ואין זה משמע, דהא קתני מצא), ועוד דבשבת (ע"ב): משמע שסתם אנדרטי של מלכים לא עומדת לעבודה. ולכן פירש ר"ת שכוונת שמואל לומר שרבנן מקילים דווקא באנדרטי של מלכים ובעומדת על פתח המדינה, דהנהו ודאי לנוי עבידי. ורבי אלחנן מיישב דברי רש"י שדברי הגמרא לקמן בתבנית יד ורגל מיירי בשל כפרים, שזה אסור אפילו לרבנן, דודאי פלחי להו, והא דמשמע בשבת שבסתמא אינה עומדת לעבודה, מיירי בשל שולטנות ולא בשל מלכים.

מ"א. רבנן לא חיישי למיעוטא ולא גזרו שאר מקומות אטו אותו מקום (אבל בכפרים ודאי אסורים דאינם עושים אותם לנוי אלא בשביל לעובדם), ולשיטתם אין אסורים אלא הצלמים שיש בידם מקל⁹⁰, לומר שרודה את עצמו תחת כל העולם כולו במקל (לשון גנאי נקיט, כלומר שרודה על הכל), או צפור לומר שתופש את עצמו תחת כל העולם כצפור, או כדור לומר שתופש את עצמו תחת כל העולם ככדור (שהרי העולם עגול. תוד"ה ככדור), והני ודאי נעבדין, דמשום חשיבותם עשו להם צורות כאלו בידיהם. והוסיפו עליהם סייף, דמעיקרא סברו שזה

⁸⁸ כתב המאירי שצלמים היינו פרצופות בצורת אדם, וכן משמע בדברי הטור, והשו"ע (יו"ד קמ"א) לא הזכיר צורת אדם דווקא, וכ"כ הט"ז והש"ך שכל הצורות שעובדים להם לפעמים אסורות.

⁸⁹ שביים אידם שהיו עושים לאליל שלהם היו עובדים גם לשאר צלמים העשויים בעיר לנוי. מאירי

⁹⁰ והרי"ף פסק כשמואל ורבי יוחנן, ופירשו הרמב"ן והר"ן דס"ל שריו"ח מיירי בידוע שנשברה מאיליה והספק הוא אם בדעתו לתקנה, ושמואל מיירי שלא ידוע אך נשברה, שבזה תולים ששברה בידים בכעסו, דאי לאו הכי היה שומרה שלא תישבר. והראב"ד ג"כ סובר ששמואל סובר כרבי יוחנן שעבודה זרה שנשתברה מאיליה השברים אסורים, והיינו מספק אם עובדים את השברים או לא, אמנם במוצא ע"ז שיש עוד צד להתיר שמא העכו"ם שברה וביטלה הוי ספק ספיקא והשברים מותרים.

⁹¹ וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע. והאחרונים מעירים מדוע לא פסקו כרשב"ג מכה הכלל (כתובות ע"ז). שכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו.

⁹² וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע. והאחרונים מעירים מדוע לא פסקו כרשב"ג מכה הכלל (כתובות ע"ז). שכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו.

⁹³ הש"ך מעיר שהשו"ע סותר דבריו, שכתב (יו"ד קמ"א ב') שהמוצא שברי עבודת כוכבים מותרים, ומאידך כתב (קמ"ו י"א)

שבשדה, בהמתו אוכלת ופטורה ממעשר, דמירוה הא גמר מלאכה, והנסתה לבית קובעת למעשר לאסור אכילת עראי, ואכילת בהמה אע"פ שמאכל בהמה חייב במעשר (דהנאה של כילוי אסורה בטבל. תוד"ה ומכניסה), היא אכילת עראי, וכיון שהכניסה קודם גמר מלאכה לא קבעה למעשר, וכשממרחנה בבית לא נתחייבה במעשר, דפני הבית קבעי למעשר ולא תוך הבית, דכתיב "ואכלו בשעריך", ואפילו מירחה בשדה והכניסה דרך גגות וקרפפות לא קבעה למעשר. ואף שטבל שלא ראה פני הבית אסור באכילת קבע, ואיך בחבר שמת מותר לאכול אכילת קבע, אין איסור זה אלא מדרבנן, ורבנן האמינו חבר לתקנתא דידהו, אבל אם ודאי מירחם לפני שנכנסו לבית אין ספק מוציא מידי ודאי עד שיעשרם בפנינו.

מ"ב. שפחה שהטילה נפל לבור ובא כהן (לרש"י היה חכם ומורה הוראה, ולתוס' ד"ה ובא) היה שוטה, דאפילו לקרובים אין כהן מיטמא לנפלים, דבעינן דומיא דאביו ואמו) **והציץ** אם הוא זכר או נקיבה בכדי להורות לה מנין ימי טומאה וימי טהרה (דשפחה מיטמאה בלידה. תוד"ה לידע), אם חולדה וברדלס מצויים שם שכבר אכלוהו או גררוהו לחור שלהם ונמצא שכהן זה לא האהיל על המת, הכהן טהור. ללישנא קמא היינו היכא שהטילה כמין נפל ואינו ודאי נפל אלא ספק נפל ספק רוח⁹⁷ שאינה יושבת עליו ימי טומאה וטהרה, והוי ספק ספיקא, (וצ"ל שהבור נבדק לפני שהטילתו לתוכו, כיון שרגילים להטיל בו נפלים. תוד"ה שהטילה), דאי הטילה ודאי נפל טמא, דאין ספק מוציא מידי ודאי. וללישנא בתרא אף בודאי נפל טהור, דכיון שמצויים שם חולדה וברדלס ודאי גררוהו שחזקתן לכך, והוי ודאי. וכתבו התוס' (ד"ה מפני) תוספות שי"ל שהבור היה רשות הרבים, וכגון שאינו עמוק עשרה, ואפ"ה אין זה ספק טומאה ברה"ר אם לא גררוהו, דמיירי בבור צר שהיה ראשו ממלא פי הבור. או דמיירי בבור רה"י שהוא עמוק י', ואפ"ה אם גררוהו אין חוששים שמא גררוהו תחת רגליו וטומאה רצוצה בוקעת ועולה, דסתם חור שרצים יש בהן פותח טפת, אי נמי י"ל דמיירי שהבור ברשות היחיד ורגלי הכהן ברה"ר.

מי יכול ואיך מבטלים עבודת כוכבים-

עכו"ם יכול לבטל עבודת כוכבים שלו או של חבריו ואפ"ה זה עובד לפעור וזה עובד למרקוליס, וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים.

להם, ולתוס' (ד"ה בעומדין) הכונה מושב המחובר להם שעל ידו הם יושבים לבדם ואינם נראים כשברים.

ביטול עבודת כוכבים

עבודת כוכבים אסורה בהנאה, אמנם ניתן באופנים מסוימים לבטל מהדבר הנעבד את שם עבודת כוכבים, אלא שדבר זה צריך להעשות דווקא ע"י נכרי, היודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה (מ"ג), וצריך שתהא שבורה. ולהלן יבואר האם המוצא עבודת כוכבים שבורה מותרת או אסורה, ומה הדין כשישראל מיעך צורתה לגמרי.

מ"א: עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה-

לרבי יוחנן אסורה, דיש ספק אם ביטלה, ואין ספק מוציא מידי ודאי, והא דתנא לעיל ששברי צלמים מותרים, היינו אף לר"מ דאוסר צלמים, וטעם ההתר משום ספק ספיקא, ספק אם נעבד, ואם נעבד שמא ביטלו.

ולריש לקיש מותרת, מפני שהגוי ביטל אותה⁹³, מפני שאם את עצמה לא הצילה ודאי שאותו היא לא תציל, (ומה שבדגון כתיב "וראש דגון ושתי ידיו כרותות אל המפתן", וכתב "על כן לא ידרכו כהני דגון וכל הבאים בית דגון על מפתן דגון", הסיבה היא מפני שעבדו את המפתן, משום שאמרו שאיסוריה (-השר שלו, גבורתו ושררתו) עבר למפתן). והמוצא תבנית יד או רגל אינו אסור אלא בעומדים על בסיסם, וכדשמואל. (מ"ב.). המשך הסוגיא להלן מ"ב. .

אין ספק מוציא מידי ודאי-

חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפ"ה אם הם בני יומם הרי הם בחזקת מתוקנים, ואף שאין ספק מוציא מידי ודאי⁹⁴ (אפילו בספק הרגיל, דבספק השקול פשיטא שאינו מוציא מידי ודאי. תוד"ה ואין), וכיון שנגמרה מלאכתם ודאי בחזקת טבל היו מיד, חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן (ואיתא בירושלמי דמיירי שמת מתוך יישוב הדעת⁹⁵. תוד"ה חזקה). והוי ודאי, ועוד י"ל שגם הטבל הוא ספק, כדמצינו שתבואה שהכניסה לחצר במוץ שלה ולא מירחנה בכרי בגורן

⁹⁵ ודעת המאירי שהבבלי חולק וסובר שגם אם לא מתוך מתוך יישוב הדעת הפירות מותרים, דחזקה שיעשרם מיד כשנכנסו לבית.

⁹⁶ וכן מסקנת רש"י נדה ט"ו: .

⁹⁷ והקשה הנודע ביהודה (תניינא יו"ד קפ"ח) שכיון שרוב נשים יולדות ולד מעליא, א"כ יש רוב שזה נפל ולא רוח. ותירץ דמיירי הכא שלא הוחזק עובר בתנועות ושאר סימנים.

⁹³ דעת הרמב"ן שגם אם הנכרי לא ראה שנשתברה היא מבוטלת, דמלכתחילה חושב לבטלה אם תישבר, ודעת הראב"ד שמדובר שהוא או נכרי אחר ידע שנשתברה, אבל אם יש חשש שלא ידעו מכך קודם שמצאה ישראל הא אסורה גם לריש לקיש.

⁹⁴ הקשה הפני יהושע והרי לתוס' (ר"ה י"ב). מעשר פירות דרבנן, ואיך הגמרא רוצה להוכיח שבדאורייתא ספק מוציא מידי ודאי.

רק את הטעם שמא אם ימצאנה העכו"ם הוא יבטלה, סובר רבי יוחנן שאין להתיר אף בספק נעבד. תוד"ה ספק). ואם יש ספק אם ישראל חתכו ולא היו ביטול או עכו"ם חתכו והיו ביטול מותר, דתלינן בעכו"ם, דהוי ספק ספיקא, דשמא לא נעבד מעולם.

אין לזרוע ירקות תחת האשירה בימות הגשמים, מפני שנופלים עליהם מהאשירה ונהיים זבל ונמצא נהנה מהאשירה, ואפי"ל לר"ל אסור כיון שעיקר הע"ז קיימת וכיון שהאילן לא בטל מה שנושר ממנה אסור, (ולרבנן רק בימות החמה אסור מפני שנהנה מצל האשירה), והיינו מפני שכך דרך גדילתה כל השנה להשיר עליהם ולגדל אחרים⁹⁸, אבל בשיפוי ע"י העכו"ם לצרכה (כנ"ל) השיפויים מותרים כיון שדרכו לבטלם ולהשליכם, אע"פ שהעיקר קיים.

מ"ב: שימוש בקן שבראש אילן של הקדש או אשירה - איתא במתני' (מעילה י"ג): קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין, בראשה של אשירה יתיז בקנה. לריש לקיש ששברי ע"ז מותרים, מתיזו לקן בקנה (-משליך את הקן מהאילן ע"י מקל וישרפנו ויהנה ממנו, ולא יעלה על האשירה ויטלו, דנמצא משתמש באשירה במקום סולם ונהנה ממנה. רש"י. ולתוס' (ד"ה וקתני) אפילו אם יכול להגיע לקן בלי סולם אסור, כדי שלא יאמרו שעכשיו הוא שוברם מן האשירה). ולרבי יוחנן ששברי ע"ז אסורים אם הקן נעשה מעצי אשירה אסור להנות ממנו, והא דקתני יתיז בקנה מיירי כשהקן נעשה ע"י עצים ממקום אחר. ואם העץ הוא של הקדש, אם בנתה את הקן מהעץ עצמו יש בזה מעילה, ואם הביאה עצים מעלמא לא נהנים מדרבנן שמא יבוא להנות מעצי האילן שהוא הקדש (ובאשירה לא גזרו כיון דבדילי מיניה), אבל אין בזה מעילה דאורייתא להתחייב קרבן, כיון שאינם קדושים, ואם בנתה את הקן מענפים שגדלו אחר שהעץ הוקדש, תלוי במחלוקת אם יש מעילה בגידולים או לא. לרבי אבהו א"צ לדחוק להעמיד את המשנה שהביא עצים ממקום אחר, ואפ"ה אין ללמוד מהמשנה ששברי עבודת כוכבים מותרים, דהא דקתני 'יתיז בקנה' קאי באפרוחים ולא אעצים, והמשנה באה לחדש (לרבי יוחנן) שמותר להתיז ולהשתמש באפרוחים בין בהקדש¹⁰⁰ בין בעבודה זרה ואין חוששים שמא יעלה דרך האילן, אבל בביצים אסור, (דכיון שהם צריכים לאילן גזרו

עצמה שלא תשיר עליהם כשאר אילנות. ותירוצו הגמרא הוא שהעכו"ם סובר שזה לטובתה כדי להצמיח עליהם חדשים.

¹⁰⁰ והקשו הראב"ד והריטב"א מדאיתא במעילה (י"ג). שיוני שובך של הקדש אסורים. ותירצו דשאני שובך שבשל הדייט יש בו גזל מפני דרכי שלום (ב"ק ק"ב), ולכן בהקדש אסורים לכתחילה, אבל באפרוחים שעל אילן שבהדייט מותרים, אף בהקדש מותרים בהנאה.

אביי אומר שלריש לקיש שמתיר עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, צ"ל דאיירי הכא שפחסה (-מיעך צורתה בפטיש ולא חיסרה כלום), דאף שעכו"ם שפחסה ביטלה אע"פ שלא חיסרה, ישראל לא ביטלה, ולא דמי לנשתברה מאיליה, דהתם קאמר שאם את עצמה לא הצילה אותו ודאי היא לא תציל, אבל בפחסה ישראל חושב העובד כוכבים שהעבודת כוכבים לא מקפידה על פחיסה.

לרבא אף בפחסה ישראל ביטלה, ומ"מ אסור מדרבנן גזירה שמא ישראל יגביה ע"ז ויקנה אותה, דכל דבר הפקר נקנה בהגבהה⁹⁸, ואח"כ יבטלה, וכל עבודת כוכבים שביד ישראל אינה בטילה לעולם, וטעונה גניזה דכתיב "ושם בסתר".

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו עכו"ם שחיפה דרכים מאבנים של המרקוליס (עכו"ם העובדים לגל של אבנים ע"י זיקת אבן) אסורות, (ולרבי יוחנן שאוסר עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה ניחא בפשיטות).

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו אם ישראל שיפה עבודת כוכבים של עכו"ם בין לצרכו להסיק בה, בין לצרכה ליפוחה, היא ושיפוייה אסורים, (וכתבו התוס' (ד"ה עובד) דמדלא משני דשאני הכא שעיקר העבודת כוכבים קיים, מבואר שריש לקיש מתיר אף בזה בשלא כדרך גדילתה). ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות. ועכו"ם ששיפה לצרכו היא ושיפוייה מותרים שהרי ביטלה, ואם שיפה לצורכה, היא אסורה, ושיפוייה מותרים כיון שהוא זורקם ואינו עובדם.

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו סוברים חכמים שלא מועיל לשחוק ע"ז של מתכת ולזרות לרוח או להטיל לים, מפני שנעשית זבל והישראל יהנה ממנה, וכתוב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", (ולרבי יוסי מהני), ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות.

וכן צ"ל שמטעם גזירה זו המוצא צורת דרקון דסתמה לעבודת כוכבים שישיראל חתך את ראשו אסור. ולרבי יוחנן ניחא בפשיטות, (ואף שרבי יוחנן מתיר שברי צלמים משום ספק ספיקא, שאני התם שיותר יש לתלות שבירתם בעובד כוכבים, דאם ישראל היה שוברת הוא היה מבערה מן העולם, וגם אם נשתברה מאיליה יותר מצוי שהעכו"ם יבטלה מטעם שאם לא הצילה את עצמה גם אותו היא לא תציל, אבל בחתכו ישראל שיש

⁹⁸ האבני מילואים (שו"ת סימן ז') מביא מחלוקת ראשונים שם יש זכיה ודין ממוון באיסורי הנאה, דדעת הרמב"ם והריב"ש שיש בזה דין ממוון וזכיה, ודעת הרשב"א והריטב"א שאין לזה דין ממוון וזכיה. ובריטב"א כאן כתב שכיון שעובר איסור ע"י הזכיה קנה, והר"ן כתב שכיון שאם הנכרי יבטלה היא מותרת זכה בה הישראל.

⁹⁹ וביאר הריטב"א דמעיקרא סבר שאף שטעמא דר"ל מפני שאם לא הצילה את עצמה לא תציל אותו, מ"מ גם כאן היה לה להציל

לרבי יהודה גם כלים עם צורת אדם אסורים, כדמצינו שלרבי יהודה גם צורת אשה מניקה עם בן בידה, או סר אפיס עם כלי מידה שמוזדד בו אסורות, (מ"ג.), מניקה על שם חוה שמניקה את כל העולם, וסר אפיס על שם יוסף שסר והפיס את כל העולם בשני הרעב.

איזה צורות אסור לעשות

כתיב "לא תעשון איתי", ודרשו חכמים שהפסוק בא לאסור עשית צורות מסוימות. ולהלן יבואר איזה צורות בכלל האיסור.

אסור לצייר דמות המזלות דכתיב "לא תעשון איתי" לא תעשו כדמות שמשי המשמשים לפני במרום.

צורת בעלי חיים מותר לצייר, ולרב הונא בריה דרבי יהושע אסור לצייר צורת אדם.

מותר לצייר צורת דרקון¹⁰², ולרשב"א אם יש לו ציצין (-סנפיר, וי"מ שערות) בין פרקי הצוואר אסור, וכן הלכה שאם אין לו ציצין מותר (אפילו אם נמצא תנא שחולק. תוד"ה הלכה).

מ"ג רבן גמליאל עשה דמות צורות לבנות לצורך עדות החודש, לשאול לעידי המולד 'הכזה ראית או כזה' לראות אם דבריהם מכוונים.

הגמ' שואלת שאסור לעשות כדמות המשמשים לפני ד' דכתיב "לא תעשון איתי".

והגמ' מתרצת שלא אסרה תורה אלא שמשים שאפשר לעשות כמותם ממש, (ורב יהודה בריה דרבי יהושע לומד מ"אית" שרק אותי אסור אבל שאר שמשים מותר), וכמו שמצינו שאסור לעשות בית כתבנית היכל, או אכסדרא כתבנית אולם (שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית, ומ"מ קרי ליה פתח¹⁰³. תוד"ה אכסדרה), או חצר כתבנית עזרה, או שלחן כתבנית השלחן, ולא מנורה עם ז' קנים אפי' משאר מיני מתכות, דדריש כלל ופרט וכלי דהמנורה כשרה רק ממני מתכות, אבל מותר לעשות מנורה עם יותר או פחות משבע קנים, (ולרבי יוסי ברבי יהודה אסור אף של עץ, מפני שכך היתה מנורת בית חשמונאי לאחר שטימאו היוונים את ההיכל ונטלו כל כליו וגברה יד בית חשמונאי וניצחום, דדריש רבוי ומיעוט ורבוי, "ועשית מנורת" ריבה, "זהב טהור"

עליהם רבנן כמו על האילן עצמו. רש"י. עוד ביארו התוס' (ד"ה בביצים) שהביצים אסורים מדרבנן שמא יעלה על האילן בכדי שלא יפלו), ואפרוחים הצריכים לאימן דינם כביצים, ורישא מיירי בעצים, וקסבר אין מעילה בגידולים, וגלי אהקדש דאסור מדרבנן, וכ"ש לאשירה דמדאורייתא נמי אסירא.

השוחט לשם השר הממונה על ההרים או הגבעות או הימים או הנהרות או המדבר, או למזל חמה או לבנה, או לכוכבים ומזלות, או למיכאל שר הגדול או לתולעת קטנה, הרי הבהמה אסורה.

דין המוצא כלים שיש עליהם צורה

המוצא כלים שיש עליהם צורה שיש לתלות שהיא נעבדה לעבודה זרה ונאסרו בהנאה, צריך לאבדם. ולהלן יבואר באלו צורות חוששים שנעבדו לעבודה זרה, ומיה הדרך לאבדם.

המוצא כלים שיש עליהם צורת מזל חמה או מזל לבנה או דרקון (-דומה לנחש, וכתבו התוס' (ד"ה המוצא) שצורת דרקון אסורה אפילו בפני עצמה, וקמ"ל שאפילו כשהיא על הכלים הם עובדים לה), יולכים לים המלח, דצורות אלו הם חשובות ועושים אותם כדי לעובדם¹⁰¹, אבל שאר הצורות, אף שעובדים אותם כדאיתא לעיל שאפילו שלשול קטן נאסר, אין עושים אותם בשביל כך אלא לנוי בעלמא, ומספיקא לא גזרו עליהם, דא"כ אין לך דבר המותר. וכתב רש"י דמתני' כרבנן (מ: דס"ל שכל שאר צלמים מותרים. וכתבו התוס' (ד"ה יולכים) שלפירושו שם שר"מ אסור רק באנדרטי א"כ מתני' אף לר"מ, ולר"ת שמבאר שרבנן מתירים דווקא באנדרטי אבל כל שאר הצלמים אסורים, צ"ל דהיינו דווקא כשהם בפני עצמם, אבל כשהם על הכלים הם עשויים לנוי, מלבד בצורות הנ"ל. ועיין מ"ג: בשיטת רבי יוסי.

לרשב"ג רק כשהצורה על כלים שתשמישם לכבוד אסורים, אבל בשתשמישם לבזיון מותרים. לרב (מ"ג): מכובדים היינו למעלה מן המים על אוגני הכלי, ומבוזים היינו למטה מן המים בשוליים ובדפנות, ולשמואל גם שלמעלה מן המים הם מבוזים שמשמשים בהם למאכל ולמשתה, ומכובדים היינו שעל צמידים נזמים וטבעות, ובברייתא מבואר כדברי שמואל, (ומבואר שם שגם על קוסמסין (-סירים קטנים ממתכת) ועל מחמי מים ועל סדינים ומטפחות הוי מבוזים. ור"ת (תוד"ה שעל) גורס מטבעות במקום מטפחות, דסדינים ומטפחות היינו הך, ולכן מטבעות שיש בהם צורת עבודת כוכבים מותרים).

¹⁰² והיינו כשעושה אותה לנוי, אבל אם עושה אותה לעכו"ם כדי לעבודה אסור. ריטב"א.

¹⁰³ והתוס' בראש השנה כ"ד. כתבו שהרוח הרביעית לא היתה פרוצה במילואה, ומ"מ דמי לאכסדרה כיון שהפתח היה גדול מאד.

¹⁰¹ הרשב"א (הובא בר"ן ובנמוקי יוסף) אסר מכח זה צורת שתי וערב או צורת מניקה, מפני שרגילים לעובדם. וכתב הר"ן שדבריו צ"ע, דעושים צורות אלו לזכר בעלמא ולא עובדים אותם.

שאסור לעשות פרצוף אדם, אמנם אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרים, כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף.

אסור לעשות דמות ארבעה פנים פני שור ואדם ואריה ונשר בגוף אחד, כדוגמת חיות הקודש. וכן אסור לעשות כדמות השמשים שבמדור העליון כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת, דכתיב לא תעשון איתי, אבל חמה ולבנה הם במדור התחתון.

ביטול ע"ז-

עכו"ם גדול יכול לבטל עבודת כוכבים בין שלו בין של חברו. ואם אינו יודע בטיב ע"ז (כגון קטן) אינו יכול לבטל. ואם הכריחו לבטל (כמו רבי אלעזר הקפר שמצא טבעת וסטרו לעכו"ם גדול על לחיו כדי שיבטלה ורק אז הגביהה¹⁰⁷) הוי ביטול.

עבודה זרה שנאבדה אין תולים שבעליה ביטלה (אף שהמוצא בסרטיא ופלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויים שם הרי אלו שלו מפני שהרבים מתייאשים מהם), מפני שהעכו"ם תולה שעכו"ם אחר יעבדה, או שימצאנה ישראל ימכרנה לעכו"ם שיעבדה כיון שדמיה יקרים. וכתבו התוס' (ד"ה אידי) שאם שמבאר לקמן (נ"ג), שאם מכרה או משכנה העכו"ם לישראל מותרת משום דבטלה, ולא אומרים שהישראל ימכרנה לעכו"ם, שאני הכא שמלבד חשש זה חוששים שימצאנה עכו"ם.

חשד עבודה זרה - מותר להתפלל בבית כנסת שהעמידו בו העכו"ם צלם, דאין חושדים ברבים, ומה שרבן גמליאל השאיר אצלו דמות צורות, י"ל שכיון שהיה נשיא היו מצויים אצלו רבים, או שזה היה עשוי מפרקים ולא היה מחברם אלא בזמן בדיקת העדים, וכל יומא לא חזו לה וליכא חשדא.

מחלוקת רבי יוסי וחכמים אם אפשר לטחון

ולזרות ע"ז

הגמרא ממשיכה לעסוק בענין דרך ביעור הע"ז, דאיתא לעיל (מ"ב): 'המוצא כלים ועליהם צורת חמה וכו' יוליכם לים

¹⁰⁶ ואף שהבורא יתברך אינו גוף, הכונה לדמות שבה הוא נגלה לנביאים. רבינו חננאל וריטב"א ור"ן. והנמוקי יוסף מבאר ש'אותי' הכונה למשה רבינו.

¹⁰⁷ וביאר הרא"ה שאם היה מגביהה לפני הביטול היתה עבודה זרה של ישראל שלא מועיל בה ביטול, והוכיח מזה שישאל שקנה חמץ מן הנכרי בפסח אע"פ שהחמץ אסור בהנאה הוא נאסר לעולם כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. והר"ן כתב שהזכיה מועילה מפני שהנכרי יכול לבטלה.

מיעט, מקשה תיעשה המנורה" חזר וריבה, ריבה כל מייל ומיעט חרס, ואמרו לו ששם עשאוה משפודים של ברזל מחופה בדיל, וכשהעשירו עשאוה מכסף, וכשהעשירו יתור עשאוה מזהב).

הגמ' שואלת שמופורש בברייתא שאסור לעשות חמה לבנה כוכבים ומזלות, (אפילו בצורה שאינה בולטת, ורק בפרצופים וכדומה אסור רק בבולט. תוד"ה והא).

הגמ' מתרצת שאחרים עובדי כוכבים עשו זאת לרבן גמליאל. ואף דאמירה לעובד כוכבים אסורה מדרבנן אפילו בדבר שאינו איסורי שבת, י"ל דמצוה שאני. ויש שהיו רוצים להחמיר שלא להתחייב עובד כוכבים בחותם שיש בו צורת אדם בשביל חוב, אא"כ היה העובד כוכבים מביא לו מעצמו, וכן שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת, אמנם יש סמך להתיר, דבהלכות גדולות מבואר דמייירי רב יהודה [לקמן בטבעת] בצורת דרקון, ושם שייך חשדא טפי מנאחרני, ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידיים ורגלים¹⁰⁴. תוד"ה שאני.

הגמ' שואלת שמצינו שרב יהודה אמר לסמא עין - לפחות צורה) של צורה שאחרים עשו לו.

הגמ' מתרצת ששם היה החותם בולט, שאסור להניחה משום חשד שלא יאמרו לה הוא עובד (ולא משום חשד עשייה. תוד"ה והא. ומייירי בפרצוף אדם¹⁰⁵), (ומותר לחתום בה כי הבליטה עושה שקע בשעוה, וחותם שקוע מותר להניחו ואסור לחתום בו כי בשקוע נעשית בליטה בשעוה), וביחיד יש חשד.

עוד מתרצת הגמ' שמותר לעשות כדי להתלמד, דכתיב "לא תלמד לעשות" אבל אתה למד להבין ולהורות.

אסור לעשות פרצוף אדם, דכתיב "לא תעשון איתי" - לא תעשון אותי¹⁰⁶, אבל שאר הפרצופים מותרים. וכתבו התוס' (ד"ה לא תעשון) שאף שאסור לעשות אפילו פרצוף אדם, איצטריך לאסור דמות שמשים שבמרום, כיון שאין למעלה שום מלאך ושרף ואופן וכרוב כדמות אדם ממש, ואיצטריך לאסור לעשות דמות ארבעה פנים יחד, לחייב אף כשמצא פרצוף אדם והשלים לד' פנים, אי נמי לעבור בשני לאוין. עוד כתבו התוס' דדרשא ד"לא תעשון איתי" איתא אליבא דכולי עלמא, וכן הלכה

¹⁰⁴ וכ"כ הרא"ה ש שמותר לעשות או להשהות צורת ראש אדם בלי שהגוף שלם. והסמ"ג כתב שאין להקל בזה.

¹⁰⁵ והרמב"ן כתב שצורה בולטת אסור לעשות אף בצורות שאין איסור לציירם. ויש אסורים גם בזמננו להחזיק בובות בצורת אדם, ומצריכים לפגום את הצורה.

מופלאה. ובערוך (תוד"ה מפליא) פירש מלשון (לעג), ואמרו לו שנחל קדרון אינו מגדל צמחים, והיינו בחלק מהמקומות, שהרי דם הקרבנות (-דמים החיצוניים ודמים הפנימיים ששייריהם נשפכים על יסוד מזבח החיצון ויורדים מהיסוד לרצפה) מתערבים באמה (-סיוחן של מים שהיה בעזרה) ויוצאים לנחל קדרון, ונמכרים לגננים לזבל גינותיהם, ויש בזה מעילה (לאו דווקא מעילה, דאין מעילה בדם קדשים, אלא אסור להנות מהם בלי לשלם). והקשו התוס' (ד"ה נחל קדרון) דבחולין (פ"ח:): מבואר שאין מכסים דם בשחיקת כלי מתכות מפני שאינו מגדל צמחים, ומבואר שבכל מקום אינו מגדל צמחים, וצ"ל שדווקא לבד אינו מגדל צמחים, אבל אם מזבל בו את הקרקע הוא גורם ומסייע להצמיח. אי נמי רק כשנשרף כמו העגל הוא מגדל צמחים, ובכסוי הדם מיירי בלא שריפה¹⁰⁹. עוד כתבו התוס' (ד"ה מקומות) דהוי מצי לשינויי שהגננים לא היו מנחל קדרון אלא ממקום אחר.

וטען רבי יוסי שחזקיה כתת את נחש הנחשת לפרסומי מילתא, מפני שהיו ישראל מקטרים לו, (ולא מוזכר שהשליכו לים המלח¹¹⁰). תוד"ה והלא). ואמרו לו שהנחש היה משל משה, כדכתיב "עשה לך", וא"כ אין ישראל יכולים לאוסרו והוא מותר בהנאה, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומ"מ כתתו מפני שהיו טועים בו.

וטען רבי יוסי שדוד כתת ע"ז של הפלישתים, וענו לו ששם היה מותר אפילו להנות, כיון שבא איתי הגיתי שהיה עכו"ם וביטל את הע"ז, (והקשו התוס' (ד"ה כאן) למה דוד לא לקח כבר מתחילה עכו"ם שביטלה בעל כרחו, כר"א הקפר (מ"ג), וכן הקשו לאביי (מ"ב). דס"ל שישאר יכול לבטל ע"ז של עכו"ם ע"י שבירה למה לא שברוה. ותירצו שיש חילוק בין ע"ז של ע"ז לע"ז של מתכת). ולפני שביטלה איתי הגיתי שרפו את הע"ז. וכן מצינו שדוד שם בראשו עטרה שהיתה של הע"ז, והיינו אחרי שביטלה איתי הגיתי¹¹¹. י"א שלא הניחה ממש שהרי כתוב שהיתה שוקלת ככר זהב, וי"א שהיה שם אבן שואבת מעל כסא המלכות (תוד"ה אבן), וי"א שהכונה שהיתה בה אבן יקרה ששוה ככר זהב. ואמר דוד "זאת היתה לי (-לעדות) כי פיקודיך נצרת", שהיה מניחה במקום תפילין והיתה הולמתו (וזה נס גדול, דשם אין הראש עגול והיא היתה עגולה ואעפ"כ היתה מכוונת ומיושבת בראשו. תוד"ה שהיה), ולידה היה מניח תפילין, שהרי יש בראש מקום והיינו החריץ למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של

המלח, וכאן מובאת דעת רבי יוסי בזה, והמו"מ בין רבי יוסי לחכמים בענין זה.

שיטת רבי יוסי שהמוצא כלים שנעבדו לעבודה זרה ישחקם ויזרקם לרוח, או יטילם לים, כדי שלא ישל ישראל להנות מהם. ולחכמים אין לעשות כך לזרות לרוח, כיון שזה יעשה זבל, וכתב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם".

וכתבו התוס' (ד"ה שוחק) שמבואר בפסחים (כ"ח). שיטילם לים שאמר רבי יוסי הכונה לים המלח, ובביעור חמץ א"צ דווקא ים המלח, ושיטת רבי יוסף שחמץ כיון שהוא נזרק לשאר מימות בעי פירור, ועבודת כוכבים כיון שהיא נזרקת לים המלח לא בעי שחיקה, ורבי יוסף סובר להיפך, דחמץ דמאס לא בעי פירור, ועבודת כוכבים דלא מימאסא בעינן שחיקה, ומסתמא לרב יוסף בעינן שחיקה בעבודת כוכבים אף בים המלח¹⁰⁸. ולפי זה לרבנן אליבא דרבה ישחוק ויזרוק לשאר מימות, דלים המלח מהני אפילו בעיניה, ולרבנן אליבא דרב יוסף ישחוק ויזרה במקום שאינו מגדל צמחים.

עוד כתבו התוס' (ד"ה אמרו) שרבנן סוברים ד'זה וזה גורם' אסור, ורבי יוסי סובר שזה וזה גורם מותר, ומ"מ אף לרבי יוסי אסור לזבל שדה לכתחילה בזבל של עבודת כוכבים, כיון שהוא מתכוין ליהנות. והא דלרבנן בביעור חמץ זורה לרוח ולא חיישינן שיעשה זבל, שאני חמץ דכתיב ביה "לא יאכל" והלכך אינו אסור אלא כדרך הנאה גמורה, אבל בעבודת כוכבים כתיב "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" ואפילו כל דהו. אי נמי רבנן דהתם היינו רבי יוסי דהכא.

מ"ד. וטען רבי יוסי שמושה טחן והשליך את עפר העגל, ואמרו לו שמושה זרק את האפר למים דליכא למיחש לזבל, ולא השליכו לים מפני שהשקה את בני ישראל, כדי לבדוקם ע"י המים כסוטות שמי ששמה בליבו מת בהדרוקן, ומי שגיפף ונישק מת באסכרה, ומי שזיבח וקיטר נהרג בסיף. לתוס' (ד"ה אמר) טענת רבי יוסי היתה שהרי משה השליך את עפר העגל לנחל ולא זרקו לים, ודרך נהרות שנעשים מימיהם רפש וטיט על גדותיהם ושם עושה זבל, והוי כזורה לרוח, ואפ"ה לא חש משה רבינו לכלום, ואמרו לו חכמים שכוננת משה היתה לבדוקם כסוטות, ולא נשאר מן הזהב כלום, אבל ודאי אין שחיקה מועלת בשאר מימות.

וטען רבי יוסי שהמלך אסא שחק ע"ז וזרקה לנחל קדרון, (שעשתה אמו כמין זכרות לע"ז והיתה נבעלת לה כל יום, ו"מפלצתה" היינו מפליא ליצנות -ליצנות

110 והקשה התוס' רא"ש דהא כתיב "ואשיריהם שרפון באש" ולא כתיב שיזרקם לים. ותיריך דהתם בא לאשמועינן מצות שריפה, ואילו איסור הנאה נלמד מ"ולא ידבק בידך", אבל אצל חזקיה זה סיפור מעשה והיה לפסוק לפרש הכל.

111 וכתב בביאור הגר"א (יו"ד קל"ט ט') שמכאן המקור לפסק השו"ע (שם ב') שמועיל ביטול גם לנוי ע"ז, ולא רק לע"ז ומשמשיה.

108 ודעת התוס' בפסחים (כ"ח). שבין לרבה בין לרב יוסף בים המלח א"צ שחיקה, והמחלוקת היא אם רבי יוסי דיבר על ים המלח ושם א"צ שחיקה, או על שאר ימים ששם צריך שחיקה.

109 והקשה התוס' רא"ש דא"כ בעבודה זרה יבערה ע"י זריה לרוח בלא שריפה. ובתוס' ר"י מביירינא הקשה שהרי כל כלי מתכות עובר שריפה כשצורפים אותו באש.

ונחלקו רב אושעיא ורב חמא בר יוסף אם תשובת ר"ג היתה תשובה גנובה (לרש"י הכונה שדחהו בקש. והתוס' (ד"ה תשובה גנובה) כתבו שאין לפרש כך לאביי ורבה בר עולא שאומרים שאפילו ללא דברי ר"ג היה מותר, ולכן ביארו שהכונה תשובה עלובה ומכוסה ממנו, כמו "ותגנוב את לבבי" דמתרגם וקסיאת מיני, או שאינה גנובה.

י"מ שנחלקו על התשובה השלישית (שאינה נאסרת משום שמבזים אותה) אם היא נאסרת כמו בעל פעור, או דשאני התם שכן עבודתה.

ולאביי נחלקו על התשובה הראשונה (שהמרחץ קדם לע"ז), אם תשובה זו גנובה שהרי אסור לרחוץ בחצר ע"ז אם צריך להחזיק להם טובה, ואם א"צ להחזיק טובה מותר, (לרש"י כאן הדבר תלוי אם צריך להחזיק טובה. וכתבו התוס' שלקמן (נ"א:)) פירש רש"י שהדבר תלוי אם ניתן שכר, וכן פירש ר"ח, ור"ת סובר כרש"י כאן, דלשון 'בטובה' לא משמע בשכר, ויש מחלוקת (לעיל י"ג.) אם מותר להרויח את העבודת כוכבים. ולכן מתיר ר"ת מה שנהגו לאפות בתנור של כמרים ולטחון בריחים של מים שלהם, לא מביעיא בשכר דשרי דאין מחזיקין להם טובה, וגם לרבי יוחנן שאוסר להרויח את העבודת כוכבים, שאני הכא שהרווח הולך לכמרים ולא עושים בזה צרכי עבודת כוכבים, אלא אפילו שלא בשכר נמי מותר כיון שאין התנור והריחים בבית העבודת כוכבים עצמו, ואין בזה איסור הנאה, דאין הקדש לעבודת כוכבים עד שיקריב לפניו בתקרובת, וממילא גם אם הע"ז קדמה למרחץ היה מותר לו לרחוץ שם, או שאינה גנובה כיון שרחיצת ר"ג שהיה חשוב¹¹⁵ נחשבת כמו טובת אחרים וממילא לולא שהמרחץ קדם היה אסור לו לרחוץ שם.

ולרב שימי בר חייה נחלקו על התשובה השלישית (שאינה נאסרת משום שמבזים אותה) אם תשובה זו גנובה שהרי מצינו שאם רק והשתין בפני ע"ז וגררה בטיט ובצואה וזרק בה צואה אין זה ביטול לע"ז דכתיב

תינוק רופס, להניח ב' תפילין. וכן שאר מלכי בית דוד מי שהיה מניחה והיתה הולמתו היה בזה אות שהוא ראוי למלכות, אמנם לא היו מניחים אותה בקביעות אלא שעה אחת כדי לבדוק אם הוא ראוי למלכות. ואדוניה היה "מתנשא לאמר אני אמלוך" אך לא היתה הולמתו, (ועשה לו "רכב ופרשים, וחמישים איש רצים לפניו" כולם נטולי טחול מפני שהטחון מכביד, וחקוקי כפות הרגלים שנטלו הבשר מן העצם ולא היו מרגישים בקוצים וברקנים).

איך התרחץ ר"ג במרחץ של ע"ז

מ"ד: רבן גמליאל התרחץ בעכו במרחץ של אפרודיטי (-שם עבודת כוכבים שהמרחץ היה בחצירה¹¹²), ושאלו נכרי במרחץ¹¹³ איך זה מותר והא כתיב "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", ולא השיב משום שאסור להרהר בד"ת לפי שהאדם ערום, ואסור לענות אפי' בלשון לע"ז, שאע"פ שאינה בלשון הקודש לא בטלה הקדושה, וכשיצא אמר 'אין משיבין במרחץ', והסביר לו¹¹⁴ שטעם ההתר הוא שהמרחץ קדם לע"ז ולא כל הימנה שתהא גוזלת את הרבים¹¹⁵. ועוד שאין המרחץ נוי לע"ז דמרחץ אינו דבר נוי, אלא הע"ז נוי למרחץ ונמצא שהע"ז משמשתו והיא טפילה לו. ועוד שכיון שכל העם משתינים לפניו אינו דרך אלוהות ומותר. וכתבו התוס' (ד"ה תנא) שי"מ שהרי יש ג' בתים יש במרחץ (שבת י.), פנימי אסור גם בשאלת שלום, אמצעי מותר בשאלת שלום ואסור בדברי תורה¹¹⁶, והחיצון מותר גם בדברי תורה, והוא שאלו בבית הפנימי ושם לא השיבו כלום, וכשיצא מבית הפנימי לאמצעי השיבו אין משיבין במרחץ, ומשום דרכי שלום השיבו כך מפני איבת אותו הגמון, דהוי כמו שאלת שלום, וכשיצא לבית החיצון השיבו את טעמי ההיתר, דאף דברי תורה מותרים שם.

זה מלשון ירושה, א"כ האיסור משום גזל, ואם עושה זאת ברשות הישראל מותר, אבל למ"ד שזה אסור כנערה המאורסה קשה.

115 הקשה התוס' ר"ד שכיון שהסכימו בעלי המרחץ להציב שם צלם המרחץ נאסר. ולכן ביאר שהטעם השני הוא ביאור לטעם הראשון, שהמרחץ הוא עיקר והע"ז טפילה, ודלא כרש"י שביאר שהם תשובות נפרדות. וכתב רבינו יונה שלפי רש"י יוצא שאסור לרחוץ רק אם הע"ז קדמה והמרחץ הוא נוי לע"ז, ומהגמרא מוכח שאם הע"ז קדמה אסור אפילו אם הע"ז אינה נוי למרחץ, ולכן פירש ששתי הכונה בשתי התשובות הראשונות שאסור או היכא שהע"ז קדמה או היכא שהמרחץ הוא נוי לע"ז, ורק כאשר המרחץ קדם ואינו נוי לע"ז מותר. והריטב"א מוכיח כרש"י.

116 ודעת הר"ן שבאמצעי מותר גם לענות אסור או מותר בלא לפרש הטעם, מפני שמותר להרהר שם בדברי תורה.

117 ורבינו חננאל מפרש שהטובה היא שבגלל ר"ג הגיעו גם אחרים לרחוץ שם.

112 אבל אם היו מעמידים את הע"ז במרחץ עצמו היה אסור לרחוץ שם, כדאיתא במתני' לקמן (מ"ז:): שאסור להשתמש בבית שיש בו ע"ז אף אם הבית לא נבנה לשם ע"ז. ריטב"א.

113 מבואר מכאן שר"ג היה עם נכרי במרחץ. והנה איתא בפרקי דר"א שאסור להתרחץ עם הערל בבית המרחץ, דהרוחץ עם הערל כאילו רוחץ עם נבילה, וכתב המרדכי שמבואר בסוגין שאם הישראל נכנס קודם מותר, וכן מותר בריחוק ד' אמות, והרמ"א (יו"ד קנ"ג ב') פסק שאם הישראל קדם מותר, ובדרכי משה כתב שאפשר שלא אסור אלא בימיהם שהרי רגילים ללכת בלי מכנסים, ולא בזמן הזה. והט"ז כתב שבזמננו שאין טומאה וטרהר אין איסור אם ערוותו מכוסה, אבל אם אין ערוותו מכוסה צריך לצאת אפילו אם קדמו נכרי. והשי"ך מתיר בזמננו גם באין ערוותו מכוסה.

114 בגליון הש"ס מציין לטורי אבן (חגיגה י"ג): ששואל מהגמרא שם שאסור למסור דברי תורה לגוי, דכתיב "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". וכתב שלפי המ"ד (פסחים מ"ט): שמורשה

בה תפיסת יד אדם - שהאדם נטעה. ולר"ע הא דכתבי "ותחת כל עץ רענן" היינו למסור להם סימני המקום שהיו רגילים האמוריים לעבוד שם עבודת כוכבים שידעו שבמקום שיש הר גבוה וגבעה נישאה ועץ רענן יש שם ע"ז כדי שיחפשו שם ויבערו, ואף שא"צ לאבד את ההרים והגבעות עצמם, את העצים צריך לבער. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבירושלמי פריך מבית הבחירה¹¹⁹, ומסיק שעל פי נביא נבנה שם¹²⁰. עוד כתבו התוס' (ד"ה אמר ר"ע) שריה"ג היה תלמיד חבר של ר"ע.

הגמרא שואלת במה נחלקו רבי יוסי הגלילי ות"ק.

שיטת רמי בר חמא בשם ריש לקיש שת"ק סובר שציפוי הר אין דינו כהר ולכן הוא נאסר¹²¹, ולריה"ג צפוי הר הרי הוא כהר מפני שהוא בטל להר.

וכתבו התוס' (ד"ה תנא קמא) שאף שתקרובת הר מותרת קאסר הכא תנא קמא ציפוי הר, דמיירי הכא בציפוי הנעבד אגב ההר, ולריה"ג גם זה מותר מפני דחשיבנא ליה למחובר כהר עצמו. והא דמייתי ת"ק קרא דלא תחמוד לאסור ציפוי, אף דקרא לא מיירי קרא אלא בנוי עבודת כוכבים, י"ל שכמו שני עבודת כוכבים אסור מטעם תלוש ע"ג דאיכא בהו חדא לטיבותא דאינו נעבד, הכי נמי נאסר ציפוי הר אם הוא נעבד, אע"ג דאיכא חדא לטיבותא שהוא מחובר, אי נמי י"ל דקרא אסמכתא בעלמא. והקשו התוס' שכאן מבואר שציפוי הר אסור ותקרובתו מותרת, ובתמורה (כ"ח:) גבי נעבד דבעלי חיים משמע שאף שתקרובת בעלי חיים הנעבדים אסורה, ציפויים לא נאסר אלא לגבוה. ותיריך ר"י דבתמורה מיירי בציפוי שאינו נעבד ואינו עשוי אלא לנוי בעלמא, אי נמי י"ל שהגמרא בתמורה היא לריה"ג שמתיר ציפוי הר אפילו נעבד. ונראה לר"י דלרמי בר חמא כולוהו תנאי דמתניתין אית להו אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור.

מ"ה: לרב ששת לכו"ע ציפוי הר אינו כהר ואסור, ונחלקו באילן שנטעו ולבסוף עבדו, שלת"ק מותר, ולריה"ג אסור¹²², דלא דמי להר, כיון שיש תפיסת יד אדם בנטיעת הגרעין, ולכן התוספת שגדלה אחרי שהשתחוה לאילן אסורה, אבל מה שגדל מעיקרא מודה ריה"ג דשרי, וגם רבי יוסי ברבי יהודה סובר שאילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, (ולכן הוקשה לו מה נתמעט מ"תחת כל עץ רענן", מתי אין העץ נאסר, ותי' שהכונה כמו שפירש ר"ע וכו"ל), והא דכתבי "ואשיריהם תשרפון באש" היינו אילן

"והיה כי ירעב והתקצף וקילל במלכו", או שתשובה זו אינה גנובה מפני שדווקא שם אסור מפני שזה לזמן מסוים, וכאן זה דבר קבוע.

ולרבה בר עולא נחלקו על התשובה הראשונה (שהמרחץ קדם לע"ז), אם תשובה זו גנובה שהרי מצינו שהאומר בית זה לע"ז אינו כלום, דאין הקדש לע"ז באמירה עד שיקריבנה לפניו בתקרובת, או שתשובה זו אינה גנובה, שאף שהמרחץ לא נאסר מ"מ נוי מיהא איכא ואסור ליפות ע"ז אף היכא שאין אסור הנאה. רש"י. והתוס' (ד"ה וכו') כתבו שמבואר לקמן (נ"א:) שנוי ותכשיטי עבודת כוכבים אסורים, וא"כ אסור להשתמש במרחץ מדרבנן מפני שהוא נוי עבודת כוכבים, ולכן הוצרך ר"ג לומר שהמרחץ אינו נוי עבודת כוכבים.

איסור ע"ז בתלוש ובמחובר

ישנם ג' סוגים של עבודה זרה: א' מחובר לקרקע, והיינו הרים וגבעות ואילנות מחוברים שעובדים להם. ב' תלוש, וזה כולל גם דבר שהיה תלוש וחברו אותו לקרקע כמו בית. ג' בעלי חיים. ולהלן יבוארו כללי האיסור בתלוש ובמחובר, מה נאסר בכל דבר.

מ"ה. נכרים העובדים את ההרים או הגבעות,

ההרים והגבעות מותרים לחציבה ולזריעה, ומה שעליהם כגון אם ציפום זהב וכסף נאסר, שנא' "לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך". ואף שאין לזה שם עבודת כוכבים, דהשוחט להר לא חשיב זבחי מתים (א"כ שחט לשם המלאך הממונה על ההרים), מ"מ גזירת הכתוב היא כיון שעובדיהם מתכוונים לשם עבודה זרה¹¹⁸, והם חייבים סייף. רש"י. ור"ת (תוד"ה אלהיהם) מקשה שאם אין לזה שם עבודת כוכבים למה עובדיהם חייבים סייף. ולכן סובר ר"ת שיש לזה שם עבודת כוכבים, ותקרובתן אסורה, ולכן עובדיהם בסייף, והא דדרשינן ולא ההרים אלהיהם קאי אאבד תאבדון, והיינו שאין צריך לעקור ההרים, ורק כששוחט רחוק מן ההר לא חשיב זבחי מתים. ושיטת ר"י כרש"י.

לרבי יוסי הגלילי לומדים שמחובר לא נאסר מדכתיב "את אלוהיהם על ההרים הרמים ועל הגבעות" ולא ההרים והגבעות אלוהיהם. ואשירה אסורה מפני שיש

118 וכפרו בעיקר. תוס' רא"ש.

119 דאיתא בברייתא שהכנענים לא הניחו הר וגבעה שלא עבדו אותה, ואף שההרים לא נאסרו, היינו להדיטו, אבל לגבוה אסירי.

120 ועל פי הנביא נודע שעל הר המוריה לא עבדו ע"ז. רמב"ן. והחתם סופר מביא מדרש שמבואר שם שבתחילה היה שם עמק, וכשרצה הקב"ה להשרות שכינתו שם אמר אברהם אין דרכו של מלך לשכון בעמק והתפלל על כך ונעשה הר. והביא שרבו ר' נתן אדלר ביאר שמתחילה היה שם עמק כדי שלא יעבדו שם ע"ז והמקום יאסר לבנין בית המקדש, וכאשר נעשה המקום הר

הקדישו אברהם לבית המקדש, וגם אם אח"כ עבדו שם ע"ז המקום לא נאסר, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

121 ואפילו אם לא עבדו את הצפוי הוא אסור משום גזירת הכתוב. ש"ך יו"ד קמ"ה ו'.

122 איתא בברייתא (לקמן נ"א:) שלרבי ישמעאל עבודה זרה של עכו"ם נאסרת רק משעת עבודה, ולר"ע כבר משעת עשייה. וכתב הרמב"ן דסוגין כר"ע, דלרבי ישמעאל אין חומרא במה שנטעו ולבסוף עבדו. ודעת הר"ן שגם לפי רבי ישמעאל יש חומרא במה שנטעו מתחילה לכך.

לבהמה שכן בעלי חיים הלכן חשיבא ולא מיתסרא, הר יוכיח, הצד השווה שבהם שכן אין בהם תפיסת יד אדם ומותרים, ובהכרח שטעם ההתר הוא שאין בהם תפיסת יד אדם, שהרי הטעמים האחרים לא שייכים בשניהם, ומזה לומדים שגם אבנים שנדלדלו מותרים. (ומבהמה רגילה א"א ללמוד, שהרי לא נשתנתה מברייתה¹²⁵). או שלומדים מבהמה תמה ואילן יבש שנשתנה מברייתה ואפ"ה אינו נאסר לרבנן דפליגי על רבי יוסי ברבי יהודה, הצד השווה שבהם שאין בהם תפיסת יד אדם לשם עבודת כוכבים, דתפיסה דנטיעה דמעיקרא אינה נחשבת תפיסה לרבנן, כיון שנטע גרעין, (ומיירי באילן שעלה מאיליו ממשות ימי בראשית, דאי לאו הכי נטיעת האילן שממנו יצא הגרעין נחשב תפיסת יד אדם. תוד"ה מבהמה) ולרבי יוסי ברבי יהודה דחשיב ליה תפיסה ואסר ליה, משכחת לה באילן שעלה מאיליו, דאפילו לרבי יוסי לא מיתסר כל זמן שלא עשה מעשה בגופו. ולמ"ד שאבני הר שנדלדלו אסורות, לפינן מ"שקף תשקצנו ותעב תתעבנו" לא ללמוד להתיר.

כמה ספיקות בדיני ע"ז

זקף ביצה להשתחוות לה - חזקיה מסתפק מה הדין בזקף ביצה כדי להשתחוות לה, ואין הכרח לומר דאיירי בנשתחוה לה והספק הוא אם הזקיפה היא מעשה או לא, די"ל שמספיק השתחויה בלי זקיפה, והספק הוא היכא שזקף כדי להשתחוות ולא השתחוה, ועכו"ם השתחוה לה, והספק הוא שהרי בזקף לבניה כדי להשתחוות לה ובא עכו"ם והשתחוה לה אסורה ולא אמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כיון שגילה דעתו דניחא ליה בעבודת כוכבים, והנכרי עשה שליחותו¹²⁶, וא"כ ה"ה בב"צה, (ואף שלבינה נאסרת לכו"ע, שהרי היא נעשית בידי אדם, לומדים משם שגילוי דעת מועיל), או דשאני התם דמינכרא זקיפתה מפני שרוחבה יותר מעוביה וכשהיא זקופה נראית גבוהה ואיכא גילוי דעת. תיקו. והיכא שלא השתחוה לה יש מחלוקת (רבי ישמעאל ורבי עקיבא לקמן נ"א): אם עבודת כוכבים של ישראל נאסרת בלי עבודה כלל או לא.

עוד משמע ברמב"ם שאם לקחם למקום אחר הם נאסרים, דחשיב תפיסת יד אדם, ובריטב"א מתיר גם ככהאי גוונא, דלא חשיב תפיסת יד אדם.

וכתב הראב"ד שאם נעקרו ע"י בעלי חיים אסורים.

125 ואף שמבואר בב"ק (צ"ו): שבהמה והזקינה הוי שינוי בגזילה, שאני התם דכתיב "והשיב את הגזילה אשר גזל" - כעין שגזל, אבל לשאר דברים מה שהבהמה גדלה לא נחשב שינוי. ריטב"א.

126 ואף שאין שליחות לעכו"ם, ועוד דאין שליה לדבר עבירה, הכונה כאן שעשה רצונו של הישראל, וממילא לא חשיב אוסר דבר שאינו שלו. תוס' רי"ד.

שנטעו מתחילה לכך, ונחלקו אם לדרוש מ"ואשיריהם תגדעון" לאסור אילן שנטעו ולבסוף עבדו, או שלומדים מזה שגידוע ע"ז קודם לכיבוש הארץ, וכיבוש הארץ קודם לביעור הע"ז, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד דין זה מ"אבד תאבדון" אבד ואח"כ תאבדון, ורבנן לומדים מזה שהעוקר ע"ז צריך לשרש אחריה, ורבי יוסי ברבי יהודה לומד שצריך לשרש מ"ואבדתם את שמם מן המקום ההוא", ולרבנן לומדים משם שצריך לכנות שם לע"ז, לגנאי ולא לשבח¹²³, דהא כתיב "שקף תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא".

וכתבו התוס' (ד"ה והכא) שרש"י מפרש בכל הסוגיא דמיירי שנטעו גרעין, אבל אם נטעו אילן אסור לכו"ע, ובנטעו גרעין קמיפליגי, דת"ק סבר דכיון שנטעו גרעין שלא לשם אשירה אין זו תפיסת ידי אדם, ור' יוסי הגלילי סבר שאפילו בנטעו גרעין אסור, דלא דמי להר שלא היה בו תפיסת אדם כלל, ושיטת התוס' שאם נטעו גרעין שרי לכו"ע, דאין זה תפיסת יד אדם, ונחלקו בנטעו אילן, דלרבנן אינו אסור משום תפיסת יד כיון שלא נטעו מתחילה לכך, דהשרשת הקרקע מבטלת התפיסה.

מ"ו. נכרים העובדים את ההרים והגבעות, אף שההרים והגבעות לא נאסרו, מ"מ עובדיהם נהרגים **בסייף** דבני נח נצטוו על עבודת כוכבים, וכל מיתה האמורה בן נח היא סייף.

אבני הר שנדלדלו - נעקרו מאליהן¹²⁴, ועכו"ם השתחוה להם, נחלקו בני רב חייא (-יהודה וחזקיה) ורבי יוחנן אם הם מותרות או אסורות. למ"ד מותרות לומדים דין זה מצד השווה מבהמה בעלת מום (שאינה נאסרת בהשתחויה, דמדאסר רחמנא נעבד לגבוה דכתיב "מן הבקר" ולא כל הבקר, מכלל דלהדיוט שרי, דאי אסור להדיוט א"צ קרא לגבוה, דכתיב "ממשקה ישראל" - מן המותר לישראל) ומהר, שאם תפרוך מה להר שכן מחובר, בהמה בעלת מום תוכיח (שאינה נאסרת להדיוט אם לא עשה מעשה. והא דאמרינן לקמן (נ"ד). שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, ה"ה לשל עצמו, וקמ"ל התם שאם עשה מעשה אוסר גם בשל חבירו, אי נמי קמ"ל שאף לגבוה אינה נאסרת בלי מעשה. תוד"ה בהמה), ואם תפרוך מה

123 כתב הטור (יו"ד קמ"ו) שהמוצא ע"ז צריך לשרש אחריה ולכנות לה שם גנאי. ובפרישה מביא מהמהרש"ל שדין זה שצריך לכנות שם גנאי הוא דווקא בארץ ישראל ולא בחו"ל. והט"ז תמה על החילוק וכתב שזה טעות סופר, ובנקודות הכסף כתב שטעם החילוק הוא משום שדין זה נלמד מדכתיב "ואבדתם את שמם מן המקום ההוא", משמע שדווקא במקום ההוא צריך לכנות לה שם גנאי.

124 הרמב"ם (ע"ז ח' ב') פוסק להתיר אבני הר שנדלדלו ועבדן במקומם, והכסף משנה כתב דמיירי בלא נעקרו לגמרי, והט"ז (יו"ד קמ"ה ב') כתב שהרמב"ם מדבר בנעקרו לגמרי, דלקמן (נ"ט). הגמרא מדמה אבנים שנדלדלו למים שנתלשו ע"י גל, והיינו עקירה גמורה.

הגמרא מתרצת דשאני התם שודאי לא בא ר"ע לומר שחטיטה לא דוחה שבת, דהא כתיב "במועדו" אפילו בשבת, אלא בא ר"ע להזכיר לרבי אליעזר מה ששכח שהוא עצמו אסר הזאה בשבת, וחשב ר"ע שאם יראה שפשוט לר"ע שהזאה לא דוחה שבת, הוא יזכר בכך, אמנם רבי אליעזר לא נזכר, וענה לו עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה "בין הערבים במועדו" ואפילו בשבת, וענה לו ר"ע הבא לי מועד להזאה ולהבאתו מחוץ לתחום כמו שיש מועד לשחטיטה, ולא אמר לו מקובלני ממך שהזאה אינה דוחה שבת, דאינו דרך ארץ, דכסיפא ליה מילתא, וכעס ר"א על ר"ע ואמר לו עקיבא בשחטיטה השבתני בשחטיטה תהא מיתתך, וענה לו ר"ע שממנו הוא שמע דין זה.

המשתחוה לקמת חיטים - רמי בר חמא מסתפק את"ל
יש נעבד במחובר אצל גבוה האם קמה שהשתחוה לה כשרה למנחות, כיון שנשתנו ולא נאסר לגבוה אלא כשהוא בעיניה, או שהיא פסולה למנחות דאין שינוי בנעבד, ולהדיט דאי מותר, דאין מחובר נאסר להדיט. ויש גורסים המשתחוה לחיטים קמחן מהו למנחות, וא"א לומר כך, דחיטים תלושים שנעבדו נאסרו אף להדיט אפילו למ"ד דבעינן תפיסת יד אדם בתלוש, דהא איכא תפיסה טובא בקצירה עימור ודישה, וכ"ש דאסור לגבוה, ושינוי לא מתיר דבר שנעשה עבודת כוכבים¹²⁸, דכתיב "והיית חרם כמוהו" – כל שאתה מהווה ממנו הרי הוא כמוהו, ואפילו שאר איסורי הנאה נאסר כל הנעשה מהם, דהא הנאה היא. רש"י. והקשו התוס' (ד"ה יש) דכיון דיליף מאתנן, וגבי אתנן דרשינן במרובה "הם" ולא שיינויהם, דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ומהיכן נלמד לאסור נעבד במחובר לאחר שנשתנה, ותיצרו התוס' שבאמת מדאורייתא יש שינוי בנעבד כמו באתנן, והספק הוא דמשום [חומרא] דעבודת כוכבים יש לאסור מדרבנן אע"ג שנשתנה.

והא דאיתא בתמורה שלת"ק כל אלו האסורים למזבח כגון מוקצה ונעבד ולדויתיהם מותרים, ור"א אוסר, וקס"ד דמיירי בבהמה מעוברת שרבעה או שהשתחוה לה, ונחלקו אם יש שינוי בנעבד, והולד נחשב שינוי, דמעיקרא עובר והשתא בהמה, (ומשמע שלגבי הבהמה שילדה לא חשיב שינוי, ולגבי שינוי קונה מבואר בב"ק (צ"ה). דחשיב שינוי, ויש לחלק דלגבי תקנת השבים דווקא מהני, ולא לגבי מזבח. תוד"ה כל), אין משם ראיה, דהא איתמר עלה שהמחלוקת היא כשנרבעו ואח"כ נתעברו (והיינו נרבעו בהיותם בני ג' שנים, דאם נרבעו קודם לכן אינן מתעברות. תוד"ה כשנרבעו), ונחלקו אם זה וזה גורם מותר או אסור, אבל כשנרבעו אחר שעברו אסורים לכו"ע דהיא וולדה נרבעו, ואע"ג דנשתנה, שינוי בנעבד לא מוציא מאיסורו, וחיטים שנעבדו דמי לעיברו ולבסוף נרבעו. ולל"ב הגמרא דוחה די"ל שהעובר נחשב בהמה גם לפני הלידה אלא שדלת הרחם סגורה בפניו ולא חשיב שינוי,

מ"ו: אבנים למזבח מהר שהשתחוה לו - רמי בר חמא
מסתפק אם אבני הר שהשתחוה לו פסולים למזבח, דלגבוה יש נעבד במחובר כמו שבעלי חיים אסורים לגבוה אע"פ שהם מותרים להדיט, או לא דיש לחלק בין בעלי חיים למחובר (תוד"ה יש), ואף את"ל שלגבוה יש נעבד במחובר¹²⁷, יש לדון האם האבנים נאסרו למזבח אף שאינם הקרבן עצמו, וזה תלוי אם מכשירי קרבן כקרבן או לא.

רבא רוצה ללמוד מאתנן שאף שהוא מותר בתלוש להדיט מ"מ אסור בגבוה למחובר אפילו למכשירי קרבן, דכתיב "לא תביא אתנן זונה ומחירי כלב בית ד'" ומשמע שזה נאסר אפילו לבנין הבית, וכתיב אתנן סתמא, לא שנא תלוש לא שנא מחובר, נעבד שאסור בתלוש להדיט כ"ש שאסור במחובר לגבוה.

רב הונא בריה דרבי יהושע שואל שנלמד מנעבד שאף שהוא אסור בתלוש להדיט מותר לגבוה במחובר, שהרי אין פסוק להדיא לאסור אתנן במחובר לגבוה, ורק מדכתיב בסתמא אתה בא לאוסרו, ונימא איפכא דהא קרא סתמא שרי נעבד במחובר, ונדרוש מ"אלוהיהם על ההרים" ולא ההרים אלוהיהם להתיר אף לגבוה, ומזה נלמד להתיר אתנן במחובר, ומ"בית ד' אלוקיך" (לא נלמד שבית שהוא מחובר נאסר ונדרוש לא תביא אתנן של בית שאם נתן לה בית באתננה אסור להקדישו לצורך בנין הבית. רש"י. והתוס' (ד"ה ואי) הקשו שהרי בית נחשב תלוש לענין ע"ז, ולכן ביארו דמיירי שנתן לה עצים ואבנים לבנות בית, וסתם עצים ואבנים שבונים מהם רגילים להיות מחוברים במקומם. ויישבו שיטת רש"י דכתב רחמנא בית ולא חילק בין בית בנוי לבית חצוב במערה שלא היה שם תלוש מעולם), אלא לשיטת ר"א לומדים שאתנן כשר לפרה אדומה שאינה נכנסת לביהמ"ק אלא נשחטת בהר הזיתים דכתיב "והוציא אותה אל מחוץ למחנה", ולרבנן לומדים שאתנן פסול לריקועים (-טסי זהב שעושים ציפוי לכותל ההיכל ובית קדשי הקדשים), דכיון שזה לנוי זה נאסר.

רבא דוחה שלומדים ק"ו לחומרא ולא לקולא.

הגמ' שואלת מדין הזאה על טמא שחל שביעי שלו בערב פסח שחל בשבת, שרבי אליעזר לומד לחייבו להזות ולהקריב קרבן פסח, דאם שחטיטה דאורייתא דוחה שבת כ"ש שהזאה שהיא דרבנן דוחה שבת ויזה עליו ויתחייב בפסח, ור"ע פוטרנו מפסח, ואמר לרבי אליעזר שאם הזאה שהיא שבות אינה דוחה שבת, כ"ש שחטיטה שהיא דאורייתא, ומבואר שר"ע דורש לקולא.

128 ורבינו חננאל גורס המשתחוה לחיטים, וביאר התוס' ר"ד שטחינת החיטים ע"י עכו"ם נחשבת ביטול לע"ז, כמו בשבר את הע"ז, והספק הוא אם הם מותרים גם לגבוה אף שנעבדה בהם עבירה.

127 והקשה בתוס' ר' יהודה מבירינא איך שייך קרבן ממחובר. ותיירך דהיינו אליבא דרבי שסובר (מנחות ק"ו): שהמתנדב עצים הם טעונים קמיצה מליחה והגשה.

דמו או לא, ואת"ל דכקרבן דמו היכא שנשתנה כשצבעוהו האם שינוי בנעבד מתירו לגבוה, או תכלת לציצית וכספקו דריש לקיש לעיל האם הוא מאוס לגבוה, והאם קרניה כשרים לחצוצרות לשיר של קרבן, והאם שוקיה כשרים לחלילים (והא דאיתא (מנחות כ"ח).) החצוצרות באות מעשת של כסף, ולא ממיני מתכות או מקרן, מיירי בחצוצרות שתוקעים בהם הכהנים, והכא מיירי בשל המשוררים הלויים. תוד"ה קרניה), והאם מעיה כשרים לפארות (-נימים של כינור), והיינו למ"ד (סוכה נ:). עיקר שירה בפה, והספק הוא האם מותר כיון שזה בסומי קלא בעלמא, או שאפילו הכי אסור דמאיסי, ואפילו את"ל שבדקל הלולב מותר, הכא כיון שזה לצורך קרבן מאיס טפי, אבל למ"ד עיקר שירה בכלי ודאי אסור.

המשתחוה למים - אם השתחוה לספל ודאי המים נאסרים, דלמים הוא השתחוה ולא לבבואה, ואם השתחוה למי מעין שאינו נאסר להדיטו כיון שהוא מחובר, יש להסתפק אם הוא השתחוה למים הראשונים ולא נאסרו המים הבאים לנסכים, או שכוונתו להשתחוות לזרם המים וכל המים שבמעין נאסרו. והיינו במים הנובעים מחצירו (ואינם יוצאים משם, דאם הם יוצאים בני העיר מסתפקים מהם, והווי של רבים. תוד"ה לא), אבל מים של רבים אינם נאסרים.

מ"ז: מי שהיה כותלו סמוך לעבודה זרה והבית עצמו נעבד **ונפל**, אסור לבנותו מפני שהוא בונה כותל לע"ז, אלא כונס ד' אמות לתוך שלו ובונה, ובמקום שיתפנה יעשה בית הכסא לתינוקות, או שימלאהו בקוצים וברקנים, כדי שלא ירויח לעבודה זרה¹³¹, (ולא יעשה שם בית הכסא לגדולים ואפי' ללילה, כיון שבית הכסא בעי צניעותא, וצנוע לא נפנה בלילה אלא במקום שהוא נפנה ביום). ואם חצי הכותל היה בתוך שלו, נדון מחצה על מחצה והיינו שצריך שהמקום שלו יהיה מרוחק ד' אמות מהכותל¹³². והאבנים והעצים והעפר (אפילו החצי של ישראל, דאין ברירה¹³³) מטמאים כמו שרץ שנא' "שקץ תשקצנו", ושרץ אינו מטמא במשא, ולר"ע מטמאים במשא

131 והקשו התוס' (לעיל י"ג. ד"ה אבל) והרי לריש לקיש מותר להנות את הע"ז, ותיירצו שכשנראה כנותן מקום לע"ז אסור גם לריש לקיש, ור"ת מתיר שדווקא כשיש גם בזיון לע"ז ריש לקיש מתיר.

132 כך פירש רש"י, והרמב"ם והריטב"א והר"ן פירשו שהאבנים שבצד הישראל לא נאסרים.

133 וביאר התרומת הדשן דמיירי שבנו את הכותל בשותפות, ואין ברירה היינו בדאורייתא. והקשה בתוס' יו"ט שהרי טומאת ע"ז דרבנן, ותיירץ שמשום חומרת עבודת כוכבים החמירו בזה חכמים כמו בדאורייתא.

אבל חיטים שנעשו קמוח הוי שינוי. וכתבו התוס' (ד"ה הכא) שדווקא לגבי אתנן סוברים ב"ש שהולד לא נחשב אתנן, דלא ניהא ליה בנפחיה, ואילו חיטים שנשתנו אסורים, משא"כ לגבי ע"ז הא אמרינן ולד מוקצה ונעבד אסור משום דניהא ליה בנפחיה.

מ"ז. המשתחוה לדקל - ריש לקיש מסתפק את"ל שיש נעבד במחובר אצל גבוה האם דקל שהשתחוה לו נאסר לולבו לנטילת לולב או לא. ללישנא קמא אם נטעו את הדקל לשם עבודה זרה פשיטא שאסור, והספק הוא באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואלבא דרבנן שמתירים את האילן להדיטו, האם מותר גם לגבוה, או שלגבוה אסור משום דמאיסי (והא דאמר רבא (סוכה ל"א):) שולוב של עבודת כוכבים לא יטול ואם נטל יצא, מיירי קודם ביטול, ובדיעבד יצא משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, והכא הספק הוא לאחר ביטול האם זה מאוס לכתחילה¹²⁹. תוד"ה מ"ז, אבל לרבי יוסי בר יהודה שאסור להדיטו ודאי פסול ללולב. וכתבו התוס' (ד"ה אליבא) דהוה מצי למיבעי באילן העומד מאליו ואלבא דכו"ע, או שבנטעו גרעין, וכן באילן שנטעו ולבסוף עבדו נמי הוה מצי למיבעי אליבא דר' יוסי בר יהודה אם נאסר מה שהיה שם קודם שעבדו.

אשירה שביטלוה - ללישנא בתרא ריש לקיש הסתפק אם לולב מאשירה שביטלוה פסול לנטילת לולב, דיחוי אצל מצוות דהואיל ונדחה בעודו אשירה ידחה עולמית, או לא, תיקו. והא דתנן שאם כיסה דם חיה או עוף ונתגלה פטור מלכסות, אבל אם כיסה הרוח וחזר ונתגלה חייב לכסות, אע"פ שבעודו מכוסה אינו חייב לכסות, ולא אמרינן שיש דיחוי אצל מצוות, י"ל שלחומרא אין דיחוי אצל מצוות אבל לקולא להתיר אשירה יש דיחוי אצל מצוות. (ואין להוכיח שאין דיחוי מהא דאיתא (סוכה ל"ג) שאם מעט ענבי ההדס ביו"ט כשר, דשאני התם שבידו למעט¹³⁰, אבל הכא רק עכו"ם יכול לבטל ע"ז. תוד"ה אשירה). ושיטת רב פפא שאין דיחוי אצל מצוות.

רב פפא מסתפק אם בהמה שהשתחוה לה **צמרה כשר לתכלת**, (והיינו תכלת לכהנים בבגדי כהונה לצורך עבודה, וכספיקו דרמי בר חמא לעיל אם מכשירי קרבן כקרבן

129 וכ"כ הראב"ד, ודעת הרמב"ן שריש לקיש חולק על רבא וסובר שגם אחרי הביטול יש צד לפסול אפילו בדיעבד. עוד כתב הרמב"ן שגמבואר בסוכה שולוב של ע"ז של ישראל פסול למצוה משום דכתותי מיכתת שיעורא, ושל עכו"ם כשר בדיעבד מפני שיכול לבטלו, וא"כ גם רבא שמכשיר בדיעבד היינו דווקא בשאר ימי החג, אבל ביום הראשון דבעינן "לכם" אפילו בדיעבד לא יצא, כיון שאם יקנה את הלולב הוי ע"ז של ישראל דכתותי מיכתת שיעורא.

130 ובכיסתה הרוח את הדם, אף שבידו לגלות חשיב דחוי, כיון שאינו חייב לגלות. תוס' סוכה ל"ג.

אבן מספיק ליטול מה שעשה, ומ"מ לענין אם לא נטל מה שעשה אסור אפי' אם לא סייד וכייד בגופה של אבן. ואם העמיד עליה ע"ז לפי שעה ולא הקצה את האבן לכך וסילקה, האבן מותרת וא"צ ביטול.

מ"ח. דיני אילנות של ע"ז - אילן שנטעו לשם ע"ז

אסור עד שיבטלנו עכו"ם, ואם רק גידעו ופיסלו עכו"ם או ישראל לע"ז - לעבוד את מה שיגדל בו מעתה (רש"י). וביארו התוס' (ד"ה גדעו) שאם נתכוין העכו"ם שכולו יהיה עבודת כוכבים, הכל אסור אע"פ שהאילן מחובר, כיון שעשה מעשה בגופו של אילן, מספיק שיטול את מה שגדל בו אח"כ וישרפנו כדין אשירה, אבל העיקר מותר בהנאה, וזה מועיל אפי' אם הבריך והרכיב בגופו של אילן שבאופן זה הגידולים הם מכח מעשהו, אבל לענין האיסור אסור אף בגידעו ופיסלו. ואם העמיד ע"ז תחת האילן וסילקה, האילן מותר. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שמדאורייתא האילן מותר גם כשהע"ז תחתיו, כיון שלא נטעו מתחילה לכך, ומ"מ אסור מדרבנן, דבשעה שהע"ז תחתיו נראה כאילו הוא נטוע מתחילה לכך.

והנה לרבי יוסי ברבי יהודה אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור, ורבנן מתירים. לשמואל י"ל שנחלקו אם הגידולים אסורים, ולרב אשי י"ל שהתוספת אסורה לכו"ע, והמחלוקת היא אם העיקר נאסר דכתיב "ואשיריהם תשרפון באש", או לא נאסר דכתיב "ואשיריהם תגדעון" והיינו אילן שנטעו ולבסוף עבדו שמספיק לגדוע את הגידולים, ולדבריו מתני' שאוסרת רק את הגידולים אתי כרבי יוסי ברבי יהודה ושאני היכא שגידעו ופיסלו דגלי דעתיה שניחא ליה רק בתוספת ולא בעיקר, או דמתני' כרבנן וקמ"ל שאף שעשה מעשה בגוף האילן לא נאסרו אלא הגידולים.

דיני אשירה

איזה אילן הוא אשירה - לת"ק כל אילן שיש תחתיו ע"ז אסור, ולר"ש דווקא כשעובדים את האילן עצמו אבל אם עובדים עבודת כוכבים שתחתיו האילן מותר¹³⁶, ומעשה ועבדו אילן ובדקו בגל שתחתיו והיתה שם צורה והתיר ר"ש את האילן.

כנדה שנא' "תזרם כמו דוה", ובנדה כתיב "וכל הנוגע בכלי אשר תשב עליו" ומבואר שהכלי שנשא אותה נטמא אע"פ שלא נגעה בו. וכתבו התוס' (ד"ה אבניו) שלריש לקיש דס"ל (מ"א): שעבודה זרה שנשברה בטלה, מיירי בע"ז של ישראל, או של עכו"ם והשתחוה לה ישראל, שאין לה ביטול, ובירושלמי איתא דמיירי שלפני שנפל השתחוה העכו"ם לכל אבן ואבן.

ביטול בתים אבנים ואילנות של עבודה זרה

ביטול עבודה זרה גמורה צריך להעשות דווקא ע"י עכו"ם, ואמנם דבר שלא כולו היה חפצא של ע"ז, שייך להתירם בהנאה גם בלי ביטול גמור, ולהלן יבואר ג' צורות של ביטול, בבתים וכן באבנים וכן באילנות של עבודה זרה.

דיני בתים של ע"ז - בית שבנאו מתחילה לשם ע"ז והיו עובדים את הבית עצמו (רש"י), וביארו התוס' (ד"ה בית) דאי לאו הכי הרי משמשי עבודת כוכבים אינם נאסרים עד שעבדו. והתוס' מבארים דבכל ג' המקרים כאן מיירי שבנה וחצב ונטע להיות עבודת כוכבים), אסור עד שיתוף ממנו העכו"ם קצת ויבטלו, ואם בנאו ישראל אסור עולמית. (והנה שיטת רב שתלוש ולבסוף חבירו הוי כתלוש, וממילא אם נשתחוה לבית בנוי הבית נאסר, ולדבריו מתני' איירי שעדיין לא השתחוה לבית). ואם רק סיידו וכיידו לע"ז ולא נעבד הבית מעולם (דאם נעבד ע"י עכו"ם בעי ביטול, ואם נעבד ע"י ישראל אין לו ביטול עולמית), מספיק שיטול את מה שעשה לשם הע"ז ואפי' נטלו ישראל מותר, דמתחילה לא נאסר אלא מה שהוסיף בשביל הע"ז¹³⁴. ובית שהכניסו לתוכו ע"ז ולא נתכוין לעבוד את הבית, ולא הקצהו לתשמיש עבודת כוכבים אלא הכניס שם לפי שעה¹³⁵, והוציאואו הרי הוא מותר.

דיני אבנים של ע"ז - אבן שחצבה מההר לשם מושב

לעבודה זרה (לרש"י עובדים גם את המושב, ולתוס' ד"ה בית) חצב כדי לעשותה עבודת כוכבים ממש, ונקט מושב מפני שלא היתה חשובה בעיניהם לעובדה אלא כשהיא דומה למושב ע"ז. עוד כתבו התוס' (ד"ה אבן) דה"ה היכא שזקפה ישראל להשתחוות לה והשתחוה לה עכו"ם), אסורה אע"פ שלא הושיבו עליה ע"ז, ואם העכו"ם חצב את האבן צריך שהוא יבטלה ע"י שיחסר ממנה מעט ויפגום אותה, ואם ישראל חצבה לשם כך אסורה עולמית. ואם היתה חצובה ועומדת ורק סיידה וכיידה מספיק שיטול מה שעשה לשם הע"ז וזורה לרוח, לפי שרק החידוש נעשה עבודת כוכבים, ואף אם סייד וכייד בגופה של

העין, וגם אם ישראל יוציא את הע"ז זה מועיל, אולם אם הכניס בקביעות בעיני ביטול גמור ע"י נכרי.

136 וביארו הרמב"ן והריטב"א שרלבנן האילן נאסר מדין משמשי ע"ז, ולר"ש אינו נאסר כיון שאין דין משמשי ע"ז במחובר, (ורק אילן שעובדים אותו עצמו אסרתו תורה), ועוד דאין האילן מגין כבית ולכן אין בו דין משמשי ע"ז.

134 והקשו הראשונים שכיון שהחידוש נמצא בבית יאסר הבית מדין משמשי ע"ז. ותירצו הריטב"א ותלמידי רבינו יונה והמאירי שרק משעה שעבדו את הע"ז נאסרו משמשיה. עוד תירץ המאירי שרק משמשי ע"ז מיטלטלים נאסרים ולא מחוברים לקרקע.

135 נחלקו הראשונים אי מיירי שמתחילה הכניס לפי שעה, אבל בהכניס לשם קביעות לא מועיל לסלקה, או שגם כשהכניס בקביעות מועיל לסלקה. וכתב הריטב"א שאם הכניס לפי שעה א"צ להגיע לביטול, דמתחילה לא נאסר אלא לשעה משום מראית

ואוסרים שם. וכתבו התוס' (ד"ה ורבנן) שמה שרבנן אוסרים ירקות בימות החמה, שם זה לא נחשב זה וזה גורם, דאותה ההנאה שהצל עושה הקרקע לא עושה.

הגמ' מתרצת בדעת רבי יוסי ששם מותר כיון שהע"ז הולכת לאיבוד (וכונתו לאבדה וכבר בטלה, ולא גרע מעבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, הלכך ליכא זה וזה גורם שהרי אין כאן איסור כ"כ, דאפילו רבנן לא אסרי אלא שמא יגביה אותה כמבואר לעיל מ"ב. רש"י. והתוס' (ד"ה התם) הקשו שהרי ריו"ח אסור עבודת כוכבים שנשתברה מאיליה, ואפילו לריש לקיש אין ישראל מטבל ע"ז של עכו"ם, ועוד דרבי יוסי מיירי גם בע"ז של ישראל שאינה בטילה עולמית, ולכן ביארו התוס' דקאזיל לאיבוד הכונה שזה לא שכיח שיהנו מזה לזיבול, מפני שזה מתפזר להרבה מקומות), משא"כ הכא שדרכה בכך, ואין עבודת כוכבים בטילה דרך גדילתה. ואמנם כיון שבדעת חכמים יש סתירה צריך להפוך את השיטות, או לומר דס"ל לרבנן שזה וזה גורם אסור וטעמא דרבנן להתיר לזרוע תחתיה הוא משום שמה שמשביחה הנביה פוגם צל האילן וממילא האיסור לא נחשב גורם כלל, (כדאמרין שאסור להפשיט עור של פסולי מוקדשין דרך הרגלים, משום בזיון קדשים, אע"פ שע"ז העור נמכר יותר ביוקר, משום שמה שמשביח העור פוגם בבשר ונמצא שההקדש לא משתכר עי"ז).

הגמ' שואלת שהרי לרבי יוסי אף שאסור ליטוע אגוז של ערלה מפני שהוא פרי (ויחור מותר וקמ"ל שלא גוזרים יחור אטו אגוז, דביחור של ערלה אינו אסור בהנאה. תוד"ה נוסעין), מ"מ אם עבר ונטע או שהבריך והרכיב יחור של ערלה באילן זקן מותרים הפירות אע"פ שלא מלאו להם שני ערלה, ומבואר שכיון שזה נגרם מהאגוז ומהקרקע מותר. (ל"א מיירי שנטע את האגוז של ערלה וכשגדל הבריכו והרכיבו באילן של היתר, וקשה דבלא הבריכו והרכיבו יש כאן זה וזה גורם, אגוז של איסור וקרקע של היתר. רש"י. והתוס' (ד"ה שאם) כתב שזה לא נחשב זה וזה גורם, מפני שאגוז וקרקע הם ב' עניינים, ורק כששניהם מענין אחד כהברכת אילן אסור באילן היתר או זבל נבייה וקרקע חשיב זה וזה גורם. עוד כתבו התוס' שמש"כ רש"י בפירוש הראשון להוכיח מההיתר כשהבריך אילן ערלה באילן זקן, שם אין הטעם משום זה וזה גורם, אלא משום שהאילן הצעיר בטל בהק"ז¹⁴²). וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שגם לרבנן שחולקים על רבי

מתי הוי אשירה בסתמא - לרב כל אילן שכומרים יושבים תחתיו ולא טועמים מפירותיו הוי אשירה, דודאי פלחי לה. ולשמואל אפי' כשאמרו שהתמרים יהיו לע"ז הוי אשירה. וכן הלכה.

מ"ח: דיני האשירה - אסור לשבת בצל האשירה כיון שהוא נהנה מהעבודת כוכבים¹³⁷, (ואף שמוותר להנות מצילו של היכל (פסחים כ"ו), שאני היכל דלתוכו עשוי, אבל אשירה עשויה לצל. אי נמי חומרא דעבודת כוכבים שאני. תוד"ה לא), ואם ישב טהור והיינו כשאינו יושב תחת הענפים ממש, אלא תחת הצל שמתארך מחוץ למקום הענפים, ואפי' לשבת בצל צילה (כשהצל מתארך יותר מגובה האילן, ששם הצל דק וקלוש), אסור. ואין לעבור תחתיה שהאשירה מאהילה עליו, ואם עבר טמא מדרבנן¹³⁸, דא"א שאין שם תקרובת לע"ז ונמצא האילן מאהיל על התקרובת ועליו, (והיינו כריב"ב שלומד מ"ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" שתקרובת ע"ז מטמאה באהל כמות, ואסמכתא בעלמא הוא), אמנם אם ענפי האשירה נוטים לרה"ר ועבר תחתיה טהור, דבכהאי גוונא לא גזור רבנן¹³⁹, ואם אין דרך אחרת (קצרה כזו, דאל"כ אין לדבר סוף. תוד"ה אי) מותר לעבור שם¹⁴⁰, ואדם חשוב אף היכא דליכא דרכא אחרינא יעבור שם במרוצה.

זריעת ירקות תחת האשירה, ודין זה וזה גורם -

לת"ק מותר לזרוע תחת האשירה ירקות בימות הגשמים מפני שהאילן קשה להם שמשתייר את השמש, חוץ מחסה שהצל תמיד מועיל לה¹⁴¹, ובימות החמה אסור בכל הירקות מפני שהצל מועיל להם. ולרבי יוסי אסור גם בימות הגשמים מפני שהנביה - העלים נושרים ונעשים זבל.

הגמ' דנה בדעת רבי יוסי שכאן משמע שרבי יוסי אסור בזה וזה גורם שהרי העלים והקרקע גורמים לירקות שיגדלו, והרי רבי יוסי מתיר לשחוק ע"ז ולזרות לרוח אף שהע"ז נעשית זבל. וכן קשה בדעת רבנן שמתירים כאן

137 וכתב הר"ן שלעבור בצילה מותר אם אינו עובר תחת הנוף, והר"ן מסתפק אם מותר גם כשכונתו להנות מהצל.

138 והתוס' (חולין י"ג): כתבו שתנא זה סובר שתקרובת מטמאה מדאורייתא, ומ"מ היתרו בגוזלת את הרבים כיון שזה לא ודאי תקרובת אלא חשש בעלמא.

139 רש"י. והראב"ד מבאר שעל ידי שהרבים עוברים שם העכו"ם לא מניחים שם תקרובת, ואפילו הניחו שם היא נדרסת ברגלי הרבים עד שנדחית משם, והריטב"א והנמוקי יוסף מוסיפים שאף שזה עדיין 'ספק טומאה', מ"מ הא ספק טומאה ברה"ר טהור.

140 והקשה הרמב"ן למה כשיש דרך אחרת אסור, והא מבואר בפסחים (כ"ו). שהנאה הבאה לאדם בעל כרחו מותרת אם אינו מתכוין להנות. ותיריך שחכמים חששו שיתכוין להנות. והריטב"א מצטט בשם הרמב"ן שאסור משום שנראה כמכוין להנות. ולרשב"א טעם האיסור משום טומאה ולא משום הנאה.

141 והראב"ד פירש שלירקות הצל קשה מפני שמעכב את הגשמים, ולחסה מספיק מעט גשם, והצל מועיל להם לפעמים להגן מהרוח שלא תייבשם.

142 והר"ן מבאר שרש"י סובר שטעם היתר זה וזה גורם הוא משום שהאיסור בטל בהתר, ומה שלא אומרים שההיתר בטל באיסור הוא

שהפת נאפית בהסק שני באה מכח האיסור שחזק את התנור ומכח התר של הסק שני, שלר"א יוליך הנאה לים המלח¹⁴⁴ (לרש"י יוליך דמי עצים, ולתוס' (ד"ה יוליך) יוליך הנאת הפת¹⁴⁵), ולחכמים אין פדיון לעבודת כוכבים. שהרי שם רבנן מחמירים יותר מר"א, ומה שחכמים הקילו בשאור אינו מכריח שיקילו גם בע"ז.

הלכה כרבי יוסי שזה וזה גורם מותר¹⁴⁶. ומכח זה התיר רב יוסף גינה שזיבלוה בזבל עבודת כוכבים - שבא מדם פרים ועגלים הנשחטים לעבודת כוכבים, דתקרובת ע"ז הם ואסורים בהנאה, אבל אם אמר זבל זה לעבודת כוכבים אינו נאסר, דתניא (לעיל מ"ד): אין הקדש לעבודת כוכבים.

מ"ט: הנאה מעצי האשירה, ואם מועיל להולין ההנאה לים המלח -

עצי האשירה אסורים בהנאה, ואם הסיק בהם תנור, אם התנור היה חדש צריך לנותצו כיון שנעשה והוחזק מאיסורי הנאה, ואם הוא ישן שכבר הוחזק ואין תועלת בהסק לחזק אלא לאפות, אין להשתמש בו עד שיצטנן כדי שלא יהנו מהסק זה, ופת שנאפית בו (-בחדש שציננו וחזר והסיקו או בישן בהסק זה של עצי איסור) אסורה בהנאה, ואם נתערבה הפת באחרות, לחכמים כולם אסורות בהנאה דאין פדיון לע"ז, ולר"א יוליך הנאה¹⁴⁷ לים המלח¹⁴⁸. וכתבו התוס' (ד"ה נתערבה) שיש גורסים נתערבה באחרות ואחרות באחרות, ור"ת לא גורס זאת, מפני שהגמרא מחפשת תנא שאוסר בספק ספיקא ולא מביאה מנשה זו. ור"י בר ברוך מבאר שהכונה ואחרות באחרות שכל אותם אחרות (או רובן, דאיכא למימר איסורא ברובא איתא) נתערבו באחרות, דליכא אלא חדא ספיקא.

וכן נחלקו ר"א וחכמים בכרכור של ע"ז שארג בו בגד שהוא אסור בהנאה (ואסור למוכרו חוץ מדמי איסור שבו, אף שביין נסך שנפל לבור מותר, דחיישין שמא ישראל יקנה בגד זה מן העכו"ם, וכן הדין בפת, אבל ביין אין דרך לקנות יין מן העכו"ם. תוד"ה ארג בשם הירושלמי), ואם נתערב באחרים לר"א יוליך הנאה לים המלח, ולרבנן אין פדיון לעבודת

יוסי אסור ליטע אגוז של ערלה, דאל"כ למה צריך לשורפו, וכל המחלוקת היא לענין דיעבד. עוד כתבו התוס' (ד"ה שאם) שגידולי טבל ומעשר שני ותרומה מותרים, אלא שגזרו עליהם ב"ח דבר, ואילו ערלה זה סיבה לאסור את הגידולים, דשאני ערלה שאסורה בהנאה, והגידולים זה הנאה, אבל באיסורי אכילה אין לאסור את הגידולים, כיון שאינו אוכל את האיסור עצמו.

מ"ט. ומסקנת הגמ' ש"ל שרבי יוסי בא לומר לחכמים ששייך לחלק בזה בין ע"ז לשאר איסורים ולהחמיר בע"ז, ואמנם לרבי יוסי עצמו זה וזה גורם מותר אף בע"ז, וכדתניא ששדה שזיבלוה בזבל של ע"ז, או פרה שפיטמוה בכרשינים של תקרובת ע"ז או שעבדום, שיש בזה מחלוקת אם השדה תיזרע (כשהזבל אינו בעין, דהוי ליה זה וזה גורם. תוד"ה שדה) והפרה תישחט, או שהשדה תיבור והפרה תירזה, ומבואר שרבי יוסי עצמו מתיר גם בע"ז.

ואין לומר שהמחלוקת שם היא בין ר"א לחכמים, וכדמצינו שנחלקו לענין שאור של חולין ושאור אחר של תרומה שנפלו לעיסה של חולין וחימצוה, ואין בכל אחד כדי לחמץ, שלר"א הולכים לפי מה שנפל אחרון, ולחכמים אין נאסר אלא כשיש בתרומה כדי לחמץ, ואז אסור אפילו אם גם בהתר יש כדי לחמץ¹⁴⁹. (תוד"ה עד). ואמר אב"י דר"א מיירי שקדם וסילק את האיסור לפני נפילת ההתר, דליכא למימר התר מצטרף לאיסור להיות בו שיעור ליאסר, ואע"פ שכבר נתן כח בעיסה מ"מ בא השני וביטל את הראשון, אבל אם לא קדם וסילק את האיסור אסור גם כשהאיסור נפל בתחילה, וא"כ מבואר שלר"א זה וזה גורם אסור. דיש לפרש דלא כאב"י וטעמא דר"א משום שהולכים אחר האחרון, אף בלא סילק, דקסבר גמרו באיסור אסור גמרו בהתר מותר, אבל היכא שנפלו בבת אחת י"ל שזה וזה גורם מותר.

ואין לומר שזה תלוי במחלוקת ר"א וחכמים (דלהלן) לגבי עצי אשירה שהסיק בהם תנור ואפה בתנור פת,

האשירה, ועוד דזה וזה גורם מותר רק בדיעבד ולא לכתחילה, והריטב"א סובר שליטע תחת האשירה חשיב כדיעבד.

147 וכתב הש"ך (יו"ד קל"ד י') דה"ה שיכול לשרוף את דמי האיסור ולקבור את האפר או להשליכו במקום אבוד.

148 שיטת הרשב"ם (תוס' זבחים ע"ב): שגם בשאר איסורי הנאה כערלה וכלאי הכרם מתיר ר"א ע"י הולכת הנאה לים המלח, ואף דשאני ע"ז שהיא תופסת דמיה, הרי גם הע"ז נשארת באיסורה. ודעת בעל המאור והראב"ד דדווקא בע"ז מותר מפני שהיא תופסת דמיה.

כיון שגם האיסור יהיה מותר אחרי ג' שנים, אבל ההתר לעולם לא יהיה אסור.

143 והתוס' בפסחים כתבו שרבנן אוסרים רק כשיש באיסור כדי לחמץ ובהתר אין כדי לחמץ.

144 לדעת רבינו יונה ר"א מתיר ע"ז גם באכילה, ולדעת בעל המאור דווקא בהנאה מותר.

145 והרא"ש הכריע שר"א מתיר פת שנתערבה באחרות בהולכת דמי עצים לבד לים המלח, אבל כשלא נתערבה באחרות צריך להולין כל דמי הפת.

146 הרמב"ם פוסק שמוותר ליטע ירקות תחת האשירה בין בימות החמה בין בימות הגשמים, דזה וזה גורם מותר. והרמב"ן סובר שבימות החמה אסור, מפני שתועלת הצל נעשית רק ע"י

לצרכה היא ושפאיה אסורים דאין ישראל מבטל עבודת כוכבים.

עבודת כוכבים שנשתברה - לרב צריך לבטל כל קיסם וקיסם, ולשמואל אין עבודת כוכבים צריכה ביטול אלא כשנשתברה דרך גדילתה, אבל זו שנשתברה בטילה מעצמה, דהעכו"ם אומר שאם את עצמה לא הצילה אותו ודאי היא לא תציל. ואין הכרח שנחלקו אם עכו"ם עובדים לשברים שנשתברו מאליהן או לא, די"ל שלכו"ע השברים אסורים ונחלקו בשברי שברים, (ומה שהתיר שמואל לעיל מ"א. שברי ע"ז ומוצאם מיירי שלא ראו שנשברה, דתולים שהעכו"ם שברה, דע"ז שנשתברה מאליה לא שכיחא¹⁵⁰. רש"י. והתוס' (ד"ה לא) כתבו דהכא מיירי שדרכה להשיר תדיר ואפ"ה לא מפסיקים לעובדה. עוד י"ל ששם מדובר שמצא שברים בלי עיקר הע"ז, וכאן מדובר שמצא את כל השברים יחד). או שלכו"ע שברי שברים מותרים, ונחלקו בע"ז של חוליות דקות שנפלה ונתפרקו חוליותיה שהדיוט יכול להחזירה וא"צ אומן, אם אינה בטילה כיון שהדיוט יכול להחזירה, או שרק בנשברה דרך גדילתה כגון נבייה שנופל עלה אחר עלה והעלה עצמו נשבר לכמה שברים צריכה ביטול, דדרכה בכך, אבל בלאו דרך גדילתה אינה צריכה ביטול.

כוכבים, (וצריכא, שהרי פת זה קל יותר, שכשהפת נגמרה כבר נשרף האיסור).

הלכה כר"א.

חבית של יין נסך שנתערבה באחרות, לרב אדא בר אבהו מודה בזה ר"א שלא מועיל להוליך הנאה לים המלח בכדי להתיר למכור כל חבית לבדה או להשקות מהם לחמרים עכו"ם או לעשות מהם כביסה, מפני שהאיסור בעין, אבל אפשר למכור כולם חוץ מדמי יין נסך שבהם, שע"ז לא נהנה מהאיסור, וזה מועיל אפילו לרבנן (וכן סובר רשב"ג לקמן ע"ד). ודווקא בפת ר"א מתיר מפני שלא ניכר בה האיסור ממש, ולרב חסדא גם בזה חולק ר"א, וכן הורה רב חסדא למעשה¹⁴⁹.

ביטול ע"ז -

איך מבטלים אשירה - עכו"ם שלקח מהאשירה קיסמים יבשים או זרדים לחים או מקל או שרביט ואפי' עלה, בטילה האשירה.

עכו"ם ששיפה עבודת כוכבים לצרכו מותרת, ואם שיפה לצרכה (-ליפוחה) אסורה, ונחלקו רב הונא וחייא בר רב אם השפאים ששיפה לצרכה מותרים, ובברייתא מבואר שמותרים, וישראל ששיפה בין לצרכו בין

רבי ישמעאל

ותחילתו, אבל שתיים מותרות. ולחכמים אלו הנראות עם המרקוליס הגדול שכבר עבדוהו וזרקו עליו הרבה אבנים, ואבנים אלו נראה שנפלו משם, אסורות בין ג' אבנים בין שתיים, די"ל שהם נפלו מהמרקוליס, וקסברי רבנן שעובדים לשברים שכשזרקו אותם למרקוליס נעשו חלק ממנה, וכשנפלו היו שברי עבודת כוכבים עצמה ולא תקרובת, ושאיין נראות עם המרקוליס והיינו שאינן סמוכות לו מותרות.

נ לרבי יוחנן אם ידוע שהאבנים נשרו מהמרקוליס הם אסורות לכו"ע אפילו בשתי אבנים (ואפילו באחת. תוד"ה אפילו), ואפי' למ"ד אין עובדים לשברים אסור, כיון דבמרקוליס מעיקרא האבנים שבורות שאינן מחוברות ודרכן ליפול וכך הדרך. ואם האבנים קרובות והיינו כגון אמה

דין אבני המרקוליס

אחד מסוגי העבודה זרה נקרא 'מרקוליס', וצורתה היא שמניחים אבן מכאן ואבן מכאן ואבן על גבי שני האבנים, ועובדים אותה (בדרך בזיון) ע"י שזורקים עליה אבנים. ואותם אבנים שעבדו להם נחשבים הע"ז עצמה, והאבנים שזורקים לה הם תקרובת ע"ז אא"כ עובדים גם להם. ולהלן יבואר מה הדין באבנים שנמצאו בסמוך למרקוליס ואינם מסודרים בצורת המרקוליס, האם חוששים שהם עצמם מרקוליס קטנה, או שדינם כשברי מרקוליס, או כתקרובת ע"ז, וכן יבואר מה הדין כשלקחו מהאבנים שזרקו למרקוליס וחיפו בהם זרכים (שיש מחלוקת האם לאבנים יש דין תקרובת ע"ז).

אבנים שנמצאו בצד מרקוליס גדולה שכבר עבדוהו וזרקו עליה אבנים הרבה, לרבי ישמעאל אם נמצאו ג' אבנים זו בצד זו אסורות, וכ"ש אחת ע"ג שתיים שזהו עיקר מרקוליס

150 והראב"ד תירץ ששם מותר כי יש ספק ספיקא, דשמא העכו"ם שברם, ושמא ראה עכו"ם שאינו עובד לשברים את השברים וביטלם, וכאן מיירי שנשברה לפנינו ויש רק ספק אחד אם ביטלם.

149 לדעת הר"ף לא התיר רב חסדא ביין נסך אלא בסתם יינם, ולדעת בעל המאור גם ביין נסך מותר. והרמב"ן סובר כהר"ף, ומסתפק האם בסתם יינם מותר רק בתערובת חבית בחבית או גם ביין שנתערב ביין, וכתב שמהר"ף משמע להתיר אבל הוא נוטה לאסור.

תקרבות, דזו היא עבודתו, והיו חכמים שהמשיכו ללכת שם, דאין אסורה תקרובת לעולם אלא בכעין זבחים העשויים בית המקדש בפנים, דכתיב "זובח לאלוהים יחרם בלי לדי' לבדו", וכן מבואר בבבלייתא שהביא רבה בר ירמיה שאם עכו"ם חיפו בהם דרכים מותרות (ואם ישראל חיפו בהם דרכים אסורות). ורבי יוחנן אמר שאם בנם של קדושים מהלך וכי אנו נפרוש, וכוונתו היתה לרבי מנחם ברבי סימאי שלא היה מסתכל אפי' בצורת מטבע. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שאף דאיתא בגמרא (שבת קמ"ט.) שאסור מדינא להסתכל בדיוקנא אפילו בחול, דכתיב "אל תפנו אל האילים", שמא בצורה שרגיל בה תדיר אין שייך הפנאה.

האם יש דין תקרובת או דין עבודה זרה באבנים ונרות וככרות וכדומה - רש"י מבאר שאבנים אין להם דין תקרובת כיון שלא עובדים לאבנים במקדש בפנים. והתוס' (ד"ה בעינין) הביאו שהרשב"ם כתב שזביחה נחשבת עבודת פנים, וה"ה לכל שאר תקרובת דמזבח כגון קיטור וניסוך, וכל העולים לגבי מזבח מיקרו תקרובת עבודת כוכבים לענין שאין יכולין ליבטל, והם כל מיני מאכל, ואבנים לא נאסרים מדין תקרובת, אבל הם נאסרים מדין עבודת כוכבים עצמה, ובעבודת כוכבים מהני ביטול. ולפי זה נרות של שעוה שמביאים דורון לעבודת כוכבים ומדליקים אותם שם, אם לאחר שהכומר כיבה אותם הוא מכרם או נתנם לישראל, מותרים בהנאה ממה נפשך, דאם זה נחשב תקרובת א"צ ביטול, דלא דמי לתקרובת מזבח, ואם ההדלקה היא לנו ושייך בזה ביטול כעבודת כוכבים עצמה, מ"מ הכיבוי של הכומר אין לך ביטול גדול מזה, דשוב אינו רוצה להדליק לפני עבודת כוכבים אלא ליהנות הוא מהן ולצורכו נוטלם. וחתכות של שעוה שנותנים לעבודת כוכבים מותרות, דאינם לנו ואינם כעין פנים, ואינם צריכים ביטול. וככרות שמביאים לדורון מותרים, מפני שאין מביאים אותם לעבודת כוכבים אלא לשמשים ולכמרים, ואין לזה דין תקרובת, כיון שבזמננו אין דרך להאכיל לעבודת כוכבים. ומלבושי כמרים מותרים בלא ביטול, דנוי שלהם הוא ולא של עבודת כוכבים. וכן כלי שקורין קליצ"א אין משמשין בו לעבודת כוכבים, אבל כלי מחתה שמקטרים בהם לעבודת כוכבים, אסור משום משמשי עבודת כוכבים וצריך ביטול, ומכירה אינה נחשבת ביטול, דקיימא לך כרבנן (ג"ג.) שבמכרה או כשמשכנה לא הוי ביטול, וכן משמשי ע"ז וכלי נוי של העבודת כוכבים אינם בטלים ע"י מכירה. עכ"ד. ומשמע מתוך פירושו שהתיר הככרות לפי שאין עושין אותן תקרובת, הא לאו הכי היו אסורים, דכעין פנים הוא, שהוא ראוי להקריב לפנים, דדמיא למנחת מאפה תנור, ואף על גב דליכא זריקה המשתברת. אמנם כתבו התוס' בשם ר"י דבכולה שמעתין משמע דאפילו בכעין פנים בעינן זריקה המשתברת, כעין זביחה וזריקה.

וחצי אמה, אף בסתמא אסורות לכו"ע¹⁵¹, והמחלוקת היא בתוך ד' אמות דודאי לא נפלו מהמרקוליס, שלרבי ישמעאל דרך לעשות מרקוליס קטן בצד גדול, ולכן שלש אסורות ושתיים מותרות, ולרבנן אין רגילות לעשות מרקוליס קטן בצד גדול, ולכן בין בשלש בין בשתיים אינן אסורות אלא בנראות עימו שהם קרובות מאד, אבל בשאינן נראות עימו מותרות דלא ממננו נפלו.

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר שרבי ישמעאל אוסר גם בשתי אבנים, כשהם בתפיסה אחת. ורבי מתירן שבמרחק של בתפיסה אחת שאין הפסק בינם למרקוליס אסור בין לרבי ישמעאל בין לרבנן אפי' בשתיים, דכל ד' אמות חשיב נראות עימו, והמחלוקת דמתני' היא בשתי תפיסות והיינו שיש תל המפסיק ביניהם דליכא למימר שנפלו מהמרקוליס, שבזה אסור לרבי ישמעאל רק בג' אבנים, דעושין מרקוליס קטן בצד גדול, והא דתניא שמרקוליס זה אבן מכאן ואבן מכאן ואבן על גביהן, מיירי בעיקר מרקוליס, אבל קטן הנעשה בצד גדול עובדים לו בכל שהוא. ע"כ לפירוש רש"י.

שיטת התוס' (ד"ה במקורבות) שלחכמים אין חילוק בין תפיסה אחת לשתי תפיסות, או בין שתי אבנים לשלש, והכל תלוי אם נראות עימה או לא, דאין דרך לעשות קטן בצד גדול. ולרבי ישמעאל יש דרך לעשות קטן בצד גדול, בתפיסה אחת שתי אבנים אסורות, משום שדרך לעשות מרקוליס קטנה בצד גדולה, ואבן אחת מותרת, וכשתל מפסיק ביניהם, שתיים מותרות כיון שלא מצוי לעשות קטן בצד גדול בהפסק תל, ושלש אסורות אפילו בהפסק תל, דכיון שהם זו בצד זו מוכחא מילתא שעשאן למרקוליס.

הקשו התוס' (ד"ה אבני) כיצד מותר להזכיר שם ע"ז זו, והרי אסור להזכיר שם ע"ז שאינה כתובה בתורה דכתיב "ושם אלוהים אחרים לא תזכירו". ותירץ ר"ת ששמה האמיתי הוא קילוס, לשון שבה, וחכמים כינו אותה קוליס, לשון לעג לקלס, ומרקוליס הכונה חילוף קילוס.

אבני מרקוליס שחיפו בהם דרכים - מעשה באבני מרקוליס שהעמידו נכרים בבית ינאי המלך לאחר שנחרב, ובאו עובדי כוכבים שאינם עובדים למרקוליס וחיפו בהם דרכים, והיו חכמים שפירשו מללכת שם, דס"ל שתקרובת עבודת כוכבים אינה בטילה לעולם (דכתיב "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" שאינה בטילה כמו שמת אינו בטל), והזורק אבן למרקוליס הוי

הרוב, וכמ"ש הרמב"ן שענבים שנמצאו בפרדס ערלה אסורים כנגד הרוב כיון שכאן מקומם, אבל להרא"ש שחולק בערלה עדיין קשה. והחתם סופר תירץ שדנים במשליכי האבנים אם כוונתם לע"ז, ובזה הרוב הוא לע"ז.

¹⁵¹ האחרונים מקשים שהרי מבואר בב"ב (כ"ג:) שברוב וקרוב הולכים אחר הרוב, וכתבו התוס' (שם) דהיינו אף כנגד 'קורבא דמוכח'. ותירץ הקצה"ח שבאותו מקום עצמו יש חזקה כאן נמצא כאן היה, ובזה לא הולכים אחר

ג: טיפול באילן בשביעית-

בשביעית מותר להתליע (-ליטול תולעת שב) אילן, ולזהם (-להדביק זבל על מכה שבאילן שלא ימות¹⁵²). והא דאסר בגמרא (מו"ק ג.) זיבול, היינו זיבול הקרקע, שזה עבודת שדה וחרם), דמלאכה שהיא עבודת קרקע אסר רחמנא, אבל טירחא מותרת, ואין זה מלאכת קרקע כיון שזה בא להעמיד האילן שלא ימות, ואינו משיב חטא אלא מעמידו בכמות שהוא, אמנם זיהום שבא לאברויי אילנא (-לחזקו ולהשיחו) אסור.

וכן אסור לכרוך או לקטום את הנטיעות, או לעשות להם בתים (-גדר אמה סביבותיהם, וממלאים אותו עפר), ועד ראש השנה מותר, שאע"פ שעבודת האילן אסורה מדרבנן ל' יום לפני ר"ה, בזה לא גזרו כדי שלא ימותו הנטיעות. רש"י. והתוס' (ד"ה ומשקין) כתבו שלר"ע תוספת שביעית דאורייתא, דכתיב "בחריש ובקציר תשבות", ולרבי ישמעאל זה הלכה למשה מסיני, אלא אתיא כרבי (מו"ק ב:) דשביעית בזמן הזה דרבנן, ולרבא (שם) השקאה זה תולדות, ואבות אסר רחמנא ולא תולדות. אי נמי דווקא מלאכות של חרישה וזריעה הווי דאורייתא, אבל שאר מלאכות אסורים מדרבנן.

וכן אסור לגזום (-לחתוך את הנוף כדי שיוציא הרבה נוף מסביב לגיזום) בשביעית, כיון שגיזום בא לאברויי אילנא (משא"כ זיהום שבא לאוקמי אילנא שלא יתקלקל אבל אינו משיבחו), ולסוך שמן לאילן גזום מותר, אמנם בפגין של תאנה מותר לסוך אותם בשמן כדי שיהיו שמינות או לנקב ולפטם (-למלא את הנקבים שמן) בערב שביעית, אבל בשביעית אסור כיון שזה פטומי פירא.

ולקשקש (-לחפור תחת הזיתים) קשקוש שהוא לאברויי אילנא אסור, וקשקוש שהוא לסתום שורשי האילן שנתגלו מותר.

אבל בחול המועד אסור להתליע או לזהם, דבמועד טירחא נמי אסור, (וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שבאופן שזה אבד אם ימתין עד לאחר המועד מותר, דדבר האבד מותר במועד, ואוקמי אילנא הוא. אי נמי אפילו באבד ממש י"ל דאסור במועד משום טירחא יתירא), וכן אסור לגזום, אבל מותר לסוך שמן לאילן גזום. ורבה בר ירמיה קשה לו למה מותר לסוך ואסור לזהם, הרי שניהם לאוקמי אילנא.

דין עבודת כוכבים שעובדים אותה במקל

עבודת כוכבים שעובדים אותה ע"י שמקשקים לפניה במקל, לרב אם שבר מקל בפניה חייב, אע"פ שאין עבודתה בכך (ואין חייבים בע"ז אלא על עבודות כעין פנים, דכתיב "זובח לאלוהים יחרם בלתי לד' לבדו", או על עבודות שדרכה בהם דכתיב "איכה יעבדו הגויים האלה" וגו'), דהוי כעין זביחה שכיון שהיו עובדים אותה בקשקוש מקל או בענין אחר, שבירת מקל דומה בזה לזביחת בהמה בפנים ששובר מפרקתה, (וה"ה שהשובר אבנים לפני מרקוליס חייב. תוד"ה שבר), אבל אם זרק מקל בפניה פטור דאין עבודתה בכך. ורבא מבאר שזה לא דומה לזריקה, כיון דזריקה של הדם היא משתברת שנופלת טיפין טיפין, ולדבריו הא דאיתא בברייתא שאם ספת לע"ז צואה (-לרש"י הכונה שהאכילה צואה, ולתוס' (ד"ה ספת) הכונה שלכלך אותה בצואה) חייב (אפילו אין עבודתה בכך. רש"י. ומ"מ היתה רגילה בצואה, שהרי רב מחייב בשבירת מקל רק בע"ז שרגילה במקל¹⁵³). תוד"ה חייב), איירי בצואה לחה שהיא משתברת, וכן בניסך לפניה עביט של מי רגלים איכא זריקה המשתברת וחייב אף לרבא.

נ"א. ומה שמצינו בשחט חגב לכל עבודה זרה שבעולם, לרבי יהודה חייב (אף אם אין דרכה בכך. רש"י. והתוס' (שם) כתבו שרק בע"ז שעובדים אותה בחגב בצורה אחרת חייב), ולחכמים פטור, אין הכרח לבאר שנחלקו בהנ"ל אם חייב מפני שזה כעין זביחה אע"פ שאין נוהגים לשחוט חגבים, (מדלא אשמעינן שחיתת אווז ותרגול ששייך בהם שחיתת ממש), והוי כשבירת מקל, או דבעינן כעין פנים. די"ל שלכו"ע בעינן כעין פנים כגון חיה עוף ובהמה, וגם לרבי יהודה פטור בשבירת מקל ודלא כרב, ורבי יהודה מחייב בחגב כיון שצווארו דומה לצוואר בהמה והוי כעין שחיתת פנים.

האם המקל נאסר - עוד אמר רב, שאם שבר מקל בפני הע"ז שעובדים אותה במקל, המקל נאסר מדין תקרובת (כדאמרו דכעין זריקה היא), אפילו אם אין עבודתה בשבירה, ואם זרק מקל בפניה אף שעבודתה בכך וחייב אין המקל נאסר, וביאר רב נחמן הטעם שבזריקה אין המקל נאסר אע"ג דהוי כעין זריקה, משום דבעינן זריקה המשתברת.

ומה שאבני המרקוליס נאסרים אף שאינה זריקה המשתברת, י"ל שהטעם משום דנעשה כמגדל את העבודת כוכבים שהאבן מתוספת ומגדילה את המרקוליס, ואין זה תקרובת אלא ע"ז עצמה, (משא"כ מקל שאינו ממין

¹⁵³ הקשו הראשונים שנחייב גם בשאר ע"ז בשבירת מקל משום דדמי לזביחה, ותירץ הרמב"ן שרק אם עבודתה במקל זה דומה לזביחה, אך כתב שזה לא מחוור. ודעת הרמב"ן והראב"ד והתוס' רי"ד כתב שגם אם אין עובדים אותה במקל חייב.

¹⁵² ור"ח פירש שהכונה להשקית האילן במים זובל, ועל כן מותר רק מעט השקיה וזיבול בכדי שלא ימות האילן. והרמב"ם פירש שהכונה שסכים את האילנות בשמן שריחו רע כדי להרחיק את התולעים.

איסור הבמות חייב כרת, ואזהרתו מ"פן תעלה עולותיך" דהשומר פן ואל זה לא תעשה), מ"מ כיון דכתיב "ולא יזבחו" ו"ולא עוד" יש כאן ב' איסורים.

דין דברים שנמצאו בראש המרקוליס

מצא בראש המרקוליס כסות או מעות או כלים, אם הם של נוי אסורים, ואם אינם של נוי (מעות בכיס התלויים בצוואר הע"ז, כסות מקופלת ומונחת על ראש הע"ז, כלי המונח הפוך על ראש הע"ז ונותנים בו מים, אבל סתם מעות כסות וכלים הם דבר של נוי), מותרים, דכתיב "עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם" משמע שהיו מקריבים גם עץ ואבן, אלמא כל מה שמקריבים נאסר, וכתביב "לא תחמוד כסף וזהב עליהם" אבל עץ ואבן לא כתיב, דבעינן עמהם בצורה של נוי, דומיא דעליהם שרק דבר של נוי נאסר, ועץ ואבן נאסרים רק בצורה של נוי, (ולא דרשינן עליהם דומיא דעמהם שכל מה שעליהם נאסר, דא"כ לא יאמר עליהם, דקרא לא איצטריך, דאם דבר שעמהם ואינו עליהם ממש נאסר, כ"ש שדבר שעליהם ממש נאסר. לשון אחר 'אשר' רבויא הוא, כל שעמהם), ואמנם דבר הנמצא לפנים מן הקלקלין מוחיצה (מלשון קלעים) הפרוסה לפני העבודת כוכבים, אסור אפי' במים ומלח שאינם לנוי, דכיון דכעין פנים הוא הויא תקרובת, ומחוץ לקלקלין אין מניחים תקרובת, אך בפעור ומרקוליס אסור גם מחוץ לקלקלין, שהרי כל עבודתם היא דרך בזיון, וקלקלין אינם מפסיקים כיון שהם לצניעות וכבוד. רש"י. והתוס' (ד"ה אפילו) כתבו שלפנים מן הקלקלין אסור אפילו כשאין עבודתה בכך, דאי עבודתה בכך אפי' בכלי [מלא] צואה נמי אסור, דלפנים מן הקלקלין מקריבים כל דבר אע"פ שאינו נוי, ואסור משום תקרובת, וחוז לקלקלין רק דבר של נוי אסור מטעם תקרובת, דאין מקריבין שם אלא דבר של נוי.

ואם מצא פרכילי ענבים ושיבולים מעוטרים במתני' מבואר שאסורים, והגמרא (נ"א). שואלת שאין זה כעין עבודת פנים ואין כאן כעין זריקה המשתברת, והגמרא מבארת דמיירי שבצרם לכך מתחילה לצורך עבודת כוכבים, ובבצירה עבדם לעבודת כוכבים, דהוי כשבר מקל בפניה דדמיא לזביחה.

ואם מצא יינות שמנים וסלתות או שאר דברים הקרבים לגבי מזבח אסורים, דהוי כעין פנים, והוי עבודה המשתברת.

גינה או מרחץ של עבודת כוכבים מותר להנות מהם, דאין הקדש לעבודת כוכבים, אבל בטובה להעלות שכו לכוזרים אסור, ואם המרחץ או הגינה הם גם של אחרים, מותר להנות מהם אפי' בטובה.

העבודת כוכבים אינו נעשה חלק ממנה). ואמר רב נחמן שאף למ"ד שעבודת כוכבים אינה נאסרת מיד אלא כשתיעבד, כל אבן נעשית עבודת כוכבים ותקרובת לחברתה לענין שהאבן הקודמת נעבדת על ידה ונאסרת ע"ז משום עבודת כוכבים וניתרת בביטול, אבל שם תקרובת לענין שיהיה דינה בזבחי מתים שאינם בטלים עולמית לא חל עליה, דכעין פנים בעינן, ולפי זה האבן האחרונה מותרת כיון שהיא עדיין לא נעבדה, אלא שא"א לדעת מהי האחרונה. ולרב אשי הטעם משום שכל אבן היא תקרובת לעצמה דאין לה עבודה אחרת אלא זריקה, ובזריקתה היא נעשית עבודת כוכבים ונעבדת, ולחברתה, ומימילא גם האחרונה נאסרת משום עבודת כוכבים עצמה.

דין הזובח בהמה לעבודת כוכבים

הזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים, אם המום הוא בדוקין שבעין חייב, כיון דחזיא לבני נח בבמה שלהם, ואם היא מחוסרת אבר פטור, דלא אסרה תורה אלא זביחה שהיא כעין פנים, דכתיב "זובח לאלוהים יחרם בלתי לד' לבדו" משמע דמיירי בראוי לשם, ולבני נח (כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח) לא נאסר אלא מחוסר אבר, כדכתיב שיש להביא לתיבה "מכל החי" - בהמה שחיים ראשי אבריה, דגלוי וידוע לקב"ה שעתיד נח להקריב מהמינים הטהורים, (וטריפה מתמעטת מדכתיב "לחיות זרע" - דבר שעושה פירות, ולמ"ד שטריפה יולדת ממעטים טריפה מדכתיב "אתך" בדומה לך, ואילו היה נח טריפה ואף שהוא חי כמה שנים, נימא דס"ל שטריפה חיה, האם יש ענין להביא דווקא טריפה, ומהא דכתיב שנח היה תמים אין ראיה שלא היה בעל מום, דדילמא הכונה תמים בדרכיו, וצדיק היינו במעשיו. ומ"לחיות זרע" לומדים שאין להביא זקן או סריס מחמת חולי, דהוה אמינא שהכניסו אותם לצוות בעלמא, וטריפה לא הביאו מפני שהיא תמות בתיבה, ולא איכפת לן שתעשה פירות, קמ"ל).

השוחט בהמה למרקוליס חייב אע"פ שאין עבודתו בזביחה, דכתיב "ולא יזבחו עוד את זבחייהם לשעירים", וכיון שא"צ לאסור אם דרכה בכך, דהא כתיב "איכה יעבדו הגויים האלה את אלוהיהם", תנהו ענין לע"ז שאין דרכה בכך.

נ"א: ואף שלומדים מפסוק זה שאם הקדיש בשעת התר הבמות, ונאסרו הבמות, יש איסור לאו להקריבים בבמות, (ואין בזה כרת, וכתביב "והביאום לד' " לומר שמצוות עשה להביאם לאהל מועד. אבל קדשים שהקדישם בשעת איסור הבמות והקריבם בשעת

טומאת עבודת כוכבים

רב המנונא מסתפק לגבי טומאת ע"ז, דע"ז מטמאה מדרבנן (וקראי אסמכתא בעלמא), דהנה מצינו שכלי מתכות בין פשוטים ובין אם יש להם בית קיבול הם טמאים, ואם נשברו נטהרו, ואם חזר ועשאו כלים חוזרים לטומאתם וצריכים טבילה, שמה יאמרו שטבילה מועילה בלי הערב שמש, ונסתפק רב המנונא אם זה רק בטומאה דאורייתא, או גם בכל הטומאות דרבנן כגון כלים שנטמאו ממשקין שנטמאו מדרבנן אטו משקה זב זבה כגון רוקו ומי רגליו שהם מטמאים כלים מדאורייתא, (ומיירי בכלים שעיקר טומאתם דאורייתא, דכלי זכוכית שעיקר טומאתם דרבנן אין חוזרים לטומאתם הישנה. תוד"ה תבעי), ואף את"ל שטומאה דרבנן אינה חוזרת, י"ל שעבודת כוכבים חמורה כמו דאורייתא. (לרש"י מיירי בכלים שנטמאו בהם לעבודת כוכבים. ולתוס' (ד"ה כיון) מיירי בכלים של תקרובת עבודת כוכבים). תיקו.

אם הטומאה בטילה ע"י ביטול העבודת כוכבים- אם ביטל כלי שהיה תשמיש לע"ז, בטלה טומאתו ע"י הביטול כמו שבטל איסורו, וכן אוכלים שהם עבודת כוכבים כגון שהשתחוה לפת בטלה טומאתם ע"י הביטול כמו שבטל איסורם, ורבי יוחנן מסתפק באוכלים שהם תקרובת עבודת כוכבים, האם כיון שהאיסור לא בטל גם הטומאה לא בטילה, או שכיון שהטומאה היא דרבנן היא בטילה. תיקו.

מה נאסר למקדש

נ"ב: כלים שהשתמשו בהם בבית חוניו בנו של שמעון הצדיק, שברח לאלכסנדריא של מצרים מפני אחיו ובנה שם מזבח, ויש מחלוקת אם זה היה לשם ע"ז (ואז הכלים אסורים אפילו להדיוט), או לשם שמים, לרבי הכלים אסורים אף למ"ד שבית חוניו אינו בית עבודת כוכבים, כמו שקנסו שכהנים ששימשו בבית חוניו לא ישתמשו בבית המקדש, (וכ"ש כהנים ששימשו לע"ז דכתיב "יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם וגו' לא יגשו אלי לכהן ל"), ואף שהיה מקום לחלק דכהנים קנסו רבנן כיון שבני דעה ניהו והם יודעים שהבמות נאסרו אף לשם גבוה, משא"כ כלים, מ"מ גם הכלים אסורים.

והא דכתיב "כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו, הכנו והקדשנו", הכנו היינו שגזזום, והקדשנו היינו שהקדישו אחרים במקומם, וזה המקור לאסור את הכלים. וכתבו התוס' (ד"ה ברוך) שאף שמדאורייתא לא נאסרו, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ להדיוט שרי, קנסו לאסור לגבוה.

לאבבי מותר באופן הראשון להנות בטובת עובדיה דלא איכפת לן לתת שכר מועט לעובדיה, ורק בטובת הכומרים אסור כיון שהכל שייך לעבודת כוכבים, ובאופן השני מותר אפי' בטובת כומרין. ולישנא בתרא בשני האופנים אסור בטובת כומרין, ומותר רק בטובת אחרים.

נ"ב. מתי נאסרת העבודת כוכבים בעשיה או

בשימוש- לרבי ישמעאל ע"ז של עכו"ם אם עשאו ולא גמרום או שגמרום ולא הביאום או שהביאום ולא נשתמשו בהם מותרים, דכתיב "אשר עבדו" עד שיעבדו, (ואף דכתיב מקומות, אם אינו ענין למקומות שהרי מקומות אינם נאסרים, דכתיב "אלוהיהם על ההרים" ולא ההרים אלוהיהם, תנהו ענין לכלים, ומקיש אלוהיהם לכלים מה כלים עד שיעבדו אף אלוהיהם עד שיעבדו), ושל ישראל אסורה מיד דכתיב "ארור האיש אשר יעשה פסל ומסיכה" דקם ליה בארור, והיא עצמה ג"כ נאסרת דכתיב "תועבת ד' ". ולרבי עקיבא עבודת כוכבים של עכו"ם נאסרת מיד, דר"ע לא מקיש אלוהיהם לכלים, וכתיב "פסילי אלוהיהם תשרפון באש" משעה שפסלו נעשה אלוה, (ולרבי ישמעאל לומדים מזה שנכרי יכול לבטל עבודת כוכבים, ור"ע לומד דין זה מ"לא תחמוד וכו' ולקחת לך" שאם פסלו לא תחמוד, ואם ביטלו ולקחת לך), ושל ישראל אסורה רק כשתיעבד, ד"תועבת ד' " היינו דבר המביא לידי תועבה, וכתיב "ושם בסתר" עד שיעשה לה דברים שבסתר - שהוא עובדה בסתר כדי שלא ישמעו ביי"ד ויסקלוהו, (ורבי ישמעאל לומד מזה שע"ז של ישראל טעונה גניזה (בקרקה כשהיא שלימה. רש"י. ובתוס' (ד"ה מה) כתבו שגניזה הכונה ביעור בלי הנאה, כמו ששחקו את העגל ופזרו את עפרו, אמנם ליכא למילף מהעגל, דלרבי יוסי שמה עשו כן בשביל כבודם של ישראל, שאירעה תקלה וקלון על ידו, ולרבנן ביקש לבודקם כסוטות), ור"ע לומד דין זה מדכתיב "לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח" ללמד שטעון גניזה כמזבח שהוא אסור בהנאה, (וכלי שרת טעונים גניזה. תוס' שם), ורבי ישמעאל לומד מזה שהמעמיד דין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל, ואם עושה כך אצל תלמידי חכמים, כאילו נוטע אשירה אצל מזבח).

ריתך כלי לתשמיש עבודת כוכבים (שניקב הכלי והקיש עליו בקורנס עד שהשלים פגימתו), אם זה של עכו"ם, הרי בין לרבי ישמעאל בין לר"ע משמשי ע"ז אינם אסורים עד שיעבדו, ואם זה של ישראל, לר"ע אינו אסור, ולרבי ישמעאל אפי' בעושה כלי מתחילה יש להסתפק אם מותר כמו במשמישים של עכו"ם, או שאסור כמו בע"ז עצמה.

קטע ראש אוזנה או ראש חוטמה או ראש אצבעה הוי ביטול, וכן אם פחסה בפניה (-מיעכה בקורנס וקלקל צורתה) אע"פ שלא חיסרה הוי ביטול.

השתין בפניה, או שגררה (-שחבה והשליכה על הטיט), או שזרק עליה צואה, אינה בטילה, דלפי שעה כעס עליה ויחזור ויעבוד לה, דכתיב "וקלל במלכו ובאלוהיו ופנה למעלה" שלבו לשמים, ואעפ"כ "ואל ארץ יביט" חוזר ועובדה.

מכרה או נתנה כמשכון, אם מכרה על דעת לעובדה לא הוי ביטול, ואם מכרה על דעת שישברנה הוי ביטול, ואם מכרה בסתמא לרבי הוי ביטול (היכא שנשתקעה. תוס' נ"ג: ד"ה דאי), ולחכמים אינו ביטול. ונחלקו ריו"ח ורב אם המחלוקת היא כשמכרה לצורך עכו"ם, אבל אם מכרה לצורך ישראל (וה"ה לישראל שאינו צורך¹⁵⁴. תוד"ה אבל) לכו"ע הוי ביטול, כיון שהוא יודע שהישראל שובר, או שנחלקו בצורך ישראל, ולפי צד זה יש להסתפק אם בצורך עכו"ם לכו"ע הוי ביטול, או שגם בזה נחלקו. וכתבו התוס' (ד"ה או) שלמסקנת הגמרא גם בזה נחלקו, ולרבי"ן הגמרא לא פושטת את הספק.

הלוקח גרוטאות מן העכו"ם ומצא בהם עבודת כוכבים, אם משך לפני נתינת המעות יחזיר ויבטלנה העכו"ם ויכול אח"כ לקנותה ממנו, והמשיכה לא קנתה כיון שהיא בטעות, ואם משך אחרי נתינת המעות יוליכה לים המלח דאע"פ שהמשיכה בטעות מחזיר כמו שקאנה כבר.

נ"ג: אופנים שונים שאינם נחשבים ביטול לע"ז - לוח על העבודת כוכבים אפי' מצורך ישראל, או שנפלה עליה מפולת אע"פ שלא חש לפנותה, או שגנבה ליסטים אע"פ שאינו מחזר אחריה, או שהניחה הבעלים והלכו למדינת הים ועתידים לחזור, כמלחמת יהושע שחשבו לחזור ממנה וכתבי התם "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" שכיון שחשבו לחזור לא ביטלוה ביציאתם, אע"פ שלא לקחוה עמהם, אין העבודה זרה בטילה.

ותלה התנא דין זה במלחמת יהושע, כדי ללמדנו אגב אורחא, שאם ישראל זקף לבניה כדי לעובדה, ובא עכו"ם והשתחוה לה, אסרה (לעולם. תוד"ה אם. ודווקא כשהשתחוה לאותה לבניה, אבל אם השתחוה לאחרת אינה נאסרת, ודלא כמו שפירש רבינו שמואל. תוד"ה ובא), דנעשה הנכרי שליח של ישראל, וכמו שמצינו שאע"פ שארץ ישראל וכל המחובר לה היא ירושה לישראל מאבותיהם,

ומה שמצינו שבית חשמונאי גנזו בלשכה המזרחית צפונות את אבני המזבח ששיקצו אנשי יון לעבודת כוכבים, אין מזה ראייה לרבי, ד"ל ששם מצאו את הפסוק "ובאו בה פריצים וחיללוה", ולא יכלו בית חשמונאי לשוברם ע"י עכו"ם כדי לבטלם, שהרי צריך לבנות את המזבח מאבנים שלימות ללא פגיונות, ואפילו פגיונות סכין כחגירת צפורן פוסלת, ולא יכלו לנסרם לאחר שבירתם כדי להשוות פגיונותם, דכתיב "לא תניף עליהם ברזל", ואינו דרך ארץ להשתמש בהם לעצמם אחרי ששימשו לגבוה. (משא"כ דינרא הדריינא טוריינא שיפא (לרש"י צורות אלו נעשו על שם מלכי רומי ששמו טוריינוס אדריינוס, ושיפא היינו ישן ביותר שנישוף מחמת יושנו ואין הצורה ניכרת, וביארו התוס' (ד"ה דינרי) שאף שמטבע של ירושלים היה בה דוד ושלמה מצד אחד וירושלים עיר הקודש מצד אחר, מ"מ כשמשלו אדריינוס וטוריינוס פסלו צורת מטבע הראשונה וחתמו בה שמו. ולר"ת הדריינא היינו עגול וטוריינא הוא גדול ושיפא היינו שנישוף ואין האותיות ניכרות, דאין לעשות צורת אדם במטבע). אף שרובם היו של הקדש לא נאסרו, דכתיב "ובאו בה פריצים וחיללוה", כיון שלא השתמשו בהם לגבוה).

ביטול עבודת כוכבים

ביטול ע"י עכו"ם - עכו"ם יכול לבטל עבודת כוכבים שלו או של חבירו, ולענין ביטול עבודת כוכבים של ישראל, בילדותו שנה רבי שיכולים העכו"ם לבטלה, ואמר רבי הלל דהיינו כשיש לעכו"ם שותפות בה, (דאי לאו הכי הא כתיב "ושם בסתר"), דס"ל שהישראל עובדה על דעת העכו"ם, וממילא כשהעכו"ם מבטלה מתבטל גם חלק הישראל, ובזקנותו סבר רבי שאין מתבטל חלק הישראל, דישראל אדעתא דנפשיה פלח. ואם העכו"ם ביטל את חלקו, מהני, אף שחלק הישראל לא מתבטל, (דברי רבי הלל ללישנא השניה).

ישראל אינו יכול לבטל עבודת כוכבים של עכו"ם וכ"ש של ישראל, דכתיב "ושם בסתר".

המבטל עבודת כוכבים נתבטלו גם משמשיה, ואם ביטל את משמשיה לא נתבטלה הע"ז עצמה.

נ"ג. כיצד עכו"ם מבטל עבודת כוכבים -

והרמב"ם שאם מכרה לישראל שאינו צורך לכו"ע לא הוי ביטול, שכיון שדמיה יקרים סובר העכו"ם שהישראל לא ישברנה אלא ימכרנה לעכו"ם אחר והוא יעבוד לה.

¹⁵⁴ ורש"י כתב שסתם לוקחי מתכת צורפים הם, וכתב הר"ן שדעת רש"י כתוס'. ודעת הראב"ד והרמב"ן

ולרב אשי ודאי היה בין כל העומדים ישראל מומר שעבד לה ברצון כשראה שיד ישראל מטה.

דין בעל חיים שנעבד -

איתא בברייתא שנעבד בבעלי חיים שנאסרים לגבוה, שלו אסור ושל חבירו מותר.

הגמרא מקשה מדאיתא בברייתא שכל שעובדים אותו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון הוי נעבד.

רמי בר חמא מבאר שהברייתא שאוסרת באונס מדברת שאנסוהו להשתחוות לבהמה שלו, (וכתבו התוס' ד"ה כגון) דמיירי שאמרו להורגו אם לא ישתחוה מאיליו, אבל אם כפפו קומתו בעל כרחו שהוא לא עשה כלום לא).

רבי זירא מקשה שהרי אונס רחמנא פטריה דכתיב "ולנערה לא תעשה דבר", ואף שלכתחילה חייב למסור עצמו, סובר רבי זירא שאין להחשיב דבר זה לנעבד. (תוד"ה מתקוף). עוד כתבו התוס' (שם) שאף שבנערה הרי היא קרקע עולם, לא הוזכרה סברת קרקע עולם לענין לפטור ממיתה, שהרי ברצון חייבת אע"פ שהיא קרקע עולם, ורק לענין שאינה חייבת לפטור עצמה הוזכרה הסברא של קרקע עולם, שבזה רק אם אמרו לה שתהרג או שתביא את הערוה עליה חייבת למסור עצמה, אבל בלאו הכי לא, כמו שרוצח אין לו למסור עצמו כדי שלא ישליכוהו על תינוק, ובהכרח הפטור משום אונס.

רבא מתרץ שכיון דכתיב "וחי בהם" ומאידיך כתיב "ולא תחללו את שם קדשי", בא הכתוב לומר שבצינעא "וחי בהם" ובפרהסיא "לא תחללו את שם קדשי", וכיון שבפרהסיא חייב למסור עצמו, דבר זה נחשב נעבד. תוס' שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה הא) שרבא עצמו מודה שלהלכה בעבודת כוכבים צריך למסור נפשו גם בצינעא, והכא קאי אליבא דרבי ישמעאל. והרב ר' משה מקוצי מפרש דברי רבא שהכל היו כלל "לא תעבדם" בין לאזהרה בין למיתה, וכשהוא אומר וחי בהם יצא אונס צינעא בין מאזהרה בין ממיתה, אבל רבא מודה דאיכא עשה ד"בכל נפשך" שיש למסור עצמו אפילו בכל אונס, וכשאמר הכתוב "לא תחללו" אהדריה לכלליה, והיינו אונס דפרהסיא בין לאזהרה בין למיתה, וכיון שרבא שהוא בתרא סובר כרבי יוחנן שיש לאדם למסור עצמו למיתה ואפילו באונס ובצינעא, הכי הלכתא.

לחזקיה הברייתא שאוסרת באונס מדברת כשניסך לבהמת חבירו יין על קרניה לשם ע"ז, דבזה אסורה כיון דעביד מעשה. ורב אדא בר אהבה דוחה דבימוס בעלמא הוא ושריא דבעלי חיים אינם נאסרים משום משמשי ע"ז. ומבאר דמיירי שניסך יין בין קרניה ועשאה עבודת כוכבים, שעשה מעשה בגופה, אבל כשהשתחוה לה או בעבודה אחרת לא אסרה אם אינה שלו, וכדאמר רבי יוחנן שאע"פ שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, אם עשה מעשה אסרה, וכן אמר רב הונא שאם היתה בהמתו רבוצה בפני ע"ז, ושחט בה חבירו סימן אחד לע"ז (ואפילו כל שהוא. תוד"ה היתה), אסרה, דכתיב "ואת כל הכלים (של

שהרי נאמר לאברהם "כי לך אתננה", וא"כ למה כתיב "ואשיריהם תשרפון באש", והרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ואי נימא שנאסרו בגלל מה שנעבד לפני שניתנה הארץ לאברהם, למה לא מספיק ביטול, ובהכרח שבגלל שישראל עבדו את העגל גילו שנח להם בעבודת כוכבים, שהרי נתאו לאלוהות הרבה דכתיב "אלה אלוהיך ישראל", וממילא העכו"ם נעשו שלוחי ישראל, וע"ז של ישראל אינה בטילה עולמית, ובאמת אילנות שנעבדו רק אחרי חטא העגל לא נאסרו, אלא שא"א לדעת מה נעבד רק אח"כ. וכתבו התוס' (ד"ה אם) שבמלחמת יהושע אין האיסור בגלל שחשבו לחזור, אלא בגלל שעבדום לדעת ישראל.

עבודת כוכבים שהניחוח עובדיה ואין דעתם לחזור, אם הלכו בשעת שלום מותרת דכיון שלא נטלוה עמהם ביטולה, אבל אם הניחוח בשעת מלחמה אסורה, ובית נמרוד (מגדל שבנו דור הפלגה לעבודת כוכבים, ונמרוד היה מלך עליהם) אע"פ שפיזרם הקב"ה על פני כל הארץ דכתיב "ויפיץ ד' אותם", מותרת, דכיון שיכלו לחזור ולא חזרו יש כאן ביטול.

דין בימוס של ע"ז

בימוסיות של מלכים אבני גזית המונחות בדרך של המלך, וכשהמלך עובר מושיבים שם עבודת כוכבים והוא משתחוה לה, מותרות, מפני שמעמידים אותה בשעה שהמלכים עוברים כדי לעובדה, והמלכים מניחים דרך זו והולכים בדרך אחרת, והכומרים שעבדום לא עשאוה אלא לצורך המלכים, וכשרואים שהמלכים לא חוששים בזה גם הם מבטלים אותם. (תוד"ה והולכים).

בימוס שנפגם - לרב ושמואל בימוס שנפגם אסור, ואפי' למ"ד אין עובדים לשברים זה אינו אלא בעבודת כוכבים עצמה דזילא ביה מילתא, אבל כאן לא איכפת ליה. ולריו"ח ור"ל מותר, וכן עולא ישב על בימוס שנפגם, ואפי' למ"ד עובדים לשברים, זה רק בעבודת כוכבים עצמה, שכיון שכבר עבד אותה אינו מבטלה, אבל כאן שלא עבדו מבטלו כיון שיכול להביא בימוס אחר. וכן מבואר בברייתא שבימוס והיינו העשוי מאבן אחת, אם נפגם מותר, אך מזבח והיינו העשוי מאבנים הרבה, אם נפגם אסור עד שינתץ רובו, דכתיב "בשומו כל אבני מזבח כאבני גיר מנופצות לא יקומו (-שוב לא יקריבו עליו) אשרים וחמנים".

נ"ד. בימוסיות שעשו עכו"ם בשעת הגזירה, לא בטלו אף כשבטלה הגזירה, ואם אם כשעבד באונס אינה נאסרת, הכא י"ל שעבדה גם ישראל מומר ברצון,

אסור. (והקשו התוס' (ד"ה משום) שהרי דינם שונה, שבעבודת כוכבים כל מה שהחליף אסור, ובשביעית רק האחרון נאסר, וא"כ א"א ללומדם זה מזה). והמ"ד השני סובר שב' כתובין הבאים כאחד מלמדים.

דרכי הנהגת הקב"ה עם הע"ז

הקב"ה לא מאבד את הע"ז מפני שיש ע"ז שיש בה צורך לעולם, כמו חמה לבנה כוכבים ומזלות אפיקים של מים וגאיות, ואין לאבד את העולם מפני השוטים, אלא עולם כמנהגו נוהג, והשוטים שקלקלו עתידים לתת את הדין. (וכן מצינו שאדם זורע חיטים גזולות והם צומחות, או שבא על אשת חבירו והיא מתעברת, ומבואר שעולם כמנהגו נוהג והשוטים שקלקלו עתידים לתת את הדין, והקב"ה אומר לא דיין לרשעים שעושים סלע שלי פומבי שחותמים בחותמת שלי, אלא שמטריחים ומחתימים אותי ליצור הולד בעל כרחי, דכתיב "צור ילדך תשי"). ואם יאבד הקב"ה את שאר הדברים שעובדים להם יבואו לטעות שהדברים שאינן נאבדים הם אלוהות, ולכן אף אותם אין הקב"ה מאבד.

שאל פילוסופוס (-חכם מחכמי האומות) אחד את ר"ג למה **הקב"ה מתקנא** לנקום **בעובדי ע"ז ולא בע"ז עצמה**, וענה לו ר"ג שהזלזול הוא העובד ולא מה שנעבד, (כבן מלך שקרא לכלבו בשם המלך ונשבע בחיי הכלב, שהמלך כועס על הבן ולא על הכלב), וטען הנכרי לר"ג איך הוא קורא לה כלב והרי יש בה ממש, שהרי פעם אחת נשרפה עיר שלימה חוץ מבית ע"ז, אמר לו ר"ג שהקב"ה עושה מלחמה עם החיים ולא עם המתים, ומ"מ אין הקב"ה מאבדה כפי שנתבאר לעיל.

נ"ה. אגריפס שר צבא שהיה ממונה על גייסות בימי אגריפס המלך שאל את רבן גמליאל למה הקב"ה מתקנא בעובדי ע"ז, דכתיב "כי ד' אלוקיך אש אוכלה הוא קל קנא", **והרי אין מתקנא אלא חכם בחכם** וגבור בגבור ועשיר בעשיר. וענה לו ר"ג שאשה לא מתקנאת באשה השניה לשנוא את בעלה אם השניה טובה ממנה, אלא אם היא פחותה ממנה¹⁵⁵.

עבודת כוכבים אין בה ממש, ומה שאנו רואים אנשים שמתרפאים כשהולכים לע"ז, באמת השביע הקב"ה

בית המקדש) אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו" - שחזקה וסייעתו גזרו עליהם איסור עולם כדקתני שגגזום, ולא אמרינן שיפדום ויצאו לחולין, והיינו כשעשה בהם מעשה, דאי לאו הכי הא אין אדם אסור דבר שאינו שלו. אבל מכהנים (שאנסוס מלכי ישראל להיות כמרים לעבודת כוכבים, וכתב "ולא יגשו לכהן לי". רש"י. ולתוס' (ד"ה אילימא) הנדון הוא מה שהקריבו בהמות אחרים לע"ז, שעשו מעשה ונאסרו, וכתבו התוס' שאף שי"ל ששחטו בהמות שלהם, מ"מ הגמרא אומרת שגם אם עשו מעשה בשל אחרים אין משם ראייה), אין ראייה, דדילמא שאני התם שהם בני דעה וקנסא הוא. ומאבני המזבח שגגזום מלכי בית חשמונאי משום ששיקצום מלכי יון לעבודת כוכבים, ואף שהם הקדש ואין העכו"ם יכול לאסורם, אין ראייה שכשעשה מעשה זה חמור יותר, דדילמא כדרב פפא נ"ב: דקרא אשכחו ודרשו שיצאו לחולין וקנאום העכו"ם ולכן יכלו לאסורם.

שיטת רש"י (חולין מ.) שאם אדם הרביץ בהמת חבירו לפני ע"ז, קנאה בהגבהה ואסרה. והתוס' (ד"ה היתה) כתבו שאין ההגבהה מועלת אלא להתחייב באונסים.

אלו דברים נאסרים רק ע"י מעשה

נ"ד: קרקע שנעבדה - המשתחוה לקרקע עולם לא נאסרה, אמנם אם חפר בה בורות שיחין ומערות לעבודת כוכבים נאסרה.

המשתחוה לבעלי חיים לא אסרם להדיט אפי' אם הם שלו, אבל אם עשאן חליפין לע"ז שהיתה לו עבודת כוכבים ונתנה לעכו"ם תמורת בהמה, אסרם, וחליפי חליפין נחלקו רבי ישמעאל בר רב יוסי ורבנן אם נאסרו ג"כ דכתיב "והיית חרם כמוהו" שכל שאתה מחיה ממנו הרי הוא כמוהו, או שלא נאסרו שהרי כתיב "כי חרם הוא". והמ"ד השני לומד מזה שאם מכר ערלה וכלאי הכרם וקידש אשה בדמיהן מקודשת, (כיון שזה נחשב ממון לקדש אשה, שהאשה לא הגיעה מערלה, אבל אסור לו מדרבנן להנות ממוון זה. רש"י. וביארו התוס' (ד"ה מכרן) שהאשה לא דומה כ"כ לחליפי הדמים, אי נמי משום פריה ורביה לא גזרו רבנן), והמ"ד הראשון סובר שא"צ לזה פסוק, כיון שעבודת כוכבים ושביעית הם ב' כתובין הבאים כאחד, ואין מלמדים, דכתיב בשביעית "כי יובל היא קודש תהיה לכם" לומר שתופסת דמיה כמו קודש דכתיב "ופדה בערכך", ואמנם אין השביעית יוצאת לחולין כמו קודש, דכתיב "תהיה" בהויתה תהא, ואם החליף את השביעית כמה פעמים, רק האחרון נתפס בקדושת שביעית, וכן הפרי עצמו

¹⁵⁵ המהרש"א מבאר שהשאלה היתה שהרי אין דרך לקנא במי שפחות ממנו, והתשובה היא שקנאת ד' הכונה לכעס וקפידיא.

ולהלן יבואר מאיזה שלב היין נעשה יין נסך ע"י מגע הנכרי, ומאיזה שלב נגמרה מלאכתו למעשר, וכן באיזה שלב אסור להתעסק עם הנכרי בענבים או ביין, למ"ד שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל.

מאיזה שלב היין נעשה יין נסך – מותר לקנות מהעכו"ם גת בעוטה (-העכו"ם בעטה ודרכה. וכתבו התוס' (ד"ה והשאר) שמה שמבואר לקמן (ע"ד:): שגת של עכו"ם צריכה הכשר, היינו למשנה אחרונה), אע"פ שהעכו"ם נטל ענבים בידו מתוך היין ונתנם לתפוח (-ערימת הענבים שתחת הקורה), ורק ממתי שירד היין לבור עושה העכו"ם יין נסך, אבל אם העכו"ם נגע בו במה שלמעלה, מותר אפילו בשתיה. (תוד"ה ירד, בדעת רש"י. ור"י מפרש דקמ"ל שכשנגע במה שלמעלה לא נאסר מה שלמעלה מכח דין ניצוק. ורשב"ם פירש שמה שבבור אסור אף אם לא נגע בו עכו"ם, דבכוחו של עכו"ם גזרו חכמים, אבל מה שלמעלה אינו נאסר מכוחו כיון שעדיין אינו יין, וכן אינו נאסר לא במגע ולא בניצוק. עוד כתבו התוס' (ד"ה והשאר) ששיטת רבינו שמעיה שאם העכו"ם נגע במה שלמעלה אסור בשתיה ומותר רק בהנאה. עוד כתבו התוס' (ד"ה לוקחין) ש"א שאף אם נגע העכו"ם בקילוח הנמשך מן הגת לבור אינו נעשה יין נסך.

נ"ה: רב הונא אומר שכל זה למשנה ראשונה, אבל למשנה אחרונה כבר ממתי שהתחיל היין להמשך במדרון לבור הוי יין נסך, אבל בגת פקוקה (-שפקוק את יציאת היין מהגת לבור) ומלאה ענבים, והיין עומד במקום שבו הוא נסחט. רש"י. ודייקו התוס' (ד"ה א"ר הונא) שאפילו בגת עצמה, אם פינה החרצנים אילך ואילך ונשאר היין לצד אחד חשיב התחיל להמשך ונעשה יין נסך, ולפ"ז גם בגיגיות שלנו שדורכים בהם, אם מפנים גרעינים שבגיגיות אילך ואילך כדי שיכנס היין באמצע נעשה יין נסך, וכ"כ רשב"ם, ומיירי שפינה הגרעינים עד שולי הגיגית, שאם לא פינה כי אם למעלה אין כאן המשכה כיון שיש ענבים תחתיה. ור"ת פירש שהתחיל להמשך - שהתחיל לקלח מן הגת קודם שירד לבור, אבל אם אינו מקלח כלל לא נעשה יין נסך, ואפילו אם פינה הענבים אילך ואילך ונשאר היין בגומא באמצע הגיגית אין כאן המשכה, כיון שלא הניח שם גרגותני לסנן את היין, אבל אם מושך את היין מן הגיגית דרך הברזא אין לך המשכה גדולה מזו, ואם הוא שולה מגומא שבתוך הגיגית כוס מלא יין, אם הוא מתכוין לשלוותו מן החרצנים ומן הזגין יש לחוש קצת להמשכה, ואם אינו מקפיד שישארו שם חרצנים וזגין אין כאן המשכה ושרי. והקשו התוס' כיצד קונים גיגיות יין גדולות המלאות בענבים דרוכות מן העכו"ם, למה לא חוששים שכבר המשיכו העכו"ם היין וחרזו ומלאום, (אמנם בגיגיות קטנות אין לחוש, כיון שאין דרך להמשיך יין מהם). ומחמת חשש זה יש שעומדים שם בבציר כשממלאים הגיגית, ואח"כ חותמין אותה כשרוצים שישהה היין בגיגית כמה ימים. ושיטת ר"י שבגיגיות אין

את היסורים מתחילה לצאת ביום פלוני ובשעה פלונית ע"י רופא פלוני¹⁵⁶ וסם פלוני¹⁵⁷, ("חלאים רעים ונאמנים" היינו רעים בשליחותם שמייסרים את הגוף, ונאמנים בקיום שבועתם), ואינם נמנעים מלצאת מפני שהשוטה הזה הלך לע"ז, (משל לאדם נאמן שהיה בעיר, שהיה אחד שהיה מפקיד אצלו רק בעדים, ומ"מ החזיר לו גם כשהפקיד שלא בעדים). ורבא בר יצחק שאל איך מצינו שכשצריך גשם הע"ז נגלית בחלום ואומרת שאם יקריבו לכבודה אדם ירד גשם, וכששחטו לה אדם ירד גשם, ואמר רב יהודה בשם רב דהיינו דכתיב "אשר חלק ד' אלוקיך אותם לכל העמים", שהחליקם בדברים כדי לטורדם מן העולם, דמי שבא ליטמא פותחין לו, ומי שבא ליטהר מסייעים לו.

דיני יין נסך

הסוגיות דלהלן (נ"ה. – ע"ה). עוסקות בעיקר בדיני יין נסך. דרך הנכרים היה לנסך יין לעבודה זרה, ונכרי שניסך את יינו לעבודה זרה נאסר היין בשתיה והנאה משום תקרובת עבודה זרה, ואיתא בגמרא (לעיל כ"ט): שאיסור זה נלמד מדכתיב "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם" – כשם שזבח אסור בהנאה כך יין נסך אסור בהנאה.

גם כאשר הנכרי שכשך ידו בתוך היין לשם עבודה זרה הוי יין נסך. דמי יין נסך אסורים בהנאה, כעבודה זרה שתופסת את דמיה. חכמים גזרו לאסור גם סתם יינם של נכרים בהנאה, אע"פ שלא ניסכוהו לעבודה זרה. ולהלן יבואר מאיזה שלב היין נעשה יין נסך, אזה פעולות ביין נותנות לו דין יין נסך, ומתי כאשר לא ראינו שהנכרי נגע ביין, חוששים ביין משום יין נסך.

מאיזה שלב היין נעשה יין נסך

דרך עשית היין היא כדלהלן: בתחילה בוצרים את הענבים מהכרם, ומשם מוליכים אותם למקום עשית היין, שם יש שני מקומות זה למעלה מזה, במקום העליון הנקרא 'גת' דורכים על הענבים (ודריכה זו נקראת 'בעיטה'), בתחילה הולכים על הענבים שתי וערב, ואח"כ ממשיכים את הדריכה, והיין זב מהענבים ויורד במדרון לבור, (ויש באמצע סל הנקרא גרגותני, שבו היין מסתנן מהחרצנים והזגים), וכיון שלא כל היין יצא מהענבים ע"י הדריכה, לוקחים את הענבים ונותנים אותם ברימה במקום מסוים (וערימת ענבים זו היא בצורת עיגול ונקראת 'תפוח').

157 אמנם ע"י תשובה יכול להתרפא מהיסורים קודם. מהרש"א.

156 כתב בילקוט המאירי שמכאן מקור למה שכתב השו"ע (יו"ד של"ו א') שרופא המנוע עצמו מלרפא בני אדם הרי זה שופך דמים, אפילו יש מי שירפאנו, שלא מן הכל זוכה אדם להתרפאות.

דמיירי שכבר נולד לה ספק טומאה, וא"א שתהיה טהורה לגמרי, משא"כ היכא שאין אפילו ספק טומאה. והא דאיתא בגיטין (ס"א.) שמותר לסייע לאשת עם הארץ בחולין קודם שתטיל למים, התם ליכא אלא חשדא בעלמא ולא ודאי טומאה כמו הכא, ובפירות שלא הוכשרו מותר לברור ולטחון אפילו בודאי טומאה. וי"מ שהאיסור לבצור עם ישראל הוא בישראל רשע שסופו לשתות טמא ודריכתה לכך עומדת ולכן אסור לסייעו. וכתבו התוס' (ד"ה אין) דקמ"ל שאפילו בסוף הדריכה אסור לסייע ידי עוברי עבירה, אע"ג שכבר התחיל בעבירה. אבל מותר להוליך עימו חביות ריקניות לגת ולהחזיר חביות מלאות, שכיון שכבר נטמאו בגת מותר לתת את היין בחביות טמאות.

וכן נחתום העושה בטומאה אין ללוש עימו או לערוך עימו כיון שעריכה זו אסורה, אבל מותר להוליך עימו פת לפלטר האופה את הפת. רש"י. והתוס' (ד"ה אבל מוליכין) כתבו שאסור להוליך לתנור, כיון שהאפיה היא גמור מלאכת עריכת הלחם, ורק לאחר האפיה שכבר נגמרה המלאכה מותר, ופלטר שמותר להוליך אליו היינו נחתום קטן שקונה הרבה ככרות יחד מנחתום גדול כדי למוכרם מעט מעט.

נ"ו. גמר מלאכה ביין, למעשר וליין נסך - במתני' מבואר שאין היין נעשה יין נסך עד שירד לבור. הגמ' שואלת דאיתא במתני' שיש חיוב מעשר לאסור שתיית עראי משיקפה שיצופו החרצנים על היין כשהוא נח בבור. רבא מתרץ דמתני' כרבנן שגמור מלאכה למעשר משירד היין לבור, ולר"ע גמר המלאכה משיקפה, והיינו קיפוי דבור ולא קיפוי דחבית, (ואף אחר שיקפה יכול לקלוט מהגת העליונה) (אבל מהתחנתונה אסור לשתות אף עראי לפי שהוקבע למעשר, ומיירי בגת שבשדה, והאיסור הוא לקלוט ולהכניס לבית, דבשדה מותר כיון שלא ראה פני הבית, ואם הגת בבית, אף מהגת התחתונה מותר, כיון שנכנס לבית לפני גמור מלאכה, כתבואה שהכניסה במוץ שלה. אי נמי לא דמי לתבואה, דבתבואה אין דרך להכניסה לבית במוץ, ולכן לא חל עליה בגמור מלאכה בבית חיוב מעשר, אבל ביין שדרך להכניסו לפני גמור מלאכה, כשנגמרה מלאכתו בבית נתחייב במעשר. תוד"ה ואע"פ, או מהצינור שבו היין מקלח לבור, ולשתות בלא מעשר), ולדבריו אין חילוק בין מעשר ליין נסך.

הגמ' שואלת שיש ברייתא שמבואר בה שלרבנן גמור מלאכה משירד לבור ויקפה, ולר"ע משישלה היין מן הבור להנתן בחביות, והגמ' אומרת שכך יש לבאר גם את הברייתא הראשונה, ותנא דמתני' שאוסר יין נסך משירד לבור אינו שיטה שלישית, אלא משום חומרא ד"ין נסך.

לחוש להמשכה, מפני שאין בהם כ"כ יין כיון שהענבים אינם דרוכות יפה. ולרבינו יהודה אין לחוש אלא אם כבר המשיכום העכו"ם ונעשה יין, דאז חוששים שמא החזיר כלי לבור או גרגותני לגת. ועוד כתב רבינו יהודה שמאד יש להחמיר בחשש המשכה, והמחמיר לתת סדין על הגיגית ולמלאות הגיגית ולחותמה תבוא עליו ברכה. ויש שהיו רוצים למצוא חן בעיני העכו"ם והיו העכו"ם דורכים עמהם בגיגיות קודם המשכה, ושמעו ר' יעקב והקפיד ורצה לנדותם אם לא ישמעו וישובו ולא יעשו עוד כך, כי אולי אסרו לפי משנה אחרונה דריכה קודם המשכה אטו אחר המשכה. וברזא שעושים העכו"ם בגיגית למשוך היין חשוב המשכה כמו גרגותני, והקונה יין מגיגיות העובדי כוכבים צריך להזהר שלא תהא ברזא בגיגית, ודווקא ברזא קטנה, אבל ברזא גדולה כעין פי חבית לא חשיב המשכה, כיון שהענבים נמשכים דרך שם עם היין.

בצירה ודריכה עם העכו"ם - למשנה ראשונה (וכן סבר תנא דמתני') מותר לדרוך עם העכו"ם בגת, ולא אמרינן משתכר באיסורי הנאה הוא, דהיין מותר לתנא דמתני' אפילו בשתייה, כל זמן שלא ירד לבור, ואפילו אם חלק מהיין ירד לבור רק מה שבבור נאסר, ומשום גורם טומאה ליכא, דכבר משעה שדרך בהם העובד כוכבים מעט נטמאו, (ולפ"ז מיירי בסוף הדריכה, שכבר הלכו על הענבים שתי וערב. תוד"ה דורכין), ומשום מסייע ידי עוברי עבירה ליכא, דהעכו"ם לא נצטווה על כך¹⁵⁸. אבל אין לבצור עם העכו"ם, מפני שהעכו"ם נותנים בגת טמאה בשביל לדורכם, והדריכה מטמאתם, ונמצא שהבצירה היא גרם טומאה, (אבל קודם דריכה בסתמא אינם מקבלים טומאה, אא"כ אנו יודעים שהוכשרו לקבל טומאה), וקסבר שאסור לגרום טומאה לחולין בארץ ישראל.

ולמשנה אחרונה אין דורכים עם העכו"ם בגת אא"כ היא פקוקה ומלאה והיין לא זז ממקומו ויורד אלא נשאר שם, משום שכבר ממתני שהיין מתחיל להמשך לבור דרך המדרון הוא יין נסך, אבל מותר לבצור עם העכו"ם בגת, מפני שמותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל.

בצירה ודריכה עם ישראל טמא - ישראל שעושה בטומאה אין לדרוך או לבצור עימו, שכיון שנצטווה על הטומאה הוא עובר עבירה, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה כדי שלא ירגילו בכך, (לתנא דמתני' משום שאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, ולמשנה אחרונה משום שהענבים טבולים לתרומה ואסור לגרום טומאה לתרומה, דכתיב "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי" בשתי תרומות הכתוב מדבר. רש"י. והתוס' (ד"ה שמותר) הקשו שלגבי עיסה שנולד לה ספק טומאה קודם גלגול שעדיין לא חל חיוב חלה מבואר מותר לעשותה בטומאה, ומאי שנא הכא שעדיין לא חל חיוב תרומה עד שייעשו יין. וי"מ דשאני תרומה שאם הפריש לפני שנעשה יין חלה התרומה, משא"כ חלה. ויש לתרץ דשאני התם לגבי חלה (וה"ה בפירות)

158 כך פירשו רש"י ועוד ראשונים, והרא"ה כתב שאין אנו מצויים שלא לסייע עכו"ם מלעשות איסור, ורעק"א מציין על דברי רש"י את המ"א שכתב כדברי הרא"ה.

אינו נאסר מטעם כוחו של עובד כוכבים בכוונה כיון שאינו נקרא עדיין יין, וגם הקילוח שבין גרגותני עד הבור אינו נאסר מחמת כוחו, ומ"מ מטעם ניצוק אפשר לאסור מה שבגרגותני, וממה שהגת לא נאסרת מבואר שניצוק בר ניצוק אינו חיבור. ולפ"ז יש לפרש דברי רב הונא, שאם לא החזיר גרגותני לגת, מה שבבור אסור ולא העליון שנגע ע"י הקילוח, כי הגרגותני מפסיק והוי ניצוק בר ניצוק, אבל אם החזיר הגרגותני לגת אסור העליון ע"י תערובתו של התחתון, ולפי זה א"צ להזכיר מגע עובד כוכבים כלל לא כאן ולא במשנתנו. ומעשה בא לפני רבי מנחם זצ"ל בחבית שכלה היין עד הברזא, והגביה העכו"ם לבדו את החבית, ובאותה שעה משך ישראל את הברזא וקילח היין בקנקנו של ישראל, והתיר היין הנשאר בחבית, ואסר היין שיצא לחוץ, דאמרין לקמן (ע"ב:) שעכו"ם המערה מחבית לבור קילוח היוצא מחבית ולמטה אסור והשאר בחבית מותר, דכח דעכו"ם דרבנן, ולא גזרו אלא במה שיצא מן החבית. אמנם בניצוק המקלח לין נסך גמור, אסור גם מה שבתוך החבית.

עוד כתבו התוס' (ד"ה שמע) שר"ת פסק שגם ניצוק אחד אינו חיבור.

אלו פעולות ביין נותנות לו דין יין נסך

יין נסך יש בו כמה מקרים עם חומרות שונות: א' כשזרקו או שופכו לספלים לפני הע"ז. ב' כשמשכשך ידו ביין לשם ע"ז. ג' נגיעה ביין ע"מ לנסכו. ד' נגיעה בלא ניסוך כגון שלא בכוונה או ע"י תינוק, (והראשונים דנים מה הדין בזמנו כשאיין רגילים לנסך). ולהלן יבוארו הדין באופנים שונים, מתי היין נאסר מדינא, ומתי הוא נאסר משום הרחקה, ומתי היין מותר בהנאה או אפילו בשתיה.

האם ניסוך ברגל הוא ניסוך - מותר לדרוך עם העכו"ם בגת, ואף שלמשנה אחרונה אסור, דס"ל שמשחתחיל להמשך הוי יין, מיירי אם קושרים את ידי העכו"ם שלא ינסך בהם, דניסוך דרגל לאו שמיה ניסוך. וכתבו התוס' (ד"ה מהו) שהנדון היה לגבי התר הנאה, ובגת של עכו"ם. עוד כתבו (שם) שלמ"ד ניצוק בר ניצוק הוי חיבור אע"פ שהגת התחילה להמשך לא אסרו את הגת בהנאה, כיון שהעכו"ם לא נוגע עכשיו בבור ואינו עסוק אלא בדריכה, אבל אם נגע בסוף הקילוח הוי כאילו נגע בעליון ואסור בהנאה.

נ"ו שמואל השהה יין (של ישראל. תוד"ה הוה) שדרכוהו עכו"ם וישראל יחד, כדי לברר אם יש תנא שמתיר כר"ש לשתות יין שנפל לתוכו עכו"ם ועלה, (ואף שר"ש מדבר בנגיעה ע"י דבר אחר, כמדידה דקנה, סובר שמואל ששכשוך דרגל הוי כמדידת קנה שתופסו בידו. ועו"ל דס"ל שכל מה שר"ש מתיר בהנאה מותר גם בשתיה. תוד"ה אי). אבל לא הסתפק לאוסרו כרבי נתן שאוסר בהנאה יין של ישראל שמדדו העכו"ם ביד - שהכניס ידו וזרועו לתוכו כדי לשער כמה יין יש בו, אע"פ שלא נסכו לעבודת כוכבים, דניסוך אינו אלא ע"י שכשוך, (ולת"ק אם מדדו ביד או ברגל ימכר כיון שלא נתכוון לנסך), דלא אסר רבי נתן אלא ביד ולא ברגל.

נ"ז: ולרבא אין חילוק בין יין נסך למעשר, ותנא דמתני' הוא שיטה שלישית, תנא דידן סבר משירד לבור, ולרבנן משיקפה בבור, ולר"ע משישלה.

רב הונא אמר שאם נגע העכו"ם ביין שבבור, נאסר היין שבבור ולא נאסר מה שעדיין לא ירד לבור. אמנם אם החזיר את הגרגותני (-סל גדול שקשור בצינור, והיין שירד מהגת לבור עובר בתוכו כדי לסננו מזגים וחרצנים) לגת, אסור גם היין שבגת, (מפני טיפות היין שבגרגותני המתערב בגת. תוד"ה אבל. והתוס' דנים למה אינו בטל בשישים, דקיימא לן כרבא שייך חדש שנתערב בענבים אסור רק בנותן טעם, ואי נימא שכיון שגם בגת יש יין עם הענבים, הוי מין במינו דאסור במשהו, אכתי קשה דנימא סלק את מינו דהיינו היין כמי שאינו, ושאינו מינו דהיינו הענבים שבגת רבה עליו ומבטלו, כדס"ל לרבא (חולין ק: גבי חתיכות של דג טמא). ותירצו התוס' דס"ל לרב הונא כאביי דס"ל שייך חדש שהתערב חדש שהתערב בענבים אסור במשהו, ולית ליה נמי סלק את מינו כמי שאינו. או דמיירי הכא שיש הרבה יין ביחד בגת, והוה ליה מין במינו שאוסר במשהו אפילו לרבא. ולפירוש הראשון דס"ל כאביי א"כ אין הלכה כרב הונא. ולר"ת דס"ל שסתם יין נסך בטל בשישים כשאר איסורים שבתורה, אא"כ נודע שנתנסך לעבודת כוכבים, אין לאסור החזרת גרגותני, דמסתמא יש שישים בחרצני הגת ממה שבגרגותני, ואפילו לאביי מותר, וצ"ל דרב הונא סובר כרבו רב דס"ל כרבי יהודה שמין במינו אוסר במשהו בכל איסורין שבתורה. ואף אם ניצוק אינו חיבור שיש בזה מחלוקת לקמן (ע"ב:), י"ל שאיירי שהיין שבבור נתמלא והגיע עד הגרגותני.

האם ניצוק בר ניצוק חיבור, והאם היין שבגרגותני נאסר במגע עכו"ם - כתבו התוס' (ד"ה גרגותני) שממה שהגמרא לא רוצה לאסור את מה שבגת מדין ניצוק, מבואר שניצוק בר ניצוק (כגון הכא דמגת לגרגותני הוי ניצוק אחד ומגרגותני לבור הוי ניצוק שני) לא הוי חיבור, ומכאן פסקו הריב"ן והרשב"ן ור"ת בשם רש"י דאפי"ל למ"ד דניצוק חיבור, מ"מ ניצוק בר ניצוק אינו חיבור. ולא אמרין דהוי ניצוק אחד מטעם שכיון שהגרגותני עשוי נקבים נקבים א"כ נופל בודאי מן הגת לבור, ד"ל שכיון שנקבי הגרגותני אינם עשויים ביושר אלא מן הצדדין, לאו חד ניצוק הוא. ולריב"ם סבר שאין ראייה מכאן שניצוק בר ניצוק אינו חיבור, דהא דלא אסרין הכא יין שבגת משום ניצוק, הטעם הוא שמה שבגת אינו נקרא עדיין יין ואינו נחשב אלא כמיא בעלמא, שהרי אינו נאסר במגע עובד כוכבים, אבל מה שבגרגותני נאסר אף דהכא קיימין למשנה בראשונה שאינו נקרא יין עד שירד לבור, דמה שבשולי הגרגותני מתחתיו הוי בכלל מה שבבור להיות יין גמור, ולכן יאסר מטעם ניצוק וכ"ש שאם נגע בו עכו"ם נאסר במגעו, והכא מיירי שלא נגע עכו"ם בגרגותני. ולפי מה שפירשו התוס' במתני' (נ"ד.) גבי והשאר מותר, שמה שבבור נאסר במגע, אין להוכיח מכאן דניצוק בר ניצוק אינו חיבור, דשאני הכא שודאי אין לגרגותני לחבר מה שבגת לבור, כיון שיש לו דין בפני עצמו שהרי אינו בכלל מה שבגת, דגרגותני אסור בנגיעת עכו"ם בבור, ומה שבגת אינו נאסר במגע עכו"ם, אבל לפירוש רשב"ם שמה שבבור נאסר בלא נגיעת עובד כוכבים מטעם כוחו של עובד כוכבים בכוונה, אבל מה שבגת

רב, והביאו מחלוקת אם בכל מקום הלכה כר"ב ל לגבי ריו"ח או לא). ולר"ת הלכה כרב באיסורי, ותינוק בן יומו עושה יין נסך לאוסרו בשתיה, וא"צ להמתין י"ב חודש בעבדים שמלו וטבלו, וכן פסק כלישנא דאמר רוקן ומדרסן בשוק טהור, דבשל סופרים הלך אחר המיקל.

דין מגע עכו"ם ביין, וסתם יינם של עכו"ם, בזמן הזה - רשב"ם
ורב"ן כתבו בשם רש"י בשם תשובת הגאונים שבזמן הזה אין איסור הנאה במגע עובד כוכבים ביין, כי עכשיו אינם רגילים לנסך לעבודת כוכבים, והוי כאין יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה וכתינוק בן יומו. ושיטת ר"י ור"ת שמגע נכרי אוסר בשתיה, ור"י אוסרו אפילו בהנאה, דמה שאנו מתירים הנאה במגע תינוק, היינו משום שאין בו אפי" כוונת מגע, אבל עובדי כוכבים בזמן הזה שמכוונים למגע אוסרים אפילו בהנאה, דקיימא לן דחמורה כוונת מגע אף בלא כוונת ניסוך מהיכא דליכא כוונה כלל, והודה לו ר"ת שאין ראייה להתיר הנאה, והעיד ר"ת על אביו רבינו מאיר שפעם נזדמן לו יין נסך והפסידו בידיים, ומ"מ לא רצה ר"ת לאסור בהנאה, והואיל ופשט המנהג להתיר, והנח לישראל שיהו שוגגים ואל יהיו מזיזים, והתוס' מביאים קצת ראייה למנהג זה, וכתבו שאף שגזרו על ניסוך העובד כוכבים והוה ליה דבר שבמנין דצריך מנין אחר להתירו, י"ל שלא גזרו אלא על המנסכים, וכיון דהשתא אינם מנסכים לעבודת כוכבים יש לתלות להיתר, אבל הקשו איך אפשר להתיר סתם יינם בהנאה, שהרי גזרו על סתם יינם משום בנותיהם, וטעם זה שייך גם בזמננו, ותיצו שמה שגזרו לאסור סתם יינם בהנאה יותר מפייתם ושמנם, היינו משום דמצוי שהם מנסכים אותו לעבודת כוכבים, ובזמננו שאין מנסכים אותו לעבודת כוכבים דיו להיות כפתם ושמנם או כבישולי עובדי כוכבים לאסור בשתיה ולא בהנאה, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

נ"ח. עכו"ם ששכשך ידיו ביין לבדוק אם ירצה לקנותו ולא התכוון לנסך, ונטלו הישראל והשליכו לחבית, רבא התיר בתחילה למוכרו לעכו"ם, ורב הונא בר חיננא ורב הונא בר רב נחמן אסרוהו, והגמ' מוכיחה שהיין אסור בהנאה, ורבא חזר בו ואמר שלא התיר אלא להנות מדמי שאר החבית שביין, ולא מדמי אותו יין שאותו צריך להוליך לים המלח, ומשום כיסופא אמר כן, דמתחילה התיר כולו. וכן שמואל אסרו בנהרדעא, ורבי יוחנן אסרו בטבריה. ע"כ לשיטת רש"י. והתוס' (ד"ה איקלע) כתבו שרבא התיר למכור לעכו"ם אפילו את היין המשוכשך, משום שלא נתכוון לשכשך לניסוך אלא לשאול אם יש שם יין, וכיון שנתערב נתבטל שם לגמרי, (והא דאסר רשב"ג (לקמן ע"ד). לכל הפחות דמי היין, היינו דוקא בסתם יינם דחמיר טפי ואינו נתבטל בתערובתו, אבל כאן זה המשוכשך אין בו כוונת ניסוך), ורב הונא בר חיננא ורב הונא בר ר"נ חולקים ואוסרים כמו כאגרדמים דלהלן, ורבא שאל את רבו רב נחמן מה הדין בזה, ואמר לו רב נחמן שמוותר בהנאה חוץ מדמי היין המשוכשך, וגם שמואל ורבי יוחנן לא אסרו אלא את היין

עכו"ם שנגע ביין בלא כוונה - שיטת רב שתינוק בן יומו עושה יין נסך ואוסרו בשתיה, ומבואר שהיין נאסר גם בלי כוונה, (ואף שרב פוסק (ס:) כר"ש שייך שנפל לתוכו נכרי מותר בשתיה, שאני התם שמוכחא מילתא שהוא אנוס, אבל בסתם נגיעה של תינוק גזרו אטו גדול. תוד"ה תינוק), אבל בהנאה מותר, ולכן התיר רב למכור לעכו"ם יין שנגע בו עכו"ם בלא כוונה ע"י ראש הלולב. וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג) שלפי גירסא זו מגע נכרי ביין ע"י דבר אחר נחשב כאילו נגע בגופו ביין. ור"ת סובר כגירסת ר"ח ובה"ג ותשובות הגאונים שמדובר שנגע בגופו ביין, אבל נגיעה ע"י דבר אחר אינה אוסרת אפילו בשתיה.

הקונה עבדים מעכו"ם, ומלו ולא טבלו דלא חלה הגירות בלי מילה וטבילה, וכן בני השפחות שהם צריכים מילה וטבילה אע"פ שגולדו בבית ישראל ולא גדלו בין העכו"ם שמלו ולא טבלו, וגם השפחה לא טבלה, דאי טבלה בנה א"צ טבילה, (וכתבו התוס' (ד"ה גדולים) שאף שלגבי טומאה מועילה מילה בלא טבילה, שאני טומאה שחששו רבנן להפסד טהרות, אבל לשאר דברים אינו גר עד שימול ויטבול) רוקן ומדרסן אפי" בשוק, יש גורסים בברייתא שהוא טמא טומאה ודאית, דגזרו על העכו"ם שיהיו כזבים לכל דבריהם, ויש שגורסים בברייתא שהוא טהור, דמלו ולא טבלו הוי מילתא דלא שכיחא דלא גזרו בה רבנן. ואם נגעו ביין, גדולים היוודעים בטיב ע"ז ומשמשיה עושים יין נסך, אבל קטנים לא אוסרים אפילו בהנאה. תוס' שם¹⁵⁹.

לרב דס"ל שתינוק בן יומו עושה יין נסך במגעו, כוונת הברייתא להשוות דין בני השפחות לעבדים לענין שמטמאים ברוקן ומדרסן. ולגירסא בברייתא שרוקן ומדרסן טהור, קמ"ל שכמו שבני השפחות מיד כשמלו וטבלו אינם עושים יין נסך במגעם, ה"ה עבדים, ודלא כשמואל שסובר שאף עבדים שמלו וטבלו עושים יין נסך, עד שתשקע עבודת כוכבים מפיהם, והיינו י"ב חודש, אבל לפני כן, אף שצריך להטבילם ולמולם מרצונם, מ"מ אימת רבו עליו ואינו מתגייר בלב שלם, אבל עובדי כוכבים שמלים וטובלים מרצונם ולדעתם, נשתקע שם העבודת כוכבים מפיהם מיד, ולכן מיד אין מגעם אוסר. תוד"ה עד. ולשמואל כוונת הברייתא שכמו שבני השפחות אינם עושים יין נסך בקטנותם, ה"ה עבדים, ודלא כרב הסובר שאפילו תינוק בן יומו עושה יין נסך במגעו.

וכתבו התוס' (ד"ה לאפוקי) שהלכות גדולות פסקו דלא כרב בתינוק בן יומו, ור"ח נמי פסק כשמואל דבעינן שתשקע שם עבודת כוכבים מפיהם, (דהלכה כר"ב ל לגבי רבי יוחנן וכ"ש לגבי

אוסרים בשתיה, ובש"ך כתב שבראשונים מבואר שאסור גם בהנאה.

159 ומבואר מדברי התוס' שעבדים ובני שפחות גדולים שמלו ולא טבלו, מגעם אוסר בשתיה והנאה. וכ"כ הרשב"א והר"ן, ובשו"ע (י"ד קכ"ד ד') כתב שבני השפחות שמלו ולא טבלו

בנגיעתו כדי להכעיס את ישראל ולהפסידו, מותר אפילו בשתיה, דבכהאי גוונא לא גזרו רבנן, וכן היכא שזרק העובד כוכבים החפץ לבור כדי להכעיס ואפילו אזיל מינה כגון שתפס בו מותר בשתיה.

ריש לקיש אסר לאכול בעיר בצרה פירות שאינם מעושרים דס"ל שהיא "בצר במדבר" והיא מארץ ישראל וא"כ פירותיה חייבים במעשר, ועוד אסר ריש לקיש מים שהעכו"ם השתחוו להם. ואמר לו רבי יוחנן שיחזור מיד כשבגדיו עליו (ולא ישהה לנוח מטורח הדרך. רש"י. והוסיפו התוס' (ד"ה אדמקטורן) שאין לפרש שיחזור מיד כדי שלא יפסיד בגדיו כשיצטרך לשלם מפני שטעה בהוראתו, דאינו חייב אלא בנשא ונתן ביד, ועוד דמומחה לבי"ד פטור אם טעה בהוראתו) ויתיר להם, כי בצרה אינה בצר, ומים של רבים אינם נאסרים, ואף שמים מחוברים אינם נאסרים אף בשל יחיד (ואף שיהושע התנה שמעין היוצא מתחילה בני העיר מסתפקים ממנו, וא"כ אינו של יחיד, מיירי הכא בחפר בור בעצמו, או שכל העיר שלו. תוד"ה הא), תלשם הגל (-לפעמים הם נתלשים), והדין בדין אבני הר שנדלדלו מאליהם שיש בזה מחלוקת לעיל מ"ו. , ואם תלשם בידו ואח"כ השתחוה להם, שיש בהם תפיסת יד אדם, נאסרים לכו"ע.

מעשר בחו"ל - כתבו התוס' (ד"ה בצר) שמבואר ברש"י שחול"ל פטורה ממעשרות, והקשו התוס' שמבואר בתלמוד כמה מקומות שיש חיוב מעשר בחו"ל. וכתבו שיש שרוצים לומר שחול"ל חייבת במעשר בגזן תירוש ויצהר, שחיובם בארץ ישראל מדאורייתא, אבל בירק שחיובו בארץ ישראל מדרבנן, אף בחו"ל לא גזרו. והקשו התוס' דמצינו שגם צלף וקטניות שחיובם בארץ מדרבנן חייבים במעשר בחו"ל. ור"ת מבאר דהכא מיירי בדמאי, ורק בו הקילו בחו"ל. והר"ר דוד ממייילן מבאר שהכונה שלא היו מחמירים במעשרות כמו בארץ ישראל אלא כמו בחו"ל (שהולך ואוכל ואח"כ מפרשי). וכתבו התוס' בשם ר"ת שמה שעכשיו לא מפרשים תרומות ומעשרות אף לא כקולי חו"ל, הטעם הוא משום שהקרקעות שלנו משועבדות לשרים, ודינא דמלכותא הוא שאם לא יתנם יהיו משועבדות ביד עובד כוכבים ומשוקעות לו, ולכן אינם שלנו. ושיטת ר"י שהטעם זה אין להתיר (דגם בזמן התלמוד היו קרקעות כאלו, וגם היום יש קרקעות שאינם כאלו). וכתבו התוס' שיש לסמוך על דברי הירושלמי (חלה) דא"ר יוחנן רבותינו שבחו"ל היו מפרשישין תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלו, ואם הלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. ור"י אמר שלא נתחייבו בתרומות ובמעשרות אלא הסמוכות לא"י, כגון מצרים ובבל מואב ובני עמון, ששם היו רגילים להפריש שלא יבוא להקל במעשר ארץ ישראל, אבל במקומות הרחוקים לא חייבו חכמים שום מעשר ואפי' בדגן ותירוש ויצהר, וגם במקומות הקרובים יש שיטות בירושלמי במה היו מפרשים תרומות ומעשרות, ומשמע מדברי הירושלמי דדבר שהוא מדבריהם בארץ לא הפרישוהו כלל בחו"ל, ושמא ירק דווקא משום דאין לו אסמכתא כלל מן הפסוק.

המשוכשך ולא את שאר היין, דאפילו בסתם יינם הלכה כרשב"ג שימכר חוץ מדמי יין נסך שבו.

אגרדמים (-הממונה מטעם המלך על שמירת המידות, והוא טועם את היין ונעשה סרסור ביניהם) שקדח במינקת והעלה (נקב את מגופת החבית ע"י קנה חלול (הנקרא מינקת) וינק על ידו מהיין וטעם אותו. רש"י. והתוס' (ד"ה שקדח) כתבו שבאופן זה אסור אפילו בנגיעה גם אם לא העלה (-ינק), ואסור אף בהנאה כיון שנתכוין לשתייה. (וי"ל שדרך שאם אינו רוצה להעלות את היין הוא גם לא נוגע ביו). והביאו שרשב"ם פירש בשם רש"י שמינקת הוא קנה חלול שמניחים בזמן הבציר בפי החבית, וראש הקנה מחוץ לחבית, וכשהיין תוסס ועולה דרך הנקב אינו נופל לקרקע, ולאחר שהיין גמר תסיסתו אין נוטלים את הקנה, אלא משווים אותו לחבית וסותמים את פי החבית ואת פי המינקת, וכשרוצה לפתוח קודחים במינקת ומוציץ ומעלה היין), או שטעם בכוס והחזירו לחבית, היין אסור בהנאה דחיישינן שמא נתכוון לנסך. אבל אם העכו"ם היה סבור שזה שמן ונמצא של יין, מותר למכור את היין, דכיון שחשב שזה שמן אין חשש שנתכוון לנסך.

נ"ח: ת"ח שישבו ושתו ועבר אדם וביקשו ממנו להשקותם, והתברר שהוא עכו"ם, י"א שהיין אסור בהנאה, מפני שהעכו"ם מבין שת"ח שהם חשובים אינם שותים שיכר וודאי זה יין והנכרי נגע ניסכו, ולא ראו מפני שחשבו שהוא ישראל ולכן לא התבוננו. (רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שמשמע מרש"י ששפיכה לבד אינה אוסרת, וכן שיטת ר"ת ששפיכה אינה אוסרת בהנאה. והקשו התוס' דלקמן מבואר שמגע עכו"ם ע"י כוחו אוסר גם בהנאה, ווד שהרי דרכם לנסך לע"ז ע"י שפיכת היין לספלים. ולכן ביארנו שמש"כ רש"י שהעכו"ם נגע ביו, היינו משום הכי גם היין שנשאר בפנים נאסר). וי"א שהיין מותר אפי' בשתיה, מפני שהעכו"ם מבין שת"ח לא יבקשו ממנו למזוג יין, וודאי זה שיכר, והיינו בלילה שלא ראה שזה יין, וביין חדש שאין לו ריח של יין, ולא הוציאו בנטלא דא"כ הוי מגע עכו"ם שלא בכונה ואסור (וכתבו התוס' (ד"ה והא) שמגע גדול שלא בכונה חמור יותר ממגע תינוק שאינו בן יומו שאינו בר כונה כלל, ולכן כאן אסור אפילו לשמואל שמתיר בתינוק), אלא איירי ששפך מהחבית עצמה, ולא גזרו לאסור כוחו שלא בכונה אפילו בשתיה, ובהנאה ודאי לא נאסר, דלא עדיף מנגיעה ע"י דבר אחר שלא בכונה שהתיר רב בהנאה.

יין של ישראל **שהעכו"ם מזגו במים** כדי לתקנו לשתייה, שיינם היה חזק, אסור בשתיה, אע"פ שלא נגע בו העכו"ם, משום הרחקה מהעבירה, ומ"מ מותר בהנאה דלא גרע מנגיעה ע"י דבר אחר שלא בכונה. רש"י. וכן סובר ר"ת. ודעת התוס' (ד"ה שמסכו) שגם בהנאה אסור.

וכתבו התוס' (ד"ה כתב) שבזמן הזה עובד כוכבים ששכשך ביינו של ישראל, מותר למכרו לעובדי כוכבים, דלא בקיאי בשכשוך, אבל בשתיה אסור, ואם אנו רואים שכוונת העכו"ם

רש"י. והתוס' (ד"ה נקטוה) כתבו שצ"ל שבהכנסת ידו אע"פ שהוא ידע שזה יין אינו חשוב שכשון לאוסרו בהנאה, מפני שהיה טרוד לקחת אתרוגו שלא יטנף, משא"כ בהוצאת האתרוג שאינו טרוד כ"כ. ור"ת פירש שבהכנסת היד היה סבור שהיא של שמן, ודוחק, ורשב"ם פירש שההכנסה נחשבת מגע עובד כוכבים שלא בכונה, כיון שכונתו רק ליטול האתרוג, אבל לאחר שנטל האתרוג היה לחוש שמא יתן דעתו וישכשך.

דמי יין נסך - אע"פ שאסור למכור יין נסך לעכו"ם, מ"מ הנכרי שניסך יין מותר לקבל ממנו דמים, מפני שמשלם לו על מה שהזיקו דמי יין כשר קא שקיל. וכמו שמצינו שעכו"ם שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים, לת"ק היין אסור אף בהנאה, ולרבי יהודה בן בבא ורבי יהודה בן בתירא היין מותר בהנאה, משום שאין מנסכים יין אלא בפני עבודת כוכבים, ומשום שאומר לו לא כל הימנך לאסור ייני לאונסי, ואף שלא סבירא לן כוותיהו להתיר למכור לעכו"ם אחר, מ"מ משום לא כל הימנך מותר להפרע ממנו את מה שהזיקו. רש"י. והתוס' (ד"ה אמר) כמוסיפים שאם ריב"ב מותר למכור לכל העכו"ם שבעולם, מדבריו נשמע שרבנן דפליגי עליה אינם מחמירים כ"כ לאסור גם לאותו עכו"ם שניסכו, ואע"פ שאם הישראל היה שופך את היין היה העכו"ם רוצה להפטר, אין זה נחשב דמי יין נסך אלא דמי הזיקו, כיון שאם ישראל ניסכו חייב לשלם אפילו אם הבעלים שפכו. ולרשב"ם רב אשי לא הביא מחלוקת זו אלא לאסמכתא דלא כל הימנך, דשמעינן דטענה מעלייתא היא.

ס. האם כשעכו"ם נגע בצידי חבית יין כל היין

נאסר - חבית יין שניטל הברזא שלה ונגע שם עכו"ם, לרב פפא כל היין שסמוך לנקב אסור בשתיה כיון שהוא נמשך לנקב לצאת משם, (אבל בהנאה מותר כיון שלא שכשך, דהנקב צר ואינו יכול לשכשך), והשאר מותר אף בשתיה, דסבר שהיין שבצדדים אינו חיבור לאסור את כל היין שבחבית, (ואין הלכה כרב פפא, שהרי הגמרא אומרת שדבריו תלויים במחלוקת דלהלן, ונמצא דס"ל כיחיד, ויחיד ורבים הלכה כרבים, ולהלכה הכל אסור בשתיה ומותר בהנאה). וי"א שדעת רב פפא שהיין שעד הנקב מלמעלה אסור כיון שכולו נמשך לצאת דרך הנקב והוא חיבור, והשאר מותר.

רב יימר אומר שדין זה תלוי במחלוקת לגבי חבית שניקבה ונגע בה טבול יום, שלת"ק כולה טמאה, (והטעם שכשנגע בצד הכל טמא הוא, שמאחר שהיין שכנגד אצבעו טמא, היין שתחתיו הוא כמו נגע בפיה, והיין שמעליו הוא כמו נגע בשוליה, וכדלהלן, ואין זה מטעם ניצוק, דתנן (לקמן ע"ב). שניצוק או חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. תוד"ה אמר¹⁶⁰), ולרבי יהודה

נ"ט. רב חייא בר אבא איקלע לגבלא

(לערוך הכונה להר שער, וכן מבואר בתרגום יונתן, אך התוס' (ד"ה איקלע לגבלא) כתבו שמשמע יותרו שהיא עיר מארץ ישראל) וראה בנות ישראל שנתעברו מגרים שמלו ולא טבלו, ושישראל שותים יין שמזגו העכו"ם, ושישראל אוכלים תורמוסין שהעכו"ם שלקו, ולא אמר להם כלום. ורבי יוחנן אמר שבניהם ממזרים, דס"ל שאין גרות בלי מילה וטבילה, וס"ל דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, וכן אמר שיינם יין נסך, משום "סחור סחור לכרמא לא תקרב", ועל תורמוסם אמר שיש בו משום בישולי עכו"ם, ולא מדינא אלא לפי שאינם בני תורה, ואע"פ שתורמוס אינו נאכל כמות שהוא חי (וא"כ מדינא אסור), וא"כ יש בו משום בישולי עכו"ם, רבי יוחנן סובר כאיך לישנא שכל שאינו עולה על שולחן מלכים לאכול בו את הפת אין בו משום בישולי עכו"ם. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שלינא זו באה להוסיף שגם מה שאינו נאכל חי, אם אינו עולה על שלחן מלכים אינו נאסר משום בישולי נכרים, וכן הלכה.

אין לשלוח ענבים עם העכו"ם שיביאם לגת, משום

הרחקה מהעבירה, ואמנם בדיעבד אם הביא בסלים או בגיגיות קטנות, אע"פ שהיין מזלף על הענבים היין מותר. לרשב"ם (תוד"ה מהו) הספק בגמרא הוא מפני שכשבוצרים את הענבים ונותנים אותם בסלים כדי להוליכם לגת, הם מתמעכים ונכבשים זה על זה, והיין מזלף, האם היין שזילף נעשה יין נסך במגע או לא, אבל לתת את הענבים בגת פשיטא שאסור שהנכרי יתן את הענבים אם יש יין הנמשך בגת, וכל היין שבגת נאסר (דקאתי מיניה ומיניה, ולא דמיא לזריקה דשרינן לקמן), ואם אין יין בגת פשיטא שמותר לתת את הענבים. והתוס' חולקים וסוברים דפשיטא שייך המזלף מן הענבים אינו נחשב להיות יין נסך, אלא כמים בעלמא הוא, וכן לא מצינו חילוק בין זורק מכנגדו לזורק למרחוק, אלא מיירי שהנכרי זורק את הענבים לגת לאחר שהיין כבר התחיל להמשך (דלפני כן פשיטא שמותר), והנדון הוא אם זה אסור דהוי כמו מזגו עובד כוכבים דאשרינן לעיל שמא יגע, או דילמא לא דמי למזגו, דבמזיגה העכו"ם מדקדק למזגו כראוי כדי שיהא ראוי לשתיה אבל הכא לא, ועל זה אמרת הגמרא שזה אסור לכתחילה אבל בדיעבד שרי.

נ"ט: עכו"ם שהכניס ידו לחבית יין להוציא משם

משהו, יש להחזיק את ידו כדי שלא ישכשך ויאסור את היין בהנאה, דאין מנסכים אלא ע"י שכשון, ולהטות את החבית עד שיצא כל היין, ואז היין יהיה מותר בהנאה, אבל אם יוציא ידו, אע"פ שאנו אווזים אותה א"א לטמור שלא ישכשך.

הראב"ד והרשב"א דשאני משקין שכיון שנוגעים זה בזה הכל נחשב כדבר אחד.

160 והראשונים הקשו מדתנן (חגיגה כ:): שאין הכלי מצרף מה שבתוכו לתרומה, אלא נחשב שכל חתיכה נטמאת מחברתה, והחתיכה השניה נעשית שניה לטומאה והשלישי שלישי. ותיצו

אפילו בשתיה, שכל היכא דכח עכו"ם אסור, אם כח אחר מעורב בו מותר, אמנם לכתחילה אסור). אבל אם הישראל שופך והעכו"ם מקבלו, היין מותר, וא"כ הטוה העכו"ם את הכלי, דאז כיון שהוא מנענע את היין, אסור כשהגיגית מלאה שמא יגע. לישנא אחרינא כיון שהטה בכוונה הוה ליה כוחו בכוונה אסור בשתיה. וריב"ם (תוד"ה ואי) סובר כלישנא בתרא. ואומר ר"י שיש בני אדם שמניחים עובד כוכבים לבדו להגביה העגלה שהחבית בתוכה או החבית כשהוא מקלח תוך הכובא כדי שיקלח יפה, ואומרים מסייע שאין בו ממש הוא, דבלאו הכי היה מקלח, ולא רצה לומר בזה לא איסור ולא היתר, אכן בני אדם שמטים הכובא שיש בה מעט יין לצד אחד, יש להחמיר שלא יטה אותה העובד כוכבים ואפילו אם נער קטן מסייע, דמסייע כי האי ודאי אין בו ממש, דהוי כמו זה יכול זה אינו יכול.

עכו"ם הנושא נוד יין קשור, וישראל הולך מאחוריו ורואה שהעכו"ם לא נוגע ביין, לרב פפא אם הנווד מלא מותר, מפני שהיין לא משתכשך, ואם הוא חסר אסור שמא ישכשך, ולרב אשי אף בחסר מותר, דאין דרך ניסוך בכך שמנענע הכלי בשעה שנושא¹⁶², וכן הלכה. (תוד"ה זיקא). **ואם העכו"ם נושא גיגית, אם היא מלאה היין אסור**¹⁶³ שמא נגע בו העכו"ם, והיינו כשנושאה על ראשו או על כתפו, אבל כשנושאו במוט או כשנושאה ע"י טבעתה מותר (שם), ואם הגיגית לא מלאה מותר, דאין חוששים שיגע, ואין קרקוש בכלי פתוח, ואע"פ שכשנושאו בהכרח שהיין משתכשך מעט, כיון דלא ניחא ליה בהכי שמא ישפך היין, הוי כוחו שלא בכונה ומותר. וכתבו התוס' (שם) שמכאן יש ללמוד שנכרי שדוחק דפנותיו של נוד עור רך מלא יין, כשר, דאין דרך ניסוך בכך, וכן התיר ר"ת מטעם זה כאשר נכרי הידק ברזא או מגופה או נעורת שבנקב החבית, וכן הורה ר"י לסמוך על היתר זה אם ירצו, אע"פ שיש פתחון פה לבעל דין לחלוק.

גת שכובשים בה את הענבים בקורה, ללישנא קמא בכוחו כגון שעולה בעצמו על הנסרים אסור לכו"ע¹⁶⁴, ובכח כוחו כגון שמגלגל את הגלגל שמפיל את הקורה על הענבים יש מחלוקת. וללישנא בתרא בכוחו יש מחלוקת ובכח כוחו מותר לכו"ע. ורב יעקב מנהר פקוד אסור בכח כוחו, וכן פסק רבינו חננאל, ולכן טוב יסייע הישראל לעכו"ם לגלגל כשמפיל הקורה על הגת של ענבים, ובעינין שיהיה גם הישראל לבדו יכול להשפילה, או שכל אחד לבדו לא יכול להשפילה, אבל

אם ניקבה בפיה שכל היין שבחבית בסיס ליין זה, או בשוליה שכל היין נמשך לנקב זה, כולה טמאה דהוי חיבור, אבל כשהנקב בצד, מה שבצידי הנקב טהור, וכדבריו סובר רב פפא. וכתבו התוס' (שם) שמה של"ב דרב פפא מה שהיין שמעל הנקב נאסר, שאני יין נסך דאחמירו ביה רבנן. ע"כ לשיטת רש"י. עוד כתבו התוס' (ד"ה מצידיה) שכשניקבה מצידיה רק היין שבעובי הנקב נטמא, והשאר לא נטמא משום שמשקה הבא מחמת טבול יום נפסל ואינו פוסל.

ודעת התוס' (שם) שלא יתכן שהיין כולו מעורב ויהיה חציו אסור וחציו מותר בשתיה, אלא 'עד ברזא אסור' היינו בהנאה, מפני שמיד שנפתח הנקב נתנענע כל היין שעד הברזא לצאת דרך שם, וכששם ידו על הנקב נסתם הכל מלצאת, וחשוב כאילו נגע בכלו, והשאר מותר בהנאה אבל בשתיה אסור, מפני היין האסור השוכב עליו. ולענין הלכה דעת התוס' כרש"י שאין הלכה כרב פפא, ולא מטעמיה, דבכמה דוכתי פסקינן כיחיד לגבי רבים, אלא מטעם שרבא (ע"ב: גבי הווא עובד כוכבים דאנח ידיה אבת גישתא) פליג עליה, (ואע"פ שרב פפא בתראה, רבא היה רבו, וגם הוא בתראה, והיה גדול ממנו בחכמה ובמנין). והר"ר משה מקוצי סובר שאין ראייה מבת גישתא (דשם מיירי שהגישתא מגעת עד שולי החבית, וכדפירש רש"י שם, ודלא כפירוש התוס'), ועוד דלא פסקינן כיחיד לגבי רבים אלא כשפסק להדיא כמו היחיד, אבל הכא אפשר שרב פפא לא ידע מברייטא זו, ומטעם זה אין הלכה כרב פפא, וכן פסק ר"ח. עוד כתבו התוס' שאף ללישנא דעד ברזא אסור משום שסופו לצאת אין לאסור בבת גישתא, דהכא עד ברזא סופו לצאת יותר בקל, שכשיסיר עובד כוכבים ידו מעל הנקב יצא היין מאליו, אבל בבת גישתא כיון ששם העובד כוכבים ידו מנעו מלצאת אם לא ימנעו בקנה פעם שניה. עוד כתבו התוס' שרב פפא ורבא שלא אסרו את השאר בהנאה מטעם תערובת, סברי כרשב"ג דאמר ימכר חוץ מדמי יין נסך שבו. ומה שאסור מטעם שסופו לצאת, היינו דווקא כשהניח העובד כוכבים ידו על נקב הברזא או על הבת גישתא ומנע היין לצאת, דהוה כאילו נגע בכלו, אבל אם נגע בקילוח היוצא, או אם הישראל מושך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך (למ"ד נצוק אינו חיבור, דהכי קיימא לן), מותר כל מה שבחבית אף בשתיה, דמגע הקילוח אינו כלום לגבי מה שבפנים.

עכו"ם ששפך יין מהחבית לכלי וישראל קיבלו

והחזיק הכלי בידו, היין נאסר בהנאה, דכוחו הוא, ואסור משום הרחקה¹⁶¹, (וכתבו התוס' (ד"ה עובד) שלפי מה שפירש רש"י (נ"ח:)) שייך שמזגו אינו אסור בהנאה, צ"ל שכאן חוששים שהריקן בכוננת ניסוך, אך לא גזרו אלא במה שבחוץ. ודווקא כששפך לבדו (וכן בהטה דלהלן היינו לבדו), אבל אם ישראל סייע לו הכל מותר

¹⁶³ בשתיה, אבל בהנאה מותר, מפני שספק מגע מותר בהנאה, ומפני שכוננתו להולכת משאו. רב"ד. וכתב הרמב"ן שגם לשיטת רש"י (ע.) שספק מגע אסור בהנאה, הכא שכוננתו למלאכתו וגם הישראל הולך אחריו מותר בהנאה. ובש"ט גיבורים כתב שמדברי הרא"ש נראה שהוא אסור גם בהנאה.

¹⁶⁴ ואף שבענבים אין איסור יין נסך, ואיתא (לעיל נ"ה:)) שאין בגת איסור יין נסך אלא משעה שהיין ימשך, ואז העכו"ם לא נוגע בו, הכא כיון שהיין נמשך מכוחו אסרוהו. רמב"ן.

¹⁶¹ והריטב"א כתב שכאן אין לאסור בהנאה משום הרחקה, מפני שהעכו"ם עוסק במלאכתו, ואינו אסור אלא בשתיה.

¹⁶² והרמב"ן פירש שכיון שהנווד קשור אין דרך לנסך דבר שאין רואהו, (והר"ן מסתפק מה הדין לדבריו בכלי זכוכית שקוף). והר"י מלוניל פירש שאין דרך לנסך ע"י דבר אחר, וכ"כ הרשב"א בפירושו הראשון, עוד פירש הרשב"א שאין דרך לנסך יין שאינו ראוי לשתיה.

אם העכו"ם נפל לבור יין ויצא מת, ימכר, דהוי נגיעה שלא בכונה, (ור"ש מתיר, וכשר"ש מתיר היינו אפילו בשתיה, וכשר"ש אוסר היינו אף בהנאה¹⁶⁶), אמנם אם יצא חי אסור, דדמי ליה כיום אידם שהוא מודה על הצלתו, ומסתמא ניסכה בעליתו, ואסור בהנאה.

אם מדד את היין בקנה או שהרג צרעה ע"י קנה, ימכר, דנתכוון לדבר אחר ולא נגע ממש ביין¹⁶⁷, ור"ש מתיר אפילו בשתיה.

אם טפח על חבית שמעלה רתיחות ימכר, דאינו דרך ניסוך, ור"ש מתיר אפילו בשתיה.
י"א שהלכה כר"ש, ולמסקנה אין הלכה כר"ש.

אם זרק חבית לבור בכעסו, היין כשר אף לשתיה, ואם זרקה שלא מחמת כעס היין אסור, הגמ' מבארת דאיירי שהחבית מתגלגלת כל הזמן מכוחו (דקאזיל מיניה מיניה) ולכן שלא בחמתו חוששים שמא נגע, אבל בלאו הכי היין מותר אף בזרקה שלא בכעסו, וכדמצינו ש'כל שבזב טמא כגון בחיבורים בידו או בקנה שאם נגע כך בזב נטמא הכלי או היין או אדם, בעכו"ם עושה יין נסך שאם נגע העכו"ם ביין בידו או בקנה נעשה יין נסך, וכל שבזב טהור כגון ע"י זריקה, בעכו"ם אינו עושה יין נסך', אמנם לגבי היסט לרב אשי אע"פ שבזב טמא, לא נעשה יין נסך. (וכן בזב הנושא על כתפו אפילו בכלי אבנים נטמא, ואינו נעשה יין נסך, וכן בישוב על החבית טמא ואינו נעשה יין נסך, ומאיך קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור, טהור, אבל נעשה יין נסך, וכן הלכה שאם זרק אבן או כל דבר ליין ואפילו בכונה מותר בשתיה, וכן אם זרק מים ליין שלא בכונת מזיגה מותר בשתיה. תוד"ה כל). עוד כתבו התוס' (ד"ה התם) שלרש"י מגע עכו"ם שלא בכונה ע"י דבר אחר אסור בשתיה, ומה שהכשירו בחמתו מיירי שסמוך לבור שרק את החבית ולא אחזה בידו, ומ"מ שלא בחמתו כיון שהוא סמוך לבור אסור שמא נגע, וברחוק מותר, אבל שיטת התוס' שמגע עכו"ם ע"י דבר אחר שלא בכונה מותר.

מתי חוששים שהעכו"ם נגע וניסך

לעיל נתבאר מאיזה שלב נעשה היין יין נסך, ואיזה נגיעה אוסרת משום יין נסך, ולהלן יבואר מה הדין ביין שלא ראינו

אם העכו"ם יכול להשפילה לבדו והישראל לא יכול, שמא יש לאסור כמו זה יכול וזה אינו יכול דהוי מסייע שאין בו ממש. ודעת רשב"ם שבהפסד מרובה יש לסמוך על הלישנא בתרא שמתירה בכח כוחו, ובגת דידן יש ג' כוחות, מקל גלגל וקורה, ועוד כח רביעי כששמים דפים על הענבים, מיהו למאן דאסר לא מצינו חילוק בין ג' כחות לב'.

ס: חבית שנשברה והחזיקה העכו"ם שלא ישפך היין, אם נשברה לאורכה (-מלמעלה למטה, ועמדה להתפרק) מותר למכור את היין לעכו"ם, שאף שע"י הדחיקה נחשב כנוגע ביין ע"י החבית, מ"מ אין כאן שכשך¹⁶⁸, ואם נשברה לרוחבה היין מותר גם בשתיה דלא נחשב נוגע כיון שגם בלעדיו לא היתה מתפרקת, כיון שהחצי העליון יושב על התחתון, ורק היה יוצא יין מעט מעט. וכתבו התוס' (ד"ה מעשה) בשם רשב"ם שעכו"ם המהדק את עצי החבית כדי שיתחברו סדקים שיש בה מלמעלה למטה, אין זה דומה לנשברה לאורכה, דחבית מבוקעת מזומנת להתפרק לגמרי לשני חלקים, והוא מחברה, אבל במהדק עצי החבית היין עומד במקומו ע"י ההידוק הראשון, ורק יש שם סדק קטן והוא מהדקו, וכן בחביות של עץ שלנו, אבל אסור שנכרי יתחוב נעורת או מטלית בסדק ובחיבור השוליים לסתום, מפני שנוגע ביין. ור"י היה אומר שמותר שעכו"ם יתחוב נעורת סביב השוליים במקום שהשוליים מתחברים לדופני החבית ומשם היין זב ויוצא, כי הנעורת שתוחב אינו כנגד יין שבפנים, מפני שראשי השוליים תחובים בחריצים שבדופני החבית סביב, ואפילו באמצע חיבור השוליים יכול העכו"ם לתת נעורת, ובלבד שלא יהא שם חלל. ורבינו שמואל אומר שאם יש חבית שמטפטפת דרך השוליים, יכול העכו"ם להדק שם נעורת בסדקים, דהוי כמו נשברה לרוחבה, אבל אם שותת משם הרבה יין יש להזהר, כי אז העכו"ם נוגע ביין, אמנם אם אינו נוגע ביד אלא בסכין, כיון שאינו מתכוין רק לסתום ולא לגעת ביין, הוי ליה מגע עובד כוכבים שלא בכונה ע"י דבר אחר ושרי לפירוש ר"ת, וטוב שישים הישראל המטלית או הנעורת עד שיסתם קצת והעובד כוכבים יהדקנו.

עכו"ם שהיה בגת אם היין שבה טופח להטפח צריך הדחה וניגוב ע"י אפר ומים ואפר (כדלקמן ע"ה). (וכתב רשב"ם (תוד"ה בעיא) דאנן לא עבדינן ניגוב בגיתיות של עכו"ם אלא הדחה בעלמא, דסמכינן על הראיות (לקמן ע"ד): דלא בעיא ניגוב. ואם אין היין טופח להטפח מספיק הדחה, שאף שיש לזה דין יין לגבי ניסוך, ולכן צריך הדחה, מ"מ אינו חיבור למה שבלוע בגת. תוד"ה אי.

וכשר"ש מתיר שלא בכונה, דליכא למימר שניסך, מתיר אפי' בשתיה, דגזירה משום בנותיהן לא שייכת אלא בינם ולא במגעם. ורבנן סוברים שגזירה דבנותיהם שייכת גם במגעם, גזירה שלא יהיה שותה עמה ומרגילתו, אמנם כיון דליכא למיחש לניסוך לא גזרו הנאה משום בנותיהן, כמו שלא גזרו איסור הנאה בבישולי עכו"ם ובפת עכו"ם. רמב"ן.

167 והתוס' (ז"ז). כתבו שגם אם מדד בידו היין מותר בהנאה.

165 והראב"ד פירש שהיין התחיל לקלח לחוץ והעכו"ם באחזיתו החזיר את הקילוח לאחוריו ושכשכו, ומ"מ מותר בהנאה מפני שאין דרך לנסך בשכשוך ע"י דופני החבית, (ובשתיה אסור שמא נגע), או משום שנתכוין להצלת היין.

166 דחושש שמא ניסך לע"ז, ואף על גב דלא אמרינן סתם מחשבת גוי לע"ז, גבי יין חששו מפני שהיו אדוקים בניסוך. אי נמי כולה משום גזירה תולין בו להחמיר ולא להקל ואומרים שניסך, דאיסור סתם יינן בהנאה נמי חומרא הוא, שתולים לומר שניסך.

ליטול את היין אין העכו"ם מניחו ליטלו בלי לשלם אסור, דלא מירתת, מפני שאם יראוהו שנגע יאמר שזה שלו.

וכתבו התוס' (ד"ה המטהר) בשם רש"י במהדורא, שבפתח פתוח וכדומה מותר בעיר שדרים בה גם ישראלים מותר אע"פ שאין מפתח וחותרם ביד ישראל, ובעיר שכולה עובדי כוכבים אסור אף בפתח פתוח כיון שאין כאן מפתח וחותרם.

ושיטת ר"ת שבלי מפתח וחותרם לא יועיל רוכלים המחזרים בעיירות, ולא דמי לעיר שישאל ועכו"ם דרים בה שהתיר רש"י כאן אף בלא מפתח וחותרם, דהתם ירא העכו"ם שמא אותו ישראל אמר לישראלים הדרים שם לתת לב על יינו, אבל רוכלים העוברים לפי שעה מה ידעו. וכן לא מהני אשפה ודיקלא בלא מפתח וחותרם, דאין העכו"ם מתיירא ממקרה שישב ישראל הדר בעיר על האשפה או יעלה על הדקל. וכן לפי הסובר להלן שאפילו בעיר שכולה עכו"ם אם הפקידו בבית עובד כוכבים אחר מותר משום דעובד כוכבים אחר מירתת, זה שייך רק כשיש מפתח וחותרם ביד ישראל, (דמהמוכר אינו ירא, דמה איכפת למוכר שניסכנו), ועוד דכיון דמיירי שהעכו"ם כתב לו התקבלתי, אין חילוק בין עובד כוכבים זה לעובד כוכבים אחר, דאפילו ביד המוכר זה יינו של ישראל הוא.

ולכן פירש ר"ת דמתני' מיירי במפתח וחותרם ביד ישראל, וכן פרש"י בפירושים ראשונים, ומיירי שלא כתב לו העכו"ם התקבלתי, ובזה בעיר שישאל ועובדי כוכבים דרים בה, ופתח פתוח לרה"ר, מותר אע"פ שהוא יינו של עכו"ם, דכיון דמפתח וחותרם ביד ישראל ירא העכו"ם פן יראוהו ישראל טורח ומזייף ויגיד לישראל שטיהרו ויפסיד למוכר יינו, וה"ה דרוכלים מהני מפני שאם יראוהו טורח ומזייף יבינו שאותו יין הוא של ישראל הוא, וכן ירא ממקום דאיכא אשפה ודיקלא כמו בפתח פתוח. וסיפא דקתני והלה כותב התקבלתי הוי יינו של ישראל, ובזה שרי במפתח וחותרם. והיכא שישראל דר באותה חצר שהיין מונח שם, שרי אף בלא מפתח וחותרם בין בינו של ישראל בין ביין של עכו"ם, דהישראל הדר שם הוי כשומר דסגי בנכנס ויוצא, וכדלהלן, ובחולין (ג.) מבואר שיצא ונכנס מותר לכתחילה.

ר"ת רצה לאסור יינות שקונים העכו"ם מישראל ומולכים אותם ממקום הזול למקום היוקר, אע"פ שמחתמים אותם חותרם בתוך חותרם¹⁷¹ בחבית מלא חשוקים ושוליים כפולים, אולם לבסוף התיר ר"ת, שכיון שטרח כ"כ לקנותו מישראל והחתימו חותרם בתוך חותרם ונשאו להשתכר בו, אין לירא שיטרח ויזייף פן יפסיד טרחו, ועל סמך היתר זה שתה יין שהובא מאלציריא בזה הענין.

הקונה או השוכר בית בחצר העכו"ם, ושם בחצר יין והישראל דר באותה חצר, אע"פ שאין לישראל מפתח ואין החביות חתומות, היין מותר, ואם הוא דר בחצר

שהנכרי נגע וניסך, מתי חוששים שהוא נגע וניסך, ומתי אין חוששים לכך מפני שהוא מתיירא שידעו מכך.

נמצא העכו"ם בצד בור יין, אם הישראל חייב ממונ לעכו"ם, והיין משועבד לחוב כאפותיקי, היין אסור¹⁶⁸ דאינו ירא ליגעו ביי¹⁶⁹, ואם אין לו מלוה על אותו יין היין מותר מפני שהוא ירא ליגעו ביי.

ס"א. מתי יין של עכו"ם אין בו משום יין נסך-

המטהר יינו של עכו"ם שדורכו בכשרות כדי למוכרו לישראל, ולא נתן לעכו"ם דמים, והיין ברשות העכו"ם, (לרש"י במתני' מיירי שכתב לו התקבלתי, ואף כשאין מפתח וחותרם ביד ישראל, ולתוס' (ד"ה המטהר) מיירי שלא כתב לו התקבלתי, וכשיש מפתח וחותרם ביד ישראל. ודברי התוס' יובאו בהרחבה להלן), **אם הבית פתוח לרה"ר, או שיש בו חלון של ישראל כנגד הפתח אע"פ שהבית לא פתוח לרה"ר, (בלשון ראשון פירש רש"י שהבית פתוח לחצר ויש חלון בחצר כנגד פתח הבית. וכתבו התוס' (ד"ה וחלון) שאם הבית שהיין בו סגור, אין חוששים שיכנס העכו"ם לשם, ואפילו בפתוח אין חוששים שיכנס ויסגור את הדלת, דמירתת מישראל שכנגדו. ודווקא ביום, אבל בלילה אסור), או שיש אשפה של ישראל כנגד הפתח, דדרך בני אדם לעמוד על האשפה, או דקל של ישראל כנגד הפתח שהעכו"ם מתיירא שמא יעלה ליטול פירות ויראהו, (ואם ראש הדקל חתוך שכבר אין בו פירות, נחלקו רב אחא ורבינא אי לא מהני, כיון שאין לישראל סיבה לטפס על הדקל, או דמהני מפני שיחשוש העכו"ם שיטפס לחפש בהמתו), וגרים בעיר גם ישראלים, או שיש בה רוכלים ישראלים (שאף שתקנת עזרא שרוכלים יחזרו בעיירות נאמרה בערי בנות ישראל כדי שלא יתגנו על בעליהם, המציאות היתה שהיו רוכלים גם בעיירות עכו"ם. תוד"ה והאיכא), היין מותר דמירתת ולא נגע שמא יראוהו ויפסיד, ואם כל העיר עכו"ם, ויש לעיר דלתים ובריה ולא נכנסים בה רוכלים אלא ברשות בשעה מסוימת וכולם יודעים מתי הם באים¹⁷⁰, היין אסור, אא"כ ישב ושומר, ושומר מהני גם אם הוא יוצא ונכנס.**

אם העכו"ם כתב התקבלתי ממך מעות (כלומר אינו מעכב בידך מלהוציא כאלו התקבלתי ממך מעות), היין מותר באופנים הנ"ל, (דדין זה דסיפא הוא פירושא דרישא. וההתר הוא אם יש מפתח או חותרם ביד ישראל, ואם הבית פתוח לרה"ר מותר גם בלי מפתח וחותרם. רש"י לפירוש הב"ח), אבל אם כשבא

170 והקשה הרשב"א שרק השומרים יודעים מתי הרוכלים באים. והביא שר"ח פירש שבדלתיים ובריה העכו"ם בטוח שלא יכנסו ישראלים לעיר. והראב"ד פירש שעיר עם דלתים ובריה היא עיר חשובה שיש בה הכל וממילא לא באים לשם רוכלים.

171 וכ"כ הרשב"א בשם הגאונים. והרמב"ן סובר שחותרם בתוך חותרם דינו כשומר.

168 ברש"י (ע. ד"ה שרי) מבואר דאסור בהנאה. וביאר הרא"ש דס"ל שכל מקום שחכמים אסרו יין שמא הנכרי נגע בו, אסרוהו אף בהנאה. ודעת הנמוקי יוסף שמותר בהנאה, דאין לאוסרו בהנאה מספק.

169 אע"פ שהיין יותר מהחוב. ר"י מלוגיל.

ואם הניח העכו"ם חבית של יין כשר שישראל קנה באשראי **אצל האריס שלו** שגם הוא עכו"ם, רבנן דבי רב רצו לומר דבזה לא חיישינן לגומלין, כיון שאין דרך האריס להיות אצל הבעלים, ואמר להם רבא שבאריס אסור אף למ"ד לא חיישינן לגומלין, כיון שהאריס ירא מאדונו והוא יחפה עליו שאם נגע יעיד עליו שלא נגע.

כרך שמונח שם יין ישראל ועכו"ם **נמצא בין חביות של ישראל**, אם הוא חלש ויש אימת שופטי העיר עליו¹⁷² ואם ימצאוהו נוגע יהא נתפס עליו כגנב, היין מותר בשתיה, ואם לאו היין אסור אף בהנאה. וכתבו התוס' (ד"ה ההוא) שהיין מונח ברחוב, ויש שם גם יין עכו"ם, ולכן אין העכו"ם נתפס כגנב על הבאה אלא על הנגיעה.

כתב רש"י, **מסקנא דמילתא**: א' מגע עובד כוכבים, אם נתכוון לגעת ושכשך אסור בהנאה אע"פ שלא ניסך משום הרחקה, ושלא בכונה (כגון שלא הכיר בו שהוא יין, או נפל לבור יין, או שנתכוין ליטול דבר שנפל ליין) מותר בהנאה. ב' מגע עובד כוכבים ע"י דבר אחר, אם אנו יודעים שנתכוין לדבר אחר, מותר בהנאה, ואם נגע בכונה ולא יודעים למה נתכוין אסור בהנאה. ג' כוחו של עובד כוכבים בחיבורים, אם הכיר בו שהוא יין אסור בהנאה משום הרחקה, לא הכיר בו מותר אף בשתיה, ושלא בחיבורים כגון זריקה מותר אף בשתיה ואפילו נתכוין.

אחרת מותר אם יש מפתח וחותרם ביד ישראל, שכיון שהיין של ישראל העכו"ם מפחד לזייף שמא ירגיש בו ישראל הדר בחצר אחרת. ולחכמים אינו מותר אלא כשיש שומר, או שיהיה ממונה לבוא ואינו בא דווקא בזמנים מסוימים, אבל אם הוא בא בזמנים מסוימים אסור דלא מירתת העכו"ם.

ס"א: וכן במטהר יין העכו"ם, אם הוא דר בחצר מותר אע"פ שאין מפתח וחותרם בידו דהוי כשומר היוצא ונכנס, ואם הוא דר בחצר אחרת לר"מ אסור אע"פ שמפתח וחותרם בידו.

לרשב"א רשות העכו"ם אחת היא. לרב יהודה כוונתו להקל, והיינו שלת"ק בעיר שכולה עובדי כוכבים אם היין ברשות עכו"ם אחר, אסור כמו ברשות העכו"ם עצמו, דחיישינן לגומלין (-שיתן לו ובתמורה הוא יתן גם לו). ולרשב"א ברשות אחר מותר דלא חיישינן לגומלין ומירתת. ולרב נחמן כוונת רשב"א להחמיר, והיינו שת"ק מתיר ברשות אחר והוא אסור אע"פ שבעה"ב ייחד קרן זוית לישראל והוא לא נוגע שלא יתפס עליו כגנב, דחיישינן שיתן לבעלים של היין לגעת ביין והבעלים לא מירתת לנסוכי, ותניא כוותיה דרב נחמן שרשב"א אסור ברשות אחר, דחיישינן לרמאים שגומלים זה לזה.

השוכר את הפועל

ואין השכר נאסר משום שהיין תופס את דמיו כעבודת כוכבים עצמה ונימא שאף ששכר בגוף לא מיחליף, שכר בדמים מיחליף ואסור מדרבנן (תוד"ה השוכר), שהרי שביעית אע"פ שתופסת דמיה אין השכר נאסר כשאמר לקוט לי ירק היום (דהוי כשכרו ללקט מציאות דאין הדמים נחשבים כדמי שביעית. ואף למ"ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, אין הנתנה לבעה"ב נחשבת כמכירת פירות שביעית, דיד פועל כיד בעה"ב. עו"ל שדווקא בסתם הגבהה לחבירו לא קנה חבירו, מפני שיכול לזכות לעצמו, אבל כאן שאין המלקט מתכוין לזכות כלל לא בתחילה ולא בסוף, כשנותנה לבעה"ב בעה"ב זוכה בה. תוד"ה לקוט. עוד כתבו התוס' (ד"ה השוכר) דלא גזרינן שכר שביעית אטו דמי שביעית, ואין לומר דשאני יין נסך דאית ביה תרי חומרי, איסור הנאה ותופס דמיו, דלא מיחליף שכר בדמים בתרי חומרי יותר מבחומרא אחת, ובהכרח חכמים ראו לגזור בחמרים יותר, משום דנפיש אגרייהו), ורק כשאמר 'לקוט לי בן ירק היום' שכרו אסור להשהותו אחר

מתי שכר יין נסך אסור

מלבד מה שיין נסך אסור בהנאה, וגם דמיו אסורים בהנאה, גם שכר שקיבל ישראל בתמורה לעבודה ביין נסך אסור באופנים מסוימים. ולהלן יבואר באלו אופנים השכר נאסר, ומדוע, והאם גם ב'סתם יינם' השכר נאסר, ומתי נחשב השכר כתמורה ליין נסך ואסור, והאם גם כאשר הפעולה היא השמדת היין נסך מ"מ השכר אסור מפני שהפועל 'רוצה בקיומו' של היין נסך.

ס"ב. עכו"ם ששכר ישראל לעשות ביין נסך להריקו מכלי אל כלי או להעבירו ממקום למקום, השכר אסור בהנאה משום קנס.

ואין השכר נאסר מצד איסור היין בהנאה, שהרי ערלה וכלאי הכרם אע"פ שהם אסורים בהנאה אם מכרם וקידש בדמיהם מקודשת, ומבואר שאיסורי הנאה דמיהם מותרים, וכ"ש שכר פעולתו.

בשם גאון ש'נתפס עליו כגנב' היינו שיש מציחה י' טפחים בין יין הנכרי ליין הישראלי ואין לו רשות להכנס לשם.

172 והריטב"א כתב בשם הרא"ה בשם רבותיו שא"צ שאימת שופטי העיר עליו, ודי שבנגיעתו דומה עליו כגנב. והראב"ד פירש

בעושים מלאכה בדבר אחר יכול להיות שזה אסור, דזה דומה יותר למלאכה. עוד כתבו התוס' (ד"ה העלה) דמוכח מהרבה משניות שאסור לעשות סחורה במעשר שני, ומסתבר שכל דבר שאין המעשר שני מתחלל עליו זה בכלל סחורה האסורה, ואין מעשר שני מתחלל אלא על דבר אכילה ושתייה, ואף שמבואר במשנה שמותר לקנות בגדים לחי ממועות מעשר שני, היינו מן התורה, אבל רבנן אסרו כל ענייני סחורה, מפני שמצוה לעשות ממנו שלמים, ואסרו גם לפרוע בו שכר הפועלים. אך קשה דלא מרבינן מכלל ופרט וכלל אלא פרי מפרי וגידולי קרקע. ולכן נראה דכל מקום שמצינו היתר לקנות איזה דבר ממועות מעשר שני, היינו שבאופן זה המעות קדושים בקדושת מעשר שני, וכל מקום שמצינו איסור מקח במעשר, היינו דרך חילול שיהיו המעות חולין.

ס"ב: ולרבא הכונה שקנסו חכמים ששכרם יהיה קדוש בקדושת שביעית, ואף שבאומר הילך דינר זה ולקוט לי ירק היום שכרן מותר, שאני חמרים ששכרם מרובה (ודמי טפי לסחורה¹⁷⁵). תוד"ה חמריין, (וביין נסך החמירו אף בפועל ששכרו מועט).

ואם שכר פועל לעשות מלאכה בסתם יינם (דאיסורו חמור כיון נסך שאסור בהנאה, וטומאתו קלה מיון נסך שיין נסך מטמא טומאה חמורה בכזית, וסתם יינן מטמא טומאת משקין ברביעית), שכרו אסור, (ולכתחילה ודאי אסור להשתכר בסתם יינם. תוד"ה שכרו). ומעשה באדם שהשכיר ספינה לסתם יינם ונתנו לו חיטים בשכרו, ואמר לו רב חסדא שצריך לשורפם¹⁷⁶, ולא יפזרם שמא יבואו בהם לידי תקלה, ולא ישרפם ויפזרם שמא יבואו לזבל בהם¹⁷⁷, (ואף דהוי זה זה גורם, הזבל והקרקע, והלכה כרבי יוסי שזה וזה גורם מותר, לכתחילה יש לחוש לרבנן שאוסרים. (תוד"ה אתי). ואין לומר שיפזרם בבית הקברות שהוא אסור בהנאה, כמו שעשה יאשיהו לאשירה, דדווקא קבר של בנין אסור בהנאה. תוד"ה ליקליניהו). ולא מהני שיקברם בעין, שמא ימצאום ויקחום, (דאף שאבן של סקילה ועץ של תליה וסייף של הריגה וסודר של חניקה נקברים עימו, דכתיב "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו" – אף העץ במשמע, ומשמע דמייירי בתלוש שאינו מחוסר אלא קבורה, ומבואר שאע"פ שהעץ אסור בהנאה קוברים אותו כמות שהוא ואין חוששים לתקלה,

הביעור, אלא מתבער בשביעית¹⁷³, דלשון מכר הוא, דמשמע לקוט לי ירק בשוויו.

וכתבו התוס' (ד"ה והתנן) שאיסור זה משמע שהוא אסור לכולם ולא רק לו עצמו (אף דבהא דתני 'מכרן וקידש בדמיהם מקודשת' פירש רש"י (לעיל נ"ד): דווקא לקדש אשה התירו ולא שאר הנאות¹⁷⁴, ודווקא לו אסרו אבל לאחרים מותר), וכן משמע ממתני' שהאיסור הוא אפילו בדיעבד ולא רק לכתחילה, אף שלגבי 'מכרן וקידש בדמיהם מקודשת' מבואר בנדרים (מ"ז:): דהיינו בדיעבד אבל לכתחילה לא.

עוד כתבו התוס' (סד"ה השוכר) שדווקא בשביעית ויין נסך החמירו חכמים, דמפני שתופסים דמיהם ראוי לקנוס בשכר דהוי קצת כעין דמים, אבל בשאר איסורי הנאה שאין תופסים דמיהם מסתבר שלא קנסו.

עוד כתבו התוס' (ד"ה בדמיהן) שבגוף הערלה אסור לקדש, מפני שאין בהם שוה פרוטה, ואף שאפשר להנות מהם שלא כדרך הנאתם, או להנות מעפרם (דכל הנשרפים אפרם מותר), מ"מ כיון שכל זמן שהוא בעין אסור למוכרו מן התורה, אסור גם לקדש בו אשה, דחשיבא כמכירה, ויש בזה הנאה.

איתא בברייתא שחמרים שהיו עושים מלאכה בפירות שביעית שכרם שביעית. הגמרא שואלת שנמצא זה פרוע חובו מפירות שביעית, והתורה אמרה "לאכלה" ולא לסחורה. וכתבו התוס' (ד"ה נמצא) דהסחורה האסורה בפירות שביעית היינו לקנות הרבה ביחד להוליך ממקום הזול למקום היוקר, וכן למכור בשוק אסור, וכן אסור לפרוע חובו מפירות שביעית מפני שהוא משתכר בפירות שביעית ולא "לאכלה" קרינא ביה, אבל אם הוא לוקט למכור מעט כדי לקנות דבר לאכילה, ואינו מוכר בשוק, אין זה נחשב סחורה. וכן מותר לקדש אשה בפירות שביעית אע"ג דלא חשיב לאכלה, דמשום פריה ורביה אקילו ביה רבנן, אך י"ל שגם זה מדובר בדיעבד, אבל לכתחילה אסור.

אביי מתרץ שנותנים שכרם בדרך התר, כדמצינו שאף שאסור לתת פירות מעשר שני להעלותם לירושלים ע"מ לקבל מהם, דאסור לפרוע חובו ממעשר שני אע"פ שגם המקבל אוכלו בירושלים, מ"מ יכול לומר לו שיעלה כדי שיאכלו וישתו מהם, ונותנים זה לזה בצורה של מתנת חנינם. וכתבו התוס' (ד"ה דיהיב) שדבר זה מותר רק כשעושים מלאכה בפירות שביעית עצמם, אבל

173 דעת הרמב"ם שבזמן הביעור צריך לאבד את הפירות מן העולם, והר"ש ועוד ראשונים כתבו שדי להפקירם, וכן הלכה.

174 ודעת הר"ן שדמי איסורי הנאה מותרים בהנאה, ואפילו למוכר עצמו, מפני שאיסורי הנאה אינם שוים ממוון, וממילא אין הדמים נחשבים כתמורה לאיסורי הנאה, ורק בעבודה זרה (ובשביעית) גם הדמים נאסרים.

175 ובירושלמי איתא שמדובר שעשו בפירות מלאכה האסורה בשביעית, ולכן קנסו אותם. והרמב"ן כתב שלא עשו איסור, אלא תיקנו שינהגו קדושת שביעית בשכרם, שמא יפרעו להם פירות

שביעית עצמם. והריטב"א מבאר שחמרים גורמים לעשות סחורה בשביעית, שזה איסור תורה, ומוסיף המאירי שחוששים שמתוך ששכרם מרובה ירגילו עצמם בכך.

176 וכתב הריטב"א שמבואר מכאן שחכמים אסרו ביין נסך לא רק שכר פועל, אלא גם שכר השכרת כליו, ולפ"ז גם כשמקבל שכר עבור מקום להנחת יין נסך השכר אסור. וכן נפסק בשו"ע (י"ד קל"ג א').

177 ואף שהנשרפים אפרם מותר, היינו דווקא בעצי אשירה, ולא בעבודה זרה עצמה. רשב"א.

"לכל נדר" פרט לנדור. וכתבו דשמוא כיון דאיתא בעיניה בשעת ביאה חל איסור אתנן למפרע משעה שנתן לה, ואז לא היה הקדש.

בא עליה ואח"כ נתן לה, הטלה מותר, דאין זה אלא מתנה בעלמא, אע"פ שאמר לה הבעלי לי בטלה (סתם). אך אמר לה הבעלי לי בטלה זה, הטלה לא נאסר כיון דמיחסר משיכה, (ואפילו לרבי יוחנן דאמר 'דבר תורה מעות קונות', כיון שחכמים הפקיעו את קנין המעות ואוקמוה אמשוכה, גם מהאשה הפקיעו את הקנין. תוד"ה והא), ואם הטלה בחצירה, או שהיא עובדת כוכבים שלא נאמר בהם דין משיכה דכתיב "או קנה מיד עמיתך", (והיינו לריש לקיש דס"ל שעכו"ם קונה בכסף, דלרבי יוחנן עכו"ם קונה במשיכה. תוד"ה בזונה) הטלה נאסר, והחידוש כשהטלה בחצירה הוא שאף אם עשה את הטלה אפותיקי אם לא יתן לה מעות עד תאריך מסוים, מ"מ הטלה נאסר. וכתבו התוס' (ד"ה כגון) שהגמרא היתה יכול להעמיד ב'טלה זה' שאינו נאסר אלא כשהוא בחצירה, אבל ניחא ליה לאוקמה בטלה סתם, שאפילו אם הוא נמצא בחצירה עם טלאים אחרים שלו, אע"פ שאינו יכול לדחותה לטלה מן השוק, אפ"ה אין שם אתנן חל, אפילו למאן דאית ליה ברירה, אלא על המבורר בשעת ביאה.

חליפי שביעית

כיון שאנו עוסקים בביאור מתי שחר פועלים עבור פעולה בין נסך אוסר את הדמים, כיון שזה נחשב תמורה לנין נסך, מבארת הגמרא מתי דבר שניתן עבור פירות שביעית יש לו דין שביעית.

הלווה פירות שביעית קודם זמן הביעור ואוכלם ופורע פירות בשמינית¹⁷⁹, אין לפירות דין חליפי שביעית ואין בהם קדושת שביעית, כיון שבאותה שעה פירות השביעית לא קיימים ולא החליף זה בזה¹⁸⁰. (ס"ב:).

וכתבו התוס' (ד"ה יאות) שלפי טעם זה אפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו פירות שביעית, וההיא דאמרין (סוכה ל"ט). 'מבליע דמי אתרוג בלולב', ה"ה בלא הבלעה מותר אם היה עם הארץ רוצה להקיף עד שיכלה האתרוג. ומכאן דקדק הר"ר אלחנן הלכה למעשה שאם יש ביד ישראל יין נסך ועבודת כוכבים ודברים האסורים, ומכרם לעכו"ם בהקפה, ומכרם העכו"ם לאחר קודם שיתן לזה הישראל הדמים, הדמים מותרים בדיעבד, אע"פ שהאסור עדיין נמצא בעולם. ועוד הוסיף רבינו יצחק שאפי' לא מכרם העכו"ם, מ"מ כיון שמשכסם אצלו קודם שיתן הדמים, מותר, דקיימא לן משיכת עובד כוכבים קונה, והוי כמו בא עליה ואח"כ נתן דאתננה מותר כיון שלא היה ברשותה בשעת הביאה.

התם כיון שזה נקבר בבית הקברות המתוקן בבי"ד אין חשש תקלה שכל מי שימצא זאת ידע שזה מהרוגי בי"ד ויפרוש, אבל כאן המוצא יחשוב שמישהו גנב את זה וקבר זאת כאן). וכתבו התוס' (ד"ה ולקברניהו) שאף שכל הנקברין דחשיב פ"ב דתמורה (ל"ג): שור הנסקל ועגלה ערופה ושער נזיר וכו', קוברים אותם בסתם ולא בבית הקברות, שאני התם שאין דרך לקבור בשר ושער, וא"כ מוכחא מילתא, אבל חיטים אין קבורתן מוכחת שהם אסורים בהנאה, דאיכא למימר איניש גנב וקבר ואייתי הכא. וכן דרך עתה לקבור בכורות, ונראה שצריך לקוברם מעט בעומק, פן יבא לחטט אחריהם, ולאחר שנעשו עפרא אין לחוש שמו יקחם לזבל בהם, דאין דרך לחטט אחר הקברים משום זבל.

דיני אתנן

הנותן טלה לזונה בתמורה לביאה, הטלה אסור לקרבן ולמקדש, דכתיב "לא תביא אתנן זונה ומחירי כלב (-דבר הניתן תמורת כלב) בית ד' אלוקיך לכל נדר, כי תועבת ד' אלוקיך גם שניהם". ולהלן יבואר האם הטלה נאסר כשנתנו לה לפני הביאה או לאחר הביאה. דינים אלו מובאים בהקשר לדין שיובא להלן שהלווה פירות בשביעית ופרעם בשמינית אין להם דין חליפי שביעית, שזה שייך לסוגיא לעיל בענין מתי שחר פועלים על פעולה בין נסך נאסר.

ס"ג. הנותן טלה באתנן ואח"כ בא עליה, כשבא עליה נאסר הטלה, ואם לבסוף לא בא עליה פשיטא שהטלה מותר להקרבה.

ואם הקריבתו לפני שבא עליה, אם אמר לה שתקנה אותו מעכשיו לפני הביאה, (לתוס' (ד"ה אלא) הכונה הילך טלה מעכשיו ובשעת ביאה תיגמר המתנה) הטלה מותר, ואם לא אמר לה קני מעכשיו אסורה להקריב אותו, דכתיב "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש" מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו¹⁷⁸. ואם אמר לה שיהיה אצלה עד הביאה, ואם תצטרך תקנה מעכשיו, הטלה מותר בהקרבה. וכן אם בא עליה ואח"כ נתן לה אתנן, הטלה מותר בהקרבה.

רב הושעיא מסתפק מה הדין בהקדישתו לפני שבא עליה, אם הדין כמו בהקריבה, דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, או דכיון שהוא בעין נאסר. תיקו. והקשו התוס' (ד"ה או) שהרי אין אתנן חל על המוקדשין, דכתיב

179 האחרונים העירו שהרי ההלואה נשמטת בשביעית. ותיריך בגידולי תרומה דמירי שאמר ע"מ שלא תשמטני שביעית, ופרי העץ כתב שא"צ לזה, שהרי כשזמן הפרעון אחרי שביעית אין שביעית משמטת.

180 והפירות לא היו מיוחדים בשעת ההלואה לפרעון. רשב"א.

178 וממילא הטלה לא היה שלה ואינה יכולה להקדישו, ואף שנתן לו אותו והיא עשתה משיכה, ובסתם קנין משיכה קונה גם לפני נתינת המעות, שאני התם דסמכה דעתיה כיון שאם לא ישלם יתבע אותו לדין, הכא כיון שהוא יתבייש לתבוע אותה לדין, הוא לא מקנה לא את הטלה עד שיבוא עליה, ואינו אלא פקדון. ריטב"א.

לפועליו, אבל באופנים שלקחו בזמן היתר ופרע לאחר זמן, לאו חליפין נינהו לאיתפוסי.

אם 'רוצה בקיומו' אוסר

הגמרא ממשיכה לעסוק בביאור מתי שכן פעולה בין נסך נאסר, ומבארת האם כאשר השכר הוא בתמורה להשמדת היין נסך השכר נאסר משום שהפועל 'רוצה בקיומו' של היין נסך, ואגב זה יבואר האם 'רוצה בקיומו' אוסר בכלאים ובעבודה זרה, ובגר וישראל שירשו את אביהם והישראל נטל דברים מותרים במקום עבודה זרה, והאם מותר לעכו"ם למכור עבודת כוכבים לפני שהוא מתגייר.

עכו"ם ששכר ישראל לשבור חבית של יין נסך ולשפוך את יינה, אע"פ שהוא רוצה בקיומה כדי לשוברה שכרה מותר, כיון שהוא ממעט בזה את התפלה.

ס"ד. וראיה לזה מהא דאיתא בברייתא שאף שאסור לעדור עם עכו"ם בכלאים (שיטת ר"ת דכלאים וערלה נוהגים אף בשל עכו"ם. ולתוס' מיירי הכא בכלאי זרעים, וי"ל דכיון דמיירי בארץ ישראל (דבחו"ל כלאי זרעים שרו אף לישראל), י"ל דאיתא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל. תוד"ה אין). מותר לעקור כלאים כדי למעט את התפלה, והברייתא היא לשיטת ר"ע דס"ל שלא רק המנכש והמחפה (-מכסה בעפר אחרי הזריעה כדרך כל הזורעים) בכלאים לוקה דהיינו נמי זורע, דשניהם כוונתם להצמיח, אלא אף המקיים לוקה (- שזרעם אחר והוא עשה להם סייג וגדר בקוצים כדי לקיימם, ולוקה משום דכתיב "כלאים שדך לא" שלא יהיו כלאים בשדה, רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה רבי עקיבא) שאם לא עשה מעשה, הא ס"ל לר"ע שלא שאין בו מעשה אין לוקים עליו, ודלא כפירוש הערוך שפירש שמקיים ע"י שמניח לכלאים לגדול בשדה וס"ל שלא שאין בו מעשה לוקים עליו). ומ"מ לא נאסר לעקור משום שהוא רוצה בקיומה כדי לעוקרה, אלא מותר כדי למעט את התפלה. (והה"א לאסור אע"פ שאין כאן מעשה היא משום דמחשבתו משויא ליה מעשה, כיון שהוא עושה מעשה לבסוף כשהוא עוקרה, אי לאו טעמא דמעוטי תיפה. תוס' שם).

ואין לומר שהברייתא היא כרבנן דס"ל שהמקיים כלאים אינו לוקה, דא"כ אף לקיים מותר (והיינו בכלאי זרעים, אבל בכלאי הכרם דאסורים בהנאה, אסור לקיימם גם לרבנן, מפני שהוא משתכר באיסורי הנאה. תוס' שם), ואם נאמר דאיירי בחינם וכרבי יהודה (לעיל כ.) שאוסר לתת להם מתנת חינם, מ"מ אם לרבי יהודה מותר לעקור בחינם כדי למעט את התפלה¹⁸², אף לר"ע מותר.

עכו"ם שקיבל מעות בתמורה לעבודת כוכבים, המעות לא נאסרים בהנאה, (דמה שעבודת כוכבים תופסת

עוד כתבו התוס' (שם) דאין כאן איסור ריבית דסאה בסאה, דמיירי שהיה להם תבואה בביתם, ומותר ללוות סאה בסאה כשיש לו.

עוד כתבו התוס' (ד"ה יזפי) שאף שמותר לעניים לאכול פירות שביעית אחר הביעור, הנדון הוא איך מותר להם לאוכלם בחזקת שלהם. אי נמי הנדון הוא איך מותר להם להשתמש בהם לרפואה או לעשות מהם סחורה.

ס"ג: מעות שניתנו עבור מזון הפועלים - מותר לתת

לפועלים עכו"ם או עמי הארץ¹⁸¹ דינר ולומר להם שיקנו בזה אוכל ושתיה, וא"צ לחשוש שיקנו בהם פירות שביעית מן החשוד (אף שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר מג' סעודות. רש"י. והתוס' (ד"ה ואינו) כתבו שהנדון הוא משום פורע חובו מדמי שביעית, וטעם ההתר משום שאחרי שנתן להם את הדינר אינו חייב להם יותר), או פירות שאינם מעושרים ונמצא שהאכילם דבר שאינו מעושר, וכן יין נסך אם הם עכו"ם, ונמצא מאכילם יין נסך ונהנה מיין נסך, דלא ספי להו מידי אלא נתן להם מעות, אבל אסור לומר להם צאו ואכלו ואני מחשב, דאז זה נחשב שהוא קונה את האוכל והשתיה ומאכילם, שהרי לא נתן להם מעות. וכתבו התוס' (ד"ה תני) דרישא רבותא קמ"ל דכי אמר להם טלו ואכלו בדינר זה, והם נתנו את הדינר לחנוני, מותר אע"פ שנשא ונתן ביד, דאינו אלא שלוחו של חנוני, וסיפא רבותא קמ"ל דאע"פ שבשעה שנתן להם האיסור אינו נתן לחנוני כלום, לא אמרין דשליחותיה דחנוני קעביד, דכיון שלבסוף הוא פורע איגלאי מילתא שהוא קונה האיסור ומזידה קאכלי.

לרב חסדא (בתוס' (שם) גרסו רב פפא) איירי הכא בחנוני שרגיל למכור לבעה"ב בהקפה, שבעה"ב משועבד לו מהזמן שנתן להם פירות והוי כנותן מיד ליד, וקנה דינר של בעל הבית דסמכה דעתיה, והוי חליפי איסור, (אבל אין זה קנין גמור שיוכל להקדישו, ומעת שקונה הדינר בנכסי בעה"ב לאלתר כשהן בעין ונותנו לפועליו, נחשב מה שקונה בנכסי בעה"ב דמי הפירות, ולכן נחשב בעה"ב כקונה בעצמו את הפירות והירק מהחנוני ומאכילו לפועליו בשכרן, ולבסוף כשיתן הדמים לחנוני להסיר את השעבוד מנכסיו יהיו דמי שביעית, דאחרון אחרון נתפש. תוס' שם), אבל בחנוני שאין דרכו למכור לו בהקפה מותר.

ורבא חולק וסובר שגם באין רגיל להקיפו בעה"ב משתעבד כמו ערב שהוא משתעבד אע"פ שלא באה הנאה לידו, ומ"מ כיון שאין דינר המיוחד לפרעון מותר. ורישא איירי היכא שהקדים ונתן לו דינר ולכן אסור דמשל בעה"ב הם אוכלים ואיסורא זידיה הוא.

ולרב אשי ברישא איירי שנטל מיד החנוני ונתן להם ביד ולכן אסור דאיהו ספי להם איסורא, ואין האיסור בגלל מה שיפרע אכ"כ אלא קנה במשיכה ונמצא שלקח יין נסך והשקהו

182 והקשה רעק"א שאם אין איסור לקיים כלאים, איזה מצוה יש למעט את התפלה.

181 ואין בזה משום לפני עוור, כיון שהדבר ספק אם יקנו בזה דבר איסור. ריטב"א.

בטלה, שאני הכא שכיון שדעתם להתגייר אינם חוששים בה ובטלה, וממילא הדמים אינם דמי עבודת כוכבים. עוד כתבו התוס' (שם) שאף שאמר להם למכור גם יין נסך, שלא שייך בו ביטול, היה פשוט לגמרא שיון נסך קל יותר מעבודה זרה.

ביטול עבודת כוכבים

ס"ד: הגמ' מסתפקת אם גר תושב יכול לבטל

עבודת כוכבים אע"פ שאינו עובדה, כיון שהוא בר מיניה של עובד כוכבים בכל שאר עבירות, או שאינו יכול לבטלה כיון שאינו עובדה. ורב נחמן אומר שמסתבר שמי שאינו עובד ע"ז אינו יכול לבטלה¹⁸⁵. והא דאמר (לעיל מ"ב.) שישראל היה יכול לבטל ע"ז של עכו"ם אם לא החשש שיגביה ואח"כ יבטל, היינו דווקא לריב"ל ולא לריו"ח.

ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק, יכול לומר לנכרי שיבטלה, אבל אם כבר באה לידו לא.

עובד כוכבים יכול לבטל גם עבודת כוכבים של חבירו, גם אם הוא עובד לעבודת כוכבים מסוג אחר (כגון שעובד לפעור ולא למרקוליס).

גר תושב

איזהו גר תושב לר"מ היינו שקיבל לפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ז, (והיינו לענין להחיותו, ואף שכשעבר על ז' מצוות חייב מיתה, ואזהרת בני נח היא מיתתו בלא עדים והתראה, י"ל שכל זמן שלא דנהו בי"ד אינו חייב מיתה, וכדמצינו שעכו"ם לא מעלין ולא מורדין. תוד"ה איזהו). ולחכמים היינו שקיבל ז' מצוות בני נח. ולאחרים באופנים הנ"ל אינו גר תושב לענין שיהיו ישראל מצווים להחיותם, כיון שגם שאר עכו"ם מצווים בזה, ורק מי שקיבל עליו את כל המצוות חוץ מאכילת נבילות הוא גר תושב.

דיני גר תושב - מותר לייחד אצלו יין עד שילך כדי מיל או יותר, דכיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך, אפי' בעיר שרובה עכו"ם כיון שהוא לא יתן לעכו"ם לגעת ביין, ואין חוששים לאיחלופי בזמן מועט, אבל אסור להפקיד אצלו יין לזמן מרובה, אפי' בעיר שרובה ישראל (שמא יתחלף ביניו. רש"י). וכתבו התוס' (ד"ה אין) שבתחילה פירש רש"י הטעם לפי שאין מקפיד על מגע עכו"ם, וחזר בו מפני שא"כ אסור אפילו לייחד לפי שעה, (דהא בהכרח מיירי הודיעו שהוא הולך, דאי לאו הכי גם

דמיה נלמד מדכתיב "והיית חרם כמוהו" - כל מה שאתה מהווה ממנו יהיה כמוהו, ופסוק זה נאמר דווקא בישראל ולא בבני נח, וכן כשדעת העכו"ם לקנות מזה עבודת כוכבים אסור, אבל כשלא להתגייר או לפרוע חובו מותר. תוד"ה מסתברא). כדמצינו בברייתא שאם עכו"ם היה חייב מעות לישראל, והוא מכר עבודת כוכבים או יין נסך והביא לו, המעות מותרות, אבל אם אמר לו הנכרי שימתין עד שימכרם ויביא לו אסור. (והיינו כשאין יכול להפרע מנכסים אחרים, ואין ערב על ההלוואה, אבל אם יש ערב או שיכול להפרע מנכסים אחרים מותר, דאל"כ כל עכו"ם יוכל להפקיע חובו של ישראל. תוד"ה אבל). והטעם שבסיפא אסור, משום שהישראל רוצה בקיום הע"ז או היין נסך¹⁸³.

עכו"ם וגר שירשו את אביהם העכו"ם מותר לביטול בירושה מעות כנגד ע"ז (וכדלהלן) אע"פ שרוצה בקיומה, דירושת הגר הקילו בה רבנן כדי שלא יחזור לקלקולו, וכדמצינו שכל ההתר הוא בירושה, אבל בשותפות אסור, ומבואר שאין ההתר מטעם ברירה, דא"כ יהיה מותר גם בשותפות. תוד"ה תניא. ויכול הגר יכול לומר לעכו"ם שיטול עבודת כוכבים והוא יטול מעות, או שיטול יין נסך והוא יטול פירות¹⁸⁴, אבל אם באו כבר לרשות הגר אסור.

רבה בר עולא רצה לתרץ שמדובר בעבודת כוכבים המתחלקת לפי שבירה כגון זהב וכסף שאם תישבר יחלקו לשברים, דלא איכפת ליה בשבירתה, ויין נסך מיירי בחרס הדרייני שהיין בלוע בתוכו ופולט כששורים אותו במים, וממילא לא איכפת לו שישברו. והגמרא דוחה שהרי עדיין הוא רוצה שלא יגנבו או יאבדו.

רב נחמן רוצה להביא ראיה שהמעות מותרות ממה שרבה בר אבובא אמר לאלו שבאו להתגייר **שיקדימו וימכרו את כל מה שיש להם לפני הגירות** שהרי אח"כ יהיה אסור להם למכור עבודת כוכבים שבידיהם, ומבואר שהמעות של מה שמכרו כשהיו עכו"ם מותרות. (ולא אמר להם לבטלה בשבירה ויכולו למכרה בגירותם, לפי שהיה דעתם למכרה שלימה ביוקר לעובדיה. תוד"ה זבינו). והגמ' דוחה שיי"ל ששם מותר כיון שהיה דעתו להתגייר, ודאי ביטלה ועכו"ם מבטל עבודת כוכבים, וממילא דמיה מותרים דהא ביטלה. וכתבו התוס' (שם) דהא דאמרינן (נ"ג.) מכרה לעובדיה לא

שלא יחזור לסורו. וביאר בתוס' ישנים שתקנת חכמים היתה שיירש בדרך התר, ואם יש בירושה עבודה זרה ויין נסך תיקנו שיירש דברים אחרים כנגדם.

185 הרמ"א (יו"ד קמ"ו ה') פסק שגם ישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה אינם יכולים לבטלה.

183 י"א שדווקא אם העכו"ם עשה את הע"ז או את היין נסך אפותיקי אסור, דבלאו הכי לא חשיב רוצה בקיומו. והרמב"ן מקשה על שיטה זו מדוע הברייתא לא חילקה בכך.

184 הגמרא (קידושין י"ז:) שואלת שהרי המעות הם חליפי ע"ז, שהרי שניהם ירשו הכל. ומתרצת שמדאורייתא גר אינו יורש את אביו, דגר שנתגייר כקטן שנולד, וחכמים תיקנו שיירש אותו כדי

אותה חבית, והשאר מותר כיון שאין קשר בין שכר שאר החביות לשכר אותה חבית, דכל אחת יש עליה שכר בפני עצמה, (אבל אם אמר לו שיעביר מאה חביות במאה פרוטות ואחת מהן היא יין נסך, שכרו אסור דכל כמה שלא העביר את כולם לא משלם לו כלום, וממילא כל השכר קשור לאותה חבית. וכתבו התוס' (ד"ה הא) שמשמע מרש"י שגם בכהאי גוונא אם אמר לעתותי ערב מותר אע"פ שזו אחת מהחביות שהתנה עימו, ודעת התוס' לאסור בכהאי גוונא כיון ששכר האיסור מעורב בכל ההיתר, ומיירי הכא שאמר לו לעתותי ערב אחרי שכבר השלים קבלנותו, וקמ"ל שאע"פ שלא עשו הסכם חדש אלא הוא עובד לפי ההסכם הראשון חבית בפרוטה, זה נחשב הסכם חדש, כיון שההסכם הקודם נגמר.

והא דלא משני דמתני' כרשב"ג דס"ל (ע"ד). שיין נסך שנפל ליין התר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו, ניחא ליה ליה לאוקמי כרבנן, ומהאי טעמא לא מעמידים מתני' כרבי אליעזר דקיימא לן כוותיה וס"ל לר"א יש פדיון לעבודת כוכבים ויוליך הנאה לים המלח אף בלא זה וזה גורם. אי נמי שכרו מותר משמע כל השכר ודלא כרשב"ג, ומשמע בלא פדיון ודלא כר"א. אי נמי התם אין דרך לקנות יין מן העכו"ם, אבל כאן כיון שדרך להשתכר מן העכו"ם יש לאסור כל השכר גם לרשב"ג. תוד"ה טעמא.

עכו"ם ששכר חמור מישראל להביא עליו יין נסך
קנסו חכמים ששכרו אסור, ואם שכרו לישב עליו אע"פ שהניח עליו לגינו של יין נסך שכרו מותר, שאע"פ שהשוכר רשאי להניח על החמור כסותו ולגינתו ומזונות לאותה דרך אפילו מהלך כמה ימים, מ"מ כיון שאינו מנכה מהתשלום אם לא הניח, השכר מותר. (והחמור יכול להניח על הבהמה שעורים ותבן ומזונות רק לאותו היום, מכאן ואילך השוכר מעכב עליו. והיינו באופן שמצוי לקנות ממסע למסע כדי מהלך יום אחד, דכיון שאין דרך השוכר לטרוח, יכול להניח על החמור, מש"כ החמור שדרכו לטרוח, אבל אם מצוי לקנות כל הזמן גם השוכר לא יכול להניח, ואם אינו מצוי גם החמור יכול להניח). ר"ת (תוד"ה ה"ג) מניח כסתו, ולא כסותו, דדבר פשוט הוא שיכול להניח כסותו, וכי עליו ללכת ערום, ואי נימא דמיירי בכסות שניה שיש לו, אם רגיל ללבושה פשיטא שמותר, ואם בא להתיר אע"פ שאינו רגיל היה לו לפרש, אלא גרס כסתו, והיינו כסת קטנה שיושב עליה או נותנה תחת ראשו למראשותיו, (וכר הוא הגדול ששוכב עליו, והעולם שקוראים לקטן כר ולגדול כסת טועים).

ס"ה: השופך יין לנודות שיש בהם יין נסך, מותר לו ליטול שכר על השפיכה כיון שהטירחה שלו היא לפני שהיין נאסר כשמגיע לקרקעית. (והעליון לא נאסר מדין ניצוק, משום דקיימא לן כרשב"ג (ע"ד). שיין נסך שהתערב בין של התר ימכר כולו חוץ מדמי יין נסך שבו. ולר"ת שפסק שניצוק אינו חיבור פשיטא שמה ששופך לא נאסר לפני שהתערב בין נסך. אי נמי מיירי הכא שהכלים היו ריקים לגמרי, דאינו יין נסך עד שיגע בכלי.

בעכו"ם מותר), ועוד דבגמרא תלי איסור יינו בשמנו, משמע שאין לאוסרו כי אם מטעם חתנות, ולא משום שאינו מקפיד עם מגע עכו"ם. ויש ליישב פירוש ראשון, שבשל עצמו הוא מקפיד על מגע עכו"ם, אבל לא בשל ישראל, ולכן אסור להפקיד בביתו יין, ולייחד יין בחנותו מותר, דאין עכו"ם רגילים להכנס לתוך החנות, ולמגע עצמו לא חיישינן, דכיון דלא פלח לא נגע ולא מנסך, ולגנוב כדי לשתות לא חשד, שהרי קיבל עליו שבע מצוות, ולר"מ שלא קיבל עליו אלא שלא לעבוד ע"ז, צ"ל שאע"פ שגזרו על יינם, לא גזרו על מגעו בין של ישראל, ויין מותר בהנאה כמו שמנו שהוא מותר בהנאה ואסור בשתיה, והיינו קודם שהתירו את שמן העכו"ם, (ולענין שתיה כתבו התוס' (שם) שלרש"י אין ראייה להתיר שתיה, ולרבינו יצחק מגעו מותר אף בשתיה, וכן התיר רבינו יצחק מגע גר שמל ולא טבל טבילה כראוי ועמד בבית ישראל ימים רבים ונגע ביינו, ורק עבדים שנתגיירו עושים יין נסך (נ"ז), דאימת רבן עליהם ואינם מתגיירים בלב שלם, ואע"פ"כ לא רצה רבינו יצחק להקל), אבל לשאר הדברים דינו כעכו"ם דכיון שלא מל הוא חשוד לכל התורה, והיינו שאינו יכול לתת רשות או לבטל רשות אם לא עירב עם בני החצר, וכמו שמצינו שעכו"ם אינו יכול לתת או לבטל רשות, אלא צריך לשכור ממנו רשות, וישראל מומר יכול לתת או לבטל (באמירת רשות קנויה לך או רשותי מבוטלת לך, וא"צ לזכות על ידי קנין), רק אם הוא משמר שבתו בפרהסיא אע"פ שהוא מומר לחלל בצינעא. ולרשב"ג יינו יין נסך דאינו מקפיד על מגע עובד כוכבים, וי"א שיינו מותר אף בשתיה.

ס"ה. גר תושב שקיבל עליו למול, ועברו עליו י"ב חודש ולא מל, הרי הוא כמין עכו"ם.

איזהו גר תושב, כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עבודת כוכבים, והיינו לענין להחיותו, אבל לענין לתת מתנות ביום אידם, די שיודעים בו שאינו עובד עבודת כוכבים.

התענוג בעוה"ב אין דומה לו בתענוגי עוה"ז, וכדכתב "עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו".

מה נאסר מדין חליפי יין נסך

הגמרא ממשיכה לבאר מתי נאסר גם שכר שתגיע תמורת פעולה ביין נסך, כהמשך כמה שנתבאר בתחילת הפרק.

שכר הבאת יין נסך - עכו"ם ששכר ישראל לעשות מלאכה אחרת (לא ביין נסך), מבואר במתני' שאע"פ שאמר לו להעביר חבית יין נסך ממקום למקום כל שכרו מותר, והגמרא מבארת דהיינו שאמר לו כך לעתותי ערב אחר שנגמר זמן שכר פעולתו, אבל בלאו הכי שכרו אסור.

ורבא אומר דאיירי שאמר לו שיעביר כל חבית בפרוטה, שאז יזרוק שכר אותה חבית לנהר או שלא יטול שכר העברת

טעם, דשאני התם דמדאסר רחמנא רק בדרך בישול מבואר ששייך בזה ביטול.

עוד כתבו התוס' (ד"ה הרי) דדווקא בבגד שאבד בו חוט כלאים גזרינן שמא ימכרנו לישראל, ושלא יעשו מרדעת לחמור שמא יקרע בגדו ויתפרנו עליו, אבל בודאי כלאים ליכא למיחש מידי, כדתנן מרדעת החמור ותכריכי המת אין בהן משום כלאים, והיינו בהצעה, כגון לשבת על מרדעת החמור, שזה אסור מדרבנן, כדדרשינן "לא יעלה עליך" אבל אתה מותר להציעו תחתך, אבל בהעלאה אסור אפילו בשביל להביא עליה הזבל, וגם בהצעה צריך להזהר שלא יהא בשרו נוגע בהם, ואע"פ שחכמים אסרו לשבת על כלאים אפילו בעשר מצעות זו על גב זו גזירה שמא תיכרך נימא על בשרו, הכא לא גזור.

והקשו התוס' (ד"ה אבל) איך מותר לשים תכריכים כלאים למת, למה אין בזה משום לועג לרש שנראה שאינו חייב במצות, כדאמרינן במנחות (מ"א.) ששמים ציצית בתכריכי המת משום לועג לרש. ותירצו דשאני ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצות ואיכא לועג טפי, ורבי יהודה היה אומר דההיא דמנחות אליבא דשמואל דאזיל לטעמיה דאית ליה אין מצות בטילות לעתיד לבוא, ונמצא כשיעמדו הצדיקים בלבושיהם יהיו בלא ציצית, ויש כאן עבירה, ולדבריו הך דהכא כדברי ר' ינאי דלא שרי אלא לסופדו אבל לקוברו בכלאים אסור, ולפ"ז ניהא מנהגינן שאנו מסיירין הציצית מטלית המתים, דקי"ל כרבי יוחנן דפליג אדברי ר' ינאי ושרי אף לקוברו, דס"ל מצוות בטילות לעתיד לבוא. ורבינו יצחק היה מחלק שלראשונים דהוה זהירי במצות ציצית כל ימיהן אי לא רמינן ההיא שעתא הוי לעג, אבל האידינא דלא זהירי בציצית כולי האי אדרבה אי רמינן הוי לעג לומר שקיים ולא קיים, ואפילו לאותן שקיימו אין להטיל, שלא לבייש האחרים.

ס"ו. אם מין במינו היינו בשמא או בטעמא-

יין נסך ישן שנתערב בענבים, אוסרו בנותן טעם.

יין נסך חדש שנתערב בענבים, לאביי אוסרו במשהו, דכיון שטעמם שוה הוי מין במינו שאוסר במשהו, ולרבא אוסר בנותן טעם, דכיון ששמו שונה הוי מין בשאינו מינו, שאוסר בנותן טעם. וכל היכא דאמרינן 'נותן טעם' ואין טעמו ניכר, שיעורו בשישים. וכתבו התוס' (ד"ה מכלל) שי"א דכל איסור שאוסר במשהו, אסור גם בנותן טעם לפגם, שאם באלף אינו בטל, מה נ"מ אם הוא פוגם. אך י"ל שבמין במינו אף במשהו אין הטעם בטל כלל, כיון שהטעם שוה, אבל בפוגם הטעם בטל, ובחמץ בפסח גם להאוסרים במשהו אין לאסור בנותן טעם לפגם.

וכן נחלקו היכא שהטעם שונה והשם שוה, כגון חומץ יין וחומץ שיכר שאחד אסור ואחד מותר, או שאור של חיטים ושאור של שעורים אחד של חולין ואחד של תרומה, שנתערבו, לאביי כיון שטעמם שונה הוי מין בשאינו מינו שאוסר בנותן טעם, ולרבא כיון ששמו שוה הוי מין במינו שאוסר במשהו. אמנם להלכה גם מין במינו אוסר בנותן טעם, חוץ מטבל ויין נסך.

תוד"ה כי). ומ"מ אם הוא רוצה בקיום היין (עד שיעבירו את הנהר) אסור לו ליטול שכר, ורק אם התנה שיקבל שכרו גם אם יתבקעו הכלים, שכרו מותר, וכן אם יש להם כלים אחרים מותר ולא חיישינן שגם הם יבקעו (תוד"ה פריסדקי). וכן אין ליטול שכר העברת יין נסך בנהר, אא"כ מסדר שהעברת הנהר תהיה בחינם ויטול שכר רק על השפיקה.

דיני תערובת איסור והתר

איסור שנתערב בהתר, יש בזה הרבה פרטי וחילוקי דינים, ויש בזה הבדל אם התערובת היא לח בלח שאז זה מתערב לגמרי, ליבש ביבש שאז גם אחרי התערובת כל אחד עומד בפני עצמו, וכן יש חילוק (בלח בלח) בין מין במינו, שאין אחד נותן טעם בשני, למין בשאינו מינו שאחד נותן טעם בשני, וכן יש לדון מה נחשב מין במינו ומה נחשב מין בשאינו מינו, וכאשר לח מתערב ביבש צריך לדון האם היבש בלע מהלח או לא, וכן יש לדון האם טעם האיסור אוסר גם כשהוא פוגם את ההתר או רק כשהוא משביח, והאם רק תערובת ממש אוסרת, או שגם ריח האיסור אסור ואוסר. ולהלן יבוארו הרבה פרטי דינים בזה, ביין נסך וכן בשאר איסורים.

יין נסך שנשפך על ענבים, אם הענבים שלמים ידיחם במים והם מותרות, ואם הענבים מבוקעות הם אסורות, וענבים שאינם מחוברים לאשכול דינם כמבוקעות. תוד"ה ואם בשם הירושלמי.

יין נסך שנשפך על תאנים או תמרים, אם יש בהנאתו בנותן טעם (-שנהנה מטעמו של האיסור שהוא נותן טעם לשבח) אסור, ואם לאו מותר, ואם היין נותן בהם טעם לפגם (כגון בנפל ע"ג גרוגרות) מותר.

יין נסך שנשפך על חיטים החיטים אסורות, דחיטים כיון שיש בהם סדק הוו כענבים מבוקעות, ואסור למזכרם לעכו"ם שמא ימכרם לישראל, כמו שמצינו שאסור למכור לעכו"ם בגד שאבד בו כלאים שארוג בו חוט אחד של כלאים ואין מקומו ניכר, שמא ימכרנו לישראל, (ולא יעשהו מרדעת לחמור, אבל מותר לעשות מזה תכריכים למות מצוה דכתיב "במתים חפשי" כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות), אבל מותר לטחון ולאפות ולמכור את הלחם לעכו"ם שלא בפני ישראל, ואין לחוש שימכרם לישראל, כיון שפת עכו"ם אסורה, אבל בפני ישראל אסור כיון שאז הישראל יקנה אותה, דסבר שהיא פת שנאפתה ע"י ישראל שהיא מותרת. וכתבו התוס' (ד"ה ולמפינהו) שאין לחוש שיאכל ישראל עם נכרי בקערה אחת, דכיון דלא שכיחא לא גזור בזה.

וכתבו התוס' (ד"ה הבגד) שחוט כלאים שאבד בבגד לא בטל ברוב, דשאני כלאים שעיקר האיסור הוא רק ע"י תערובת, וכל אחד בפני עצמו מותר. ומ"מ בשר בחלב בטל אם אין בזה בנותן

משתכר באיסורי הנאה. תוד"ה ישראל. עוד כתבו התוס' (ד"ה אביי) שלאביי ריחא מילתא וחשיב שתיה, דהרי תרומה דלהלן מותרת לישראל בהנאה שאינה של כילוי, ולרבא לא חשיב כשותה מפני שהריח נכנס בפניו ומזיקו והקלקול רבה על התיקון, אבל זילוף של יין נסך אינו נחשב כשתיה, אבל גם לרבא הוא נחשב הנאה.

רבא מוכיח כדבריו מהא דאיתא בתרומות שתנור שהסיקהו בכמון של תרומה ואח"כ אפו בו את הפת, הפת מותרת לזרים, ומבואר שריחא לאו מילתא, ומה שהוסק בתרומה אינו אוסר, דתרומה אין איסורה איסור הנאה. (וכתבו התוס' ד"ה אמר) שלכן אין לאסור פת חמה שנאפתה ביו"ט מחשש שהעצים נתלשן היום והם מוקצה, אע"ג דיש שבח עצים בפת, שהרי אין זה איסור הנאה, ואין לחוש שמא טחנו החיטין היום וגם נילושו, כיון דמעיקרא בעודם חיטין היו ראויין לכוס, מיהו בה"ג חשיב להו נולד כשטחנן ב"ט, אבל ר' יחיאל היה נוהג היתר בדבר, וגם בשבת יש שמתירין ליקח פת חמה מן העובד כוכבים מהטעם הנ"ל, אמנם בב' ימים של ר"ה יש אוסרים, לפי שלפעמים שהקציר נמשך עד ר"ה ויכולין לקצור ב"ט של ר"ה ולאפות ב"ט שני, ונכון להחמיר בשני ימים טובים של ר"ה). ולאביי שאני התם שהאיסור כבר נשרף.

הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה-
 ר"מ אוסר לפי ששאבה את ריח היין, רבי יהודה מתיר, ורבי יוסי מתיר בשל חיטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שאובות. הגמרא אומרת שלרבא ודאי מבואר כאן שיש מחלוקת תנאים אי ריחא מילתא. ולאביי כיון שאמר ריש לקיש שבפת חמה וחבית פתוחה אסור לכו"ע דודאי עייל בה ריחא, ובפת צוננת וחבית מגופה מותר לכו"ע, והמחלוקת היא בפת חמה וחבית מגופה, או בפת צוננת וחבית פתוחה, מה שאמר אביי שריחא מילתא היינו כגון פת חמה וחבית פתוחה, וככו"ע).

כתבו התוס' (ד"ה רבא) שבגמרא (פסחים ע"ו): נחלקו רב ולוי בריחא דבשר שמן שצלאו עם בשר נבילה, דרב אסר ולוי שרי, ותניא כוותיה דרב, ופי' רש"י שם דאע"ג דתניא כוותיה דרב דאסר הלכה כלוי דשרי, משום דרבא דהכא סבר כוותיה והלכה כרבא לגבי אביי. ושיטת התוס' שהלכה כרבא שאוסר, (ואביי שאוסר כאן יכול להתיר שם, דשאני הכא שהוא נהנה ומריח מן האיסור היין עצמו והוי כאילו שותה מן היין עצמו, אבל התם רק ריח האיסור נכנס בתוך ההיתר והוא אוכל את ההיתר. ורבא שמתיר כאן יכול לאסור שם, דשאני הכא שהריח מזיק לו לפי שנכנס בגופו). ויש כמה סוגי ריחא: ריח החזק שבכולן- פת חמה וחבית פתוחה,

אביי מוכיח כדבריו מהא דאיתא במתני' קדירה שנפלו לתוכה תבלינים מכמה שמות (כגון פלפל לבן ושחור וארוך. רש"י. ולתוס' (ד"ה תבלין, השני) הכונה לג' שמות של איסור **והם מין אחד או מכמה מינים**, ואין בכל אחד לבדו כדי לתבל ונצטרפו ותיבלו, והם של איסור, אסורים ומצטרפים (לאסור את התבשיל. רש"י. ולרשב"ם (תוד"ה תבלין, הראשון) אסורים היינו בלח בלח בנותן טעם, ומצטרפים היינו ביבש ביבש בלי נתינת טעם מצטרפים לשיעור מאתיים¹⁸⁶). ואמר חזקיה דמיירי שכולם מיני מתיקה שכולם טעמם מתוק, שכולם שווים למתק את הקדירה, ומבואר שהולכים לפי הטעם. ולרבא צ"ל דאיירי לר"מ שסובר שכל איסורי התורה מצטרפים זה עם זה אע"פ שאינם שוים לא בשם ולא בטעם, (ודחזקיה ליתא. רש"י. ולתוס' (ד"ה ורבא) הלכה כחזקיה, ור"מ מודה שכשהם מעורבים בתבשיל ואינם בעין שדווקא מיני מתיקה מצטרפים), (דכתיב "לא תאכל כל תועבה" - כל שתיעבתי לך הרי הוא בכל תאכל).

חומץ איסור שנפל לתוך יין היתר, לכו"ע אינו אוסר אלא בנותן טעם¹⁸⁷, דכשנתערב הם חלוקים בשמם ובטעמם, ואין היין מבטל ריח החומץ עד שנתערב בתוכו, ואין החומץ מבטל ריח היין כיון שהרוב יין.

ס"ו: יין שנפל לתוך חומץ- לאביי אוסרו במשהו, דכל דבר שריחו חומץ וטעמו יין נדון כחומץ וכבר משהגיע לאויר הכלי נהפך היין בריחו לריח החומץ ונעשו שוים בריחם קודם שנתערבו, וממילא כשנתערבו כבר הוי מין במינו שאוסר במשהו. ולרבא דבר שריחו חומץ וטעמו יין נדון כיון, וממילא הוי מין בשאינו מינו שאוסר בנותן טעם. והלכה כרבא, ולכן נראה שמוותר לקדש על יין שריחו חומץ וטעמו יין¹⁸⁸. תוד"ה ורבא.

אם ריחא מילתא או לא-

מותר שעכו"ם יריח מיין הישראל דרך בת תיהא (לרש"י הכונה לנקב שנוקבים במגופת החבית כדי להריח את היין ולבודקו. ולר"ח (תוד"ה בת תיהא) הכונה לקנה השקוע בתוך החבית ובלט החוצה ומניחים בתוכו קנה קטן ומריחים דרכו, וגם לרש"י י"ל שמניחים קנה קטן בנקב, ולהכי קרי ליה **בת** תיהא). וקמ"ל דלא גזרינן עכו"ם אטו ישראל. תוד"ה עובד. **לאביי אסור לישראל להריח מיין העכו"ם, דריחא מילתא, ולרבא מותר להריח, דריחא לאו מילתא.** ומיירי שאין הנכרי נותן לו שכר או מחזיק לו טובה, דגם החזקת טובה נחשבת הנאה ונמצא

188 ומ"מ כתב בשו"ע (או"ח רע"ב) שמצוה לברור יין טוב לקדש עליו.

186 והתוס' שבת פ"ט ביארו שאסורים היינו לאסור את הקדירה, ומצטרפים היינו למלקות.

187 ולא חשיב נותן טעם לפגם, כיון דאיכא דניחא ליה בחומץ. רשב"א.

ס"ז: אם נתערב טעם האיסור וממשו, הכל אסור, ואם יש מהאיסור כזית בכדי אכילת פרס לוקים עליו אע"פ שלא אכל את האיסור בבת אחת, דכיון שלא שהה באכילתו אלא כדי אכילת פרס מצטרפת אכילתו ולוקה, אבל אם בשביל לאכול כזית מן האיסור צריך יותר מכדי אכילת פרס, הוי כשתי אכילות של שני ימים ואין לוקים, דקים להו לרבנן דאכילת פרס הוי שיעור שהיית אכילה, ופרס היא חצי ככר של עירובי תחומין שזה ארבע ביצים. אבל אם נתערב רק טעם האיסור ולא ממשו כגון חלב שנפל לקדירה (רש"י. ולתוס' (ד"ה א"ר יוחנן) בבשר בחלב לכו"ע טעם כעיקר הוי דאורייתא, ועוד דהאוכל בשר בחלב אוכל ממשו של אסור), או חלב שנימוח ואין ממשו בעין, אסור ואין לוקים עליו, ואם טעם האיסור פוגם מותר.

וכתבו התוס' (שם) ששיטת רש"י שלהלכה טעמו ולא ממשו לאו דאורייתא, אבל שיטת ר"ת שלהלכה טעם כעיקר דאורייתא, והכא מיירי במין במינו שמדאורייתא בטל ברוב, אבל מדרבנן הוי בשישים, ולכך אין לוקין עליו, וה"ה דאפילו אם היה טעמו וממשו של איסור בעין אין לוקין עליו אא"כ מכירו, אבל במין בשאינו מינו הוי טעם גרידא דאורייתא ולוקין עליו. ועוד א"ר אליהו דשפיר מיתקומא הכא במין בשאינו מינו, וטעמו ולא ממשו שאין לוקין עליו היינו כגון שאין כזית איסור בתוך כדי אכילת פרס, וטעמו וממשו דלוקין עליו מיירי דאיכא כזית דאיסור בכדי אכילת פרס לא מן ההיתר. ולהר"ר יוסף אף בדאיכא כזית בכדי אכילת פרס לא לוקין בטעמו ולא ממשו, דאע"ג דטעם כעיקר דאורייתא, כיון דילפינן דין זה מדכתיב בגיעולי עובדי כוכבים "תעבירו באש" דמשמע הא אם לא תעבירו אסור, אין זה כי אם עשה בעלמא אבל לאו ליכא, ולכך אין לוקין עליו. ור"ת מקשה שלא נאמר שם איסור חדש בטעם, אלא אהדריה קרא אהדריה לדוכתיה דלאו דנבילה ודחלב ודשאר איסורים, ואשמעינן דפליטת איסור מכלי הוה אסור ויש בזה לאו.

שיטת ר"מ שנותן טעם לפגם אסור, שהרי גיעולי עכו"ם שאסרה תורה להשתמש בכלי מדין ללא הכשרתם בכדי שיפלטו גיעול שבלעו, הם נותן טעם לפגם, דכל תבשיל שלן לילה אחד נפגם טעמו ועובר צורתו, ואסורים. ולר"ש לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומה. ולר"מ אפילו קדירה בת יומה א"א דלא פגמה פורתא בתבשיל שבא אחריה, ואפ"ה אסר רחמנא.

וכתבו התוס' (ד"ה ואידך) שמשמע שר"ש דשרי נותן טעם לפגם ס"ל דקדירה בת יומא לא פגמה כלל, והא בהא תליא. והא דרבנן (פסחים מ"ד): ס"ל שקדירה בת יומא א"א דלא פגמה פורתא, ואפ"ה סברי שנותן טעם לפגם מותר, צ"ל דס"ל לרבנן שכל נותן טעם לפגם אסור היכא שאם האיסור בעין היה לשבת, דילפי לה מגיעולי עובדי כוכבים דפגם פורתא, והא דקאמר התם נותן טעם לפגם בעלמא מותר היינו פגם גמור שגם אם האיסור בעין הוא פוגם, דכזה פגם א"א ללמוד מגיעולי עובדי כוכבים. ונמצא שיש ג' שיטות בענין נותן טעם לפגם: רבנן דפסחים סוברים כנ"ל, ור"מ סובר שכל נותן טעם לפגם אסור, אפילו כשהוא פגום גם כשהאיסור בעין, ור"ש מתיר כל פגם אפילו אם הוא משביח כשהאיסור בעין, כיון דהשתא הוא פוגם. ועי"ל דרבנן דפסחים

דאסור לכו"ע, ובריה בשר נחלקו רב ולוי וקיימא לן כרב, ובריה דבת תיהא קיימא לן כרבא, ובפת צוננת וחבית פתוחה או פת חמה וחבית מגופה זה פחות מזה, ופת צוננת וחבית מגופה מותר לכו"ע. והא דהלכה התם כרב דאמר ריחא מילתא, הני מילי בתנורים שלהם שהיו קטנים, וה"ה תחת מחבת שלנו שאופין תחתיה הפשטיד"א, אבל בתנורים גדולים שלנו אין לחוש לריחא, ובלבד שלא יהא פי התנור סתום, ולכן אין לחוש אם אפו פשטיד"א של בשר עם טריט"א של גבינה בתנור אחד, רק שלא יגעו זה בזה או עם האיסור. ואם יש שמנונית איסור על המרדה, אסור לתת היתר עליה כל היום, אבל כשאינה בת יומא מותר להשתמש בה לכתחילה, ולא גזרו שאינה בת יומא אטו בת יומא אפילו לכתחילה, כיון דלא אפשר, שהרי העובד כוכבים לא ישמע לו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה של איסור, אבל אם יצא שמנונית האיסור דנבילה ונגע להיתר או תחת היתר אסור. ואם נמצאו חיטה וחמץ באחת מן המצות ב"ד ניסן, לא מביעיא קודם ו' שעות דמותרות האחרות, לפי שבטל בשישים כמו חמץ שלא בזמנו, אלא אפילו אחר ו' שעות דמותרות האחרות, דרק בפסח עצמו חמץ אסור במשהו, אך אותה מצה נכון לאוסרה, ואם אפו המצות בשבעת ימי הפסח, ונמצאת חיטה וחמץ באחת מהן, כולן אסורות, ובתנור נמי יש לאסור, דאע"ג דתנורים שלנו ריחא לאו מילתא היא, נהי דטעם ליכא מ"מ משהו בעלמא איכא.

נותן טעם לפגם

תערובת איסור בהתר, לח בלח, או יבש שבלע איסור, יש לדון האם ההתר נאסר רק כשטעם האיסור משביח אותו, או גם כשהוא פוגם. ולהלן יבוארו השיטות בזה, ומה נחשב פגם, והאם יש חילוק בין דבר שמתחילה פגם לבין דבר שמתחילה השביח ולבסוף פגם.

ס"ז. חומץ שנפל ע"ג גריסים, אם הגריסים רותחים הוי נותן טעם לפגם ומותר וקמ"ל דלא גזרינן אטו צוננים. (תוד"ה וכן). אבל אם הגריסים היו צוננים ורק אח"כ הרתיחם, הוי כהשביח ולבסוף פגם, ואסור.

להלכה נותן טעם לפגם מותר.

מה נחשב פגם - ללישנא קמא אמר ריש לקיש חומרא, 'נותן טעם לפגם שאמרו לא שיאמרו קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין, - שאם הקדירה פגומה מחמת דבר אחר לא תולים את הפגם באיסור והקדירה אסורה, אלא כל שאין חסירה כלום ואינה נאכלת מפני זה, והיינו שהאיסור בפני עצמו פוגם את הטעם, ואמנם א"צ שאינה נאכלת כלל, ומספיק שהאיסור יפגום מעט בשביל לא לאסור. וללישנא בתרא אמר ריש לקיש קולא שנותן טעם לפגם שאמרו אין אומרים קדירה זו חסירה מלח יתירה מלח חסירה תבלין יתירה תבלין לומר שאף שעכשיו האיסור פוגם, אילו לא היתה חסירה מלח או תבלין לא היה האיסור פוגם, אלא השתא מיהא הא פגמה ומותר.

שר"מ אוסר בפגם מעיקרא שהרי היא מחומצת כבר, י"ל דשאני עיסה הואיל וראויה לחמע עיסות אחרות, וממילא אף שזה פגם לענין אכילה, כיון שזה השביח לענין לחמע עיסות אחרות אסור.

ס"ח: הגמ' מוכיחה כדברי רבי יוחנן מהא דאייתא התם שאם התרומה או כלאי הכרם נפלו בתחילה, העיסה נאסרת, ומבואר שאע"פ שאח"כ כשנפל השאור של החולין הוי פגם מ"מ זה אסור.

והיכא שנפלו יחד החולין והתרומה או כלאי הכרם, לרבנן העיסה נאסרת, ולר"ש מותרת, וטענו רבנן לר"ש שהרי האיסור גרם שהעיסה תחמיץ יותר מהר, וענה להם ר"ש שכשהשביחו שניהם השביחו ולא האיסור לבדו, וכשפגמו שניהם פגמו, ואין ההתר מצטרף לאיסור לאסור, דר"ש לטעמיה שגם איסור לא מצטרף עם עוד איסור, כדתנן הערלה וכלאי הכרם מצטרפים אם נפלו שניהם לפחות ממאתים, ר"ש אומר אין מצטרפים. וכתבו התוס' (ד"ה לרבי שמעון) שאין מחלוקת זו תלויה במחלוקת בדין זה וזה גורם, דכשיש בכל אחד כדי להחמיץ בפני עצמו אסור גם למ"ד זה וזה גורם מותר. עוד כתבו התוס' (ד"ה רבי שמעון) דהא דאמר בגמרא (מעילה י"ח). שמה שאמר ר"ש אין מצטרפים הכונה אין צריכים לצרף, מיירי בערלה וכלאי הכרם שהם בעין בלי תערובת, והכא מיירי בתערובת, דת"ק סבר שמצטרפים לאסור התערובת דהיתר אי ליכא מאתים, ור"ש סובר שאין מצטרפים לאסור, דכיון דאיכא מאתים דהיתר מערלה לחוד או מכלאי הכרם מותר אע"ג דליכא מאתים כנגד הערלה וכלאי הכרם יחד, והא דאמר ר"ש 'כל שהוא למכות' היינו דוקא באיסור בעיניה, אבל ע"י תערובות בהיתר לא, דא"כ לא שייך לר"ש שום ביטול, לא ברוב ולא בשישים ולא במאתים.

רב אסר שיכר שנפל לתוכו עכבר ושהה בתוכו יום או יומיים, דכבוש הרי הוא כמבושל (תוד"ה הוא), רב ששת מבאר שזה דין מיוחד בעכבר, דשרץ חידוש הוא, דהתורה אסרתו אע"פ שהוא מאוס ואנשים בדלים מוננו (גם בלי אזהרה, ולמה הוצרכה התורה להזהיר עליו. רש"י. והתוס' (ד"ה דהא) חולקים וסוברים שעדיין התורה צריכה לומר שיש בזה איסור, ולכן מבארים התוס' שכוונת הגמרא שכיון דבדילי מיניה היה לנו להתירו משום דהוי פגם, ונותן טעם לפגם בעלמא מותר¹⁸⁹, (והיינו בעכברא דמתא, אבל עכברא דדברא עולה על שלחן מלכים), לכן הוא אוסר גם בנותן טעם לפגם, (והא דאינו מטמא כשהוא יבש אלא כשהוא לח, (שכיון שהוא מאוס ואנשים בדלים ממגעו למה הוצרכה התורה להזהיר ממנו, ש"מ דאפילו כשהוא יבש מטמא. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שהחידוש בטומאה שדבר פגום מטמא הוא כיון שמצינו שנבילה שאינה ראויה לגר אינה נבילה),

היינו ר"ש דשמעתין דשרי כל פגם, וס"ל דקדירה בת יומא א"א דלא פגמא פורתא, ומ"מ אין ללמוד מזה לאסור פגם גדול, דאין ללמוד פגם גדול מפגם קטן, ולר"מ אפשר ללמוד פגם גדול מפגם קטן.

שיטת ר"ש שנותן טעם לפגם מותר, דכתיב "לא תאכלו כל נבילה לגר" וכו' - הראויה לגר קרויה נבילה ושאינה ראויה לגר אינה קרויה נבילה, (ולר"מ זה בא למעט רק סרוחה מעיקרא שהיתה מוכת שחין מחיים, דמעיקרא לא חל עליה שם נבילה, אבל היכא שנאסרה מעיקרא לא פקע האיסור בגלל הפגם. ולר"ש א"צ קרא למעט סרוחה מעיקרא, דעפרא בעלמא היא).

ס"ח. שיטת רבי יוחנן שהמחלוקת בנותן טעם לפגם היא בפגם מעיקרא, והגמ' מסתפקת אם לדבריו בהשביח ולבסוף פגם אסור לכו"ע, (והא דפליגי אי נבילה דקרא מיירי בסרוחה מעיקרא או גם בהסריחה לבסוף, והיינו לכאורה השביח ולבסוף פגם, לא דמי, דהכא י"ל שהשביח בשעת התערובת בשעה שנפל האיסור לתוך ההיתר, ולבסוף פגם היינו כגון נתן לתוך גריסין צוננין והרתיון, ובזה לכו"ע אסור כיון דמעיקרא היה נותן טעם לשבח וחל איסור, אבל ההוא דנבילה דלעיל דפליג ר"ש ושרי כשהיא סרוחה עכשיו אע"ג דמעיקרא לא היתה סרוחה, מ"מ בעודה נבלה נפגם ושריא, תוד"ה אבל) או שגם בזה נחלקו (ולפ"ז רבי יוחנן דאמר לעיל שבפגם מעיקרא מותר ובהשביח ולבסוף פגם אסור, סובר כר"ש בפגם מעיקרו, וכר"מ בהשביח ולבסוף פגם. תוד"ה או). וכתבו התוס' (ד"ה תיקו) שלעיל פשוטו ספק זה, שהמחלוקת היא בפגם מעיקרא, ובהשביח ולבסוף פגם אסור לכו"ע.

שיטת עולא שגם ר"מ לא אוסר אלא כשהשביח בתחילה ולבסוף פגם, אבל בפגם מעיקרא לא. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שלפ"ז צ"ל דלא פליגי ר"מ ור"ש בקראי דלעיל דנבילה, דא"כ לא מסתבר לחלק בין השביח ולבסוף פגם לפגם מעיקרו, אלא בסברא פליגי, ר"מ סבר כיון שהשביח מעיקרא בשעת נפילה וחל עליו איסור, שוב אין לו היתר גם כשיפגם אח"כ, ור"ש סובר דכיון דהשתא פגם שרי.

והא שנחלקו ת"ק ור"ש ביין שנפל לתוך עדשים או חומץ שנפל לתוך גריסים, איירי בנפל לתוך גריסים צוננים והרתיון, דהוי כהשביח ולבסוף פגם.

והא שנחלקו ת"ק ור"ש היכא שנפל שאור של חולין לתוך העיסה והחמיצה, ואח"כ נפל לעיסה שאור של תרומה או כלאי הכרם, ויש בו כדי להחמיץ, או שנפלו שניהם יחד ובכל אחד לבדו יש כדי להחמיץ אבל כשנפלו שניהם היא נפגמת, שלת"ק העיסה נאסרת, ולר"ש אינה נאסרת כיון שהחמיצה יותר מדאי ונפגמה, ומבואר

שבירושלמי איתא ששרץ אינו בטל אלא באלף, ותלמודינו עיקר דבטל בשישים כשאר איסורים.

דין יין שנשאר עם העכו"ם

יין של ישראל ששהה עם עכו"ם שלא בנוכחות ישראל, יש לחוש שהנכרי ניסכו, והיין אסור, אולם באופנים מסוימים העכו"ם מפחד שהישראל יראה אותו מנסך, וממילא היין מותר, וכדלהלן.

עכו"ם שהעביר כדי יין עם ישראל, אם היין בחזקת משתמר, והיינו שהוא עשוי לבוא ולראותם, אפי' נתרחק יותר ממיל היין מותר, כיון שהוא חושש שבעה"ב יבוא (בדרך עקלתון, אבל לא מספיק שלא הודיעו שמתרחק, דמ"מ העכו"ם רואה שהוא מתרחק. תוד"ה הי"ב), ואם הודיעם שהוא מתרחק והחבית סתומה, אם נתעלמה עינו מהם בכדי שינקב חור בחבית ויסתום אותו והסתמה תתייבש, היין נאסר, ולרשב"ג השיעור בכדי שיפתח את כל מגופת החבית וא"א לנוטלה בלי שתייבש כולה, ויעשה מגופה חדשה ותתייבש, אבל לסתימת חור לא חששו משום דמינכרא.

לרבי יוחנן לא נחלקו אלא במגופה של סיד שהיא לבנה, שבזה סוברים רבנן שיכול לעשות נקב ולסתום ולא יבדילו בין החדש לישן, אבל בשל טיט שהוא שחור בתחילתו ואע"פ שהוא מתייבש אינו מלבין עד יום או יומיים מודים חכמים לרשב"ג, מפני שהפתיחה ניכרת גם מלמעלה. ולחכמים בשל סיד אע"פ שהפתיחה ניכרת מלמטה (-כשיפתח ישראל את המגופה הוא יראה שנסתמה מחדש, מפני שלמעלה אפשר למרח ולהשוותה לשאר המגופה משא"כ מלמטה) העכו"ם לא חושש שהישראל יהפוך ויראה, או משום שלפעמים גם מלמטה אין הפתיחה ניכרת כיון שהנקב עשוי להתמלא. (ס"ט:).

וכן המניח יינו בקרון או בספינה עם העכו"ם והלך בקפנדריא, ונכנס למדינה ורחץ במרחץ, היין מותר שכיון שעכו"ם לא ידע שהוא משתהה הוא מפחד ליגוע, (ואין חוששים שהעכו"ם יתרחק עם הספינה ויגע ביין), ואם הודיעו שהוא מתרחק היין נאסר בשיעורים הנ"ל לת"ק ולרשב"ג.

וכן המניח יינו בחנות עם עכו"ם אע"פ שהישראל יוצא ונכנס היין לא נאסר (ואין חוששים שיסגור את הפתח ויגע ביין), ואם הודיעו שהוא מתרחק משם, היין נאסר בשיעורים הנ"ל.

וכן הכלל לגבי טהרות שמי שטיהר את חמריו ופועליו ע"י שהטבלם, כדי לישא טהרות, שאם התרחק אפילו יותר ממיל טהרותיו טהורות, אם יכול לבוא לשם בדרך עקלתון, מפני שכל רגע הוא מפחד

הטעם הוא משום דכתיב "במותם" כשהם לחים כעין מותם, וכדמצינו ששכבת זרע מטמאה לחה ולא יבשה, דכתיב "שכבת זרע" בראויה להזריע).

רבא פוסק שנותן טעם לפגם מותר אף בשרצים (תוד"ה אמר), ובדעת רב מסתפק רבא אם רב אוסר בנותן טעם לפגם ואין הלכה כמותו, או שעכבר משביח את השיכר. וכתבו התוס' (שם) שאין להוכיח ממה שאמר רב שהשוחט בסכין של עכו"ם קולף (ולשמואל מדיח), דס"ל שנותן טעם לפגם אסור, דהא סתם כלי עובדי כוכבים אינם בני יומם, די"ל דהתם מיירי בידוע שנשתמשו בו ביום. אי נמי בסכין אסור משום שמנונית דאיסור הנדבק בדופני הסכין שהוא בעין, והוי לשבח גם כשאינו בן יומו. והא דקאמר לא ידענא אי עכברא אי עכברא אישבוחי משבח, ולא אמרינן ליטעמיה קפילא ארמאה, י"ל דשמא עכברא בשיכרא מחזק את השכר ומחמצו, ואין ידוע אם השיכר נתחזק מחמת השיכר עצמו או מחמת העכבר. וקיימא לן כרבא דאמר נותן טעם לפגם מותר אף בשרצים, ונפקא מינה דכשאינו בת יומו וכיוצא בו מותר אף בשרצים.

ס"ט. הגמרא מסתפקת מה הדין כשנפל עכבר

לתוך חומץ, (די"ל שהחומץ טעמו קשה ואין העכבר מפיגו לתת בו טעם. רש"י. והתוס' ד"ה איבעיא) מבארים שי"ל שאגב חריפות החומץ הוא נותן טעם לשבח, כדמצינו לגבי חילתית), וממה שרב כהנא אסר עכבר שנפל לחומץ אין משם ראייה לעלמא, דשם העכבר נחתך לחתיכות דקות מאד, וחוששים שיבלע חתיכות שרץ עם החומץ, ושרץ איסורו כעדשה כמו טומאתו, ורבינא רצה להתירו אם יש מאה כנגדו, דלא גרע מתרומה, (ואף שתרומה שנפלה לקדירה בדבר לח בטילה בנותן טעם, כיון שטעמו חזק בשיכר יש לדמותו לתרומה בדבר יבש, ואין לדמותו לערלה וכלאי הכרם שבטלים באחד ומאתים, דשאני התם דאיסורי הנאה ניהו, אבל תרומה מותרת בהנאה. תוד"ה סבר). וטען רב תחליפא בר גיזא שהרי מצינו שתבלין תרומה לא בטל בחולין (לא בשישים ולא במאה, אלא עד השיעור שכבר לא נותנים טעם, אבל אינם אוסרים במשהו אי ליכא נתינת טעם. תוד"ה כתבלין). ורב אחאי התיר אם יש חמישים כנגדו שכיון שחומץ טעמו קשה א"צ שישים לבטלו, דאפילו בחמישים אינו נותן טעם, (ואף שביין שיעורו בשישים, בחומץ אינו משביח כ"כ וכבר בחמישים בטל. תוד"ה שיעור). ורב שמואל בריה דרב איקא התיר אם יש שישים כנגדו. וכתבו התוס' (ד"ה ההוא) שמוותר לאכול דבש דבורים אע"פ שרגלי הדבורים מעורבים בדבש (ואע"ג דהוי פגם, השרץ עצמו אסור לכו"ע), דעצמות בעלמא ניהו, כדמצינו שעצמות החמור טהורות, ורק עצמות שיש עליהם בשר מטמאים. תוד"ה ההוא).

ולהלכה בין בשיכר בין בחומץ מותר בשישים, וכן בכל איסורי התורה. וכן הלכה רווחת בכל איסורי התורה שמיין במינו אוסר במשהו, ומין בשאינו מינו בשישים, חוץ מחמץ שאוסר אף בשאינו מינו במשהו גזירה אטו מינו. וכתבו התוס' (ד"ה אידי)

בהכרת החותם, דהעובד כוכבים מרתת מכתב כאילו היה הוא חוזר ורואהו ומכירו. אמנם מדקאמר בגמרא דקיימא לן כרבי אליעזר דלא חייש לזיופא, משמע מהלשון דלא חיישין לזיופא כלל, דסגי בחותם אחד אפילו בלא חוזר ומכירו, דודאי לא טרח ומזייף כלל, וכן היה מנהג העולם לשלוח יין בחותם אחד בלא חוזר ומכירו, ואף שרב ("ל"א). ס"ל דבעינן הכרת חותם, קים לן כסתמא דתלמודא דשמעתין, ואם הלך לראות את החותם ואינו יודע אם הוא כמו שעשאו, או שכח היאך חתמו ואינו יודע אם הוא כמו שחתמו, אסור, וזה גרוע יותר מלא הלך כלל לראותו, דמה שאינו יודע אם זה כמו שעשאו יש בזה קצת הוכחה שהעכו"ם זייפו. ומ"מ נכון להחמיר לכתחילה דבעינן הכרת חותם, אך בדיעבד אין להפסיד. ואם החותם אינו אחד מהאותיות, אלא ממגופות טיט, אינו מותר בלא כתב או הכרה, א"כ ישראל שקיבל את היין מכיר את הכלי בטביעות עין, אפילו אינו מכיר את החותם מפני שלא היה חתום באותה שעה, דאל"כ שמא החליף העכו"ם את כל החבית. ונכון הדבר לסתום פי החבית, ולקבוע את עור הסתימה במסמרות, ולכתוב אותיות חציין על העור וחציין על דופני קרשי החבית, שאם יגביה עובד כוכבים את העור לא ידע ליישבו כבתחילה, ולתת חישוב (-צרקל"א) סביב העיגולים במקום שמחוברים אל דופני החבית, ולקבועו שם במסמרים, מפני הנעורת התחובה שם סביב שוליו, שלא יוכל העובד כוכבים להוציא יין דרך שם ולתחבם אח"כ במקומם הראשון, וכן את הברזות יש לחתוך ולקבוע עליהם עור במסמרים, או לקבוע נסרים לכסות כל השולים והברזות. כ"כ רבינו ברוך. אמנם נראה שכל זה אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד סגי בחתימת פי החבית לבד, דלא חיישין לדברי רבינו יצחק בן יהודה, דאף בהסרת הנעורת ירא הוא פן יתקלקל החבית בכך ולא יוכל לתקנו כבתחילה. וכתב רשב"ם בשם רש"י שכל מה שאנו אוסרים בהודיעו שהפליג, היינו דוקא כשיש לחוש שמא העכו"ם גנב יין ונתן במקומם מים, או החליף טוב ברע, אבל מקום שאין לחוש לכך, כגון במקום מעבר בני אדם אפילו עכו"ם, דמירתת העכו"ם לגנוב, מותר אע"ג שהודיעו שהפליג, ולא חיישין שמא נגע, כיון שהעכו"ם בזמן הזה אינם בני ניסוך. אך נראה דהיינו דוקא בחביות או בדרדורים שאין להם רק פתח קטן למעלה, אבל לא בגיגית או קנקן וכוס שיש בהם יין ופתחם רחב, שקל לגעת בהם ורגילים לגעת בהם דרך מתעסק.

פסקי רבא בעכו"ם שהיה אצל היין

הגמרא מביאה מקרים נוספים שבהם יין של ישראל ששהה עם עכו"ם שלא בנוכחות ישראל, אין לחוש שהנכרי ניסכו, מפני שהעכו"ם מפחד שהישראל יראה אותו מנסך, או שהיין מותר מסיבות אחרות.

ישראל המסובים אצל זונה נכרית אין היין נאסר, דאף דתקיף להו יצרא דעבירה, לא תקיף להו יצרא דיין נסך לתת לה לנסך, אבל עכו"ם המסובים אצל זונה ישראלית, כיון שהיא מזולזלת בעיניהם ונגררת אחריהם היא תתן להם לנסך, ולכן היין נאסר.

ע. עכו"ם שסגר את הדלת בפני הישראל ונשארו סדק, היין שכנגד הסדק מותר אף בשתיה, דמירתת ולא נגע,

שבעה"ב יבוא, אבל אם אמר להם לכו ואני בא אחריכם, אם נתעלמה עינו מהם הטהרות נאסרו, דסמכה דעתייהו, ואף דמיירי שהם עצמם סתוורים שהרי רואים שהם עצמם נוגעים, ולא מדובר בחביות סתומות, אין עם הארץ מקפיד על מוגע חבירו שפוגש בדרך וחבירו לא נטהר לכך. וכתבו התוס' (ד"ה מאי) שלרש"י מיירי בסתם טהרות, כגון פירות שהוא מחזיק בידיו ונוגע בהם כל שעה. ולתוס' מיירי בחביות פתוחות שקל ליגוע בהם, ולכן א"א לומר שמספיק שלא הודיעו שמפליג כמו במתני', דמתני' מיירי בחביות סתומות, ולא מיירי בסתומות, דא"כ השיעור הוא בכדי שיעשה נקב ויסתום ויתייבש אף כשהודיע שהוא מתרחק.

מי שהיה אוכל עם עכו"ם והשאיר כדים על השלחן ועל הדובלקי ויצא, מה שעל השלחן אסור כיון שהעכו"ם חושב שהישראל זימנו לאכול ולשתות, (ואף שלא הודיעו שהוא מתרחק, דאל"כ גם מה שעל הדובלקי אסור, מ"מ כיון שהחזיק ידו של העכו"ם למזוג ולשתות לא מירתת כלל. תוד"ה היה), ומה שעל הדובלקי מותר כיון שאינו מוכן לסעודה זו, ואם אמר לו שימזוג וישתה, גם מה שעל הדובלקי נאסר דכיון שחזק את ידיו במקצת יבוא לגעת בהכל, והחביות הפתוחות שבבית אסורות, והחביות הסתומות אינם נאסרות א"כ עבר שיעור זמן שיפתח את המגופה ויסתום ותתייבש וסתמא כרשב"ג.

ס"ט: הלכה כרשב"ג שלא חושש לסתימת הנקב

משום דמינכר, וכן הלכה כרבי אליעזר (לעיל ל"א). דלא חייש לזיופא בחותם אחד, וממילא גם לא חוששים לפתיחת המגופה כולה כמו שחושש רשב"ג, מפני שזה טורח לזייף, (ומ"מ אם לא שהלכה כרשב"ג היינו חוששים לנקיבת חור, כיון שבזה אין זיוף. תוד"ה והאידינא). ומ"מ האידינא אין מניחים יין בחביות סתומות אצל עכו"ם, משום שייכא - נקב דק מאד העשוי כדי שיצא ריח היין ויקדח שם ויטעם מהיין. רש"י. ובערוך (תוד"ה מאי) גורס שיבא, והיינו על שם ברזא קטנה שסותמין בה.

וכתבו התוס' (שם) שמכאן משמע דמגופת חבית לבד הוי חותם אחד, אבל רבינו יצחק בן יהודה שלח לרש"י שדווקא לחביות שלהם שהיו של חרס מספיק חותם אחד שעל פי החבית, אבל חביות שלנו שהם מנסרים המחוברים זה לזה, אף אם יש חותם אחד על פי החבית, מ"מ יש לחוש שמא יתחוב העובד כוכבים חודו של סכין בין הנסרין או בין השוליים או אפי' באמצע הנסר עצמו ויוציא משם יין, ויתחוב הכוס נגד הנקב. ולר"י נראה שאין לחלק בין החביות שלנו לחביות שלהם, דאפילו למאן דחייש לנקיבה היינו דווקא לנקיבת המגופה, ולא מצינו בגמרא שהוא יחושש לנקיבת דופני החבית, וליכא למימר דדווקא במגופה של טיט היה יכול לעשות נקב, אבל לא בשל חרס, דהא מגופה איירי במגופה של חרס, אלא ודאי היינו טעמא דלא חיישין לקלקול לדופני החביות, וא"כ ה"ה בחביות שלנו מותר לשלוח יין בחותם אחד על פי החבית, והיינו דווקא כשחוזר ורואהו ומכיר את החותם, אבל אם שלחו לחבירו והוא אינו חוזר ורואהו, צריך חותם בתוך חותם, אמנם אם שולח כתב ידו ומודיע לחבירו ענין החותם סגי בכך, כמו

נכנס לאותה שדה, שלרבי אליעזר בספק מגע טמא, אבל אם יש ספק אם נכנס לאותה שדה טהור), אלא משום שיש הפותחים את החביות לשם ממון וכשרואים שיש שם ממון הם עוזבים אותה, והוי ספק ספיקא - ספק עכו"ם ספק ישראל, ואף אם זה עכו"ם שמא לא נגע, דבזה גם חכמים מודים, דלא פליגי אלא כשהשדה מלאה טומאה, שאם נכנס לשדה ודאי האהיל על הטומאה, דאין שם אלא ספק אחד.

ע: רבי אלעזר התיר חביות שפתחום חיילים, ואמר רב דימי שאינו יודע אם התיר משום שהיו רובם ישראל וליכא ספיקא, או (שודאי הם עכו"ם, דסתם חיילים הם עכו"ם, שאם הם ישראל היה הדבר ניכר ונודע, ולא דמי לגנבים שיש מהם שהם ישראל. תוד"ה ההוא), משום דהוי ספק ביאה (שכיון שפתחו הרבה חביות יותר מהצורך לשתיתם, יש לנו לומר שמוכחא מילתא שפתחום לשם ממון, והם טרודים בגניבה, וכיון דמוכחא מילתא לקולא כספק ביאה דמי. וכתבו התוס' (ד"ה פתחו) שדווקא כאן מיירי שפתחו הרבה חביות, אבל במקרה הקודם שטעם ההתר הוא שתולים בישראל, לא מיירי דווקא כשפתחו הרבה חביות), וס"ל כרבי אליעזר שמטהר בספק ביאה. שיטת ר"ת (שם) שרבי אליעזר מטהר משום ספק ספיקא, והכא להוה אמינא יש רק ספק אחד אם הם עכו"ם או ישראל, דאם הם עכו"ם ודאי נגעי, משא"כ בגנבים דהוי גם ספק מגע אם נגעו אם לאו, דסתם גנבים אדעתא דממונא אתו, אבל החיילים באים לאכול ולשתות, ובחזא ספיקא לא אמר ר"א שמותר, ומשני כיון דפתחו טובא יותר מכדי שתיה אימור אדעתא דממונא פתחו וא"כ גם כאן הוי ספק ספיקא.

תינוקות עכו"ם שנמצאה בין החביות עם קצף יין בידה, אין היין נאסר, מפני שתולים שקלטה את הקצף מגב החבית, אע"פ שעכשו אין שם קצף. שיטת רש"י דמיירי דווקא בתינוקות שאינה יודעת בטיב ניסוך, ולא מסרה נפשה לגעת, אבל בגדולה לא תלינן לקולא. והתוס' (ד"ה היא) כתבו דמיירי אף בגדולה, דלא מצינו בשום חילוק בין קטנה לגדולה. וגם לרש"י אין נ"מ בזמננו, שגם הגדולים אינם בקיאים בטיב ניסוך. עוד כתבו התוס' (ד"ה אימור) דמיירי שקלטתו מן האויר ולא נגעה ביין, אבל אם לקחה מעל גבי היין, נאסר מטעם ניצוק. וי"ג 'שקלתה' (במקום 'קלטתה') ואפ"ה שרי כיון שהיא קטנה ואינה בקיאה בטיב ניסוך, וכפירוש רש"י.

מסירת מפתח - מוכרת יין שמסרה מפתח לעכו"ם, היין לא נאסר, דלא מסרה לה אלא שמירת המפתח, ולא סמכה דעתה להכנס מפני שתהא נתפסת כגנב, שהרי אפי' לענין טהרות מצינו שהמוסר מפתח לעם הארץ טהרותיו טהורות, וטהרות חמורות מיין נסך וכדלהלן.

התוס' (ד"ה לא) לומדים מדין זה, שאם תפס המושל את היהודי והניח שמירת עובדי כוכבים בביתו, ונמסר להם כל המפתחות אף של יין, אם אין אוכלים ושותים ממה שבבית הישראל היין מותר, ואם אוכלים בבית אסור. ואמנם אם מצאן הישראל כמו שהניחם מלאים כשרים, כדאשכחן גבי בגדים לענין טומאה שאם מצאן

ומה שבצדדים אסור אף בהנאה, ואיירי שיש לעכו"ם חלק ביין, ואינו נתפס כגנב על כניסתו.

ישראל הדר בקומה העליונה והעכו"ם דר בתחתונה, והיין מונח בתחתונה, וישראל רואהו מלמעלה, ושמעו שניהם קול מריבה ויצאו, ונכנס העכו"ם לביתו לפני הישראל, היין לא נאסר אף בשתיה, משום שהעכו"ם חושש שהישראל הקדימו ונכנס לדירה העליונה ורואהו ולכן הוא לא נגע. כל היכא דשרי הכא שרי אף בשתיה, מפני שאומרים שהעכו"ם לא נגע ביין, וכל היכא דאסיר אסיר אף בהנאה, ובכולהו הלכתא כרבא.

אכסניה שמונח בה יין ישראל ונמצא עכו"ם בין החביות, אם העכו"ם נתפס עליו כגנב היין מותר, ואם לאו היין אסור.

יין שמונח בבית ונמצא שם עכו"ם אם הוא יכול לומר למה נכנס, היין אסור מפני שנכנס לנסך, ואם ישאלוהו למה נכנס יאמר סיבה אחרת, ואם לאו היין מותר.

יין שהיה מונח בפונדק ונעל הפונדק, או שאמר לעכו"ם לשומרו, אם יש לעכו"ם סיבה למה נכנס היין אסור, דכיון שאמר לו לשומרו, סובר הגוי שהלך רחוק.

יין שהיה מונח בגת וברח לשם עכו"ם מקול אריה, היין לא נאסר, מפני שהעכו"ם חושש שגם ישראל ברח לשם כמותו.

מתי היין נאסר כשהישראל הלך משם -

ישראל ועכו"ם ששתו יין יחד, והישראל הלך כששמע את קול התפילה, היין מותר, מפני שהעכו"ם חושש שהוא יבוא לשמור יינו. וכתבו התוס' (ד"ה שמע) שדווקא היין שעל הדולבקי מותר כמבורר במתני', ורבא קמ"ל שקול התפילה כלא הודיעו שמפליג דמי. אי נמי אפילו מה שעל השולחן מותר, ומיירי בדלא אמר לו הוי מזוג ושותה.

ישראל שהלך מהספינה מחמת קול השופר של ערב שבת, היין מותר, מפני שהגוי חושש שהישראל יבוא בספינה בשבת, דהעכו"ם חושבים שישראל לא שומרים שבת במקום הפסד, מפני שאינם רואים ארנקים מושלכים, ואין העכו"ם יודעים שהמוצא כיס בשבת מותר להוליכו פחות פחות מ'ד' אמות ולעמוד לפוש בינתיים, דליכא עקירה מתחילת ד' לסוף ד'.

גנבים שפתחו חביות יין במקום שרוב הגנבים ישראל (פומבדיתא) לרבא היין מותר, ושמואל התיר גם בנהדרעא, ולא משום דס"ל כר"א ש'ספק ביאה טהור' (בנכנס לבקעה (-הרבה שדות זו לצד זו) בימות הגשמים שהשדות זרועות ואין רבים דורכים שם והוי רה"י לענין ספק טומאה טמא, ויש שם שדה עם טומאה ויש לו ספק אם

יין לעכו"ם המעות נחשבים כתמורה ליין נסך והם אסורים או לא.

ע"א. אומן ישראל ששלח לו עכו"ם יין נסך בשכרו, מותר לו לבקש מהעכו"ם את דמיה כיון שעדיין לא קנאה והוא אינו חייב לו אלא מעות, אם עדיין לא נכנסה לרשותו.

מותר לומר לעכו"ם לפייס את המלך עבור חובו של ארנונא שנותנים עשירית מהבהמות והתבואה למלך, ואע"פ שנותן למלך יין נסך והישראל נותן לו דמים, מותר, אבל אם אומר לו שיהיה תחתיו דמשמע שהוא יעמוד במקומו אסור, דהוי כאילו הישראל נתן, ולכן באומר מלטני מן העוצר (מלשון שוטר, ל"א מלשון אוצר שממונה על אוצרות יין ושמן של המלך לגבות ולאצור) מותר, ואם אומר עול תחתי לעוצר אסור. לרש"י מיירי שיכול לתת למלך את דמי היין, וממילא אינו שלוחו של ישראל לתת דווקא יין נסך. ולתוס' (ד"ה הא) מיירי שהישראל חייב למלך יין, ומ"מ באומר מלטני מן העוצר מותר, דמשמע סלק אותו במה שתוכל, אבל אינו מצווה אותו לפרוע יין נסך, אבל כשאומר לו עול תחתי, הוי כאומר לו פרע למלך תחתי, כמו שאני חייב לו יין, ונמצא פורע חובו מיין נסך, ואסור אפילו כשלא הקדים לו דינר עבור זה.

המוכר יינו לעכו"ם, אם פסק מעות לפני שהגוי מדד, קנה, ואם כבר מדד אסור. הגמרא (ע"א): אומרת שאין מכאן ראייה שמשכיכה בעכו"ם קונה וכשמדד הוי משיכה וקנאו העכו"ם מיד, ונתחייב לו מעות בהלואה, ולא הוי יין נסך עד שהעכו"ם נגע ביין, אבל אם מדד לפני שפסק מעות לא סמכה דעתיה לקנותו וממילא היין נשאר של ישראל, וכשנגע בו נעשה יין נסך של ישראל, דאף אם משיכה בעכו"ם קונה למה במדד דמיו אסורים, ובהכרח צ"ל דדיירי שהקדים לו דינר - שכבר שילם קודם לכן יותר מדמי היין, עד שיפסק את דמיו ויחזיר לו המותר, ומ"מ אם מדד לפני הפסיקה, כיון דלא סמכה דעתיה למיקני במשיכה, שמא ירבה לו בדמיו, לא קנה והדמים מותרים.

אם עכו"ם קונה במשיכה או בכסף-

שיטת אמרימר שעכו"ם קונה במשיכה מישראל אע"פ שלא נתן לו מעות, וכן ישראל מעכו"ם, כדמצינו שהפרסיים שולחים פרשדני (דורות) זה לזה ואינם חוזרים בהם. לישנא אחרינא מי שיש לו כור חטים למכור, פוסק דמים ללוקח, והולך לביתו ומשגר לו קב חטים כדי שיראה כמה הן יפות, ואם מעכב הלוקח אותו קב אצלו מתקיים המקח, ואם אינו חפץ בהם מחזירו.

וכתבו יתוס' (ד"ה אמר) שעיקר הטעם של אמרימר הוא דס"ל כרבי יוחנן דאמר מעות קונות, ודריש "לעמיתך" בכסף לעובד כוכבים במשיכה, ומה שמביא ראייה מפרדשני דפרסאי, אין זה אלא אמתלא בעלמא, שמנהג אבותיהם מן הפרסיים שאינם חוזרים אחר המשיכה, שמע מינה שכך הדין.

כמו שהניחם טהורים, ואמרינן עלה וכן ביין נסך. ואולי כשמחפשים בכל מקום ובקרקע ובכתלים את מטמוני ישראל גם היין אסור, לפי שגם לתוך חביות הכניסו קנה ארוך לחפש בו, אא"כ היה לישראל סימן וחיבור במגופה, דאם הסיורה לחפש בה לא היו מחזירין אותה דהא לא מירתתי מישראל כלל.

מתי מי שדר סמוך אוסר ביין ובטהרות-

חצר שחילקה במסיפס (מחיצה נמוכה), לרב כשדר בצד אחד עם הארץ הטהרות של החבר שדר בצד השני טמאות, אבל כשדר שם עכו"ם אין עושה יין נסך, ולרבי יוחנן אף הטהרות טהורות.

ומה שמצינו שאם **בחצר פנימית** גר חבר ובחיצונה עם הארץ, מותר לחבר להניח בפנימית פירות וכלים כיון שאין לעם הארץ דריסת הרגל בפנימית, רב מבאר דשאני התם שאם העם הארץ יכנס לפנימית הוא נתפס עליו כגנב, אבל בחלוקה במסיפס דכחצר אחד דמי, אם נכנס אינו נתפס עליו כגנב. ואמנם הא דנתן שאם **גג החבר נמצא בצד גג עם הארץ** מותר לחבר לשים שם פירות וכלים אע"פ שיד עם הארץ מגיעה לשם, זה דלא כרב, ורב ס"ל כרשב"ג וכדלהלן.

ומה שמצינו שאם **גג של החבר למעלה מגגו של עם הארץ**, לרשב"ג מותר לחבר להניח פירות וכלים רק אם ידו של עם הארץ לא מגיעה לשם, רב סובר כרשב"ג שאין חילוק בין גבוה לשוה, ורבי יוחנן מבאר דשאני התם שיכול לומר שהוא מודד את הגבולות, וי"ג 'אימצודי קא ממצדנא', והיינו שמונתו ופושט אבריו.

בולשת (חיילים שמחפשים) **שנכנסה לעיר**, אם זו שעת שלום, החביות הפתוחות אסורות (אפילו הרבה, ולא אמרינן דאדעתא דממונא פתחי כמו בחיילים דלעיל, דשם הם באים לגבות מס המלך, ואיכא למימר אדעתא דממונא פתחו, אבל בולשת אינם באים אלא לאכול ולשתות. תוד"ה פתוחות), והסתומות מותרות, ואם זו שעת מלחמה אף הפתוחות מותרות, לפי שאין להם פנאי לנסך דיצר הניסוך לא תקיף להו והם טרודים במלחמה, ואמנם הכהנות שבה פסולות לבעליהן (אפילו באמצע המלחמה. תוד"ה ורמיניה), דאשת כהן אף באונס נאסרת לבעלה, משא"כ אשת ישראל דישי להם פנאי לבעול.

קבלת דבר ע"י יין נסך

ישראל שקיבל מעות תמורת יין נסך, המעות אסורות, אבל אם קיבל את המעות שלא בתמורה ליין נסך, כגון שנתחייב לו הנכרי מעות לפני שהיין נעשה יין נסך, המעות מותרים, וכדלהלן. ואגב זה נבארה מחלוקת האמוראים אם עכו"ם קונה במשיכה או בכסף, מפני שיש בזה נ"מ האם כאשר מכר

בחיבות שמשליכים אחת לנהר והשאר מותרות, ולא בין שנתערב ביין שבזה כולו אסור.

הקשו התוס' (ד"ה שקילו) דאם משיכה בעכו"ם קונה, אם כן מעות אינם קונות, וא"כ מה מועיל שנותן מתחילה מעות, והרי מיד כשנגע העכו"ם ביין נסך, ולא קנאו העכו"ם עד שימשכנו, ונמצא שכבר ברשות ישראל היין נעשה יין נסך, ונעשו המעות שבידו דמי יין נסך. ותירץ ר"י שבשעת נתינת הדמים היו העכו"ם אומרים לישראל אנו מקנים לכם המעות מעכשיו והיין יהיה שלנו מעכשיו, והעכו"ם היו מאמינים לישראל ולא פחדו שיגזלום אע"פ שהיין לא הגיע לידם. אי נמי סבר שעכו"ם קונה או במעות או במשיכה, ולא רק באחד מהם, ולית ליה הא דאמר בבכורות (י"ג.) מדישראל בחדא עובד כוכבים נמי בחדא. עוד כתבו התוס' שהיה אפשר לתת את היין בכלי עכו"ם מודח, או למדוד בכלי ישראל, ולא לימדם רב לעשות כך מפני ששייך בזה טעות, אבל בלקיחת מעות קודם לא יבוא לטעות כיון שהיה מנהגם כן. עוד כתבו התוס' (ד"ה שמע) דה"ה דשייך לשפוך מעט מעט באופן שלא יהיה חיבור ע"י ניצוק, ורב לא אמר לעשות כך מפני שזה טורח גדול כשמוכר כמות גדולה.

הלוקח גרוטאות (-שברי כספים) מן העכו"ם ומצא בהם

עבודה זרה, אם משך ולא נתן מעות יחזיר דלא קנה ואינו חייב לבער, ואם נתן מעות ומשך שכבר אינו יכול להחזיר וליטול דמים, יוליך לים המלח. לאמימר שמשכיכה בעכו"ם קונה קשה למה אם משך ולא נתן מעות יחזיר. אביי מבאר (אף שאביי וכן רבא דלהלן היו לפני אמימר, הם אמרו את דבריהם אליבא דרבי יוחנן, שלדבריו אמר אמימר את דבריו, ובעלי התלמוד קבעו את דבריהם על דברי אמימר) דהכא מחזי כמקח טעות, דלאו אדעתא דעבודת כוכבים קנה. ולרבא גם בנתן מעות זה מקח טעות ויטול את דמיו, ומ"מ כשנתן מעות נראה הדבר כעבודת כוכבים ביד ישראל שעכשיו הוא מוכרה לעכו"ם, ולכן יוליכה לים המלח.

דין בן נח שגזל מישראל פחות משוה פרוטה-

בן נח נהרג אם גזל מישראל פחות משוה פרוטה, ואע"פ שאצל ישראל לאו ממונא הוא והוא מוחל על זה, גבי עכו"ם ממונא הוא, ובן נח נצטוו על הגזל, ואזהרה שלהן זו היא מיתתן ואינם צריכים התראה, והדבר לא ניתן להשבון - אינו חייב להחזיר לישראל כיון שהוא מוחל על זה. (התוס' ד"ה בן נח) הביאו פירוש בשם רש"י שלא ניתן להשבון משום דקים ליה בדרבה מיניה. והקשו דא"כ אף פעם עכו"ם לא יצטרך לשלם על גזל.

ע"ב. הגמרא אומרת שלמ"ד שמשכיכה אינה קונה וא"כ

הדבר נשאר של ישראל בכל מקום שהוא, צ"ל שנהרג משום שציער את ישראל, ולא שייך בזה השבון כיון שהיא נשארה של ישראל. וה"ה לשוה פרוטה, ונקט פחות משוה פרוטה לאשמועינן שהעכו"ם נהרג על זה. רש"י. והתוס' (ד"ה ומאי) סוברים שבאמת שייך השבון אע"פ שלא קנאה, כדמצינו בישראל, וכונת הגמרא שכיון שהחיוב הוא בגלל שציער לישראל, פשיטא

עוד כתבו התוס' (ד"ה פרדשני) שגם לרב אשי שמשכיכה אינה קונה, זה דווקא כשמשלם כסף, אבל במציאה או מתנה לכו"ע קנה במשיכה.

שיטת רב אשי שעכו"ם אינם קונים במשיכה, דס"ל שאין להם גמירות דעת במשיכה, ומה שאינם חוזרים בהם זה מפני גסות הרוח שאוחזת בהם.

כתבו התוס' (ד"ה רב אשי) ששיטת ר"ת שהלכה כאמימר שעכו"ם קונה במשיכה, דס"ל כרבי יוחנן שהלכה כמותו לגבי ריש לקיש, וא"כ המקנה בהמה לעובד כוכבים כדי לפוטרה מן הבכורה צריך שימשכנה העובד כוכבים, ובכך סגי בלא כסף. ושיטת רש"י שמשכיכה אינה קונה בעובד כוכבים אלא כסף, דאין הלכה כרבי יוחנן אלא כריש לקיש. והרוצה לחוש לדברי רש"י ור"ת, המקנה בהמה לעובד כוכבים לפוטרה מן הבכורה צריך שיתן העכו"ם כסף, וגם ימשוך העכו"ם בסימטא או לרשותו של העכו"ם, ואם אין רשות לעכו"ם יקנה לו הישראל חדר בביתו והעכו"ם ינעל ויפתח, דבהכי קני ליה לרשות, ואח"כ ימשוך העכו"ם את הבהמה לאותו חדר, ובבכורות (ג.) פליגי אמוראי מה צריך שיקנה העכו"ם מן הבהמה, איכא מ"ד שצריך שיקנה דבר שעושה אותה טריפה, ואיכא מ"ד שמשפיק שיקנה אפילו אוזנו, ונראה להחמיר ולהקנות לעובד כוכבים דבר שעושה אותה טריפה כגון הריאה והראש מן הבהמה או מן העובר כשהיא מעוברת, אמנם א"צ שיתן העכו"ם מעות בשווי הראש והריאה, אלא סגי שיקנם בפרוטה אע"פ שזה שוה כפלים, ואין לחוש משום ביטול מקח, דאנן סהדי שהישראל גמר ואקני לעובד כוכבים כדי להפטור מן הבהמה.

המוכר יין ונותנו לתוך כלי העכו"ם, לרב אשי שעכו"ם לא קונה במשיכה אם לא נתן מעות לא קנה, והדמים שיקבל אח"כ אסורים משום דמי יין נסך, ולכן יקבל מעות מהעכו"ם לפני המדידה, ואם אין לעכו"ם מעות ילוה לו כדי שיוכל לשלם ולקנות ולא יאסרו הדמים.

ע"א: ולאמימר אם משך העכו"ם את היין במידה אע"פ

שלא נתן מעות, או שנתנו את היין לכלי שביד העכו"ם (שקנאו בהגבהה כשהגיע היין לאויר הכלי, אם ניצוק אינו חיבור ולא נאסר היין שבחוץ מדין ניצוק), או אם כליו של לוקח ברשות מוכר קנה שזה ספק בגמרא ב"ב פ"ה: , לא נאסרו הדמים שיקבל תמורת היין, מפני שהעכו"ם קנה את היין לפני שהוא נעשה יין נסך, אבל אם היין מתעכב מעל שפת הכלי ויש שם יין נסך (אי ס"ל שמין במינו לא בטל בשישים. תוד"ה הכא), נמצא שהיין נאסר לפני שקנאו, והדמים אסורים. ואמנם לשיטת רשב"ג דס"ל שייך נסך שנפל לבור ימכר כולו לעכו"ם חוץ מדמי יין נסך שבו, ולת"ק כולו אסור, ומבואר שלרשב"ג יין ישראל לא נאסר בהנאה כשנתערב עם יין נסך, וכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, אפשר למכור כולו לעכו"ם חוץ מדין נסך שבו, והכא איירי לרב דס"ל שהלכה כרשב"ג רק בחבית שנתערבה

פפא יכול לעכב, ולרב הונא בריה דרבי יהושע אינו יכול לעכב, וכן הלכה.

מה נחשב חיבור ביין נסך

עכו"ם שנגע ביין שבכלי, כל היין שבאותו כלי נאסר. ולהלן יבואר מה הדין ביין שאינו בתוך אותו כלי, מתי היין נחשב מחובר ליין שהנכרי נגע בו והכל נאסר, ומתי לא הוי חיבור ולא הכל נאסר.

הנצוק קלוח מלמעלה למטה, והקטפרס מים היורדים במדרון, ומשקה טופח רטיבות שאין בה כדי להרטיב דבר אחר, אינם חיבור לא לטומאה שאם המשקין תלושים ונגע טמא בתחתון, העליון טהור, וכן לענין משקה טופח אפילו במקום ישר, ומים שבשני מקומות מחוברים זה לזה ע"י משקה טופח, ונגע טמא בצד אחד, לא נאסר הצד השני, ולא לטהרה - שאם יש גומא שאין בה ארבעים סאה, ומקוה שלם מחובר לגומא ע"י ניצוק או קטפרס או משקה טופח, אינו חיבור, והטובל בגומא זו לא עלתה לו טבילה. אבל האשבורן ארץ שנתבקעה ונתאספו שם מים, הוי חיבור לטומאה וטהרה. ולענין יין נסך, לרב הונא נצוק קטפרס ומשקה טופח הוי חיבור. ואם יש הפסק בנצוק אינו חיבור. וכן אמר רב חסדא שימזגו יין לעכו"ם באופן שלא יהיה נצוק.

ישראל ששופך יין לעכו"ם במשפך, ונשאר בכלי יין (-עכבת יין) ואח"כ מזג באותו כלי לישראל, מבואר במתני' שהיין של הישראל נאסר. הגמרא אומרת דאי נימא שנצוק אינו חיבור ליין נסך, מיירי שנתמלאה הצלוחית ונתחבר היין ליין שבמשפך. וכתבו התוס' (ד"ה פחסתו) דקמ"ל שאף אם אין היין נשאר במשפך כלל, אפ"ה אסור. עוד כתבו התוס' (ד"ה אם) דאף דאמרו לקמן (ע"ד:) שמשפך של עכו"ם צריך ניגוב, התם מיירי בשל עץ שמיוחד לתשמישו של עכו"ם ובלע טפי, אבל הכא מיירי שהמשפך של ישראל ולכן לא בעי ניגוב, דלפי שעה לא גזרו ביה רבנן. ואף שבקנקנים מבואר לקמן (שם) שגם אם העכו"ם משתמש בהם לפי שעה גזרו בהו רבנן, מפרש טעמא התם משום דמכניסין לקיום, אבל גת ומחץ ומשפך שאין מכניסין לקיום לא בלעי כולי האי.

ע"ב: המערה מכלי לכלי או מחבית לבור, מה שנשפך אסור ומה שבכלי ששפכו ממנו מותר, דלא גזרו חכמים אלא בכח שיצא מחוץ לחבית. ואם נצוק חיבור, מיירי במקטף קטופי (שיפסיק הקילוח לפני שחלקו התחתון של הקילוח יגיע לכלי של העכו"ם), דאי לאו הכי גם מה שבין הכלים, ואפילו מה שבתוך הכלי הראשון, נאסר. וכן אפשר לעשות 'נפצי נפוצי' (לעמוד מרחוק ולזרוק את היין לכלי של העכו"ם) כדי שלא יהיה חיבור של נצוק. ואם העכו"ם מערה, גם הקילוח אסור, כיון שהיין יורד מכוחו, ואמנם מה שבכלי שמערה ממנו לא נאסר, דכח עכו"ם אסור מדרבנן, ולא גזרו אלא על מה שיצא

שלא שייך בזה השבון. עוד כתבו התוס' (שם) שאף למש"כ לעיל (ע"א.) שאף למ"ד שמשכיכה בעכו"ם אינה קונה היינו דווקא במקח, ולא במציאה ומתנה, מ"מ גזל דומה למקח, כיון דבאיסורא אתא לדידה. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואי) שאין לומר שאע"פ שלא קנאה לגמרי, מ"מ קנאה להתחייב באונסים, כדמצינו בגזלן ישראל, דשאני הכא שאינה שוה פרוטה ולא חיסר לישראל ממון, וגם ממון העכו"ם לא נתרבה כיון שלא קנאה.

ואמנם בסיפא מבואר שאם עכו"ם אחר גזלה מהגזלן נהרג, ומוכח שמשכיכה בעכו"ם קונה, שהרי השני לא ציער את הישראל, ולפ"ז רישא דלא ניתן להשבון מיירי דווקא בפחות משוה פרוטה, שהישראל מוחל ואינו חייב להחזיר.

דיני מי שהתחייב למכור לאחד -

מי שסיכם עם חבירו שאם הוא ימכור את השדה ימכרנה לו, ועשו קנין, והלך ומכר את השדה לאיש אחר, לרב יוסף קנאה הראשון, ואביי טוען שכיון שלא סיכמו על המחיר לא חל הקנין דלא סמכה דעתיה, דסבר שאם ירצה לחזור ירבה עליו בדמים, (כדמצינו שבמוכר יינו לעכו"ם, אם פסק לפני שמדד דמיו מותרים, ואם מדד לפני שפסק דמיו אסורים, ומבואר שמשכיכה בלא פסיקה לא מועילה, וא"כ ה"ה כשעשו קנין. ולרב יוסף י"ל דחומרא דין נסך שאני שלכן החמירו רבנן לומר שלא קנה במשיכה בלא פסיקת דמיו, אבל בעלמא קנה).

הגמרא מוכיחה כדברי אביי מדתנן שהמושך חמרים ופועלים של המוכר והכניסם לביתו, לא קנה אם פסק או מדד, שאין משיכה קונה בני אדם או פירות שעליהם, אבל אם מדד ופסק או פסק ומדד קנה בקנין חצר בלי משיכה, ואם פרק מעליהם את הפירות, אם פסק ולא מדד אינם יכולים לחזור בהם, ואם מדד ולא פסק שניהם יכולים לחזור בהם, ומבואר שבלא פסיקה לא קנה. ואם מדד ואח"כ פסק או שפסק ואח"כ מדד קנה בקנין חצר וא"צ משיכה.

אם השני קנה בסכום גבוה מהראשון, לרב כהנא קנה הראשון, ולרב יעקב מנהר פקוד לא קנה הראשון דזוזי אנסוהו ולא היה בדעתו למוכרה בפחות ולכן הראשון לא קנה, וכן הלכה.

ואם אמר שימכור לו כפי שומת שלשה, די שיסכימו לשומא שניים מתוך שלשה, דלשון זה הוא לשון ב"ד, ובב"ד הולכים אחר הרוב, אבל אם אמר כפי שיאמרו שלשה שאין זה לשון ב"ד, בעינן שלשה, אבל בארבעה אף אם אמר כפי שומת ארבעה צריך שיסכימו כל הארבעה לשומא דכיון שהוסיף דעות יותר מבי"ד, ודאי אין כוונתו לבי"ד אלא כוונתו שכולם יסכימו, שאם הם חלוקים מה הועיל לו תוספת דעות, ואם אמר שישומו שלשה, ואחר שומת שלשה אמר שהוא רוצה שלשה אחרים, לרב

איסור מדובר. וכאשר הדבר נאסר רק כשאין שישים מההתר כנגדו, והאיסור לא נפל בבת אחת, יש לדון אם אומרים קמא קמא בטיל או לא, והיכא שנפל גם מינו וגם שאינו מינו, ויש בשאינו מינו כדי לבטל את האיסור בפני עצמו, אבל יש שם עוד התר ממין האיסור, יש לדון האם השאינו מינו צריך לבטל גם את המינו של התר, או שדי שיבטל את האיסור, וכדלהלן.

ע"ג. מין במינו - יין נסך אסור בהנאה, ואם נתערב עם

יין התר, או שנתערבו מים במים, אסורים בכל שהוא. וכתבו התוס' (ד"ה יין) שדווקא יין או מים שידוע שנתנסכו לעבודת כוכבים אסורים במשהו, אבל סתם יינם אסור בשישים אפילו מין במינו, כשאר איסורים שבתורה, (אמנם לרבי יהודה שמין במינו בכל האיסורים אסור במשהו, ה"ה בסתם יינם), ואפילו אם נאמר סתם יינם ג"כ אסור במשהו, היינו דווקא בימי התנאים והאמוראים שהעכו"ם היו בקיאים בטיב עבודת כוכבים, דאז שייכא ניסוך, ואז החמירו בסתם יינם לאוסרו כמו יין נסך ממש, אבל בזמן הזה דינו לענין ביטול כשאר איסורין ובטל בשישים.

מין בשאינו מינו - יין נסך שנתערב במים, או מים שנתערבו ביין, אסורים בנותן טעם.

רב דימי אמר בשם רבי יוחנן שדינים אלו אינם אלא כשנפל ההתר לתוך האיסור, אבל אם האיסור נפל לתוך ההתר, **קמא קמא בטיל** ומותר בהנאה, א"כ הכל נפל יחד. ואין הלכה כרב דימי, דרב יצחק ורבין מחמירים, ולקמן פסקינן שיין נסך אסור במשהו. וכתבו התוס' (ד"ה כי) דהא דקאמר הכא קמא קמא בטיל, היינו באופן שיש בהתר שישים כנגד כל מה שנפל, אבל אם אין בהתר שישים אסור, דבזה אמרינן מצא מין את מינו וניעור, דאי לא תימא הכי וכי אם היה אדם מערה חלב בקדירה של היתר מעט מעט בסירוגין עד שנתרבה החלב לבסוף כל כך שהיה בו בנותן טעם לקדירה, וכי תעלה על דעתך שהוא מותר משום קמא קמא בטיל, והחיידוש שעד שישים בטל הוא דאע"ג דקתני מתני' יין ביין במשהו, לא מיירי באיסורא לגו היתירא אלא בהיתירא לגו איסורא. ולרש"י דס"ל שאומרים קמא קמא בטיל אפי' אין בו שישים, הא דאסרינן במתני' (ע"ד). יין נסך שנפל לבור, מיירי שנפל בפעם אחת בקילוח אחד, דבזה לא אומרים קמא קמא בטיל, אבל הכא שנפל טיפה אחר טיפה מותר. עוד כתבו התוס' (ד"ה ודוקא) שדווקא בחבית דלא נפיש עמודיה סובר רב דימי שאומרים קמא קמא בטיל, אבל בגיגית דנפיש עמודיה לא.

ורב יצחק בר יוסף אמר בשם רבי יוחנן שדווקא במערה מצרצור קטן אומרים קמא קמא בטיל, אבל חבית דנפיש עמודיה לא.

תערובת איסור במינו ובשאינו מינו יחד -

יין נסך שנפל לבור של יין התר, ואח"כ נפל שם קיתון של מים, לרבינן בשם רבי יוחנן המים מבטלים את היין נסך (אבל יין לא מבטל יין, ודלא כרב דיני), ורואים את יין ההתר כאילו אינו, (וכן בכוס חולין וכוס תרומה שמזגם במים לפי כח היין, ועירבם, ויש במים שבשניהם כדי לבטל את

החוצה, וכן הלכה, דליכא מאן דפליג בזה, (ומכאן שאם עכו"ם מחזיק כלי של יין מבחוץ ושוּפך ממנו בלי לגעת ביין, מה שיצא מהכלי אסור, אבל מה שבתוך הכלי מותר. תוד"ה כחו).

לרש"י הלכה כרב הונא שצנצוק חיבור, אבל ר"ת פסק שצנצוק אינו חיבור, וכתבו התוס' שבמקום שיש הפסד גדול יש לסמוך על דברי ר"ת להתיר מגע עובד כוכבים ע"י צנצוק, אבל בהפסד מועט יכול להחמיר כדברי רש"י, אמנם אם משך יין מן החבית לתוך כלי שיש בו יין נסך, אם יש בחבית שישים כנגד היין שבכלי שיש בו יין נסך ודאי מותר אפילו למ"ד צנצוק חיבור, שהרי אפילו אם הכל היה מעורב בתוך החבית היה בטל בשישים כסתם יינם, ואיסור צנצוק היינו כגון שהיה היין מקלה מן החבית ובה עכו"ם ונגע בקילוח שהוא הנצוק.

רבא הזהיר את הישראלים השופכים יין, שיזהרו שלא יסייעם עכו"ם בשפיקה, שמא יעזבו את הכלי ביד העכו"ם והוא יאסור את היין. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) שלכן יש להזהר כשישראל שופך יין מחבית לכלי אחר, שלא יסייע לו עכו"ם, א"כ יש עימו ישראל אחר שמסייע הרבה, ומעשה שהיה שהיין קילח מגיגית או מחבית בעגלה לתוך הכובא, ועכו"ם הגביה את העגלה כדי שיקלח היין יפה יפה, ולא היה ר"י רוצה לומר לא איסור ולא היתר, וכתבו התוס' שנראה שכיין דבלאו הכי נמי היין מקלה, ולא הועיל מעשה העכו"ם אלא שע"י כך הוא קילח יותר יפה, א"כ מותר, דהוי מסייע שאין בו ממש, אבל יש להזהר כשנשאר היין בכובא והעכו"ם מטה בכובא בסיוע נער קטן ישראל, דהוי מסייע שאין בו ממש.

שני קנים המחוברים זה לזה - (גישתא ובת גישתא

שחוטכים את שני הקנים באלכסון, ומדביקים את ראשיהם זה לזה, ופי שניהם לצד מטה, פה אחד מניחים בשולי חבית מלאה, ומוציץ בפיו מהפה השני עד שהיין עולה, ושומטו מפיו, ומניח תחתיו חבית ריקה, וכל היין מקלה מהחבית המלאה לחבית הריקה) ומעבירים על ידם יין מחבית לחבית, ונגע גוי בקצה המקלח, נאסר כל היין, ואף אם צנצוק אינו חיבור אסור, מפני שכל היין נגרר לקנים כיון שהוא עובר מאיליו, והוי כנוגע בחבית ממש, דהויא ליה כחבית אריכתא.

מותר לישראל **לשתות ע"י קנה** מחבית ששותה ממנה העכו"ם בקנה אחר, אבל כאשר פסק העכו"ם לשתות, היין נאסר כיון שהיין שנגע בפי העכו"ם חזר למטה. ורבה בר רב הונא התיר לשתות באופן זה, וי"א ששתה כך בעצמו, וכתבו התוס' (ד"ה איכא) שלא שתה יחד עם עכו"ם, שהרי היה לחוש שמא העכו"ם הפסיק לשתות לפניו, אלא שתה עם ישראל, וקמ"ל דלא מיתסר בזמן הזה משום שמחה, לאפוקי ממאן דאסר (שבת ס"ב): לשתות בקנישקנין בזמן הזה.

תערובת יין נסך

בדיני תערובת איסור בהתר מצינו חילוקי דינים, יש דברים שאסורים שמשוהו, ויש שאסורים בנותן טעם (בשישים), והדבר תלוי (לחלק מהשיטות ובאופנים מסוימים) אם זה תערובת מין במינו או תערובת מין בשאינו מינו, ובאיזה

אמינא דווקא היכא דהבעלים בעיר, דאז יש לו מתירין שהבעלים יכולים להפריש, אבל אי אין הבעלים בעיר, אע"פ שיכול ללכת למקום שהבעלים שם, מ"מ כיון שיש לו טורח והוצאה הוי כשאין לו מתירין, דלא מיקרי יש לו מתירין אלא בלא טורח ויצאיה (כמבואר בב"מ נ"ג.), ואי ליכא אלא טעמא דהכא דכהתירו כך איסורו הוי אמינא דלא הוי במשהו אלא טבל גמור דהיתירו במשהו כדשמואל, אבל מעשר ראשון הטבול לתרומת מעשר דהיתירו לא הוי במשהו, הוי אמינא דאיסורו לא הוי במשהו, לכך אצטריך טעמא דירושלמי דיש לו מתירין.

ע"ד. דברים האסורים, ואוסרים בכל שהוא - דבר

האסור בהנאה שהוא גם דבר שבמנין, שנתערב עם דבר המותר, אוסר בכל שהוא אפילו אחד מאלף, כגון חבית יין נסך שנתערבה באלף חביות, ועבודת כוכבים - צורה שעבדה ונתערבה באף צורות שאינם עבודת כוכבים, ועורות לבובין, ושור הנסקל, ועגלה ערופה, וציפורי מצורע, ושיער נזיר שהוא אסור בהנאה דכתיב "ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים", (והוא דבר שבמנין, שמוכרים כמה גיזות בסלע ועושים מהם שקים), ופטר חמור שהוא אסור בהנאה כל זמן שלא נפדה, ובשר בחלב (והיינו חתיכת בשר שנתבשה בחלב ונאסרה בנותן טעם וחזרה ונתערבה באלף חתיכות אחרות, וסבר האי תנא שבשר בחלב אסור בהנאה. ויש בזה מחלוקת בחולין קט"ז.), ושעיר המשתלח, וחולין שנשחטו בעזרה, וה"ה אגוזי פרך (שם מקום) ורימוני באדן (כנ"ל) של ערלה או כלאי הכרם כולם אוסרים בכל שהוא.

הגמרא אומרת שהמשנה נקטה דווקא דברים שהם גם איסורי הנאה וגם דבר שבמנין, למעוטי חתיכות נבילה שהם דבר שבמנין (ומיירי בחתיכה הראויה להתכבד, דחתיכה כל דהו פשיטא דבטלה, וכן ערלה וכלאי הכרם עולים באחד ומאתים א"כ זה חתיכה חשובה. תוד"ה הא), ואינם אוסרים בהנאה, שאינם אוסרים בכל שהוא, אלא זורק חתיכה אחת לכלבים והשאר מותרים באכילה, ולמעוטי חתיכת חמץ פרוס ולא שלם בפסח שהוא אסור בהנאה אבל אינו דבר שבמנין שאינו אסור בכל שהוא אלא משליך אחת מהפרוסות לנהר והשאר נותן לכלבו. ולר"ע ככרות של בעה"ב נחשבים דבר שבמנין. ע"כ לשיטת רש"י. והתוס' (ד"ה למעוטי וד"ה אי) כתבו שדבר שבמנין שאינו איסורי הנאה אסור במשהו, וכוננת הגמרא 'למעוטי' רק לומר שהתנא לא שנאם, אבל התנא מודה שאינם בטלים, ואיסורי הנאה שאינם דבר שבמנין אינם אוסרים במשהו, מלבד חמץ בפסח שלרב הוא אסור במשהו אפילו בלי חשיבות דבר שבמנין.

כתב רש"י שיש שלמדו ממשנתנו שבשר בחלב אסור במשהו, מדקתני בשר בחלב, וס"ל דמיירי בכגון טיפת חלב שנפלה לקדירה ואין בה בנותן טעם, וכתב רש"י שזה טעות, דמבואר בגמרא דמיירי כגון חתיכה שנתערבה בחתיכות, ואינה בטילה משום שזה דבר שבמנין, אבל בשר או חלב שהתערבו במין השני אינם אוסרים,

התרומה ברוב, (ומיירי שאפילו אם נצרף את היין אין כאן ק"א לבטל את התרומה, שהרי רבי יוחנן סובר שרק בטבל ויין נסך מין במינו במשהו. תוד"ה שני), רואים את ההתר כאילו אינו, והמים מבטלים את התרומה).

ולרב שמואל בר יהודה בשם רבי יוחנן דווקא כשהמים נפלו תחילה ונתבטל היין נסך במים מותר, אבל אם נפל היין תחילה, מצא מין את מינו וניעור, וי"א בשמו שאין הבדל מה נפל תחילה.

ע"ג: ולחזקיה אם היין נסך נפל בסוף הכל אסור דין

נסך מתחבר ליין התר ואין המים מבטלים אותו, אבל אם היין נסך נפל בתחילה, כבר נתבטל ע"י המים ואינו חוזר וניעור, דס"ל לחזקיה שאין רואים את ההתר כאילו אינו.

לתוס' (ד"ה חזקיה) אם בשעה שנפלו המים לבור, כבר היה מעורב היין נסך ביין של היתר, אסור, דלא אמר רואין ההיתר כאילו אינו וכו' כיון שכבר נאסר, ואם נפלו תחילה מים של היתר בבור ואח"כ נפל יין של איסור, הכל מותר, כיון שמתחילה לא נאסר, ולרבי יוחנן בין שנפלו מים תחילה בין שנפלו לבסוף מותר, דאית ליה רואין.

שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה וחמיצוה, ואין בכל אחד כדי לחמץ בפני עצמו, לרבי אליעזר הולכים לפי מה שנפל אחרון, ולחכמים אין נאסר אלא כשיש בתרומה לבד כדי לחמץ. ואמר אביי שמה שרבי אליעזר אם נפל ההתר בסוף מותר, מיירי שקדם וסילק את האיסור ולא נשלם השיעור אפילו ע"י צירוף, אבל אם לא קדם וסילק את האיסור מצטרף ההתר לאיסור להשלים לשיעור ואסור, ואין זה שייך למחלוקת חזקיה ורבי יוחנן דלעיל, דהטעם שהשאור לא בטל אע"פ שאיסורו אינו במשהו הוא מפני שהוא מתקן את כל העיסה, והמחלוקת היא בזה וזה גורם, ואינו שייך לדין רואין.

זה הכלל מין במינו במשהו שלא במינו בנותן טעם -

בשישים. לרב ושמואל קמ"ל שכך הדין בכל איסורי התורה, ולרבי יוחנן וריש לקיש דין זה לא נאמר אלא בטבל ויין נסך (וה"ה מים שנתנסכו. תוד"ה חוץ), אבל בשאר איסורי תורה אף מין במינו נאסר רק בנותן טעם, וחומרנו של טבל היא מפני שכמו שבהתירו חיטה אחת פוטר את כל הכרי מתרומה, (דלא איתפרש שיעורה, דכתיב "ראשית דגנך" ואפילו כל דהו, ורבנן אמרו עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד משישים, עין בינונית אחד מחמישים), כך איסורו הוא במשהו, אבל שלא במינו, כיון שלא שייך לומר כהתירו כך איסורו, אסור בנותן טעם. וכן מבואר במתני' שטבל אוסר בכל שהוא במינו, ושלא במינו בנותן טעם.

וכתבו התוס' (ד"ה טבל) שבירושלמי קאמר טעמא משום דטבל יש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל, כגון טבל ושיביעית ומעשר והקדש כשהן במינו, אבל שלא במינו בנותן טעם, ותרווייהו צריכי, דאי ליכא אלא טעמא דיש לו מתירין הוי

לנקותה מן האפר, ולשמואל צריך שלש וארבע ברטובה צריך אפר מים אפר, וביבשה מים אפר מים אפר, ועוד מים בסוף. ע"כ ביאור רש"י בשם רבו. וי"מ שלסורא לרב ביבשה צריך מים אפר, וברטובה אפר ומים אפר, ולשמואל ברטובה אפר מים אפר כשיטת רב, אבל ביבשה צריך מים אפר מים אפר, דבכולהו בעינן אפר תרי זימני, ולפומבדיתא לרב ביבשה צריך מים אפר מים כמו לסורא, וברטובה אפר ומים אפר ומים, ולשמואל ברטובה צריך אפר מים אפר מים כמו לרב, אבל ביבשה צריך מים אפר ומים אפר ומים. ורש"י מקשה על הביאור הראשון, וכתב שנראה כהביאור השני. והתוס' (ד"ה איתמר) מקשים על הביאור השני, ולכן ביארו שלסורא לרב ביבשה צריך מים אפר, וברטובה צריך אפר מים אפר, ושמואל אומר שצריך להוסיף מים בסוף בין ביבשה בין ברטובה, ורב גם מודה לזה, ושיטת פומבדיתא כמו הביאור הראשון ברש"י שברטובה צריך אפר מים אפר, וביבשה מים אפר מים אפר, ושמואל אומר שצריך גם בזה להוסיף מים בסוף בין ביבשה בין ברטובה, וגם בזה מודה רב.

לרבא אפשר להכשיר גת ע"י הגעלה ברותחין.

הבלעה והפלטה ע"י עירוי מכלי ראשון - רבינו תם למד ממה שהגעילו גת גדולה, שעירוי ככלי ראשון, שהרי א"א לתת גת גדולה לתוך יורה, ולפ"ז כלים שנאסרו ע"י כלי ראשון סגי להו בהגעלה ע"י עירוי. אבל רשב"ם חולק על ר"ת ואומר דעירוי דינו ככלי שני לגמרי, והכא מהני עירוי מפני שיין נסך תשמישו ע"י צונן. ועיקר דברי רשב"ם ור"ת במסכת שבת (מ"ב.), ומסקנא דמילתא פירש רבינו ברוך דמילתא דעירוי תליא במחלוקת רב ושמואל (פסחים ע"ו.) אי תתאה גבר או עילאה גבר, וקיימא לן כמ"ד תתאה גבר, מיהו גם עילאה מבשל ומבליע כדי קליפה, דאדמיקר ליה בלע, וא"כ כלים שנאסרו ע"י כלי ראשון שהם בלועים מעבר לעבר לא סגי בעירוי, שהרי העירוי אינו מפליט אלא כדי קליפה, וקערות שבלועות על ידי עירוי, היה נראה דסגי להו בעירוי, אמנם להלכה צריך להגעילם בכלי ראשון, דפעמים שתוחבין הקערות בתוך הכלי ראשון ובתוך יורה מרותחת. וחביות יין של עכו"ם סגי להו בעירוי, כמו בגת, ואם ניסרם הנגר וקילפם במלקט וברהיטני והסיר הקליפה של צד היין, סגי בהכי בלא עירוי. תוד"ה דרש.

לרבא כל דבר שרגיל להכניסו לקיום אפי' אם היה אצל הנכרי שעה אחת גזרו בו חכמים כדי שלא יבוא להשהותו אצל העכו"ם, ולכן כששלח קנקנים היה שולחם בשתי חותמות. וכתבו התוס' (ד"ה רבא) דלכאורה שמעינן מהכא שישראל השולח חביות ריקות בבית העכו"ם, או מעיר לעיר, כדי לתקנם, צריך לחותמם מבפנים בגחלת או באבן רכה שהיא כאבן סיד, כדי שיהא ניכר אם העובד כוכבים נתן לתוכן יין. אך יש לדחות דהיינו דווקא לדידהו שהחביות שלהם היו קטנות ונח לתת לתוכם יין ולערותם מיד, אבל חביות שלנו שהם גדולות ואין נח לתת לתוכם יין ולערותו מיד אין לחוש ואין צריך לחותמם, ומכל מקום טוב להחמיר.

ע"ה. טהרת והכשרת כלי הגת - גת או בית בד טמאים שרוצה לטהרם, או שהם של יין נסך, ידיח במים את הדפים כמין דלת שמניחים על הענבים, ואת הגת, ואת הלולבים מטאטא שאוספים בו את הענבים המתפזרים, (ועל

דאפילו לרב ושמואל דס"ל שמין במינו אוסר במשהו, בשלא במינו מזוד).

יין נסך שנתערב בהתר, האם הכל נאסר - לת"ק יין נסך שנתערב ביין של התר כולו אסור בהנאה, ולרשב"ג ימכר לעכו"ם חוץ מדמי יין נסך שבו. רב פסק כרשב"ג בחבית שנתערבה בחביות, אבל יין שנתערב ביין כולו אסור בהנאה, ושמואל ורבי יוחנן ורבי חיננא ורבה בר אבא פסקו כרשב"ג אף ביין שנתערב ביין, ורב נחמן אמר שההלכה למעשה היא שביין נסך ממש מותר בהנאה חוץ מדמי אותה חבית רק בתערובת של חבית בחבית, אבל בסתם יינן מותר גם יין ביין חוץ מדמי אותו יין, וכן הלכה.

הכשרת גת וכלי יין נסך

ע"ד: גת שזיפת אותה עכו"ם ודרך לתת מעט יין כדי להעביר את עשן הזפת, ולא דרך בה העכו"ם ענבים, אם היא של אבן מונגבה והיא טהורה, ואם היא מעץ שהיא צריכה הרבה זפת ובולעת יותר יין, לרבי ינגבה כמו בשל אבן, ולחכמים צריך לקלף את הזפת, ואם היא מחרס לרבי יקלוף, ולחכמים לא מועיל לקלוף מפני שהחרס עצמו בלא זפת בלע את היין.

גת שהעכו"ם דרך בה ענבים ולא זיפתה, ללישנא קמא א"צ ניגוב אלא הדחה. וללישנא בתרא אם העכו"ם דרך ענבים בגת שהיא כבר מזופפת לא מספיק ניגוב אלא צריך קילוף, משום שהיין נכנס בסדקים של הזפת. וכן מבואר בברייתא שגת או מחץ כלי שדולים בו מהבור לחבית או משפך שהם מזופפים אסורים עד שיקלוף, (ואם אינן מזופפים, לרבי מספיק ניגוב, (והא דאמר רבא לעיל שגת שעכו"ם דרך בה סגי לה בהדחה בעלמא, מיירי בגת של ישראל שעכו"ם דרך בה לפי שעה, והכא מיירי בשל עכו"ם שהיא בולעת הרבה מפני שהעכו"ם דרך בה הרבה. ומזופפים אין חילוק בין של עכו"ם לשל ישראל, מפני שהזפת מבליע בשעה מועטת. תוד"ה הגת), ולחכמים לא מספיק ניגוב, ובקנקנים שהעכו"ם מכניסם לקיום מודה רבי שאסורים, ובשל עץ ואבן (נגב). וכתבו התוס' (ד"ה דהוה) בשם ה"ר פטר שכלי שניקב ונסתם בזפת אינו חמור ככלי מזופף שהחמירו בו אפילו לפי שעה לפי שמכניסו לקיום ולא משום דבלע, וא"כ סתימת הנקב בזפת בכלי שאין עשוי לקיום סגי ליה בהדחה ככלי עצמו, או ניגוב אם הוא כלי שצריך ניגוב, ולפי זה המשפך שלנו שהוא מזופף מעט סביב הברזל, סגי להו בניגוב כמו המשפך עצמו, אמנם בכלים מזופפים יש להחמיר מפני שהם שרגילים ומצויים.

ניגוב במים ואפר - גת רטובה מלחלוחית יין יש לנגב באפר כדי שתהא נגובה ואח"כ במים, וגת יבשה ינגבה במים ואח"כ באפר. ולרב צריך פעמיים ושלוש בגת יבשה מים אפר, וברטובה אפר מים אפר, ועוד מים בסוף כדי

(ואפשר להקדים את הטבילה להגעלה, מפני שאין הטבילה בגלל הטומאה (דנימא דהוה כטובל ושרץ בידו), שהרי אפילו כלים חדשים [שלא בלעו איסור] צריכים טבילה. תוד"ה מגעילין), וכלים שתשמישם באור צריך ליבון וטבילה, וסכין מספיק שיטופה (-ילטשה באבן של נפחים) ויטבילה.

המקור שצריך גם טבילה הוא מדכתיב "כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר" - מבואר דבעינן עוד טהרה חוץ מהליבון, ומהמשך הפסוק "אך במי נדה יתחטא" לומדים מ"אך" שא"צ הזאה שלישי ושביעי, ומ"מי נדה" לומדים שצריך מ' סאה, (ואע"פ שסגי ברביעית להטביל מחטים וצינוריות מדאורייתא, היינו דווקא בטבילת טומאה, אבל בטבילת כלי מדין שזה חידוש בעינן ארבעים סאה. תוד"ה מים), ומ"מ בעינן "וטהר" לומר שא"צ הערב שמש אלא טהור לאלתר.

כל כלי סעודה אפי' חדשים צריכים טבילה, שהרי ישנים שליבנם הרי הם כחדשים ואע"כ צריכים טבילה, אבל כלים שאינם כלי סעודה כזוי דסרבלא (- מספריים שגוזזים בהם בגדי צמר) א"צ טבילה, דכלי סעודה אמורים בפרשה, דכתיב "כל דבר אשר יבוא באש" ואין דרך להשתמש באור אלא בכלים של צרכי סעודה, ועל זה נאמר "וטהר" דבעינן טבילה.

כלים שהושאלו מעכו"ם א"צ טבילה, אמנם אם ישראל קנה מנכרי וישראל אחר שאל כלי זה ממנו, צריך טבילה, כיון שבא לידי חיוב טבילה אצל הישראל הראשון. תוד"ה אבל.

סוגי הכלים - הפרשה מדברת דווקא בכלי מתכות דכתיב "אך את הזהב וגו', אבל כלים העשויים מאדמה וגללי בהמה א"צ טבילה, וכלי זכוכית כיון שאם נשברו יש להם תקנה ע"י התכה וחוזר ועושה מהם כלי, דינם ככלי מתכות שצריכים טבילה.

קוניא (-כלי חרס מצופה עופרת ותשמישו בצונן) נחלקו רב אחא ורבינא אם הוא צריך טבילה בגלל המתכת, או שא"צ טבילה בגלל החרס, ולהלכה הוא צריך טבילה. ודווקא כשהוא מצופה עופרת מבפנים, אבל אם הוא מצופה רק מבחוץ, וכל כלי עץ המחושקים במתכת מבחוץ, אין צריכים טבילה, כיון שהשימוש למאכל הוא בחלק הפנימי, וכלי סעודה אמורים בפרשה' היינו מקום השימוש. תוד"ה והלכתא.

הגמ' מסתפקת אם כלי שנתנו עכו"ם למשכנתא צריך טבילה, ורב אשי הטביל כלי כזה, ואין ידוע אם ס"ל שצריך טבילה, או ששם היתה דעת העכו"ם לשקעו אצלו. וכתבו התוס' (ד"ה אי') שכיון דלא איפשיטא מטבילים למשכנתא בלא ברכה, ואם יש לו כלי שחייב בטבילה יטביל זה עימו ויברך על שניהם. והנותן כלי לאומן עכו"ם לתקן, ואפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי, אין צריך טבילה, כיון דאין שם הנכרי עליו (משא"כ בכלי מדין). והמוכר כלי לעובד כוכבים וחזר

משנה זו יש לסמוך שא"צ אפר לגת), וינגב באפר ומים את העקלים (-שכורים את הענבים סביב התפוח כדי שהענבים לא יפזרו מכוונת הקורה. ורב האי גאון מפרש שהכונה לקופה מסורגת, שאחרי סחית הזיתים נותנים אותם בקופה זו, ומניחים עליה קורה כבדה כדי להוציא את המשקה הנשאר) אם הם מנצרים או מקנבוס דבלעי טפי, ואם הם משיפה או גמי שהם בולעים הרבה יישנם י"ב חודש. ולרשב"ג ניחם מגת לגת, שזה לפעמים יותר מי"ב חודש ולפעמים פחות. ולרבי יוסי יכול להגעילם מיד ברותחים או לחולטם במי זיתים (-מים שהתבשלו בהם זיתים). ולרשב"ג בשם רבי יוסי ניחם מתחת צינור שמימיו מקלחים או במעין שמימיו שוטפים, לזמן של עונה, והיינו שיעור יום או לילה כשהמים והלילות שווים, או כשיעור חצי יום וחצי לילה כשאינם שווים דבעינן י"ב שעות שלימות.

הכשרת משמרת כמין שקים שנותנים בהם שמרים כדי להוציא את היין- אם זה עשוי משיער אדם ידיחם דלא בלעי טובא, ואם הם מצמור ינגבם, ואם הם מפשתן שהוא בולע יותר מצמור יישנם, ואם יש בהם קשרים צריך להתירם.

הכשרת סלים ומסנות- אם הם תפורים בחבל צורי (-חבלים של צורי דקל) ידיחם, ואם הם תפורים בגמי ינגבם, ואם הם תפורים בפשתן יישנם, ואם יש בהם קשרים צריך להתירם ואח"כ ינגבם, מפני שהיין נבלע בקשרים.

הכשרת מפות וסדינים- כתבו התוס' (ד"ה דכיתנא) בשם רבינו תם שמפות וסדינים שלנו ששרו ביין נסך אין צריך ליישנם, דלא קאמר שכל כלי פשתן צריך ליישנם, אלא דווקא הני כלים שמנו חכמים שהיו בקיאים שהם בולעים, ואפילו אם נפל עליהם איסור ורוחח יש להתיר בכיבוס בכלי שני, מפני שע"י כיבוס גדול שחובטים כמה וכמה פעמים א"א שלא יצא האיסור, ושמא יש לחלק בין איסור שנדבק לשאינו נדבק כ"כ.

ע"ה: עם הארץ שהושיט ידו לגת ונגע באשכולות

המוטלות ביין, נחלקו רבי ורבי חייא אם נטמאת כל הגת, או רק האשכול וסביבותיו (ושאני משרץ שנמצא בריחיים שטוחנים בהם את הזיתים ואח"כ נותנים אותו ביד וטוען עליהם את הקורה, שאם יש שם משקה הכל טמא, דהתם לא מפסקי אשכולות דבזיתים אין אשכולות. והמשקה מחברים), ורבנן הורו לרבי ירמיה או לבנו שרק האשכול וסביבותיו טמאים.

הכשרת כלים שנקנו מעכו"ם

כבולעו כף פולטו- כלי שהעכו"ם לא השתמש בו כלל מספיקה לו טבילה, כלי שתשמישו בצונן צריך הדחה וטבילה, וכלי שתשמישו בחמין, צריך הגעלה וטבילה

ולכן אומר אביי שכל דין מלמד על חברו (-יגיד עליו רעו), ובין בכלי עכו"ם בין בכלי קדשים צריך ליבון והגעלה כדי להפליט את האיסור, ובקדשים מצות המלך שצריך גם מריקה ושטיפה.

רבא מקשה שא"כ נכתוב יחד את דין קדשים ודין כלי עכו"ם, ולכן מבאר רבא שכל יום שמבשלים בו נעשה גיעול לחבירו להפליט את הבליעה בתבשיל לפני שזה נהיה נותר, והיינו בשלמים שנאכלים לשני ימים, וכלי שהיה מבשל בו חטאת צריך באותו יום לבשל בו שלמים לפני שזה יהיה נותר. והגמ' שואלת שא"כ לא יצטרכו גם הגעלה.

לרב פפא בקדשים הבליעה לא מתקשה בכלי כיון שמבשלים בו תמיד, והוא נח לפלוט, ולכן סגי בהגעלה, משא"כ בגיעולי עכו"ם שצריך ליבון.

רב אשי מתרץ כדברי רב ששת שיש חילוק בין התירא בלע לאיסורא בלע, ואף שבזמן הפליטה זה איסור, מ"מ אז האיסור אינו בעין דמעולם לא הוכר האיסור.

ע"ו: שיעור ליבון עד שתד הקליפה, ושיעור ההגעלה יורה קטנה בתוך גדולה כדי שהרותחין יעלו על פני כולה, ויורה גדולה שמים גדנפא דלישא אפומה (-שפה של עיסה סביבות פיה כדי שתקבל מים הרבה ויעברו הרותחין על שפתה), וממלאים אותה מים ומרתיחים אותם, שכשם שהבליעה שבשפת הכלי היא ע"י ניצוצות ולא הוכנס כלי זה לתוך כלי גדול יותר, כך הפליטה ע"י ניצוצות שכיון שממלאים אותה עולים ניצוצות על פיה ופולט, מיהו גדנפא בעינן שמא באותה פעם לא יעלו ניצוצות על פיה, (משא"כ באיסור שהתבשל פה פעמים הרבה, אם לא העלה ניצוצות בכל פעם העלה בפעם אחת).

הכשרת סכין היא ע"י שיפה (ליטוש באבן של נפחים, וי"מ שפשוף בבגד צמר שאינו חלק ומעביר שמנוניתה), ומלבד השיפה צריך לנועצה י' פעמים (התוס' ד"ה הסכין) דנים אם צריך דווקא עשר פעמים או לא, וכתבו שיש להחמיר בקרקע שאינה עבודה, ואם יש בסכין גומות בעובי רוחבה שעלול להצטבר שמנונית בגומות, זה לא מועיל, ואין הנעיצה מועילה אלא לצונן אבל לרותח צריך הגעלה ברותחין בכלי ראשון. רש"י. והתוס' ד"ה אמר) כתבו שאם בא לחתוך בה רותח צריכה ליבון, אא"כ הסכין בלע התירא. ור"ת אמר דהיינו דווקא בסכין גדולה שדרך לצלות בה בשר, אבל סכינים קטנים שאין דרך לצלות בהם בשר סגי להו בהגעלה אף בשל עכו"ם, וריב"א מצריך ליבון גם בסכינים קטנים, מפני שפעמים דרך להפוך בהם בשר על גבי גחלים, ור"ת אומר דזה אינו קרוי תשמישו על יד האור, כיון שאין זה תשמיש קבוע. ומהא דאיתא בירושלמי 'הדא דתימא בסכין קטן, אבל בגדול בעי ליבון', י"ל שסכין קטן אין רגילות להיות בו גומות, ולכן סגי בנעיצה, אבל סכין גדולה שדרך להיות

ולקח ממנו צריך טבילה, כיון שנקרא על שם העכו"ם, אבל הממשכן כלי לעובד כוכבים וחזר ופדה א"צ טבילה, דאע"פ שהגמ' מסתפקת אי משכנתא כזביני, לענין זה פשיטא דלא הוי כזביני.

כלי שהשתמש בו לפני טבילה הגעלה וליבון, למ"ד נותן טעם לפגם אסור נאסר התבשיל (והתוס' ד"ה וכולן) מסתפקים באופן שהגעיל ולא הטביל, אם התבשיל נאסר אטו קודם הגעלה וליבון, ולמ"ד נותן טעם לפגם מותר התבשיל מותר, (ולשיטתו התורה לא אסרה בגיעולי עכו"ם אלא קדירה בת יומה, ושאינה בת יומה שהעכו"ם בישל בה אתמול וכבר פג הטעם בלינת לילה וכשהטעם נפלט לתבשיל אינו אלא לפגם, אסורה גזירה אטו בת יומה, והאוסר סובר שגם קדירה בת יומה פוגמת מעט).

כתבו התוס' ד"ה בת יומא) דלא בעינן מעת לעת כדי שהכלי יהיה נותן טעם לפגם, אלא מספיקה לינת לילה, והיינו שכל הלילה לא בישלו בכלי, והמחמיר תבוא עליו ברכה. וצריך לברר שלא היו אפילו מים חמים בכלי של איסור בתוך מעת לעת, שאם היו נעשו כגוף האיסור כיון שאין בהם שישים כנגד כל הכלי (דבכולו משערין), וחזרו ונבלעו בכלי, אולם בכלי של היתר, כגון בשר בכלי של חלב או איפכא, אע"פ שהיו בו מים חמים בתוך מעת לעת אין לחוש, דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא דווקא באיסור, ועוד דהוי נ"ט בר נ"ט.

עוד כתבו התוס' ד"ה מכאן) שמאכל המבושל בכלי שאינו בן יומו מותר, אבל הכלי אסור, לפי שהכלי בלע בתחילה איסור גמור, אבל המאכל לא נבלע בו איסור מעולם. עוד כתבו התוס' שאין להגעיל כלי בן יומו אלא בכלי שיש בו שישים כנגדו, דשמנונית הנפלט בחמין זה טעם לשבח, אבל כשמגעילים כלי חמין בערב הפסח בד' שעות, דשעת היתר היא, אפשר להגעיל אפילו כלי בן יומו בפחות משישים, דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא (החמין בקדירה, וממנה למים, וממהים לקדירה, ועדיין הכל היתר), ועוד דיותר מתקלקל טעם חמין בכלי שאין ראוי לאכילה, ממה שמתקלקל טעם בשר בדגים שנתבשלו והם ראויים לאכילה. ומה שנהגו לתת את כלי המוגעל במים צוננים מיד אחר הגעלה, צ"ב למה נהגו כך.

ע"ו. דין שפוד ואסכלה-

רב עמרם שואל למה שפוד ואסכלא שנקנו מגוי צריכים ליבון, ולגבי כלים שהשתמש בהם לקדשים מבואר שמספיק הגעלה כדי שלא יפלוט טעם קדשים למחר כשהם כבר באיסור נותר שיש בו כרת.

רב ששת מתרץ שיש חילוק אם בלע התר או איסור.

רבא מקשה שבזמן הפליטה זה כבר איסור, ולכן אמר רבא שמה שנאמר בקדשים שצריך הגעלה הכונה גם לשיטה ומריקה, והיינו שבכדי להפליט את האיסור ודאי צריך ליבון כמו בבליעת איסור, ויש מצוה מיוחדת בקדשים "ומורק ושוטף במים" כפי שיש מצוה לכבס במקום קדוש בגד שניתן עליו מדם חטאת, ולשבור במקום קדוש כלי חרס [שבישלו בו חטאת]. אביי מקשה שמריקה ושיטה לא דומה להגעלה, דזה בצונן וזה בחמין, ורק חמין מפליטים מהכלי את מה שבלע.

גדול תשמישו ברותחין וע"י האור, הלכך בעי ליבון לחתוך בו רותח. והא דקאמר הכא נועצה עשר פעמים בקרקע, היינו דוקא בקרקע קשה שהיא מעברת השומן ושפה, אבל קרקע רכה אינה מעברת השומן, וכן קרקע קשה יותר מדאי לא מועילה, וכן אפר לא מועיל.

עוד כתבו התוס' (ע"ה: ד"ה הסכין) שמה שסכין ששחט בה טריפה סגי בקינוח, היינו משום דדם שריק ואין השמנונית נבלעת, משא"כ סכין של עכו"ם שבלוע בה הרבה שמנונית.

בה גומות צריכה ליבון, דבנועצה בקרקע אינו מועיל לשפשף ולהעביר האיסור הנדבק בגומות, ולכן אפילו אם בה לחתוך בה צונן צריכה ליבון ולא סגי בהגעלה, דלא מהניא הגעלה אלא להפליט האיסור הבלוע בתוך הסכין, ולא להעביר איסור הנדבק, והשפשוף בקרקע מהני להעביר איסור הנדבק, וכיון שיש גומות אין תקנה להעביר איסור הנדבק רק ע"י ליבון. ורבינו ברוך מבאר שכוונת הירושלמי שסכין קטן שאין תשמישו ע"י האור סגי בנעיצת קרקע אפילו לחתוך בו רותח, דסתם סכין קטן אין תשמישו רק בצונן ואינו בלוע כלל בתוכו רק נדבק בו מבחוץ, אבל